

Szilágyi Zoltán

Kisebbségi sors és anyanyelvű oktatás

EMKE – Beszterce, 2008
Litera Kiadó, Székelyudvarhely

Előszó

Kinek? Minek? Kit érdekel?

Felesleges munkát végeznénk, ha rászánnánk magunkat egy előszó megírására, hisz köztudott: az emberek már nem olvasnak könyvet vagy újságot. Nem olvasnák el a szellemi tevékenység eme leírt gondolatait sem. Így viszont nem tudnák meg, miről is szól ez a könyv.

Nem követhetnék nyomon a Beszterce-Naszód megyei hajdanvolt vagy még létező nemzeti- és vallási kisebbségek létért, megmaradásért vívott egyenlőtlen, olykor kilátástalan küzdelmét a 20. század legviharosabb éveiben.

Aki viszont az előszón kívül a könyvet is el fogja olvasni, meggyőződhet róla, hogy megérte a fáradságot.

Izgalmasnak ígérkezik a 2. világháború előtti, a háborús időszak és az első békeévekbeli román-magyar kapcsolatok témaköre. Nyomon követhető, amint a kommunisták embertelen és könyörtelen eszközökkel előbb aláásták, végül megdöntötték a polgári román államot, azaz miként ragadták magukhoz, és szilárdították meg a szocialista típusú politikai és gazdasági hatalmat.

Ebben az átkos tevékenységben döntő szerepe volt a szovjet példát majmoló Román Munkáspártnak, és az ő kezdeményezésére létrehozott, itt élő nemzeti közösségek demokratikus jelzővel ellátott tömegszervezeteinek. Az általunk tanulmányozott és első ízben ismertetett, fellelhető levéltári anyag betekintést nyújt a kommunista diktatúra által elnyomott és véresen kizsákmányolt dolgos falusi lakosság hétköznapi életébe.

A feldolgozott iratok olyan típusjelentések, amelyeket a pártirányítás alatt álló magyar, zsidó és német antifasiszta szervezetek vezetői írtak. Meggyőződhetnek arról a közutálatnak örvendő, hálátlan szerepről is, amit az aktivisták nem el- vagy megjátszottak, hanem meg- és átéltek, s akiket a falvak népe teljes szívéből és lelkéből meggyűlölt. Kiviláglik, milyen szerepük volt a kommunista propaganda terjesztésében és népszerűsítésében,

falvaink lakossága nyomorba döntésében és a véres kommunista kizsákmányolás előmozdításában.

A szerző feladata a tárgyilagos tényfeltárás. A nálunknál intelligensebb olvasóra hárul a véleményalkotás, meggyőződés, ítélet lehetősége és szabadsága. Eszünkbe sem jutott, hogy a hajdani tömegszervezetek vezetőit és aktivistáit tömjénezzük, hogy szerecsenmosdatást végezzünk, avagy, amitől Isten óvjon, nekik szobrot emeljünk.

Úgyszintén először tárjuk az Olvasó elé az 1940-44-es időszaktól ránk maradt besztercei Hunyadi gimnázium iratanyagát.

Könyvünk kis kivételektől eltekintve csak az 1938-53-as időszak eseményeire szorítkozik.

Beszterce, 2008
Szilágyi Zoltán

Cuvânt înainte

Cui și de ce să ne adresăm? Pe cine interesează?

Am presta o muncă inutilă, dacă ne-am hotărî să scriem câteva cuvinte introductive, deoarece este îndeobște cunoscut: oamenii deja nu mai citesc cărți sau ziare. Nu ar citi nici ideile rezultate unor eforturi spirituale. Așa însă n-ar putea afla ce conține prezenta lucrare. Nu ar putea urmări pas cu pas lupta inegală și uneori fără sorți de izbândă a fostelor sau încă existente minorități naționale și religioase, purtate pentru existență și conservare, în perioada celor mai furtunoși ani ai secolului al XX-lea.

Cine însă se va încumeta să citească pe lângă textul de mai sus și restul cărții, se va putea convinge că a meritat efortul depus.

Pare emoționantă tematica relațiilor româno-ungare din perioada premergătoare, din timpul celui de al doilea război mondial, precum și a primului deceniu de pace postbelică. Veți putea urmări, cum la început au dominat comuniștii, prin mijloace și metode inumane, necruțătoare statul burghez român, iar în cele din urmă reușind să-l răstoarne, acaparând, apoi consolidând puterile politice și economia ale statului democrat popular.

În această activitate mult blestemată, un rol important a revenit Partidului Muncitoresc Român, care imitând măimuțarește exemplul sovietic, a pricinuit pagube incalculabile populației autohtone. Organizațiile de masă ale minorităților tot din inițiativa partidului create, au și ele o parte de vină.

Materialul arhivistic existent, studiat și prezentat pentru întâia oară de noi, face să avem o largă privire asupra vieții cotidiene ale țărănimii crunt asuprite și exploatare.

Materialele studiate de noi sunt niște rapoarte tip, scrise de către conducătorii organizațiilor maghiare, evreiești și de cele germane, toate democratice și antifasciste – aflate sub îndrumarea partidului comunist – muncitoresc.

Roluri nefaste au avut activiștii în răspândirea și popularizarea propagandei comuniste, în apăsarea în crunta mizerie a sătenilor și instalarea sângerosului regim comunist exploatare.

Autorului i-a revenit sarcina de a scoate la lumină faptele obiective. Formarea unei păreri și convingeri, despre susmenționata perioadă, revine Cititorului mai inteligent decât noi.

Nici prin minte nu ne-a trecut să-i tratăm cu tămâie pe foștii conducători și lideri ai organizațiilor de masă, nici să-i spălăm cu Dero, sau Doamne ferește, să le ridicăm statui.

Pentru prima oară vă înfățișăm materialul arhivistic al fostului liceu maghiar bistrițean, Hunyadi.

Cu mici excepții, cartea de față se limitează pe evenimentele perioadei 1938-53.

Autorul

A fajelmélet és a geopolitika

A kutatásunk homlokerében álló zsidóknak, i.e. 722-től a második világháború utánig nem volt saját hazája. Bármely országban is éltek, a többségi, nemzetet alkotó néphez képest kisebbséget alkottak. Lévének önhibájukon kívül hazátlanok, nem védte őket sem Isten, sem király. A történelem ritka csodája, hogy szétszórattatásuk ellenére kétezer éven át megőrizték hitüket, ősi műveltségüket és nyelvüket. Tudatos, kemény politikai meggyőző munkával elérték, hogy állam- és nemzetalkotó néppé váltak. 1948 óta csöppnyi szigetként az arab népek tengerében áll, gyarapszik és élet-halál harcát vívja a megmaradásért egy kis állam: Izrael.

Nincs még egy nép a világon, amely történelme során, annyi szenvedésen és megpróbáltatáson ment volna keresztül, mint eme hányatott múltú, írott emlékek tömegével bizonyítható, a Jahve tanait valló monoteista (egyisten imádó), magát Isten választott népének tekintő zsidóság.

Négyezer éves történelmük során az európai zsidók a legszörnyűbb tragédia, a holokausztot, a második világháború idején (1939-45) szenvedték el.

A következőkben a zsidógyűlölet elméleti és gazdasági gyökereire szeretnénk rámutatni, arra, hogyan emelték állampolitikai rangra Németországban, és a vele szövetséges államokban a zsidóüldözést és irtást.

A zsidógyűlölet a fasiszták által félremagyarázott fajelméletre és geopolitikára (élettelélmélet), továbbá az antiszemitizmus és sovinizmus uszító propagandájára támaszkodik.

A fajelmélet (v. rasszizmus) az emberi fajok egyenlőtlenségét hirdeti. Állítja, hogy vannak felső- és alsóbbrendű, azaz uralkodásra, illetve elnyomásra teremtett fajok. Hangsúlyozza, hogy a „tisza faj” kitenyésztésére kell figyelmünket és erőnket összpontosítani.

A létező fajok, hazug állításuk szerint – sem lélektanilag, sem értelmi szinten nem egyenlők.

Mint összefüggő elméletet a gyarmati rendszer kialakulása idején német és francia tudósok dolgozták ki, azt hirdetve, hogy a fehér faj uralma a többi fajok felett jogos, kívánatos és szükséges.

A sárga- és fekete faj, bizonygatták, isteni rendeltetés folytán a fehér faj kiszolgáltatására és fenntartására teremtett.

Az 1. világháború végén megalázott, a vereségbe belenyugodni nem akaró, revánsra vágyó Németország legreakciósabb köreinek érdekeit Alfred Rozemberg: A 20. század mítosza c. könyvében (1930) elméletileg is megalapozta. Szerinte a németek az árja faj legtisztább képviselői. Uralkodásra termettek (Herrenvolk). Az árja eredetűek magas, szőke és kékszemű, bátor emberek. (Mekkora hazugság! Hitler maga sem illett bele a fajelméletbe.)

A teljességgel tudománytalan fajelméletet az ugyancsak tudományos alapot nélkülöző geopolitika (élettelélmélet) elméletével ötvözték. Így született meg az a képtelen teória, miszerint vannak olyan felsőbbrendű népek, melyeknek nincs élettere (Volk ohne Raum) míg más, alacsonyrendű népek a szükségesnél nagyobb élettelélmélettel rendelkeznek (Raum ohne Volk). Előbbi joga és kötelessége kiterjeszteni hatalmát a túlságosan nagy élettelélmélettel rendelkezőkre, szólt a végkövetkeztetés.

Ez az elmélet alapozta meg a fasiszta Németország terjeszkedő, és nem német ajkú lakosság kiirtását célzó politikáját, azaz az árja faj világuralmi törekvéseinek „jogosságát”.

A fajelméletet és a geopolitikát a hitleri Németországban emelték állampolitikává.

1932. január 27-én a hatalomra törekvő Adolf Hitler nemzeti-szocialista pártelnök és hordószónok a düsseldorfi klubban a nagytőkésék, bankárok, és magas rangú katonatisztek jelenlétében kifejtette az általa nemzetinek és szocialistának (náci) nevezett fasiszta szellemiségű párt

programját. Az egybegyűltek körében ez az ízig-vérig fasiszta programbeszéd osztatlan sikert aratott. El is határozták: Hitlert támogatni fogják programja megvalósításában.

Így történhetett meg, hogy a Német Birodalom hadseregének munkanélküli őrmestere, népi-antiszemita elméletével a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt elnökeként 1921 júliusától birodalmi kancellárrá küzdött fel magát.

Az 1933. január 30-i népszavazást követően Paul von Hindenburg birodalmi elnök Adolf Hitlert birodalmi kancellárrá nevezte ki. Ez az időpont jelenti a hitleri uralom kezdetét.

Február 1-én Hitler kikényszerítette a birodalmi gyűlés feloszlatását, majd a „nép védelmében” előbb akadályozta, majd március 1-én érvénytelenítette a Német Kommunista Párt 81 parlamenti képviselőjének mandátumát.

A továbbiakban leszűkítették a birodalomban élő 500.000 zsidó, csupa német állampolgár, életterét.

A baloldali politikusok és pártok elleni terror azt követően tombolt, hogy 1933. március 23-án Hitlert teljhatalommal (Ermächtigungsgesetz) ruházták fel. Április 1-től megszervezték a zsidó bojkottot: német ne vásároljon zsidótól, ne is adjon el neki árut! Német ne forduljon zsidó ügyvédhez, sem zsidó orvoshoz! Elbocsátották állásaikból az összes zsidó tisztviselőket. (ápr. 7) Három nappal később bevonták a zsidó ügyvédek működési engedélyét. Április 22-én a zsidó orvosokat kirekesztették a betegbiztosítási juttatásokból. Hitler intézkedett, hogy Dachauban 5000 fő befogadású koncentrációs tábort állítsanak fel. Letartóztatták és Dachauban internálták a szakszervezetek vezetőit. Feloszlatták a polgári pártokat is.

A Hosszú kések éjszakáján (1934. július 29-30) Hitler utasítására végeztek a náci párton belüli ellenzékkel. 1076 embert gyilkoltak meg. Többségüket saját lakásukban, az ágyból kiráncigálva, gyerekeik és feleségeik szemeláttára mészárolták le.

Az egyre fokozódó zsidóellenes hajsza láttán a német zsidók jó része külföldre emigrált. Hindenburg halála után (1934. augusztus 2.) Hitler kezében összpontosult a legfelső törvényhozó és – végrehajtó hatalom. Ő lett a német hadsereg főparancsnoka is (Führer). Így megvalósult a fasiszták vágyálma, hogy az ország népének egyetlen vezetője legyen. („Ein Reich, ein Volk, ein Führer” – Egy ország, egy nép, egy vezér!)

Az úgynevezett nürnbergi törvények (1935. szeptember 15.) a németeknél alacsonyabb rendűeknek nyilvánították a zsidókat. Elfogadták a vérvédelmi törvényt. Ez utóbbi fegyházbüntetés kilátásba helyezése mellett megtiltotta... „a német vagy azzal rokon vérből való állampolgároknak”,

hogy zsidókkal összeházasodjanak, vagy velük házasságon kívüli kapcsolatba lépjenek.

A birodalmi polgárookra vonatkozó törvény csak a német eredetet bizonyítani tudó polgároknak adta meg a német állampolgárságot, mindenki mástól megtagadta azt.

Ezt a zsidóellenes, antiszemita politikát a németek kiterjesztették minden általuk megszállt területre. 1938-ban, miután megszállták Ausztriát, ott is üldözni és megszegényíteni kezdték a zsidókat.

1938. november 8-án egy Németországból kitoloncolt lengyel zsidó Párizsban merényletet követett el a német nagykövetségi titkár ellen. Megtorlásként, a november 9-ről 10-re virradó éjszakán Németország-szerte szétdúltak és felgyújtottak több mint 250 zsinagógát, mintegy 8000 zsidó kézben lévő üzletet és számos lakást. Közel 100 ártatlan zsidó polgárt megöltek, 25.000 zsidót pedig koncentrációs táborba hurcoltak. Ez a tömegméretű gaztett a Kristályéjszaka (Kristallnacht) néven vonult be a történelembe.

A kristályéjszakai vérengzéseket, atrocitásokat és országos méretű gyűjtogatást a hitlerista kormány biztatására követték el. A fasiszta perfid politikusok ezért a zsidókat tették felelőssé, és november 12-én a németországi zsidókat 1 milliárd birodalmi márka jóvátétel megfizetésére kötelezték, meg arra is, hogy az okozott károkat saját költségen térítsék meg.

Az elviselhetetlen terror miatt 1933 és 1939 között 247.000 zsidó emigrált Németországból.

1939. január 1-től a zsidókat kötelezték, hogy vegyék fel a Sára, illetve Izrael nevet. 1941. szeptember 19-től pedig azt is előírták, hogy a zsidók kötelesek sárga színű, hatágú Dávid-csillagot viselni...

Ezt a politikát alkalmazták fasiszta beállítottságú helyi vezetők mindenütt, ahol Hitler-barát politikusok jutottak hatalomra.

Hitler, mihelyt hatalomra került, lázas fegyverkezési politikába kezdett s felkészült világhuralmi tervei megvalósítására, melyeket a „Mein Kampf” (Az én harcom) c. munkájában vázolt fel.

Hitler meggyőződése volt, hogy létre tud hozni egy nagynémet, a világot uralma alá hajtó, ezer évig fennálló birodalmat, amelyben az árja faj lesz az uralkodó, a leigázott népek pedig az árják rabszolgáivá válnak.

Nem rajta, és nem is a németek szövetségesein múlott, hogy örült álmai szertefoszlottak.

A zsidókérdés „végső megoldása”

A világháború 3. esztendejében, amikor Hitler Németországa elérte hatalma csúcspontját, 1942. január 20-án, a Grossen Wansee-i (wannseei) konferencián a zsidókérdés végső megoldását vitatták meg, azaz a német fennhatóság alá eső zsidók tervszerű kiirtását. Ezen a konferencián Reinhard Heydrich, a biztonsági rendőrség- és szolgálat főnökének meghívására a birodalmi kormány képviselői jelentek meg. A konferencia egy berlini utcában, az Interpol kirendeltségének épületében zajlott le.

Hermann Göring, a birodalmi védelmi tanács elnöke már 1941. június végén megbízta Heydrichet, hogy dolgozza ki a megsemmisítő háború összesített tervét, azaz, hogy hány zsidó esetében kell alkalmazni a „végső megoldást”? Heydrich számításai szerint kereken 11 millió zsidót kell feláldozni!! Itt mondták ki, hogy a zsidók összes javai a német állam tulajdonába mennek át.

A német fasiszták eltökélt szándéka a zsidók tervszerű és tömeges kiirtása volt. Ezért a tömeggyilkosságok legváltozatosabb formáit kellett alkalmazni. A jelenlévők egyöntetűen elfogadták a 11 millió ártatlan ember, gyerek és öreg, férfi és nő kiirtására kiagyalt tervet.

Európa németek által elfoglalt országaiban kötelezővé tették a zsidók diszkriminációját jelentő, messziről látható Dávid-csillag viselését. Csupán egy kivételről van tudomásunk: Dániáról van szó. A dán kormány és nép ellenszegült ennek a megalázó, vérlázító kötelezettségnek. Megszervezték a zsidók Svédországba menekítését; Svédország ui. a 2. világháború idején semleges ország maradt.

Finnország sem volt hajlandó kiszolgáltatni a zsidó nemzetiségű állampolgárait. Még a németbarát Olaszország is, ahol csak lehetett, segített a zsidó életek mentésében.

Ennek ellenére az európai zsidók nagy része az irtó hadjárat áldozatává vált.

A haláltáborokat Németország területén vagy a németek által megszállt országokban létesítették. Számuk meghaladta az 500-at! A leghírhedtebbek Auschwitz, Treblinka, Dachau, Varsó, Riga, Mauthausen, stb. voltak.

Az auschwitzi tábor vasúti rámpájára naponta 4-5, halálba menő, túlnyomórészt zsidókat szállító, 40 vasúti kocsi álló, ledeszkázott ablakú, SS katonák által kísért vonatszerelvény érkezett.

A foglyokból toborzott táborigazgató zenekar német indulókat játszott. A tábor fölött gót betűs felírat hirdette: „Arbeit macht frei!”, azaz „A munka szabaddá tesz!”

A kisgyerekeket, öregeket, magatehetetlen rokkantakat, betegeket, megérkezésük után a fürdőbe irányították. Itt, a légmentesen elzárt pincékben ciklon B vagy klórgázzal ölték meg őket. Egyszerre 3000 embert, naponta 20 ezret gázosítottak el. A munkaképes férfiakat és nőket barakkokban szállásolták el. Az agyonzsúfolt barakkokban a deszkákból összetákoltsá priccseken, a csupasz deszkán egymásba bújva aludtak naponta néhány órát. Semmiféle takaróval, párnával nem látták el őket. Arra is volt példa, hogy csontfogyasztó, téli hidegben a német fegyveres örök bezúrták a barakkok ablakait. Tették ezt azzal az előre megfontolt szándékkal, hogy minél több foglyot pusztítsanak el. Éjfél után 3-kor kiverték őket az ágyból. Hajnali 7 óráig tartott a számbavétel. Sokszor 15-ször is végigszámolták őket. Kőbányákban, árokásásnál és útépitésnél dolgoztatták. Valamennyien hullajelöltek lettek. Rabszolgamunkától roskadtak össze. Ordítottak az éhségtől, ezer sebtől véreztek, eszüket veszve fagyhalálig vergődtek a hómezőkön. Betanított véredek marcangolták le róluk a még rajtuk maradt húst. Kiaszott, csonttá fagyott testükön egy idő után már a tetvek sem találtak táplálékot...

Az auschwitz halálgyárban a folyamatos és tömeges emberirtás minden képzeletet felülmúló módozatát alkalmazták. Itt négy krematórium működött, naponta 20.000 embert égettek el. A krematóriumok jó működéséről 680 főnyi, a tábor foglyaiból verbuvált halálbrigád gondoskodott. Megbízatása 4 hónapig tartott. A 120. napon a tábori SS-ek összerelték, és lelőtték őket, hogy senki, még hírmondó se maradjon belőlük.

A tábor felügyeletét 120 főnyi SS (Schutz – Staffel) különleges feladatok végrehajtásával megbízott feketeinges terrorlegények látták el. Az SS fegyveres örök a tábor területén szabadon cselekedtek. Bárkit lelőhettek, gázkamrába küldhettek, s minden elképzelhető gaztettet elkövettek.

A tábor leghírhedtebb orvosa Jozef Mengele volt, akit „Criminaldoctor”-ként emlegettek. Bomlott agyú, átkos kutatómániától megszállt örülként a tiszta árja faj kitenyésztésén és elszaporításán fáradozott. Sok százezer ember vére tapadt a kezéhez.

Áldozatainak egy részét szívbe adott kloroform injekcióval ölte meg.

A gázkamrákban megöltek ruháját, lábbelijét, használati tárgyait külön csoportok szortírozták. Külön foghúzó (helyesebben törő) kommandót is szerveztek. Az volt a feladata, hogy a meghaltak szájából összegyűjtsék az aranyfogakat, hogy az aranyórákat, gyűrűket, karpereceket, fülbevalókat átadják az aranyöntődének, majd a Német Nemzeti Banknak.

Tarkólövést az 500 főnél kisebb csoportok esetében alkalmaztak, ui. az elgázosítás ilyen létszámnál nem volt gazdaságos.

A gázkamrákban megöltek a krematórium máglyáin égették el. A máglya nagy erejű ventilátorokkal felszerelt, 50 méter hosszú, 6 méter széles és 3 méter mély árok volt, telve égő holttestek százaival. A máglya szélén egymástól 5-6 m távolságra SS katonák álltak. Az az ember, aki nem került a gázkamrába, azt a szolgálatos kommandósok az SS lövész fegyvere elé vonszolták. Itt a borzalmas halálordítások közt a lövés csupán egy csattanásnak tűnt, a legtöbbször a még elő áldozatot belökték az árok tüztengerébe. Ezt a tarkólövést és a tűzhalál kombinációját nevezték kombinált halálnak.

Auschwitzbe hurcolták többek között a therezienstadti gettó egykor 60.000, a betegségek és az éhezés miatt 12.000 főre apadt cseh táborát is. Miután élelmezésüket beszüntették, őrjöngtek az éhségtől. Hasmenés, vérhas, kiütéses tífusz aratott a soraikban. Naponta 50-60 halottjuk volt. A likvidálás napján még kiválasztottak közülük mintegy 1500 munkaképes férfit és nőt. A többiek borzalmas halálordítás közepette – ellenállás nem volt- teherautókra rakták. Mindnyájan a gázkamrákba, onnan pedig a krematóriumba kerültek... A hivatalos jelentés szerint „a koncentrációs tábor csehektől lakott része kiütéses tífusz-megbetegedések nagyarányú előfordulása miatt likvidáltatott”. Aláírta: dr. Mengele, tábor-orvos.

Másnap a hajdani cseh táborba új „lakókat” hoztak...

A cseh tábor közelében volt a magyarországi zsidó nők szálláshelye. Innen naponta sok-sok ezer nőt szállítottak más táborba, de az újonnan érkezettek száma meghaladta a 60.000-et is. Itt történt, hogy egy napon néhány barakk lakón a skarlát tünetei jelentkeztek. Mengele intézkedésére 3 barakk lakóit – mintegy 3000 embert – a krematóriumba hurcolták. Ezt a módszert tudományos nagyképűséggel, „széles alapon történő járványmegfékezésnek” nevezték. Később a többi nők is a krematóriumban fejezték be, végletekig kimerülve, földi életüket.

Egy másik éjjelen a Korfu szigeti görög zsidóságot égették el. Korfun volt Európa egyik legrégebbi zsidó hitközössége. Huszonhét napig hurcolták őket Auschwitz felé.

Az úszóhajókról bezárt vagonokba kerültek, egyetlen falat étel vagy korty víz nélkül. Mire az auschwitzi megsemmisítő rámpájára értek, hiába noszogatták őket, nem szállt ki senki, mert fele részük halott volt, másik fele pedig eszméletlenül haldoklott... Mindnyájan a 2. számú krematóriumba kerültek, hamvaikat – akárcsak a többi áldozatét – a Visztula tovahömpölygő vize elmosta.

Más alkalommal nem 40, csupán 3 vagon állt meg a rámpán. Citromsárga, csontig lesóványodott emberek támolyogtak ki belőlük, mind a 300-an egy német hadiüzemben dolgozva kénmérgezést kaptak. Azzal

indították őket útnak, hogy üdülőtáborba kerülnek... Félóra múlva kiterített véres hulláik az égetőkemencék előtt hevertek.

A cigánytábor 4500, Németországból és Ausztriából idehurcolt lakóját is utolérte végzete. Hogy fel ne tűnjön a szörnyű vég közelsége, az addig éheztetett cigányoknak 3 napi élelmiszeradagot osztottak ki. A félrevezetettek rendzavarás és idővesztés nélkül érkeztek a gázkamrákba. Azzal hitegették őket, hogy elutazás előtt tiszta ruhát fognak kapni, s ezért szükséges, hogy megfürödjenek.

A kórházak súlyos betegei sem kerülhették el baljós végzetüket. Egy napon egy teherautónyi súlyos betegrakomány érkezett „Utasai” nagyon csendesen viselkedtek, a leszállási parancsra senki sem mozdult. Erre a sofőr a billenőkocsi egész terhét a betonútra ürítette. A szerencsétlen félhalott betegek fejükkel, arcukkal, térdükkel zuhantak a betonra, vagy egymásra. Éktelen ordítózásuk az égetőkemencében ért véget.

A németek által létrehozott gettókat magas drótkerítéssel vették körül, a magasfeszültségű áram lehetetlenné tett minden szökési kísérletet.

Az SS járőrök idomított vérebei szétmarcangoltak minden menekülni próbáló, életét menteni akaró foglyot. A gettó fölé emelkedő őrtornyokban szolgálatot teljesítő SS-ek a legkisebb gyanús zajra, vagy zörejre, géppuska tüzet nyitottak.

Auschwitz után a történelem legismertebb gettója a varsói volt. A varsói gettóban 1943 januárjáig közel 317.000 lengyel zsidót deportáltak, hogy elgázossítsák őket.

Itt 1943. április 19-én kétségbeesett felkelés tört ki az SS alakulatok ellen. Az SS-ek végleg ki akarták üríteni a tábor. A gettó fegyveres harcosai a Szovjetunió Varsó irányába indítandó nagy offenzívájában reménykedve, keményen ellenálltak. A Szovjetunió azonban magára hagyta a gettó harcosait. A németek nagy erőket vetettek be, hogy térdre kényszerítsék a zsidó fegyveres alakulatokat. A harcok elhúzódtak, a németek csak május 16-án kürtölhették világgá a gettóbeli lázadás elfojtását. Egyes harcok május 23-ig eltartottak. A város alatti csatornahálózat bevehetetlen erődítménynek bizonyult. A szovjet által nem támogatott felkelés láttán Hitler parancsot adott, hogy a német légiereő Varsót a földdel tegye egyenlővé. A felkelés 56.065 halálos áldozatot követelt.

A szigorú zárlat ellenére 1944 őszén egy partizánkülönítménynek sikerült rést ütnie az auschwitzi gettó falán, és a résen át fegyvereket, meg kézigránátokat csempészték be. 1944. október 6-án a partizánoktól kapott fegyverekkel az auschwitzi gettóban fegyveres ellenállást szerveztek. A fegyveres harcokban életét vesztette 853 fogoly, elpusztult 70 SS katona. Porig égett a 3., és használhatatlanná vált a 4. sz. krematórium.

Valóságos tüzharc fejlődött ki a láger foglyokból toborzott személyzete és a kívülről erősítést kapott német őrség között. A lágerbeli személyzet a partizánoktól kapott fegyverekkel kitört a táborból, átgazolt a Visztulán s a közeli erdőbe húzódott. A túlerőben lévő németek egy részüket tüzharcban megölte. A foglyokkal – közöttük 100 magyar zsidóval – géppuska sortűz végzett.

Az újonnan érkező zsidó rabokkal újra üzembe akarták helyezni a lerombolt krematóriumokat. Október 5-én a zsidó rámpáról a rigai gettó egykor félmilliónyi, még életben maradt lakóit likvidálták. Túlnyomó részük elpusztult a rigai lágerben, vagy étlen-szomjan halt a hosszú úton. A rámpán nem volt szelektálás, mert mindenki balra került. Megtelt velük a két működő krematórium és máglyák óriási árcai...

Másnap, október 6-án a lodzi gettó kezdetben félmilliót meghaladó, életben maradó lakóinak érkezését várták. Óriási méretű hadiüzemekben dolgoztatták őket. Az elviselhetetlen étel- és munkakörülmények, meg a gyakori járványok miatt csupán 70.000-en maradtak. Naponta 10.000-es csapatokban érkeztek.

Egyetlen rigai gettós sem maradt munkaképes. Mindnyájukkal a gázkamrák végeztek. Testük a máglyák tűzében porrá égett...

November elején a terezienstadti „mintagettó” 70.000 főnyi cseh, osztrák és holland zsidó érkezésére és fogadására készültek. Kényszermunkások bevetésére és elhelyezésére szóló behívójegyekkel érkeztek. Ördögi ravaszsággal megszövegezett behívásról volt szó. Munka helyett a gázkamrák és krematóriumok végeztek 20.000, még életerős munkabíró férfival.

Két héttel később hosszú szerelvények szállították ide a „végső megoldásra” a terezini tábor még életben maradt gyerekeit és asszonyait. Húszezren lehettek. Az idecsalogatás ürügye az volt, hogy a totális munkára bevetett zsidó férfiak feleségeinek és gyerekeinek engedélyezik, hogy a kényszermunka tartamára velük családi közösségben élhessenek. Végül azt is hozzáfűzték, hogy megfelelő szállás rendelkezésre áll. Amit nem tudhattak a foglyok: a németek nem elfogadható lakásban, hanem gázkamrákban gondolkodtak...

A sokszor elátkozott orvosi kísérletek során, 300 fiatal nőt Röntgen sugarakkal sterilizáltak, több száz fiatal férfit kasztráltak!

1944. november 17-én ötszáz, a végkimerülés határáig dolgoztatott, legyengült, beteg német fegyenc érkezett Auschwitzba. A cinikus kísérőiratok szerint felépülés végett, üdülő táborba küldték őket... Egy órával később ötszáz szlovákiai zsidó érkezésének fogadására készültek.

Szokatlan módon a foszforgránátokat is igénybe vették, ha zsidóirtáshoz kellett. Az olaszországi Miloban a bevagónírozott, egymás hegyén-hátán álló zsidók közé foszforgránátokat dobtak. Mind szénné égtek. Auschwitzba a felismerhetetlenségig összeégve érkeztek...

Foszforgránátokkal ölték meg a tábor zsidó szolgálatosait is a krematórium kazántermében, 1944 novemberében.

1945. január elsején száz keresztény lengyel fogolyért jött el a halál. Csupa férfi, jelentéktelen kihágásokért ítélték el őket. Krakkóból érkeztek. A szerencsétlenekkel közölték: kényszermunka táborba fogják vinni őket, csak hogy előbb meg kell fürdeniük. SS-es hóhérok lötték le az áldozatokat. Hasonló sorsa jutott az a 100, jól öltözött lengyel nő is, akiket bocsánatos vétségért ítélték kényszermunkára.

1945. január 17-ének éjszakáján az előnyomuló szovjet csapatok nehézágyú dörgése hallatán a varsói gettó teljes német őrszemélyzete fejvesztetten elmenekült. Az életben maradt foglyok az egyetlen kínálkozó alkalmat megragadva, kimenekültek. Útjuk Birkenau felé vezetett. Itt már égett a 32 barakk és a tábor minden őrszobája. A tábor szélén menetoszlopba sorakozva, már indulásra várt a birkenauai láger 3000 főnyi foglya. Éjfél után egy óra körül az utolsó SS is elhagyta a tábort s örökre becsukta annak vaskapuját. Európa népeinek e nagy temetője sötétségbe borult.

Előttük női foglyokból álló mentoszlop haladt. Az útszélen végéig sokszáz halottat láttak. Az SS-es kísérők kíméletlenül tarkón lőttek mindenkit, aki kiállt a sorból, kidőlt vagy leült.

Az ötnapos utazás idején a kimerültségtől, éhségtől és fagytól újabb sokszáz főt kitevő ember pusztult el Mauthausenben. A számbavevéskor minden második ember hiányzott...

Mauthausen is megsemmisítő tábor volt. Ide küldték 1940. első felében, Franciaország német megszállása után, a spanyol polgárháború végén ide menekült 40.000 spanyol szabadságharcost és 100.000 németországi zsidó férfit. Mindnyájan kőfejtőkben, borzalmas körülmények között dolgoztak. Hét kilométer hosszúságú kövezett hegyi utat is építettek velük. Ide hurcolták – s itt is halt meg több ezer, a németek fogságába került jugoszláv katona és partizán is.

Auschwitztól 12 km-re volt a monowitzi munkatábor. Itt a német I.G. Farben vegyi üzemében, vagy építkezéseknél végkimerülésig dolgoztatták a foglyokat. Az alutáplált, lefogyott és túlhajszolt embereknek árkokat kellett ásniuk, nehéz kábeleket lefektetniük, félmázsás vasidomokat meg cementes zsákokat hordaniuk. A szokatlan kemény tél is ellenük dolgozott. Itt többszáz ezer ember tevékenykedett. Az emberfeletti élet- és munkafeltételek miatt százezren haltak meg. A munka azért volt sürgős, mert a gyárban

szintetikus benzin és műgumi – mindkettő létfontosságú hadianyag – előállításán fáradoztak.

A legszigorúbb ellenőrzések sem tudták megakadályozni a haláltáborok lakóinak harcát az életért. 1943. augusztus 2-án a treblinkai pokolban lázadás tört ki. 13 fogolynak sikerült megszöknie. A tábor egy része leégett s ezért 1943 novemberében feloszlatták azt.

Egy hónappal korábban a solibori tábort is ugyancsak a kitört lázadás miatt oszlatták fel. 1945. április 17-én az amerikai katonai alakulatok szabadították ki a haláltáborok lakóit.

A német fasiszta hatalom Európai cigányainak 5-10, a zsidók 80 %-át küldte a gázkamrába.

Eme szörnyűségek közepette a halálgyári SS tiszteknek arra is volt gondja, hogy saját szórakozásukra kiválasszák a legcsinosabb és a legszebb zsidó nőket, akiket a lágerek kuplerájaiban „alkalmaztak”. Szolgáltatásaik fejében jó ellátásban részesültek. Ellátták őket szépítőszerekkel és elegáns ruhákkal.

Amikor az amerikaiak ki- és felszabadították a lágerek és a halálgyárak túlélőit, túlnyomó többségük kórházi kezelésre szorult. Sokan oly súlyos állapotban voltak, hogy az orvosok lemondtak róluk.

A legsúlyosabb beteget a kórházban injekciókkal „segítették” át a túlvilágra.¹

Bármennyire is titkolták, vagy tagadták a németek a halálgyárak létezését, ezek tevékenységéről tudomást szerzett a világ. Megmagyarázhatatlan, hogy noha amerikai felderítő repülőgépek még 1943 nyarán légi felvételeket készítettek az auschwitzi krematóriumok kéményeinek sűrű füstjéről, és a messze világító lángnyelvekről, meg a hosszan kígyózó embersorokról, mégsem léptek fel erélyesen, hogy a világ közvéleményével tudassák a létező bizonyítékokat, s világméretű tiltakozó akciókat indítsanak el.

Ez annál felháborítóbbnak tűnik, mivel az Amerikai Egyesült Államokban éltek, s mai is jól élnek a világ leggazdagabb zsidó emberei – és politikusai. Sajnos, nem cselekedtek.

Vérlázító az is, hogy egyes zsidó vezetők, hogy életüket és vagyonukat megmentésük, vállalták a fasiszta hóhérokkal az együttműködést és számos zsidó családot kiszolgáltattak halálos ellenségeiknek.

A birodalmi hadsereg nagyvezérkarában, de még Hitler közvetlen munkatársai között is voltak zsidó tábornokok. Ők miért hallgattak? Miért nem álltak félre vagy tiltakoztak volna? Tudjuk, hogy a fanatikus Hitler ereiben is csordogált zsidó vér. Édesanyját cselédlány korában a világ leggazdagabb (zsidó) bankáránál, Rothschildnél alkalmazták. Amikor

kiderült, hogy a bankárcsalád szégyenére, állapotos maradt, azonnali hatállyal menesztették: elkergették!

A második világháború éveiben a németek által létrehozott haláltáborokban, gettóknak és kényszermunkatelepeken sokmillió ártatlan zsidót öltek meg. A legtöbb zsidót Lengyelországból, a legkevesebbet Dániából küldték a halálba.

Íme a holokauszt áldozatainak országoként nyilvántartott száma: Lengyelország 3 millió, a Szovjetunió másfél millió (szerény német becslés szerint 900.000), Magyarország 300.000 (túlzó számítás szerint 400.000), Románia 270.000, Norvégia 250.000, Németország 170.000, Litvánia 135.000, Hollandia 106.000, Franciaország 90.000, Lettország 85.000, Ausztria 70.000, Görögország 65.000, Jugoszlávia 60.000, Belgium 40.000, Olaszország 15.000, Bulgária 7000, Luxemburg 3000, Észtország 1000, Norvégia 900 és végül Dánia 50 lélek.

Hányan éltek túl a holokausztot? Erre válaszoljanak a romániai népszámlálási adatok. 1930-ban 728.115 zsidó nemzetiségű lakosa volt, 1948-ban csupán 138.795 lélek. 1977-ben Romániában 24.667 lakos vallotta magát zsidó anyanyelvűnek. A veszteség: 379.959 fő.

Erre a kérdésre azért is nehéz választ adni, mert ilyen összeírás sehol sem történt. A különféle statisztikák egybevetése alapján állítható, hogy csupán minden tízedik ember tért haza. (A szülőfalum 29 főnyi zsidó közösségből csupán két, javakorabeli férfi maradt életben.)

Egy részük a hazatérés után halt bele a koncentrációs táborokban elszenvedett testi-lelki betegségbe. Mások szülőföldjüket elhagyva, a jobb megélhetés reményében városokba költöztek. Szép számmal voltak olyanok is, akik Mózes-hitüket megtartották ugyan, s ezt titokban gyakorolták is, de hogy a többségi nemzet fiaitól-lányitól többé meg ne különböztethessék őket, szép hangzású magyar, román, stb. család- és keresztnévet vettek fel. A zsidók egy része Nyugat-Európába, többségük pedig Izraelbe vándorolt.

Más, ismert tömeggyilkosságok

A történelem ismer ugyan több holokauszt-méretű előre kitervelt, kegyetlenül végrehajtott népirtást, de a holokauszthoz hasonlítható egy sem volt.

Ha csupán az egyetemes újkori és jelenkori történelemkönyveket lapozzuk fel, 1850-ben Kínában a tajpingok felkelésével találkozunk. A felkelők földreformot követeltek, a parasztság földhöz juttatásáért, a nők egyenjogúságáért stb. harcoltak. Több nagyvárost is elfoglaltak. A felkelők

ellen bevetették a császári seregeket, s azok 1864 nyarán leverték az egész Kínára kiterjedő felkelést. A felkelők vesztesége 20 millió ember volt.

Az első világháborút követően Kínában le akartak számolni a kábítószer (ópium) árusítóival és fogyasztóival. A Csan Káj-sek generalisszimusz² vezette fegyveres erők 22 millió embert végeztek ki. (Csan Kaj-sek 1950-től a tajvani kínai állam elnöke lett)

A török állam 1915 májusában két millió (szerény becslés szerint 1,4 millió) anatóliai örményt deportált a mezopotámiai sivatag belsejébe. A szomjúságtól és az elviselhetetlen hőségtől mind odavesztek. A török kormány mindmáig tagadja az örmény holokausztot.

A Sztálin vezette Szovjetunióban, Ukrajna köztársaságban a jómódú ukrán parasztok még 1930-ban sem akartak belépni a kolhozokba. A szovjet kormány osztályellenségként kezelte őket. A parasztok padlásairól, kamráiból, gabonásaiból minden szem gabonát lesepertek a hatóságok. Elhajtották háziállatait is. Kenyérrel sem látták el a boltokat. Emiatt előbb a baromfikat, azután a kutyákat, macskákat, élték fel. Sok százezer kisgyerek már az első hónapokban éhen halt. A három évig elhúzódó kiéheztetésnek 12 millió ukrán eset áldozatul. A mai orosz-ukrán rendszer csupán 8 millió ember halálát ismeri el.

A második világháború idején a szovjet harcoló katonai alakulatok „bátorságát” a szovjet tábori népbiztosok szavatolták. 1941 júniusa és 1945 májusa között 12 millió hátrálni akaró, vagy parancsszó nélkül hátráló, visszavonuló szovjet katonát lőttek le. Többet, mint a német-magyar-román-olasz szövetségesek együttvéve! Ezt annak idején maga Sztálin is elismerte!

A szovjet uralom (1917-1990) éveiben a hatalmon levő kommunisták mintegy 50 millió (nem elírás) embert hosszú évekre száműztek a Sarkvidéken túli kényszermunkatáborokba. Csak kevés szerencsésnek adatott meg, hogy hazatérhessen. Az elhíresült kényszermunkatáborok – a gulágok – csak 1990 után szűntek meg.

A Gulágra küldtek mindenkit, akit feljelentett a szomszédja, az irigye, a barátja, az ellensége, a besúgója; a hatóságilag jogerősen elítélteket, stb.

1947-ben Sztálin szovjet kommunista diktátor titkos utasítást adott, hogy a szovjet internálótáborokban vagy börtönökben sínylődő, továbbá a vizsgálati fogságban lévő összes politikai foglyot október 31-ig likvidálják.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmének 30. évfordulóján (1947. nov. 7.) már azzal dicsekedett, hogy a dicsőséges szovjet hazának egyetlen olyan polgára sincs, aki ne helyeselné a kommunista- párt és kormány politikáját. Arról azonban sunyin hallgatott, hogy ez a több tíz millió ember, többek között a 2. világháború európai frontjain harcoló, a háború poklát túlélő katonák javarésznének életébe került.

Putyin orosz államelnök 2007 októberében „csupán” 40 millió, a gulágokon és a börtönökben elpusztult vagy elpusztított, ártatlan ember halálát ismerte el.

A magyar-zsidó kapcsolatok kezdetei

A zsidók a hagyomány szerint Mezopotámiából vándoroltak Palesztinába. Történetük az egyiptomi elnyomás előli meneküléssel kezdődik. Mivel állandóan szenvedtek mások katonai és politikai uralmától, előbb a Földközi-tenger térségében szóródtak szét, később, a kereszténységtől üldözötten, szétszóródtak az egész világon.

A judaizmus, akárcsak a többi vallások, általában a kereskedelmi utak mentén terjedt; kereskedők, katonák, tisztviselők és egyszerű utazók közvetítésével. Jóval később ez a terjesztés a hittérítők által tudatossá vált.

Dél-Oroszországban sok évszázadon át létezett egy virágzó állam, az ősi Horezm. Szabir lakói öntözéses földműveléssel és fejlett kézművességgel foglalkoztak. Itt éltek az i.sz. 2. évszázadtól a besenyő Bés-törzs azon tagjai is, akik sorstársaikat nem követték keletre. Ezek a kínai cselszövésektől félve Horezmben maradtak, s belevetették magukat a kereskedelembe. Busás vagyonukról, messze földön híres kereskedelmi ügyleteikről sokat beszéltek s írtak a kortársak.

A szír és arab források a magyar és besenyő népet azonosítják. Törzsneveik: Értem, Pázmány, Csabán, Gyula, Csi-ko, Talmács, stb. Papkirályuk a súr. A mágusok vagy bölcsek királyi rangot viseltek. A tűzpap neve (H) Árpád, ez középperzsa eredetű szó.

A 700-as évek végén a pogány besenyőket a keresztények és muzulmánok akarták megtéríteni. A keresztény és a muzulmán hittérítők nyomását úgy hátrították el, hogy áttértek az izraelita vallásra. A besenyők egy kazárok néven ismert csoportja a kazár államszövetség keretében több évszázadon át békésen együtt élt a pogány magyarokkal. Jelenlétük csöppet sem zavarta a táltost (pogány főpap) vagy a sámánokat. Utóbbiak nemcsak vallási szertartásokat végeztek, hanem értettek az időjárás előrejelzéséhez, betegségek gyógyításához, és ami nem mellékes, napok múlva is meg tudták mutatni, merre bitangolt el a hanyagul őrzött nyáj. Tudták, hogy a vadkender hatóanyagával hogyan lehet révületbe esni, vagy másokat hipnotizálni.

A magyar zsidók a három kazár (v. kozár) törzs töredékeként, nyolcadikként a nyugatra vonuló hét magyar törzshöz csatlakozott. Kusán (v. Kurszán) vezérlő- és Árpád szakrális fejedelem vezetésével a honfoglaláskor (896) Magyarország területén telepedtek meg.

Lévén igen járatosak a kereskedelmi- és pénzügyi tevékenységben, sokáig zavartalanul működhettek, jelenlétüket kívánatosnak tartották.

A kereszténységben István nevet kapott Géza nagyfejedelem Vajk nevű fia, a később szentté avatott király is kedvelte a zsidókat. Fiát, Imre herceget is intette, becsülje meg az izraelitákat, mert nekik van istenük, tevékenységük pedig szerfölött hasznos.

A keresztény egyház megszilárdulásával Nyugat-Európában egyre inkább fokozódott a zsidókkal szembeni vallási türelmetlenség, s ez a 12. században zsidóüldözéshez vezetett. Magyarország területén 1150-1350 között a germánok lakta területekről elüldözött zsidó-tömegek telepedtek meg. Ezek megkülönböztető neve: askenáziak. Jelentős számú askenázi zsidó 1350 és 1450 között megvetette a lábát Havasalföldön is. Itteni legnagyobb temetőjük a román főváros Ferentari negyedének déli oldalán található.

A Spanyolországból 1492-ben elüldözött zsidók kisebb-nagyobb csoportjai szintén kelet felé vándoroltak. Ezeket nevezték szefárdoknak vagy mozaiknak, mert több ország eltérő nyelvjárást beszéltek.

A 18. századtól kezdődően az első világháborúig (1914.) a hajdani Lengyelország és Oroszország nyugati vidékéről vándoroltak be nagyobb tömegben izraeliták Magyarország, 1867-től az Osztrák-Magyar Monarchia területére s itt leltek új hazára.

A cionizmus – vallási és nemzetpolitikai mozgalom

Egykoron Izrael földje, vagy ahogy még nevezték, Kánaán, a Mezopotámiából (ma Irak) bevándorló nomád pásztorkodó törzsek letelepedése nyomán az i.e. 14. századtól létezik. Kétszáz évvel később, i.e. 1200 körül újabb, eredetileg Egyiptomba bevándorolt törzs érkezett, amelynek lakói 430 év alatt „ott megöröködének, s megsaporodának és megsokasodának felette igen³” Jákob 70 főnyi nemzetségének utódaival megtelt vala Egyiptom. 430 évi egyiptomi raboskodás után Mózes vezetésével elindulának Izrael fiai, mintegy 600.000-en gyalog, csupán férfiak, a gyerekeken kívül, juh és szarvasmarha is, felette sok barom⁴. 40 évi bolyongás után megérkeztek s telepedtek meg az Ígéret földjén.

Júdea i.e. 587-ben babiloni uralom alá került s az ország lakóit deportálták. Visszatérésükre i.e. 538-tól adódott lehetőség – éltek is vele – ti. ekkor ért véget a babiloni fogság. A zsidó állam fél évezreden át a kisebb nagyobb területi változások ellenére egységes volt, azután ketté szakadt. I.e. 63-ban római uralom alá került. A kegyetlen elnyomás szükségszerűen

vezetett el a zsidók szétszórattatásához és szétszóródásához az egész világon.

Az egész világba belesoroltuk az arabok lakta térségét is. A keresztényektől eltérően az arabok nem üldözték a zsidókat és gettóba sem zárták őket. Mint kereskedőket és előzékeny pénzváltókat megbecsülték és védelmezték.

Mint érdekességet említjük meg, hogy a zsidók mindmáig kitarítottak ősi időszámításuk mellett.

Az évek múlását a világ teremtésétől számítják. Főpapjaik bonyolult kalkulációi szerint ez a világot magát jelentő, világra szóló abszolút fontosságú esemény Krisztus születése előtt 3761. október 7-én következett be! Közben bebizonyosodott, hogy például az izraeli Jerikó városa még ezt megelőzően is, 3000 évvel korábban épült! Hogy a Földön immár többmillió éve él ember, ez a legkevésbé sem zavarja őket.

A NASA csillagászainak számítása szerint korrekcióra szorul magának Jézus Krisztusnak a születési éve is. Hét évvel korábban született, mint azt eddig hittük. (I.e. 7-ben)

A 19. század végén egy új vallási és nemzetpolitikai mozgalom indult világhódító útjára, melynek bevallott célja a világon szétszórta élő zsidók egyetlen területre való összegyűjtése és államba szervezése volt. Nevét a jiddis nyelvű Ciyon (magyarul Sion) hegytől kapta. A cionizmus szellemi atyja egy magyar származású osztrák újságíró, Theodor Herzl volt. Tevékenységét budapesti jogász-újságíróként kezdte, így tett szert hírnévre. Herzl 1897. augusztus 31-re Bázalbe hívta kongresszusra a világ valamennyi országának zsidó küldötteit. Itt vitatták meg egy zsidó állam megalakításának lehetőségét s e cél elérésének eszközeit. A kongresszusi küldöttek úgy határoztak, hogy a zsidó államot ott kell létrehozni, megalakítani, ahonnan ők valaha szétszóródtak. Központja pedig Ciyon, legyen ahol a Salamon király (i.e. 973-933) építtette jeruzsálemi nagytemplom állott. A zsidóknak nemzetté kell válniuk. A jelenlévők megalakították a Cionista Világszervezetet, melynek elnöke haláláig (1904) Theodor Herzl lett. Meg is kezdődött a ki- (vagy be?) vándorolni szándékozó zsidó csoportok megszervezése. 1914-ig mintegy 65.000, túlnyomórészt kelet-európai zsidó telepedett meg a mai Izrael földjén. 1915-1923 között további 40.000 zsidó lelt új hazára.

1917-ben az akkori brit külügyminiszter új hazát, nemzetállamot ígért a zsidóknak. Feltételként azt szabta, hogy a zsidók tartsák tiszteletben az ottani nem zsidó (arab!!) lakosság polgári és vallási jogait.

A nemzetközi pénzvilág vezetői a zsidók letelepedését és új életkezdését előmozdítandó létrehozták a zsidó Nemzeti Alapot. (National Funds) A letelepedésre alkalmas területeket az araboktól megvásárolták.

Közben folytatódott és egyre nagyobb méreteket öltött az izraeli bevándorlás. 1924-31 között 80.000, főleg lengyel-, 1932-39 között további 250.000, túlnyomóan német zsidó hagyta ott antiszemita politikát folytató hazáját és ment az Ígéret földjére. 1940-48 között az illegális zsidó hadsereg és cionista szervezetek újabb 100 ezer zsidót segítettek abban, hogy Palesztinába mehessen, s ott letelepedjen.

1947-ben az ENSZ döntött: két, nagyjából azonos nagyságú államot kell létrehozni: Izraelt és Palesztinát. 1948. május 14-én, a két állam kikiáltásának előestéjén az izraeli titkos hadsereg és önkéntesek elfoglalták Palesztinát. A megtorlástól félve, mivel többször is fegyveresen támadtak a zsidókra, 762.000, túlnyomórészt kelet-jeruzsálemi palesztin (arab) elmenekült. A túlszaporodott palesztin menekültek azóta is külföldi segélyekből, táborokban élnek, csak kevesen vállalnak munkát. A menekültek megesküdtek Mohamed próféta zöldszínű szent zászlójára, hogy addig nem lesz nyugtuk, amíg az utolsó izraelitát is ki nem űzik, s elorzott hazájukat vissza nem szerzik. Azóta nincs béke az Olajfák hegyén, és nincs az olajfák alatt sem.

A két bécsi döntés

Az első világháborúból (1914-18) vesztesen kikerült államok közül a trianoni békekötés révén (1920) Magyarország területét csonkították meg a leginkább. Az ezeréves Magyarország területén, mivel akkor külpolitikailag teljesen elszigetelődött, barátai sem voltak, nem védte sem Isten, sem király, számos un. utódállamot hoztak létre. Magyarország elvesztette területének kétharmadát, 5 millió magyar az újonnan megvont határokon kívül rekedt. Cseh – és szlovák szélsőségesek sikeres lobbizása következtében létrehozták az addig nem létező cseh és a szlovák államot, amely Csehszlovákia néven egyesült.

Az ugyancsak vesztes Ausztria is örülhetett. Jelentős, addig magyar területtel ajándékozták meg. Jó emlékeztetni rá, hogy az osztrák sógor e miatt egyáltalán nem tiltakozott. Sőt! Örült is, miért ne tette volna, hogy Magyarország területéből 275 helységgel meg nem érdemelten megjutalmazták. Ma ezt a területet Őrségnek nevezik.

A Délvidéken Horvátország és Szlavónia alakult meg, Keleten pedig Románia a Kárpátoktól nyugatra, szinte a Tiszáig terjedő területtel, azaz a történelmi Erdély, a Bánság, a Körösvidék és a Máramaros területével

gyarapodott. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy Magyarország testéből 4464 helységet kiszakítottak és Romániához csatoltak. 1974-ben az erdélyi települések már 4871 várost és falut számláltak.

Ezek után teljesen érthető, hogy a két világháború között Románia Erdély, „az ősi román föld” megtartásán fáradozott, a meglévő határok megváltoztatása ellen kardoskodott. Magyarország épp ellenkezőleg, a trianoni határok revízióját követelte.

Az igazságtalan trianoni békediktátum által kikényszerített határok megváltoztatásának lehetősége először akkor csillant meg, amikor a 20 évvel korábban legyőzött, az Adolf Hitler vezette Németország gazdaságilag és katonailag annyira megerősödött, hogy rá tudta kényszeríteni akaratát a szövetséges- és támogató nélkül maradt Csehszlovákiára és Romániára.

Az első bécsi döntésre 1939. március 15-én került sor az osztrák fővárosban. Németország és Olaszország külügyminiszterei visszajuttatták Magyarországnak a két évtizeddel korábban elajándékozott Felvidéket v. Kárpátalját (Kárpát-Ukrajnát).

Magyarországhoz visszacsatoltak 10 ezer km²-nyi területet, amelyen 850.000 lakos élt. Ennek 75%-a volt magyar nemzetiségű.

A magyar kormány bízva Németország lojalitásában, egyre erőteljesebben kérte, sőt követelte a Trianon előtti határok visszaállítását. Nem is tekintette országnak Csonka-Magyarországot. Szentül hitte, hogy az egész Magyarország akár földi mennyország is lehetne.

A hivatalos magyar sajtóban a határrevíziós követelést elsőként A nemzet szava c. újság 1939. március 12-i száma fogalmazta meg. Utat akarunk székely testvéreink felé c. terjedelmes cikkében.

1940. június 27-én a magyar kormányúléson azt is leszögezték, hogy minden eszközt igénybe kell venni a célból, hogy kényszerítsék Romániát: elégítse ki a magyar területi követeléseket!

Azt is szóvá tették, hogy ehhez kérni kell Németország beleegyezését, illetve katonai közreműködését egy esetleges Románia elleni háborúban. Amikor ezzel a kéréssel a német Külügyminisztériumhoz fordultak, Joachim von Ribbentrop nyíltan megmondta Sztojaj Döme miniszterelnöknek (1944. március 22 – augusztus 24) „A Románia és Magyarország közötti fegyveres konfliktus kitörése esetén a kezdet előrelátható lesz. Az események későbbi lefolyása már kétségesse válna, a vége pedig egy katasztrófával volna egyenlő”⁵.

A német nyomás miatt a Romániát cserbenhagyó korábbi lármás szövetségesek meghátrálásának láttán, 1940. május 28-án a román kormány azirányú óhaját juttatta kifejezésre, hogy bővíteni kívánja a baráti együttműködés kereteit a német birodalmi kormánnyal.

Egy hónappal később II. Károly román király már azt kérte, hogy német katonai missziót küldjenek Romániába.

1940. július 26-án Ribbentrop birodalmi külügyminiszter olyan kijelentést tett, amivel bátorította a magyar revizionistákat, a románokat pedig valósággal sokkolta. Idézzük: „Elérkezett a nemzetközi szerződések nagy revíziójának időszaka!” Sürgette, hogy Románia rendezze viszonyát Magyarországgal!

„Németország teljes megértést tanúsít a(z első) világháborúbeli katonai szövetségese iránt, s azóta is bizonyítja, hogy totális szimpátiát táplál Magyarországgal szemben” – nyilatkozta a német külügyminiszter.

A szópárbajokon, időhúzáson kívül a két szomszédos ország viszonyában lényeges változás nem történt.

A román kérdésben a legszélsőségesebb álláspontot a Nyiláspárt képviselte. Medve András, egyik pártvezér, 1942. november 10-én, Marosvásárhelyen elhangzott beszédében hangsúlyozta, hogy szerintük Magyarország fő problémája nem a zsidó jelenlét, hanem a románság. Utóbbi a mi első számú közellenségünk.

Dél-Erdélyben az ott rekedt magyarokat súlyos atrocitások érték. A magyar kormány többszöri figyelmeztetését és felháborodását nem vették figyelembe. Válaszként, több esetben egész román falvak lakosságát a határon túlra toloncolták.

A legnagyobb méretű román kilakoltatások Bihar és Szatmár megyében voltak. E két megye területére Trianon után az 1923-as földreformkor a magyar grófoktól elvett birtokokra sokezer erdélyi és regáti románt telepítettek. Így Mócvidékről mintegy 20.000 román Szatmár megyében lett új hazájára.

1940. október elején nagyszámú észak-erdélyi román értelmiségit: 11.519 főt, családotól toloncoltak ki Romániába.

A budapesti rádió 1940. november 24-i adásában közölte a magyar hatóságok által 1940. szeptember 5. és november 14. között kitoloncolt románok számát. Beszterce-Naszód megyéből 1332, Biharból 653, Csíkból 467, Háromszékből 2, Kolozs megyéből 329, Maros megyéből 1178, Máramarosból 1120, Szatmárból 1200, a Szilágyságból 3513, Szolnok-Dobokából 92, Udvarhely megyéből csupán 4 személyt kényszerítettek Észak-Erdély elhagyására.

A Dél-Erdélyben szünni nem akaró magyarellenes intézkedésekre megtorló akciókra, munkatáborba internálásokra reagálva, Teleki Pál miniszterelnök 1940. október 9-én közölte a sajtóval: „Tegnap óta rátértünk a megtorlásokra. A határon túlra küldtünk 850 személyt, részben románt.”

1940. szeptember 21. és 1942. október 21. között magyar kimutatás szerint Romániába menekült 104.137 személy, azaz az észak-erdélyi román lakosság 9,5 %-a. A fenti adatok magukba foglalták azt a 8168 lelket is, akik Beszterce-Naszód megyei illetőségűek voltak.

A román lakosságot ért gazdasági jellegű diszkriminációkkal még foglalkozni fogunk.

Előtérben a határrevízió...

A trianoni békediktátum (1920) a magyar államot oly mértékben feldarabolta, hogy az elvesztette korábbi területének 74 %-át. Egész Erdély területe román közigazgatás alá került. A magyar állam területéből kiszakított és Szerbiának ítélte, a területen (a Bánság, Délvidék vagy Vajdaság) a szerb lakosság az összlakosság 20 %-át sem tette ki. A békét diktáló győztes nagyhatalmak kegyéből nagyobb területhez jutott, mint az addigi Szerbia.

A Csehszlovákiának juttatott Felvidéken (ma Szlovákia) 1 millió 39 ezer magyar élt. (Mára számuk a félmillió alá csökkent.)

A két világháború közötti időszakban a magyar politikusok fennen hirdették a határrevízió (határkiigazítás) szükséges voltát. A román állam vezetői azonban hallani sem akartak erről, ők időhúzás végett inkább a lakosságcserét javasolták.

1940-ben létrejött egy titkos elvi megállapodás a Szovjetunió, Bulgária és Magyarország között, amely Románia csökönysége esetén, közös, egyidejű támadást helyezett kilátásba. A bolgár hadsereg Dobrudzsa, a szovjetek a Prúton túli Moldávia, a magyarok pedig Erdélyt, vagy annak nagy részét kellett volna visszafoglalják.

Az eseményeket felgyorsította az 1933-ban, Németországban hatalomra került német nemzeti szocialista (náci), szélsőjobbaldali erők megerősödése. Vezetőjük Adolf Hitler háborús politikát folytatott és nyílt terrorista diktatúrát vezetett be.

1938-ban Hitler követelte, hogy Csehszlovákia területén, a Szudéta-vidéki németeknek (4 millió ember) adjanak széleskörű autonómiát s titokban fegyveres felkelésre buzdította őket.

Prága ezt elutasította, noha az itteni németység Csehszlovákia teljes lakosságának 22 %-át tette ki. Válaszként ez év október 1-én a német Wehrmacht alakulatai elfoglalták a Szudéta vidéket.

Néhány hónappal korábban, március 12-én, a német hadsereg leigázta Ausztriát (Anschluss!). Másnap Hitler örömmel jelentette, hogy szülőhazáját

Németországhoz csatolják. Ez az intézkedés országszerte vegyes érzelmeket váltott ki.

A következő év március 16-án Németország ultimátumot intézett Csehszlovákiához: ha ellenállnak a német bevonulásnak, a teljes német légierő és a csehszlovák-német határon felvonultatott összes páncélosok Prága ellen indulnak, s a földdel teszik egyenlővé azt.

Így esett meg, hogy a korszerű fegyverzettel büszkélkedő csehszlovák hadsereg egyetlen fegyverlövés nélkül a németek ellőtt letette a fegyvert. Csehszlovákia területén létrehozták a Cseh-Morva Protektorátust, mint a német birodalom autonóm részét.

1939. szeptember 1-én, a korábbi békés ígérek ellenére, a németek Lengyelország elleni támadásával megkezdődött a második világháború (1939-45). A szovjetek 1939. szept. 17-én hátba támadták a németekkel élethalálharcát vívó Lengyelországot. Tíz nappal később a hős Lengyelországot térdre kényszerítette Európa két legnagyobb katonai hatalma.

A háború már az elején világméreteket öltött. Sorra üzent hadat Németországnak Nagybritannia, Franciaország, Ausztrália, India, Új-Zéland, a Délafrikai Unió és Kanada.

A szovjetek kemény ellenállás után, 1940. március elején leverték a kis Finnországot, majd június közepén elfoglalták Litvániát, Lettországot és Észtországot.

1940. június 28-án a szovjet csapatok behatoltak az 1918. óta román fennhatóság alá tartozó Beszerábiába és Észak-Bukovinába, melyeket augusztus 2-án Moldvai Szocialista Szovjet Köztársaság néven beolvasztottak a Szovjetunióba.

A németek 1940 áprilisában elfoglalták a semleges Dániát és Norvégiát. Májusban lerohanták Belgiumot, Hollandiát, Luxemburgot. Júniusban bevonultak Franciaországba és a párizsi Eiffel toronyra kitűzték a horogkeresztes zászlót.

Magyarország és Románia akkor még várakozó álláspontra helyezkedett.

1941 áprilisában a németek leigázták Jugoszláviát és Görögországot.

1941. június 22-én Németország hadüzenet nélkül megtámadta a Szovjetuniót, de négy évig elhúzódó véres harcok árán sem tudta legyőzni. Június végén, német szövetségesként, belépett a szovjetellenes háborúba Románia, Magyarország és Olaszország is. Utóbbi 1943-ban, Románia 1944. augusztus 23-án fordította fegyverét korábbi szövetségesei ellen.

A németekkel szövetséges Magyarországot Hitler hadai 1944. március 19-én elfoglalták...

A román-magyar kapcsolatok elhidegültek, mert a magyar kormány, a politikusok, de még a köznép is egyre erőteljesebben hangoztatta, sőt követelte Erdély visszafoglalását. Jelszavuk: „Mindent vissza!”

A második bécsi döntés

Jó ideig Németország, de Hitler maga is a román álláspontot védelmezte, mert minden áron meg akarta őrizni befolyását a román kőolajmezők fölött. Gróf Teleki Pál miniszterelnök és maga a Kormányzó is több alkalommal tárgyalt a német állam vezetőivel, így Hitlerrel is, hogy őket jobb, számunkra kedvező belátásra bírja. A fegyveres román-magyar konfliktus lehetősége is szóba jött.

A román külpolitika felelős irányítója, ki is jelentette, hogy amíg Romániának egy katonája és fegyvere lesz, a területéből egyetlen talpalatnyi földet sem fog átengedni. 1940 nyarán Erdélyben 450.000 főnyi, korszerű csehszlovák fegyverekkel felszerelt, harci bevetésre kész román katonaság állomásozott. Magyarország pedig felvonultatta a román-magyar határ mentén teljes, 350.000 főnyi haderejét. Országszerte oly erős volt az Erdély visszaszerzését célzó mozgalom, oly izzó a felszabadítási vágy, hogy a magyar honvédség akkor is bevonult volna a román közigazgatású erdélyi megyékbe, ha ebből magyar-román helyi jellegű háború tör ki.

Ez idő tájt Németország hadereje a nyugati fronton volt lekötve, s így nem állt érdekében egy új, háborús tűzfészek kialakulásánál asszisztálni.

Olaszország fennen hangoztatta a magyar követelések jogos voltát s ezzel bátorította Magyarország terület-visszaszerző politikáját. Emlékeztetünk, hogy 1940 tavaszán Németország lerohanta Dániát, Norvégiát, Belgiumot, Hollandiát. Térdre kényszerítette Románia fő szövetségését és támaszát is.

Románia szövetségesei hiányában engedni kényszerült. Hitler és Mussolini 1940. augusztus 30-án elfogadta Romániával a második bécsi döntést. Aznap a magyar rádió a déli hírekben már le is közölte a visszatérő Erdély-rész határvonalát.

A mindig túlzó, minden politikai rezdülésre vagy változásra élénken, és érzékenyen reagáló Karinthy Frigyes humorista írta: „Elindult a Horthy batár,/ Nem lesz többé román határ!/ Szumátra és Celebesz/ Japán volt, de magyar lesz!”.

Magyari Lajos költő átültetésében: „Pornit-a caleaşca Horthy,/ Graniţele shimbate vor fi!/ Sumatra şi Celebes/ Nipon a fost dar magyar lesz!”

Hitlernek gondja volt rá, hogy mindkét szembenálló felet lecsendesítse és azáltal szövetségesévé tegye: Erdélyt kettéosztották!

Északi része, beleértve a Székelyföldet is, visszakerült Magyarországhoz, Dél-Erdély továbbra is román uralom alatt maradt. Mintegy 43.000 km²-nyi terület újra magyar föld lett. Az új, Erdélyt kettéválasztó határ a Nagyvárad-Kolozsvár útvonalát követte. Mezőfelek és Torda továbbra is román fennhatóság alatt élte életét.

A bécsi döntés előtti napon a teljes magyar haderő már felvonulva állt a magyar-román határ mentén, bevetésre készen.

A magyar honvédség harci kiképzése sok kívánni valót hagyott maga után, s korszerű haditechnikával sem büszkélkedhetett. A trianoni békében Magyarország haderejét a minimumra csökkentették, megtiltották a hadianyag-gyártást is. A magyar honvédséget jobbjára elavult, az olaszok által kimustrált fegyverekkel látták el.

A Magyarországnak kedvező bécsi döntéssel a háború elmaradt.

Egy olasz-német katonatiszti felügyelő bizottság feladata volt örködni a bécsi döntés betartásán, és úgy megszervezni a román ki-, illetve a magyar bevonulást, hogy a két hadsereg katonái ne találkozzanak. A magyar hadseregnek Szatmárnémetin és Nagybányán kellett átlépnie a határt, s innen folytatnia útját Észak-Erdélyben. A román katonák távozása a Kolozsvár-Torda útvonalon történt.

Szeptember 10-én Kolozsvárról az utolsó román hadoszlop is elvonult. A Tordai úton kapaszkodtak fel Mezőfelek irányába. A Felekitetón húzódó új, magyar-román határon átlépve a Romániánál maradt román közigazgatású Dél-Erdélybe érkeztek. Ugyanezen az útvonalon ment a sokezernyi román menekült is, akik félve a magyarokat ért, általuk okozott tengernyi sérelem viszonzásától vagy a bosszútól, nem mertek maradni.

Kis idő múlva megérkeztek a bukósisakos géppisztolyos honvédek Kolozsvárra. A motorkerékpáros alakulatokat egekig hatoló éljenzésekkel, fergeteges tapssal és virágesővel fogadták.

Kinek öröm, kinek üröm...

Évek óta nem oldódott meg a politikai feszültség a román és a magyar hivatalos körök között. 1940 augusztusáig semmilyen lényeges változás nem történt. A Turnu Severinben tartott román-magyar, határrevíziós tárgyalások eredménytelenül végződtek (1940. aug.)

Ekkor Adolf Hitler és Benito Mussolini, ez utóbbi az olasz „führer”, úgy döntött, hogy a román-magyar határkérdésben nem katonai, hanem politikai megoldást kell keresni. 1940. augusztus végére mind a magyar,

mind a román külügyminisztert Bécsbe rendelték. Augusztus 29-én Mihai Manolescu külügyminiszterrel ismertették a másnapi döntés lényegét. Ő a következő szöveget táviratozta Bukarestbe: ... „Alternativa pe care mi-au pus-o, a fost următoarea: sau primim arbitrajul astăzi, cel târziu la miezul nopții, încât mâine să se poată da hotărârea, sau dacă nu primim, vom fi mâine atacați și va fi sfârșitul României”⁶ („Az alternatíva, amit velem közöltek, a következő volt: vagy még ma éjjél előtt elfogadjuk a döntést, hogy holnap határozzanak, ... vagy ha nem fogadjuk el, másnap meg fognak minket támadni, s ez Románia vége lesz!”)

A sürgősen összehívott Koronatanácson II. Károly király elnökölt s heves vita után az első ülésen az ultimátumot elutasították. A második ülésen, látható többséggel (21 fő), elfogadták azt.

A *Timpul* c. napilap 1940. szeptember 1-i számában azt írta, hogy a Koronatanács kénytelen volt választani államuk politikai lényének megmentése, vagy annak eltűnési lehetősége között.

A magyar kormány 69.000 km²-nyi erdélyi területre tartott igényt, az azonban csak részben teljesült, mert csupán 43.000 km²-t kapott vissza.

Az 1940. augusztus 30-i, bécsi döntés napján, noha kérte, a román küldöttséget nem engedték szóhoz jutni: Éjszaka viszont egész Magyarország örömmámorban úszott s ünnepelt. Jelszavaik: „Csonka Magyarország nem ország, egész Magyarország: mennyország!” „Mindent vissza, az ősi földet vissza!”

Erdély városaiban az elkeseredett és kétségbeesett, védekezésre kész román tüntetők ezrei, fennen kiáltották: „Le Hitlerrel! Le Mussolinivel! Erdélyt nem adjuk!” A román kormány félve a következményektől, nehogy Románia is Lengyelország sorsára jusson, csillapította a tüntető lakosságot és a katonaságot, kérve, hogy a rendkívül nehéz helyzet ellenére őrizze meg higgadtságát és nyugalmát.

Új hangot jelentett ekkor Churchill angol miniszterelnök nyilatkozata: „Nem fogunk elismerni semmiféle területi változást, ha nem az érdekelt felek közös beleegyezésével történt”. Churchill hat évvel később, feledve korábbi kijelentését, igenis újból hozzájárult a nem közös beleegyezéssel, hanem kényszer hatására megvont trianoni határok újbóli felállításához.

Az észak-erdélyi bevonulás

1940. szeptember 3-án az első honvédszászlóalj bevonult Erdélybe. Haza érkezett. Elsőnek Máramarosszigetre vonultak be. Alig hangzott el az indulási vezényszó, már zengett is az induló, hirdelve, hogy győztesek megint régi zászlaink. Közölték, hogy itt vannak, édes Erdélyért élnek és

halnak, s győz(ni fog) a szittyá fürgeteg, az aranyos sereg. Akkor már ezrek dalolták, hogy már semerre sincs átkozott bilincs, s énekelhetnek völgyek és hegyek.

Az immár 1033 éve elhunyt Árpád apánkat buzdítva bátorították, hogy ne féltse ősi nemzetét, mert nem vesz el, az, ha eddig el nem veszett, s most félre téve régi bűt és bánatot, ideje, hogy újra éljünk s vigadjunk.

A bevonuló, menetoszlopokban haladó bakák büszkén énekeltek, hogy ők Horthy Miklós katonái, legszebb katonái. Vígan élik a katonaéletet s nincsen gondjuk rája. Masírozva hadnagy úr szavára, gondolnak a legszebb Violára..

Észak-Erdély magyar lakossága soha nem tapasztalt lelkesedéssel, győzelmi mámorban úszva üdvözölte a felszabadító magyar honvédsereget. Ünneplő ruhájukat felöltve az ősz minden virágját a katonákra szórták. A szépségükről mindig is híres magyar lányok és asszonyok virágcsokrokat adtak a honvédtiszteknek. Sokezer szál virág jutott az egyszerű honvédeknek is. Minden fegyvercsőre feltűzték az új tavaszt ígérő őszirózsát.

Az örömittas lakosság oly sok virágot hintett a honvédek, de még az ágyukat vontató fogatokra is, hogy a tiszték minduntalan arra kérték, ne szórják már a sok szép virágot, mert a lovak megbokrosodhatnak.

A román lakosság megszeppenve, ijedten és kétségbeesetten lehajtott fővel szemlélte mit művelnek a magyarok.

Szeptember 4-én örömmámorban úszott Nagyvárad népe.

Itt is, akárcsak Máramaroszigeten, templomok harangzúgása az önfeledten ünneplő sokaság boldogan köszöntötte magyar testvéreit.

Szeptember 5-én Szatmárnémeti lakossága üdvözölte a büszkén menetelő, virágszőnyegen haladó honvédeket. Ezrek tapsoltak s kiáltották: „Isten hozott! Éljen a magyar!”...

Velük együtt visszatért a román katonai szolgálat elől Magyarországra szökött 4000 fiatal is.

Szeptember 8-án a honvédzászlóaljok Szilágy megye székhelyére, Zilahra érkeztek.

A hónap 11-én a kincses Erdély fővárosában, Kolozsváron köszöntötték a puskacsöveikre őszirózsákat tűző, békésen vonuló, éneklő felszabadítókat. Magyar zászlóerdővel, virágokkal fogadták a honvédeket.

Pár nappal később a legfelső hadúr, Horthy Miklós is ellátogatott Kolozsvárra. Oly méltóságteljesen ült hófehér paripáján, hogy azt a bronzba öntött Mátyás király is megirigyelte volna. Olyan örömnepi fogadtatásban részesült, melyhez hasonlót még nem látott a sokezer kíváncsi báméskodó.

1940. szeptember 9-én a Nemes József vezérezredes vezette honvéd alakulatok Naszód felől jöve, vígan dalolva Besztercére érkeztek. Erre senki

sem számított, ugyanis az a hír terjedt, hogy a megyeszékhelyre német csapatok fognak bevonulni. Hírlett, hogy a Hitler-párti városvezetés ezt nyomatékosan kérte. A besztercevidéki német-szász előljárók ki akartak tenni magukért, s szeptember 9-re mozgósították a besztercei és környékbeli szász fiatalokat, hogy ünnepi népviseletbe öltözöttek, a bevonulási útvonal (ma Gh. Şincai u.) két oldalán felsorakozzanak, fegyelmezetten várakozzanak s a megfelelő időben Heil!-al köszöntsék a Wehrmacht katonáit. Csakhogy a német bevonulás egyre később, végül elmaradt. A németek helyett azonban a honvédsereg díszmenetben haladó alakulatai érkeztek meg. A helybeli magyarok ismerték fel elsőként, hogy mi is történt, s lelkes éljenzésbe, hurrázásba törtek ki.

A szászokat ez olyan kellemetlenül érintette, hogy senki sem akarta a fáradt honvédeket köszönteni. Nem, mert a felolvasandó, begyakorolt köszöntő, üdvözlő beszédet nem magyarul, hanem németül írták le, s a német katonáknak szánták.

A besztercei és a besztercevidéki lakosság nevében a helybeli evangélikus főesperes meleghangú rövid beszédben üdvözölte a magyar honvédeket, és személyesen Nemes József vezérezredest, akinek hódolata jeléül átadta a város díszes zászlaját, s Isten áldását kérte a hazatért magyar honvédek számára.

A kellemetlen helyzetbe került besztercei hatóságokon a helybeli görög katolikus lelkész is segített, aki magyar nyelven így köszöntötte őket: „Isten hozott benneteket!”

Észak-Erdélyben a magyar honvédek bevonulását követően két kivételtől eltekintve, nem került sor véres leszámolásra. A Szilágy megyei Ördökgúton a helybeli román pap lánya a toronyból golyószóróból tüzet nyitott a falu főutcáján, énekelve haladó magyar katonákra...

Ipen pedig egy, a honvédeknek átnyújtott gyümölcsös kosárba kis hatóerejű pokolgépet (időzített bombát) rejtettek el, s ez néhány katonát megsebesített. Éjszaka az öröm- és alkoholittas helybeliek az italos honvédek közreműködésével véres bosszút álltak a két falu román lakosságán.

Azt is illik megjegyeznünk, hogy a román történészek, újságírók és politikusok csupán a „magyar megszállókat” vádolják a tömegmészárlásért. Arról sunyin hallgatnak, hogy ennek a tragikus végű konfliktusnak ők maguk voltak a kezdeményezői.

1940. szeptember 9-10 éjszakáján az ördökgúti vérengzésnek – a hivatalos felsorolás szerint 72 román, férfi, nő gyerek lett az áldozata⁷. Egy oldallal tovább 263 román halálát részletezték. Ugyanazon az oldalon más

adat szerint 87-en haltak meg. Az azonosított – csupa ördögkúti lakos volt-halottak száma 55 főt tett ki.

1940. szeptember 14-15-ének éjszakáján Ipen is véres leszámolásra került sor. A Nemzetőrség aktív közreműködésével 157 román embert öltek meg.⁸

Másik jelentés szerint a magyarok 1940 őszén, a bevonuláskor, feldúlták a jádi és a kékesújfalusi román templomot. Utóbbinak elpusztult a teljes irattár-anyaga.

Nem mindennapi álhírt kürtöltek világgá Árpástóról, ahol 1940. karácsony másodnapján 115 románt a templomból a község házára vittek és mindet súlyosan bántalmazták, ütötték, verték...

Álljunk meg egy szóra! Elképzelhető-e, hogy pár hatósági ember 3-4 fő, a templomból kiterelt 115 embert véresre tudott volna verni? Egy-egy verőlegényre 25-30 ember jutott volna, igen?

Mintegy 20 évvel ezelőtt több falubeli öregemberrel erről a témáról beszélgettem. A megkérdezettek mindenike kategorikusan kijelentette, hogy ilyesmi náluk nem volt!!

A fenti válaszok alapján az ember hajlamos arra, hogy az összes többi eddig felsorolt és ezután következő állítást, adatot kételkedve fogadja...

Szamoskőcson Iuliu Sonea román papot súlyosan bántalmazták, akárcsak Apanagyfaluban Emil Căienariu lelkészt.

Bethlenben 61, Jádon 20 románt vertek meg a magyar csendőrök. Monorfalván 1942 áprilisában Haja Ioant és fiát verték véresre, előbbi belehalt sérüléseibe, azaz az ütlegelésekbe.

Borgótián, Ilván és Budatelkén 1-1, Poiana Ștampei-n két románnak gyúlt meg a baja a kakastollasokkal. Arról viszont nem szól a román hírforrás, hogy miért jutottak csendőrkezdre.

A 22 éves román uralom idején a román hatóságok minden székelyföldi, magyar faluban román templomot építettek. A falusiakat kényszerítették, hogy adjanak építőanyagot, ingyen dolgozzanak az építkezésnél, s jelentős adóösszeggel támogassák az akciót.

Olyan falvakban is építettek román (nem derül ki, hogy görög-katolikus vagy ortodox) templomot, ahol egyetlen román család sem lakott! Ezek után ne csodálkozzanak azon, hogy a bevonulás után sok helyütt ezeket a templomokat földig rombolták!

A Székelyföldön olyan méreteket öltött a román templomrombolás, hogy ott az ortodox egyház szinte teljesen megszűnt.

A magyar hatóságok nem ismerték el a két világháború közötti időszakban Észak-Erdélyben létesített román püspökséget. Elvették 376 román parókia földjét, amit annak idején, a földreformkor a magyar

birtokosokéból szakítottak ki. Megszüntettek 105 ortodox parókiát, ebből Szolnok-Doboka vármegyében 12, Beszterce-Naszód térségében pedig 10-et!

Nagy nehézségekbe ütközött a román nyelvű oktatás is. 1940. augusztus 30-án Észak-Erdélyben 1966 román, állami népiskola működött 4692 tanítóval és tanerővel. Ezek nagy részét megszüntették. Ugyanitt egyetlen román nyelvű középiskola működését engedélyezték, Naszódon.

1935-ben a kolozsvári Ferdinánd Tudományegyetemen a 4445 egyetemi hallgató közül magyar volt 1127: Az 1940-41-es tanévben, ugyanazon az egyetemen (régi-új neve Ferenc József Tudományegyetem) a román hallgatók száma 101-re csökkent! Sok román hallgató hazafias érzelemtől fűtve, vagy a magyar katonai szolgálattól félve, Romániába szökött. 1940. január 1 és 1942. június 4. között 8815 észak-erdélyi román fiatal szökött át Romániába.

A fenti időszakban csupán a tordai, határszéli fogadóirodán 25.638 román menekült családot jegyeztek be, összesen 43.283 menekült vagy kitoloncolt személyt.

Pedig tudniuk kellett volna, s tudták is, hogy ha korrektül viselkednek, végzik a dolgukat, ha lojálisak a magyar állammal szemben, nincs mitől és miért félniük.

Hiába, a félelem akkor is nagy úr volt.

Bántotta, már hogy is ne bántotta volna a románokat az is, hogy a nagybányai és környékbeli bányákban 1940-44 között 10346 kg színaranyat és 88.096 ezüstöt termeltek ki.

1940 őszén gróf Teleki Pál a kormány felelős miniszterelnöke gróf Bethlen Bélát Szolnok-Doboka és Beszterce-Naszód megye főispánjává nevezte ki. Némi szabadkozás után ezt a fizetéssel nem járó, de nagyon is megtisztelő megbízatást elvállalta, s pár nap múlva Budapesten letette a hűségesküt. A nem mindennapi nehéz hivatali megpróbáltatásoktól megedződve, négy éven át becsülettel, közmegelegedésre végezte munkáját.

1944. szeptember 6-án, ezúttal Lakatos Géza vezérezredes miniszterelnök, gróf Bethlen Bélát Észak-Erdély kormánybiztosává nevezte ki. Ebben a hivatali minőségben tevékenykedett 1944. október 25-ig, amikor Észak-Erdély szovjet-román katonai megszállás alá került. Ez az esemény Románia történetében úgy szerepel, hogy Észak-Erdély felszabadult a német fasiszta és a horthysta Magyarország uralma alól. A nálunk intelligensebb olvasóra bízunk, döntse el, melyik álláspontra helyezkedik, vagy pedig, melyik megfogalmazással ért egyet.

Az észak-erdélyi magyar közigazgatás

A magyar kormánynak Észak-Erdély visszacsatolása után roppant nehéz problémákkal kellett megküzdenie. Újra kellett szerveznie az előző rendszer által szétzilált gazdaságot, az egész gazdasági életet.

Észak-Erdélyben a magyar állam birtokába visszakerült 720 közepes és nagy ipari vállalat-, visszakerült továbbá 1.303.002 hektár szántóföld, 57.700 hektár szőlő és gyümölcsös, 1.074.466 hektár kaszáló és legelő, valamint hatalmas kiterjedésű erdők, 8 millió szarvasmarha, ló és sertés, hozzávetőlegesen ugyanannyi, amennyit a trianoni békediktátum által Magyarországtól elvettek és Romániának ítélték.

A vállalatok, gyárak, üzemek hatékony ellenőrzése és irányítása végett 1940. február 21-én a magyar állam birtokba vette az addig román állami tulajdont képező vállalatokat és pénzintézményeket. A Román Államvasutak álló- és forgó eszközei visszakerültek a MÁV tulajdonába. Ugyanakkor vált újból magyar tulajdonná az Észak-Erdélyben működő 11 villamos erőmű is.

A magyar állam szabályozta a magánkereskedelmet is. Csak olyan román kereskedők kaphattak működési engedélyt, akiknek a magyarokkal szembeni magatartása az elmúlt 22 év alatt teljesen lojális volt. Hányan is lehettek, ha egyáltalán voltak ilyenek? Kolozsváron mindössze 3-an, Nagyváradon pedig egyetlen egy sem!

A hatóságok attól tartottak, hogy bizonyos helységekből a kívánatosnál több román ember gyűlhet össze, például hetivásárokon. Ezt megakadályozandó, a román községektől megvonták a hetivásár – tartási jogot.

Azzal, hogy a román közjegyzőkre nagy adókat vetettek ki, korlátozták azok szabad tevékenységét.

Noha Magyarország 1941 nyarán hadat üzent a Szovjetunióknak s hatalmas ember- és anyagi támogatásban részesítette német szövetségeseit, ezt nem érzékelték az ország gazdasága. Az ellátás zavartalan volt. Az anyaországhoz visszakerült Székelyföldet a Szeretfalva-Déda vasútvonal kiépítésével 1942 decemberében bekapcsolták az ország gazdasági életébe.

A szakemberek grandiózus terveket készítettek a visszacsatolt területek fellendítésére. Közben korszerűsítették az utakat, Radnaborberekén korszerű havasi üdülőközpont kiépítésébe kezdtek. A kériói, sófalvi, pintáki és désaknai természeti adottságok hasznosítása céljából korszerű sósvízű gyógyfürdők s az őket kiszolgáló hotelek építését tervezték. Nagyilonda térségében cementgyárakat szándékoztak építeni.

A Kárpát-koszorú külső peremén fekvő, megközelíthetetlen, Radnalajosfalva térségében a honvédségi alakulatok sziklába robbantott

hosszú utat építettek. Így biztosították a községközponttal az akadálytalan összeköttetést, továbbá a falu számára szükséges ipari és mezőgazdasági cikkekkel történő ellátását.

Az erdélyi Mezőség az aszályos területek közé tartozott. Aszályos forró nyári napokon számos faluban elapadtak az életadó források, kiapadtak a kutak. Elkészült az a dokumentáció, melynek alapján Szeretfalva térségében a Sajón nagykapacitású vízművet kellett volna építeni. A kellően megtisztított folyóvizet hatalmas szivattyúkkal a Hágóig nyomták volna föl. Harinán a kétfelé ágazó vezeték Lekence-Vermes-Szászszentgyörgy irányába, illetve Teke felé haladva elláthatta volna a Mezőség nagy részét.

A háború áthúzta a legmerészebb álmódosítók terveit is. A reálisnak mondott tervek is feledésbe merültek.

A keleti fronton elszenvedett sorozatos vereségek okozta roppant veszteségeket fokozta az 1944. augusztus 23-i, román kommunisták által végrehajtott államcsíny: Románia fegyveresen szembefordult a korábbi szövetségeseikkel. A szovjet hadigépezet útjában már csak a Kárpátok álltak. Mivel a Vörös Hadsereg vészesen közeledett, sürgős intézkedésekre volt szükség, hogy valahogyan feltartoztathassák azt.

1944. szeptember 9-én Vén ezredes jelenlétében a besztercei gyűlésen arról tanácskoztak: hogyan lehetne feltartóztatni, esetleg megállítani a szovjet offenzívát. Annak a lehetősége, hogy vissza lehetne őket üzni, vagy kiszorítani, már szóba sem került.

Megvitatták, hogyan mozgósítsák a polgári lakosságot a Borgói- és a Kelemen havasokbeli védőművek sürgős kiépítéséhez. Ez az Árpád-vonal néven ismert 10-15 km mélységű álcázott aknavető- és tüzérségi állásokból, lövészárkokból, tankakadályokból, kazamatákból és utak aláaknázásából álló stratégiai jelentőségű munka a katonaság, a munkaszolgáltatások és a polgári lakosság gyors, hatékony és összehangolt munkájával valósulhatott volna meg. Csakhogy az idő sürgetett. Közben a szovjet csapatok győzelmesen nyomultak előre Bulgária, Jugoszlávia és Kelet-Poroszország területén. Az a veszély fenyegette az Erdélyben tartózkodó magyar és német katonai védősereget, hogy a tőle több száz kilométerrel nyugatra, a dél és észak felől előrenyomuló szovjet katonai alakulatok harapófogójába kerül és megsemmisül...

A besztercei tanácskozáson munkaerő-toborzó központok létrehozását határozták el Besztercén, Borgótihán, Jádon, Marosborgón és Oroszborgón.

A védőművek készítése lassan haladt, a nehéz terep, a munkaerőhiány és csupán a kézi munka igénybevétele akadályozta a gyors haladást. 1944. október 10-én a szovjet hadsereg Beszterce-Naszód megye területére lépett.

Komoly ellenállásba sehol sem ütköztek. Egy nappal később Besztercét felszabadítva, elfoglalták.

Való igaz, a román hazafiak egy kisebb csoportja – 6 férfi és egy nő – Borgóprundon meglepetésszerű fegyveres támadást készített elő a visszavonuló magyar csapatok ellen. Árulás folytán letartóztatták és kivégezték őket, még mielőtt a harci akcióra sor került volna.

Az ellenség előrenyomulását sok helyütt a folyókon és a patakokon átívelő köz- és vasúti hidak felrobbantásával akarták késleltetni. Aláaknázták a Sajón átívelő szeretfalvi közúti hidat is. Az előkészületeket árgus szemekkel figyelte az a férfi is, akinek a háza a híd közvetlen közelében feküdt. Megértve, hogy a robbanástól tulajdon háza is összedőlhet, az éj beálltával a híd alá lopózott s elvágta a dinamithoz vezető kábeleket. Így menekült meg a vashíd, ami fölött az 1970-es árvízkor 150 cm-es magas vízoszlop hömpölygött tova.

A szovjet csapatok egy része Szászrégen felől nyomult Beszterce irányába. A szeretfalvi vasútállomást nem tudták egykönnyen elfoglalni, mert azt egy szakasznyi honvéd védelmezte. A sokszoros túlerővel vívott egyenlőtlen harcban 23 magyar katona és 3 szovjet gyalogos halt hősi halált. Holttestüket az állomástól délre levő dombon hantolták el. A szovjet katonák tetemét később a besztercei katonai temetőbe helyezték örök nyugalomra.

A magyar hősi halottaknak most akarnak ott egy méltó sírkertet kiképezni.

Közúti híddal kapcsolatos a Somkerék ÉK-i részén, a Rozua patakon át ívelő építmény története is. Ezt utóvéd-harcra kiképzett honvédek kellett volna védelmezzék, vagy a visszavonuláskor felrobbantsák.

Minden biztonsági intézkedést mellőztek. Rajtuk ütöttek a szovjet felderítők s mind a 23 katonát géppisztoly-lövéssel megölték.

Sírjukat a főút aszfaltja takarja...

Ezzel újból kezdetét vette a román uralom, amelyet az 1947-es párizsi békekötés is szentesített.

Román sérelmek és panaszok

A rendszer- és impériumváltások a lakosság többségénél különféle, mélyreható és tartós emocionális érzelmeket okoznak. A magyarok esetében ez felszabadultságot, két évtizednyi kegyetlen elnyomás végét, a románok körében pedig növekvő félelmet, létbizonytalanságot, és az elveszett Észak-Erdély iránti növekvő nosztalgiát jelentette.

Sok a Regátból beköltöztetett vagy beköltözött román család gyökeret sem eresztett, meg sem valósította nagy terveit, s máris elbizonytalankodott. Sok mindent sajnáltak, de leginkább Észak-Erdély elvesztése fájlalta őket.

Akik a két világháború között a magyarokkal durván bántak, vagy basáskodtak, egyből megjuhászkoztak, megnyugodni, esetleg az adott helyzetbe beilleszkedni nem tudtak, és nem is mertek.

1940 szeptembere és 1944. szeptember eleje között 217.942 román hagyta el Észak-Erdélyt. Ehhez hozzá kell számítanunk további 60-70.000 román menekültet. Dél-Erdélyből Észak-Erdélybe több mint 150.000 magyar jött át, ebek harmincadjára hagyva családi házat, összekuporgatott vagyonkáját.⁸

A belső forrongások, rendzavarások megelőzése végett a magyar kormány 1940. október 20-án a csendőrök számát Észak-Erdélyben jelentősen megnövelte: 2500 főről 3600-ra, 3 héttel később további 1250 fős létszámemelést rendelt el.⁹

A gazdátlanul hagyott román vállalatok élére magyar felügyelőket neveztek ki. Így történt a borgóprundi papírgyárban is. A papírgyár részvényeit átvette a Budapest székhelyű Első magyar ipari és kereskedelmi részvénytársaság. A fő részvényes gróf Bethlen István lett.¹⁰

A papírgyár addigi igazgatóját fegyveres katonák igénybevételével eltávolították. Az új igazgatónak tíz évig kellett volna helyállnia, de közbeszólt a történelem.¹¹

A termelővállalatok, így a Naszód-vidéki határőrezred erdeit kitermelő társaság (REGNA) vezetőségébe is magyar szakértőket neveztek ki.

A háború elhúzódása miatt hanyatlott az építőipar, ahol egyre inkább nyilvánvalóbbá vált a részleges- és teljes munkanélküliség. Jelentősen visszaesett a fakitermelés is, mert a pénzforrások egy részét más ágazatokra irányították.

Az infláció súlyosan érintette a lakosságot, főleg a tanszemélyzet sínylette meg a fokozó drágulást. A tanítók havi fizetése 120 Pengőt tett ki. Ha házbért is kellett fizetniük, ez hónaponta 50-80 Pengővel rövidítette meg a fizetésből élők jövedelmét.

A háborúba lépés után (1941. jún. 27.) a gyárakat militarizálták. A vállalatok dolgozóit a katonai parancsnokoknak rendelték ki. Szabotázs, de még fegyelmi vétség esetén is, hadbírótság ítélkezett felettük. A vállalatok militarizálásával együtt járt a munkaidő meghosszabbítása, a bérek befagyasztása, a szabadság megszüntetése, stb.

Az elégedetlenséget a kommunisták is szították. Jónéhányat le is tartóztattak közülük. Kolozsváron 1941-ben dési és besztercei

kommunistákat állítottak bíróság elé és többüket el is ítélték. Közöttük volt Traian Banciu, Kasovitz Nándor, Meleanuc megyei, illetve helyi kommunista vezető. A megyei pártbizottságnak pártsejtje működött Borgóprundon is.¹²

A román lakosság megfélemlítésében fontos szerepe volt a nyugalmazott tisztekből verbuválódott Rongyos Gárdának, a Nemzetőrségnek (tk. polgárőrség) és a Tűzharcosok Szövetségének.¹³

A bevonuló leitatott katonák Ördökgúton 81 román embert megöltek, 27 házat felgyújtottak. Ipen, már szóltunk róla, 154 román, falusi lakoson álltak véres bosszút.

1940 szeptemberében Biharfélegyháza, Szalárd, Lucăceni, Szentjánosmajor, Károlypuszta, Újmárna, Scărișoara, Bihardiószeg, Nagyszalonta, Szalacs, Kegye, Mezőterem, Piskolt, Lázári, Kispeléske, Vadaspuszta, Babócsa összes román lakóit, mintegy 10.000 embert, elűztek otthonaikból.¹⁴

Észak-Erdélyben a volt földbirtokosok visszaperelték az 1921-es földreformkor tőlük elvett, s a románoknak kiosztott földet. Összesen 77.160 kataszteri holdat vettek vissza, amiből a földbirtokosoknak 42.236 kataszteri földet hagyott meg a magyar állam. A magyar állam tartalékalapként visszatartott a maga részére közel 35.000 holdat.

A hosszas pereskedés 1369 bírósági tárgyalással járt, a földeket 1921 falu és város határában azonosították.

Beszterce-Naszód megyében 1943-ban 40 román tulajdonosnak 37 községben 13.482 hold erdejét sajtátították ki. Ezt tetézte a zsidóktól elvett 668 kataszteri hold erdő.¹⁵

Korlátozták a román nyelvű tanintézetek számát. Megyénkben a következő középfokú román anyanyelvű iskolák működtek: fiúgimnázium Naszódon és négyosztályos leánygimnázium Besztercén.

1940 novemberében megalakult az Észak-Erdélyi Románok Nemzeti Forradalmi Szövetsége. (Uniunea Național-revoluționară a Românilor din partea de nord a Transilvaniei). A kolozsvári alakuló gyűlésen Emil Hațeganut elnökké választották. A jelenlévők között találtuk Traian Banciu nevét is.¹⁶

A Gazeta Noastră (Újságunk) 1940. szeptember 4-i száma leközölte az erdélyi románok szellemi vezérének, E. Hațeganunak „Stați pe loc!” (Maradjatok!) című cikkét, amelyben maradásra szollította Észak-Erdély románságát. A cikk fő gondolata: De ce fugiți? Miért futtok?

Magyarország 1941. június végén hadat üzent a Szovjetuniónak. A háborús viszonyok közepette a kommunisták új feladatokat kaptak.

A párttagok katonák lettek, meg kellett volna tagadniuk az engedelmséget. (Ezt kötél általi halállal büntették!), zavarják a rendet, tagadják meg a haza iránti hűséget, álljanak át a szovjet hadsereg oldalára, fegyverrel harcoljanak a fasiszta Németország és szövetségesei ellen.

A civil párttagoknak, meg az ifjúkommunistáknak és az azokról rokonszenvezőknek szabotálniuk kellett a termelést és a szállítást, hanyagul (vagy sehogy sem) kellett végezniük feladataikat. Külön feladat lett a partizánok támogatása¹⁷

1943. február-márciusában Kolozsváron egy nagyméretű kommunista ellenes perben 119 kolozsvári, besztercei és dési illetőségű embert állítottak bíróság elé.¹⁸

1943. március 8-án a Román nemzeti-forradalmi bizottság vezetőségének egy része Besztercén tartott gyűlést. A helyi vezetőség elnökévé Vasile Buta-t, alelnökévé Gabriel Ceuca-t választották. Utóbbi felelt a Borgó-völgyi tevékenységért, Nicolae Popnak Naszódon és vidéken kellett megszerveznie és összhangba hoznia a félig politikai, félig művelődési tevékenységet.¹⁹

Noha a magyar hatóságok túlságosan is gyanakvóak voltak a románok jelenléktelen és ártatlan akciói iránt, ennek ellenére Észak-Erdély szerte, így Besztercén és Naszódon is, több román kulturális ünnepélyt szerveztek.

A munkásosztály a maga sajátos eszközeivel gazdasági jellegű követelésekkel lépett fel. 1942. június 20-án a Szeretfalva-Déda vonalon az egyik alagút építői szüntették be a munkát. Fizetésemelést célzó akciójuk sikerrel járt. 1942. június végén és július elején a besztercei kályhacsempegyáriak léptek sztrájkba. 1943 júniusában a kolibicai fakitermelő munkások gazdasági jellegű követelése is eredményes volt. Fizetésüket jelentősen emelték.

1944 őszén, ha rövid időre is, a magyar-német hadsereg a dél-erdélyi offenzíva keretében elfoglalta Marosújvárat, Dicsőszentmárton, Marosludast és Aradot. A Temesvár felszabadításáért indított támadást megállították, majd visszaverték a szovjet-román hadosztályok.

A Maros völgyében a szovjet-román seregek a német és a magyar csapatoknak jelentős ember- és hadianyag-vesztességet okoztak. 1300 halottjuk, sebesültjük maradt a csatatéren. Sokan szovjet hadifogságba estek. 20 páncélkocsijukat is kilőtték.²⁰

Nagysármáson a magyar bevonulás után a helybeli lakosság egy része – a magyarországi példát követve, legyilkolta az ottani zsidó hitközösség 126 tagját.

A helybeli román lakosság részt vett az ellenállási mozgalomban. Szálván, a Nagy-Szamoson átívelő fedett fahidat a visszavonuló német

csapatok fel akarták gyűjtani. A szálvai lakosság ezt meg akarta akadályozni, ez azonban nem sikerült. A helybeliek meglepték az alvó ellenséges katonákat és lefegyverezték őket. Egy katonai autót is sikerült zsákmányolniuk. Ezzel és a benne levő fegyverekkel (puskák, két gépfegyver, néhány aknavető és egy páncélököl) elfogták a többi német katonát is. Ezután tüzet nyitottak a Hordó felől Szálva irányába haladó német hadoszlopra. Utóbbiak azt hitték, hogy a szovjet hadsereg érkezett meg. Nem bocsátkoztak tűzharcba s visszavonultak.

Amikor délelőtt 11 órakor megérkeztek a szovjet csapatok, a falusiak átadták nekik a foglyokat és a zsákmányolt fegyvereket.²¹

A szakirodalomban olyan valótlan állítással is találkozunk, miszerint a visszavonuló németek legalább 1000 juhot akartak magukkal vinni – s ezt is visszavették a hős román hazafiak. (Feledik, hogy a juhok nem menetelnek vezényszóra!)

Az 1945-ös földreformkor 918.000 földtelen vagy szegényparaszt-család kapott földet, birtokot. Ebből 90.517 nem volt román nemzetiségű.²²

1940 és 1944 között Besztercén megjelent a „Săpămâna” (A hét) c. román hetilap.

Az újrakezdés nehézségei és sikerei

A politikai szervezkedés terén az első lépést az 1920-as évek elején megalakult Románia Országos Magyar Párt tagjai tették meg. 1940 őszén a volt román parlamenti csoport magyar személyiségei létrehozták az Erdélyi Pártot.

A bécsi döntés után nagyon sok román értelmiségi Dél-Erdélybe menekült. Észak-Erdélyben oly nagy lett a román szakemberhiány, hogy számos iskolába nem volt honnan románul tudó tanítót, vagy tanárt küldeni. Olyan fonák helyzet is előfordult, hogy színromán faluba románul egyáltalán nem tudó, anyaországból jött tanítókat, vagy helyetteseket kellett küldeni. Megfelelő, dolgát jól végző román tisztségviselőket alig lehetett találni. A román-magyar határt a sík- és dombvidéken példásan őrizték, a havasokban nem egyszer előfordult, hogy bár keresték őket, sem magyar határvadással, sem pedig román granicsárral nem találkoztak.

Dél-Erdélybe pedig oly sok román szakember menekült, hogy ott csak kis hányaduknak tudtak szakértelmüknek megfelelő állást biztosítani.

A magyar közigazgatásra hárult az a nehéz feladat, hogy biztosítsa a lakosság zavartalan élelemellátását.

Az 1940. év aszályos nyarát sokáig tartó esőzés előzte meg. Szintén aszályos volt az 1941-i esztendő is. A korabeli sajtó a termést

katasztrófálisnak minősítette. Ez a magyarázata annak, hogy a kormány bevezette a fontosabb élelmiszerekkel történő ellenőrzött és irányított ellátást. A jegyrendszer révén elhárult az éhínség réme. Biztosították a lakosság megfelelő táplálkozását.

A bécsi döntést követően, 1941 januárjában a magyarok Észak-Erdélyben, áprilisban pedig a román hatóságok tartottak Dél-Erdélyben népszámlálást. A népszámlálási, statisztikai adatok szerint Észak-Erdély 1761 helységében 2.590.811 lakos élt. Ebből 1.069.242 román, 1.349.545 magyar, 47.556 német, 20.898 szlovák, 26.673 ukrán, 74 horvát, 10 illírdalmát, 108 szerb, 5 szlovén, 25.166 cigány, 149.970 jiddis (zsidó), más nemzetiségű (vagy nem nyilatkozott) 1.564 személy volt²³.

Észak-Erdély összlakosságából 1.559.732-en tudtak magyarul.

Dél-Erdélyben a román hivatalos adatok szerint a 2.410 helység 745.225 épületében, 834.044 gazdaságában 3.332.881 ember élt. Itt a román lakosság 2.274.561 főt tett ki, magyar mindössze 363.206 főt találtak. A németek száma 490.640 lelket tett ki. Más nemzetiségűnek 204.491 embert minősítettek. Ez utóbbi kategóriába sorolták a zsidókat, cigányokat stb.

A fenti adatokból kiderül, hogy Észak-Erdélyben a magyarok voltak többségben és maradtak is 1944 októberéig, a magyar közigazgatás megszűntéig.

Érdekes kép tárul elénk, ha áttekintjük Észak-Erdély lakossága vallásfelekezeti szerinti megoszlását. 1941 januárjában itt csupán 231.035 görög keleti (ortodox) hitű lakost írtak össze, görög katolikus pedig 963.386-ot! Ez utóbbi egyház teljes vagyonára 1948-ban az ortodoxok tették rá a kezüket – beleértve templomaikat is – s azt ma sem, az Istennek sem akarják volt jogos tulajdonosaiknak visszaadni. A közel egymillió főnyi görög katolikus lakosságot „áttérítették” az ortodox vallásra!

A sokszor elátkozott kormánydöntés eredményeként eltűnt az erdélyi románság soraiban a többséget jelentő görög katolikus egyház. Az addigi kisebbségi ortodoxok abszolút többséggé váltak.

A római katolikusok létszáma 838.248 lélek volt, a reformátusoké pedig 593.943 fő. Az evangélikus lutheránusok 41.348, az unitáriusok (vagy szentháromság-tagadók) 49.203, az izraeliták 153.462 hívővel büszkélkedtek.

A statisztika egyik rovatában 1710 nem izraelita zsidót is nyilvántartásba vettek. Ezek kikeresztelkedtek voltak.

A felsorolás végén szerepel még 16.142 baptista (csak a felnőtt korban kapott keresztséget ismerik el), továbbá 2064 más, vagy nem nyilatkozó személy.

1940-44 között Beszterce-Naszód megyében magyar közigazgatás volt. Megyénk jelenlegi települései közül hét Dél-Erdélybe került. Ezek: Budatelkifogadók, Nagy- és Kiscég, Mezőköbölkút, Mezőviszolya, Mezőszilvás és Mezőújlak. E hét helység 1487 épületében 1491 gazdaság működött. A hét falu összlakossága 6994 lelket tett ki. A legtöbb lakossal Mezőszilvás (2005) és Mezőviszolya (1019) büszkélkedhetett, Mezőköbölkút 165 épületében, 160 gazdaságban 726 lakos élt. Köbölkút lakói közül 416-on magyarok, 298-an pedig románok voltak.

A ma Suceava megyéhez tartozó Radnalajosfalván (Cârlibaba Nouă) a 346 állandó lakos közül 61 román, 47 magyar, 174 német, 63 pedig cigány lakos volt. Coșna 947 lakója közül 824 román, 94 magyar, 24 pedig németként szerepelt.

Radnalajosfalva keleti felén folyik át a hajdani határfolyó, az Aranyosbeszterce. A folyó keleti túloldala már román felségterület volt. Itt állt a román Cârlibaba Nouă. Az 1. világháború után a két falut egyesítették Cârlibaba néven.

Az 1941-es magyar népszámlálás adatait a német és a román bizalmi emberek a helyszínen is ellenőrizték. Vitán felül állt, hogy pl. Beszterce város lakosságának pontosan 25 %-a német-szász nemzetiségű volt.

A hitleri politikával rokonszenvező szászok vezetői az 1940. november 26-ig működő magyar katonai közigazgatást sem nézték jó szemmel. Minduntalan azon fáradoztak, hogy a magyar hatóságok kezéből kiragadják a hatalmat. Azt is nehezen viselték el, hogy a bevonulás napjától kezdődően a katonai közigazgatás – a kapott szigorú utasításnak megfelelően – a nemzeti kisebbségekkel szemben a legnagyobb megértéssel és tapintattal járjon el.

A magyar közigazgatás éveiben több helyütt is voltak kisebb konfliktusok a haragos román és magyar szomszédok között, mint ahogyan az is kétségtelen, hogy sok esetben a beképzelt, olykor ittas állapotú magyarok megfenyegették román rosszakaróikat. Tagadhatatlan, hogy a hatóságok azon tagjai, akik a román uralom 22 esztendeje alatt úgy viselkedtek, hogy sok magyarral meggyűlöltették magukat, itthagya szülőföldjüket, Dél-Erdélybe távoztak vagy menekültek.

1940. november 25-én a beszterceiek nagyszabású bál keretében ünnepélyesen búcsúztatták a katonai közigazgatás alkalmazottjait. Másnapról Észak-Erdély szerte bevezették a polgári adminisztrációt. A német népközösség vezetője, Clemens műmalom tulajdonos, a németek nevében követelte, hogy a besztercei városházán a hivatalos nyelv a német legyen, német legyen a vármegye főispánja, továbbá a városi és megyei tisztviselők jó része. A nekik felajánlott vármegyei főjegyzői állást nem

fogadták el. Megkapták a városi polgármesteri (dr. Kuales), a törvényszéki elnöki (Simbriger), az egyik főszolgabírói (Thelman-Bittner) és számos más állást. A románoknak adták a szászok által elutasított alispán helyettesi (dr. Lazar), két aljegyző (dr. Pop Ștefan és dr. Crișan) állást.

A román-magyar kapcsolatok

Szívélyesek, őszinték soha nem voltak. Volt idő, amikor ez a két ország a németek oldalán részt vett a Szovjetunió elleni háborúban. Akkor ugyan szövetségesek voltak, de nem barátok.

Az 1930-as évek végétől felerősödő magyar terület-visszakövetelő politika olyannyira elmérgesítette a román-magyar viszonyt, hogy a magyarok a románokat, az utóbbiak pedig a magyarokat tekintették fő ellenségnek.

A bécsi döntés elfogadása Románia-szerre elégedetlenséget és tiltakozást vont maga után. Követelték II. Károly király lemondását. Ő engedve a nagy nyomásnak, 1940. szeptember 5-én lemondott a trónról. Az ország vezetését Ion Antonescu tábornokra bízták. Antonescu megszüntette az összes politikai pártokat, és katonai diktatúrát vezetett be.

Észak-Erdélyben, a magyar bosszúállástól félve, több ezer román, főleg értelmiségi, a román uralom alatt maradt Dél-Erdélybe menekült.

Az itthon maradt román fiatalokat, ha a magyarokkal szemben lojálisak, megbízhatók voltak, besorolták s honvédek lettek. A megbízhatatlanok munkaszolgálatosakká váltak.

Amikor Teleki Pál miniszterelnök Kolozsvárra látogatott, a román értelmiségiek egy csoportja felpanaszolta az őket ért sérelmeket és atrocitásokat, gróf Teleki csupán röviden válaszolt: „Nincs lakodalom kérelés nélkül”.

Nem ellenőrzött román források szerint 1940. augusztus 30. és 1941. november 1. között Maros megyében 3.024, Háromszéken 928, Szilágy megyében 2.373, Szolnok-Doboka megyében 1648, Csíkbán 542, Beszterce-Naszód megyében 170, Udvarhely vidékén 179, Máramarosban 513, Kolozs megyében 7512, Biharban 3931, Szatmárban 1833 román embert ért sérelem: emberölés, kínzás, verés, letartóztatás, templom, kereszt megszenteltségtelenítése, kollektív rombolás vagy egyéni dúlás áldozataként. Beszterce-Naszód megyében 3 embert megöltek. Észak-Erdélyben 919 erőszakos emberhalált említettek.

Szerintünk csupán a 22 évig tartó román uralom idején elszenvedett sokkalta nagyobb magyar sérelmek viszonzásáról lehetett szó.

Budapesti jelentés szerint 1940. szeptember 1. és 1944. szeptember 8-a között a magyar-román határ mentén összesen 254 kisebb fegyveres összecsapás, tűzpárbaj és lövöldözés volt. Ezeknek sebesültjei és emberáldozatai is voltak. A szélsőséges kolozsvári magyar egyetemisták és a helybeli magyarság egy része 1942. október 27-én románellenes tüntetést szervezett. Sok ezer torokból ordították: „Oláh vért akarunk!” A tüntetők bezúrták a kolozsvári román konzulátus ablakait. Két nappal később bevették a románok lakta házak ablakait is.

Október 28-án a magyar egyetemisták eltávolították a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemről a román diákokat.

A nagyméretű románellenes akciókkal az észak-erdélyi román lakosságot akarták megfélemlíteni.

Budatelkén „higiéniai megfontolás” alapján 80 nőt kopaszra nyírtak. Szeretfalván pár nappal az esküvő előtt a menyasszony haját nullás géppel távolították el...

Egyre nagyobb méreteket öltött a magyarokkal szembeni nyílt, ellenséges érzelmeket tápláló, vagy megbízhatatlan románok határon túlra toloncolása, továbbá a politikai életből való kirekesztése.

A felelőtlen magyar kormány elnézte, hogy Észak-Erdélyben forrófejű magyarok büntetlenül szítsák a román- és a zsidógyűlöletet. Hivatalos jelszavaik: „Oláhmentes hazát!”, „Horthy, Csáky, Teleki,/ Minden román menjen ki!” és „Zsidómentes hazát!”

A magyar uralommal elégedetlenek körében ez a mondás járta: „Horthy, Csáky, Teleki, /Éhezik itt mindenki!”. Nemegyszer elhangzott ez a jelszó is: „Horthy, Csáky, Teleki, /Nem éhezik itt senki”.

Kolozsváron történt 1940. szeptember 30-án, hogy a magyar honvédség Főparancsnoksága egy tanácskozáson utasította az érdekelteket: a közhivatalokból távolítsanak el minden román anyanyelvű tisztviselőt! 1942. május 21-én a szélsőséges, fasiszta propaganda által fanatizált magyar egyetemisták Kolozsvár utcáin tüntetve kórusban kiáltották „Ki az oláh csordával”. A rendfenntartó, karhatalmi erők tétlen maradtak...

A magyar kormány olyan ország megteremtéséről ábrándozott, amelyben csak színmagyar lakosság létezne. Ez persze feltételezte volna az országban élő szláv, zsidó és román nemzetiségek kiűzését. Bárdossy Lajos miniszterelnök a kormány egyik ülésén javasolta, hogy Németországgal három fő kérdésben szorosán együttműködjenek: 1. Az ezeréves határok visszaállítása, 2. A román és a szláv nemzetiségű lakosság kiűzése. Előbbieket a Dnyeszteren túlra kellene kitelepíteni. 3. A zsidók kiűzése²⁴.

A javaslat ellenzői azzal érveltek, hogy ez a terv kivitelezhetetlen, hiszen 100.000 km²-nyi terület néptelenedne el. Magyarország akkori aktív

népszaporulata mellett, a kiürítendő terület újbóli benépesítéséhez 114 esztendő kellett volna.

A zsidókérdés „megoldása” akkor még nem került napirendre...

Az őshonos erdélyi magyarok egy csoportja elégedetlen volt a magyar uralommal. Egyrészt a hatóságok mindenre kiterjedő szigorú intézkedései miatt, másrészt meg azért, mert őket másodrendű állampolgároknak tekintették. Az összes fő- és vezető állásokat az anyaországból jött magyarok foglalták el. Hasonló volt a helyzet az ipar és a kereskedelem terén is.

A *Keleti Újság* 1941. árpilis 20-i száma már arról cikkezett, hogy a kisipar kómában van, a kézműves iparosok tevékenysége pedig haldoklik. Azt felelte hozzá tenni, hogy mindez az ezer korlát közé szorított román kézműiparra és kisiparosokra vonatkozik.

1944-ig az észak-erdélyi foglalkoztatott román munkások és tisztviselők részaránya 1-2 %-ra zuhant.

A nemzeti munkaszolgálat

Az olvasó helyesen cselekszik, ha a munkaszolgálat elé biggyesztett nemzeti jelző létjogosultságát megkérdőjelezi. A valóságban ez az intézmény inkább a nemzettől való elidegenedést, mintsem a nemzet ügyét szolgálta.

A munkaszolgálat, ha más-más néven is, minden országban találoztunk. A legnagyobb méretűvé és legemberkínzóbb ilyen „nemzet” szolgáló munkatáborokat a Lenin, majd Sztálin vezette Szovjetunióban és a hitleri Németországban szervezték meg. A követendő cél a munkaszolgálatra behívott vagy hurcolt embereknek a társadalomtól való elszigetelése és elhallgattatása volt.

Azt is mondhatnánk – Lenin szavaival élve – hogy a (kényszer) munkával munkára akarták nevelni a diktatórikus hatalom belső, vélt vagy valós ellenfeleit.

Magyarországon, az állammal szemben megbízhatatlanok számára még 1935-ben létrehozták a Magyar nemzeti munkaszolgálatot. Célja a kényszerszermunkára fogottak tudatos és szervezett megfélemlítése, agyondolgoztatása és terrorizálása volt. Ezeknek a táboroknak az első „lakói” a szerbek, cigányok, románok és a zsidók voltak. A románok számára az első munkatáborokat Szegeden, Debrecenben, Békéscsabán és Püspökladányon, meg Losoncon szervezték. Miután ezek megteltek, újabbak létesítését határozták el, ezúttal Szamosfalván és Szászfenesen. A munkaszolgálatosak összlétszáma elérte a 13.359 főt.

Engedélyezték, hogy a zsidó munkaszolgálatosok katonaruhában járjanak, csak rangjelzést, meg sapkarózsát nem viselhetek. 1942 októberétől elvették tőlük a kincstári ruhákat s a továbbiakban a saját lábbelijüket és ruhájukat kellett viselniük. A zsidó tiszteket megfosztották rangjuktól, és ettől kezdve mindeniküknek munkaszolgálatot kellett teljesítenie.

A nemzeti munkaszolgálatot végzőkkel szemben különféle megfélemlítési eszközöket alkalmaztak: a táborban letöltendő idő meghosszabbítása, kényszermunka-táborba küldés, kitoloncolás.

1941. július 9-én a Hadtestparancsnokság közölte, hogy miniszteri engedéllyel román munkaszolgálatos alakulatokat létesítenek. Ezekben a munkaidő látástól vakulásig tartott. A koszt gyenge, ruházatuk hiányos. A fegyelmezés legsúlyosabb formája a kikötés volt. A szerencsétlent úgy büntették, hogy kezeit hátra kötözték, majd egy gémszerű szerkezettel fölemelték, de csak annyira, hogy a lába ne érhesse a földet. Az elviselhetetlen fájdalomtól az áldozat hamar elájult. Leengedték, hideg vízzel addig locsolták, míg magához tért. Ekkor újfent fölemelték, s az orvos jelenlétében folytatódott a kikötés. A 30 perces „program” alatt olyan is akadt, aki 5-10-szer is elájult!

A besztercevidéki románokat a Szeretfalva-Déda vasútvonal építésénél is foglalkoztatták. Korabeli jelentés szerint ruházatuk, lábbelijük rossz állapotban volt.

A magyar hatóságok Észak-Erdélyből mintegy 70.000 román munkaképes férfit küldtek a kényszermunka-táborokba. Munkájuk változatos volt: mocsaras, ingoványos területek lecsapolása, csatornázás, vasúti töltések emelése, bányamunka, kő- vagy erdőkitermelés. 1944-től felhasználták őket a Keleti-Kárpátokban a honvédelmi jellegű Árpád-vonal építésénél is.

A Békés megyei Orosházán 972 Bihar- és Beszterce-Naszód megyei román dolgozott – 4 századba osztva, századonként 240 emberrel. Csatornákat ástak. Rongyosok, mocskosok, kimerültek és éhesek voltak, tele élősködő rovarokkal²⁵.

A Bihar megyei Margittán 250 Szolnok Doboka, Kolozs és Beszterce-Naszód megyei román férfi erdőkitermelésnél dolgozott.

Egyes munkaszolgálatos osztagok nyár elejétől október közepéig a csupasz földön sátor, alom és takaró nélkül aludtak, noha épületekben is el lehetett volna helyezni őket²⁶.

A munkaszolgálatra behívottak katonai behívólevelet kaptak, saját ruhában dolgoztak, s szakértők véleménye szerint a hadifoglyoknál rosszabb bánásmódban részesültek.

Erre felfigyelt a Magyar Országgyűlés is. E kérdésben állást foglalva hangsúlyozta, hogy a munkaszolgálatos osztagokban a bánásmód megalázó, diszkriminatív s nem illik bele egy ember méltóságába, sem pedig keresztény szellemben nevelt ifjú életfelfogásába²⁷.

Elmondható, hogy a (kényszer) munkaszolgálat és a munkaszolgálatosok rendszere, azon túlmenően, hogy olcsó munkaerőt jelentett, a túlnyomórészt román falusi lakosság megalázására, elnyomására és nyomorba döntésére szolgált²⁸.

Minden jóérezésű embert felháborított az a cinizmus is, amellyel a zsidókérdést kezelték. Itt a következő elvet kellett érvényesíteni: „... bármely eszközt igénybe venni, hogy a zsidókat féken tartsuk, vagy, ami lehetővé eszi, hogy nekik rosszat okozzunk”²⁹

Őreik gondoskodtak róla, hogy állandó megalázásban, kínzásban és verésben legyen részük. Akinek a modorával, viselkedésével, vagy a munkatempójával nem voltak megelégedve, azt az „Ötórai teára” invitálták: a zsidó munkást a táborba jöve eszméletvesztésig verték. Ha eszméletét veszítette, hideg vagy jeges vízzel addig locsolták, míg magához tért. Gyakoriak voltak a jeges fürdők is. Akik mocsaras helyek közelében dolgoztak, megismerték a mocsárban bukfencezés kínjait is.

Hivatalos becslések szerint mintegy 50.000 magyar zsidót Ukrajna aknamezőire irányítottak. Itteni tevékenységükkel a front szükségleteit kellett kielégíteniük, azaz közlekedési utakat (köz- és vasutakat, hidakat) kellett javítaniuk. Egyik teendőjük a vasúti kocsikkal szállított lőszeres ládák lerakása és szekerekre tevése volt. Rájuk hárult a vonattal frontra érkező élelmiszerek átvétele és rendeltetési helyre szállítása, valamint a védőművek építése: lövész- és futóárkok ásása, fedezékek, kazamaták és tankakadályok készítése. Zsidó alakulatokra hárult az életveszélyes feladat is, hogy azonosítsák és felszedjék a szovjetek által lerakott gyalogsági (tányér) és nehéz aknákat. Az aknaszedő egész életében csak egyszer (először és utoljára) tévedhetett.

Az 50.000 zsidó munkaszolgálatosból csupán 5-6 ezer tért vissza.

A többiekkel a hideg, a kínzások, az alultápláltság és a felrobbanó aknák végeztek. Sírjaikat senki nyilvántartásban nem vette, azokra virágot sem tesznek. Feledett sírjaikra nem borul senki. Rég felszántotta a traktor eke, benötte a fű, a cserjés. Tavasszal a mezei virágok, ősszel a hulló falevelek, télen pedig a puha hó takarja jeltelen nyughelyüket.

Ezidőtájt a német férfiak milliói Hitler parancsára, hazájuktól távol, idegen földön, harcoltak s már nem volt, aki mezőgazdaságban dolgozzon. Az is igaz, hogy a szorgalmas románokat a németek nagyon jól megfizették és csinos summával tértek haza.

1944. május 20-án Kovács Jenő arról tudósított, hogy előző este a beszercei parkban mintegy 4.000 románt tereltek a sportstadionba, hogy lefektessék. Németországba vitték őket. Mondták, hogy mintegy 15.000 romát fognak küldeni.³⁰

1944 júliusában a bethleni vasútállomásra 200, a beszerceiről 2.000, a rettegi vasútállomásra 1.300 románt küldtek németországi munkára.

1944. június végén 800 beszercevidéki és szomszéd megyebeli tanulót vártak az óvárhelyi síkságra, hogy katonai objektumok építésében segítsenek. A munka akadozott. Erősítésként ide néhány újabb román és zsidó munkaszolgálatos alakulatot küldtek a repülőtér építéséhez.

Utólagos számítás szerint Észak-Erdélyből 17.000 ember dolgozott vendégmunkásként Németországban. Ha ehhez hozzáadjuk a kényszermunka-táborban dolgoztatott 70.000 embert, a fronton harcoló százezreket, érthetővé válik, miért volt 1944-45-ben országszerte akut munkaerőhiány. Gyerekként magam is láttam szülőfalumban nehéz fizikai munkát végző nőket az eke szarvánál, de még kaszálni is.

1940. szeptember 12-én a kormány határozatot hozott a statárium bevezetéséről.³¹ A kormányzó személye elleni támadás, vagy támadási kísérlet, lázadás vagy lázadásra bujtás, a magyar nemzettel szembeni hűtlenség (hazaárulás) – az állam és a társadalom elleni büntettnek minősül. Tettesnek és bűnrészesnek egyaránt kötélt általi halállal kellett lakolnia.

Akik a háború értelmetlenségét látták, megtagadták a bevonulási parancsot. A havasokban, erdőkben a szökevények és bujdosók ezrei leltek biztosnak tűnő menedéket. Széltében-hosszában hírlett, hogy az erdőkben orosz és román partizánok vetették meg a lábukat. Emiatt jó ideig a hatóságok nem is mertek arra vállalkozni, hogy partizánvadászatot tartsanak.

1941 júniusában Keresztes Fischer Ferenc belügyminiszter bizalmas körlevélben utasította a hatóságokat, hogy az összes szélsőséges elemeket, akik magyar és németellenes propagandát fejtenek ki, vagy elégedetlenek a gazdasági és társadalmi problémákkal, a legnagyobb szigorral kell kezelni, gyűjtőtáborokba internálni, a rendőrségen visszatartani, a nevüket felverni a gyanúsok jegyzékébe és állandó megfigyelés alatt kell tartani.³²

A vallatáskor engedélyezték a meztelen talpak gumibottal, seprűnyéllel való ütlegelését, a kezek hátra facsarását, a herék ütlegelését, a kínzókamra ajtajára kötözést, az újjak közé tett papír meggyújtását, égő cigarettával arc, orr, fül égetését, kivégzési szimulálást, stb.

Nem nézték jó szemmel a románok azt sem, hogy 1940. aug. 19-én a Radnai-havasokban, két kilométerre a román-magyar határtól a magyar hatóságok felavatták Szent István kilenc méter magas kőszobrát.³³

Arról, hogy a Radnai-havasokban lévő Nagy Pietrosz csúcsot Horthy Miklósról a Kelemen-havasokbelit pedig Teleki csúcsnak nevezték el, az egyszerű románok nem is vettek tudomást.

Egy életmű mozaikkockái

Gr. Bethlen Béla – Beszterce - Naszód és Szolnok Doboka vármegye főispánja – számos olyan gazdasági, társadalmi és politikai jellegű tevékenységgel is büszkélkedhetett, amelyek őt is, meg korát is jellemezték. Ezek, mozaikkockákként összeillesztve, hűen tükrözik elkötelezettségét, emberi tartását s olykor rezignáltságát.

Íme, egy csokorra való, okulásként az utókor számára.

A 2. bécsi döntés után hatalmas torlódás keletkezett az utakon. A vasúti kocsikban lévő katonák közül sokan céltalanul lövöldöztek. A laktanyák és hivatali épületek udvarain óriási hivatali papírégető máglyák lobogtak. Törvénytelen cselekedeteik bizonyítékait így akarták eltüntetni a kivonuló román hatóságok.

- A csíki magyar közbirtokosok erdejét a román állam elvette, a karánsebesiek és a naszódiak 600.000 kataszteri holdját pedig nem

- A Regna, a Naszód-vidéki határközségek erdeinek gondnoka 1932-ben 200 millió aranylej adósságot halmozott fel, 1941-ben a tiszta jövedelme meghaladta a 400.000 Pengőt (1 kg cukor = 1 Pengő).

- Almásmálomban két román a 22 év alatt terrorizálta a magyarokat. 1940. december elejéig a két testvér: Oniga Iuliu és Valentin, a magyarok bosszújától félve, az erdőkben bujkált. Bethlen Béla megüzente: térjenek haza.

- Szentgotthárdon négy, korábban kitoloncolt pap és őrmester visszaszökött. A főispán intézkedett: ne bántsák őket! Törvényes büntetésük szabadságvesztés és vagyonekbobozás lett volna.

- Bödön egy Cheresteşiu nevű román (vak) hadirokkantnak 1918-40 között megtagadták a tiszti rokkantsági nyugdíj kifizetését. A főispán elintézte, hogy a magyar állam visszamenőleg kifizesse azt.

- Özvegy anyja kérésére kimentette a Don-kanyarba induló büntetőszázadból Raul Şorbant, akit az állam búzalisztkészletének ellopásáért kötél általi halálra kellett volna ítélni. Öreg korára, hálából? véres szájú magyar gyűlölvé és notórius hazudozóvá vált.

- A désaknai sóbányászok kevesellték a munkájukért járó bért. A főispán közbenjárására fizetésemelést kaptak, a tervezett sztrájk elmaradt

- 1940 őszén Beszterce-Naszód megye két képviselőt kellett küldjön a magyar Parlament Felsőházába. Lévéen e megye lakosságának 80%-a román

nemzetiségű, egy magyar és egy román képviselő küldését javasolta. A kormány törölte a román jelöltet és szásszal helyettesítette azt. A névsort Teleki Béla, az Erdélyi Párt véglegesítette: maradt Beke Ödön kereskedőt és Szilágyi Ferenc iparos.

- Anyagilag támogatta a galgói és a kőfarki református templom felépítését.

- Telcs községben 1940 őszén tüntetések, kisebb zavargások voltak a bécsi döntés ellen. Fő hangadónak a tekintélyes Pupeză család bizonyult. A hatóságok gyors és határozott intézkedése révén a rend helyreállt.

- Ugyanekkor dr. Balog Miska, a vármegye tisztifőorvosa jelentette, hogy Telcs lakosságának 75%-a vérbajjal fertőzött. Ok: a korábban építeni kezdett, aztán félbeszakadt száva-visói vasútvonal sokféle építője dolgozott itt. Megindult a szervezett harc a vérbaj leküzdésére.

- Bethlen Béla kezdeményezésére az Erdélyi Múzeum Egylet 1942-ben Désen a következő év szeptember 5-6-án Besztercén, a Magyar Kaszinó nagytermében tartotta évi vándorgyűlését. Ez alkalomra 200 maghívót nyomtattak. Társas tanulmányi kirándulást szerveztek Kolibicára és a Kis-Besztercére.

- 1944-ben családi körben ünnepelték meg önkéntesként, a 9. honvéd huszárezred géppuskás századába felvételének 30. évfordulóját. Négy éven át ennek a harci egységnek parancsnoka volt.

- 1942 nyarán Bukovinából Besztercére érkezett egy, lovasfogatokból és málhás szekerekből álló hosszú karaván. Régen megtelepedett fölbirtokosok, egykori osztrák állampolgárok ismerkedtek meg a határszéli várossal. Egy részük Erdélyben maradt, a többiek pár nap múlva nyugat felé vonultak. Fajlovaik a rădăuți kincstári ménesből származtak, Besztercén jó pénzért eladták őket, egyesek szekereiket is pénzzé tették.

- 1940 őszén nagy erővel beindult a Szeretfalva és Déda közötti vasútvonal építése. A megépítendő útvonallal kapcsolatban több javaslat is elhangzott: a) Kövesse a Beszterce-Jád vonalat, innen a hegyeken át építsék ki a vaspályát.

b) Induljon az új vonal Sajószentandrásról, Szeretfalvától kövesse a Sajó völgyét, haladjon át Nagysajón, Monorfalván, Alsó- és Felsőrépáson egészen Dédáig.

c) Sajómagyarosról kiindulva Szászlekencéig, innen rendes nyomtávot építeni Tekéig. A Szőlőhegyen alagút furassék, onnan a Luc patak vonalát követve Beresztelkén, Szászrégenen áthaladva csatlakozni a Székely körvasúthoz.

A nehéz földmunkát a Csongrád megyei kubikusok végezték. A lovas fuvarosok legfontosabb hiánycikke az abrakarmány volt.

1942. december 5-én az új vasútvonalat átadták a forgalomnak. Elsőként Horthy Miklós és a miniszterelnök különvonata futott be a dédai vasútállomásra.

- A vasút építésével egyidőben nagyarányú munkálatok folytak Szeretfalván és Dédán: új állomásépületeket, raktárakat, melléképületeket, tisztviselői lakásokat, több sínpárt, váltókat, váltó-, pályaőr- és munkáslakásokat építettek. 1941-42-ben nagyszabású korszerűsítés és építés folyt a Kisilva Kosna vonalon is.

- 1943-ban, a németek sztálingrádi veresége után, a visszavonuló 6. német hadsereg roncsai megrekedtek a Kárpátokban, Tihuca és Poiana Ștampei között.

Évek óta ott nem volt járműforgalom, 4-5 méter magas hótorlaszok keletkeztek. A mintegy 50 km hosszúságú gépkocsioszlop megrekedt a hóban. Több ezer hóhányó munkás nyitott utat. A német, éhségtől-fagytól gyötört katonákat a szászok élelmezték.

- Az 1943-44-es tél vége felé nagy orosz hadifogoly-szállítmányok érkeztek. Német katonák őrizték őket. A foglyok a sportpályán, a puszta földön aludtak. A továbbindulás előtt a kimerülteket és a betegeket a németek lelövöldözték.

- 1944 tavaszán megérkezett megyénk területére a nyugat-ukrajnai német telepések első hulláma, az oroszok elől menekültek. 20-30.000-n lehettek, elvonulásuk három hétig tartott.

- A magyarok bevonulása után még 1942-ben is a különböző cégek táblái csak román és német nyelvűek voltak. Országos rendelet írta elő, hogy minden cégfelirat magyar nyelvű kell legyen. Más nyelvűt is engedélyeztek, de csak a második helyen, és nem lehetett sem feltűnőbb, sem pedig nagyobb betűs.

- 1940. késő őszén a főispánt felkereste hivatalában dr. Német Kálmán bukovinai magyar plébános - egy bizalmi magyar gazda kíséretében. Elmondták, hogy öt bukovinai magyar község, 14.000 lakos, vissza akar települni. Néhány héttel később visszatért a 25-30 tagú küldöttség. A kormánnyal történt egyeztetés után a Délvidékre kellett irányítani őket.

- 1941 tavaszán megtörtént az áttelepedés. Az útra kelt bukovinai magyarokat Kosnán, a belépő határállomáson ünnepélyesen fogadták. Gondoskodtak a tisztálkodásról, fertőtlenítésről, étkeztetésről és orvosi vizsgálatról.

- Szászmatén, a főispán a maga birtokán, egy 10 helyiségből álló kőépületben száz szórványmagyar gyermek részére bennlakást rendeztek be. Ebből a munkából leginkább Péter János ref. lelkész vette ki a részét. (A szocialista érában egy ideig Magyarország külügyminisztere lett).

- 1943 nyarán a magyar hadsereg a Cibles erdőrengetegének átfésülésére készült, ui. ott több száz (vagy ezer?) román katonaszökevény rejtőzködött. Gróf Bethlen Béla közbelépésére Kállai Miklós miniszterelnök az akciót „lefújta”.

- Amikor a magyarrá vedlett Szombathelyi vezérkari főnök Besztercére jött csapategység – szemlére, a Kaszinó épületében készültek fel a fogadásra. Ő minden protokollszabályt felrúgva a Braedt vendéglőbe ebédelt. Azután a besenyői Rünich szász gazdát látogatta meg, s élvezte annak vendégszeretetét.

- Amikor a besztercei magyar királyi állami Hunyadi János gimnáziumba több anyaországi diáklány kérte a felvételét, a szász családok egyetlen magyar diáklánynak sem akartak szállást, lakást adni.

Mint főispán, inkább lemondott tisztségéről, mintsem részt vegyen a zsidók elleni hajszában. Kijelentette, hogy inkább nyugdíjba vonul, mintsem tömeggyilkossá váljék.

A Hunyadis diákok ismertető, azonosító, és megkülönböztető jele a Bocskai-csákón, vagy a mell bal felén viselt, a Szentkoronával ékesített sajátos címer volt. A függőlegesen két részre osztott, kb. 40 milliméter magasságú címerpajzs sávjain 5 mm-es nagyságú, aranyozott nagybetűkkel a következő szöveg állt: Magyar kir. állami / Hunyadi János / gimnázium / Beszterce.

A címerpajzs jobboldalán sötétkék zománc alapon, aranszínű, csőrében aranygyűrűt tartó fekete hollót ábrázolt.

A címertannak, mint a történelem segédtudományának ismerői, a fenti leírásból menten megállapíthatják, hogy a Hunyadis diákok fejdíszje a királyi magyar- és a Hunyadi-család címereinek szerencsés ötvözéséből jött létre.

Kis csángó történelem

Nem minden bukovinai székely illeszkedett bele új hazájába. Jónéhány család – megijedve a kezdeti nehézségektől – visszatért elhagyott szülőföldjére. Moldva azonban hazája volt és maradt a csángóknak is.

Mióta is élnek ők Moldvában? Bizonyosan senki emberfia nem tudja. Tudjuk azonban, hogy ma is ők beszélik a legrégebb magyar nyelvjárást, népdalaik ősiessége időtlen időkre vall.

A csángók eredetét, épp úgy kell megválaszolni, mint a magyarokét vagy a székelyekét.

Azon túlmenően, hogy megőrizték ősi nyelvüket, hit- és mondavilágukat, hogy immár ezer esztendeje megtartották római katolikus

hitüket, el kell fogadnunk azt a nyilvánvaló tényt is, hogy a honfoglaláskor (895-96) nem minden magyar csatlakozott az új hazában indulókhöz. Több ezren továbbra is a Dnyeszter és a Szeret folyók alsó szakaszai által határolt területeken (Etelközben) maradtak, folytatva a félnomád pásztorkodó életmódot. Lehetett, bizonyára volt is közöttük, szkíta, avar, hun, szabir, kazár, székely, besenyő, kun és más néptörödek is.

Ezt megelőzően, mintegy 3-3500 évvel korábban, legalább tíz-tizenöt évszázadon át ők is azon a fél kontinens nagyságú ázsiai területen éltek, amelyet nyelv- és vérrokonaink népesítettek be. A történelem forrásaiban egyesek birodalmakat hoztak létre (hunok, ujugurok, avarok, kazárok) amelyekben tartós együttélést valósítottak meg. Több kisebb-nagyobb népcsoport beolvadt az őket elnyomó vagy asszimiláló népek tengerébe.

Hol lehetett az a terület, amelyen valaha együtt éltek összes közeli és távoli vérrokonaink? Abban több történész is egyetért, hogy ez Belső-Mongólia sztyeppés vidéke volt, ahova több évszázaddal korábban Mezopotámiából, Sumér és Asszíriai vidékekről éreztek. Ezt a vidéket tekintjük a civilizáció bölcsőjének. A sumérok írása a nyers agyagtáblácskákba pálcikákkal vésett (vájttal, karcolt?) ékírás volt. Az agyagtáblácskákat kiégették s száraz helyen tárolták. Az iraki és törökországi múzeumokban legkevesebb egymillió ilyen ékírásos táblát őriznek. Ezeknek eddig csupán 10 %-át fejtették meg. Az ékírásos szövegekben – német kutatók 4200-nál több magyar alapszót azonosítottak. (Az átlagember a mindennapi beszédben, 800 szóval is jól elboldogul...)

Az ókor feljegyzéseiből ismeretes, hogy a fehér hunok már az i.sz. 23. században be-betörték a Kínai birodalomba. (Attila a fekete hunok királya volt). Támadásaik kivédésére építették a Kínai nagy falat. A hun népek nagy családjáról idővel kiváltak az ujugurok (vagy jagurok). Ma Kína észak-nyugati részén élnek, létszámukat 6 millióra becsülik. Más-más irányba és eltérő időpontban távoztak a japánok, koreaiak, az avarok, szabiok, kazárok és a magyarok.

Ebből az ősi együttélés korából maradt ránk a rovásírás, a Hunor és Magor hun-magyar eredetmonda, a lovas-nomád temetkezési szokás, ősi népdalkincsünk, griffmadaras mesevilágunk.

Az ujugurok, vagy ahogy magukat ma nevezik, jugarok, a hun birodalomban a sok évszázados együttélés keretében, illetve rokoni kötelékek révén a legtöbbet őrizték meg az ősmagyar művelődés jellegzetességeiből.³⁴

Állításunkat egy példával támasztjuk alá. 1998-ban a budapesti Téka együttes a pekingi nagyszínházban koncertet tartott. Huszonhárom magyar népdalt adtak elő zenekari kísérettel. Az előadás után felment a színpadra

egy ujjur leányka s eldicsekedte: az előadott énekekből kilencet ő is tud. Később beigazolódott, hogy nem csupán kilencet, hanem 73 népdalt ismer, azaz Kiszely professzor szavai szerint, az egész ősmagyar népzenekeincset. Elénekelte a nálunk addig teljességgel ismeretlen Béli, béli aranyoskám kezdetű bölcsődalt is. Ez utóbbit Kallós Zoltán, Kossuth-díjas néprajzkutató, Csángóföldön meglelte.

Vitán felül áll, hogy mindezt csak olyan népcsoport örökíthette és őrizte meg számunkra, amely sok-sok évszázadon át együtt élt, sírt és vígadott magyar őseinkkel. Népeink útjai azonban legalább 3000 évvel ezelőtt elváltak. Népdalkincsünket azonban máig is megőrizték.

Japán tudományos kutatók a legkorszerűbb vérsavó-elemzési eljárással minden kétséget kizárva bebizonyították, hogy legközelebbi vérrokonaink a magyarok, a koreaiak és a jogurok. Ezt tanítják immár 20 éve az iskolákban és az egyetemeken is.

Ma a legtöbb történész az ujjurokat a hunokkal azonosítja, a székelyeket pedig a Csaba királyfi itt maradt hűn ivadékainak tekinti.

Érdemes elgondolkodni, hogy például Erdélyben a velünk ide s tova ezer éve együtt élő románok hány magyar népdalt, népmesét stb. Tanultak tőlünk? Vagy talán egybefonódjon, s egymásra jótékonyan hasson?

Ha mindez képtelenségnek tűnik, mit szólnak ahhoz, hogy a dél-amerikai Amazonász folyam völgyében élő indiánok régi dalai nagyon emlékeztetnek a mi ősi népdalainkra?

A világ legkompetensebb tudósaiból álló Angol Bibliatársaság nemrég megjelentetett egy öt vaskos kötetből álló Biblia-szótárt. Ebben azt is leírták, hogy a székelyek i.e. 2000-ben visszatértek mai hazájukba. Örök rejtély marad: mikor mentek el, merre jártak s miért jöttek haza?

A Szeret-menti és Amazonász-völgyi énekek legalább 1500, illetve 4000 éves múltra nyúlnak vissza.

Valószínű, hogy Etelközt elhagyva (895), nem minden magyar család sietett az újhazába. Több ezren továbbra is a Dnyeszter és a Szeret folyók határolta területen maradtak, s itt félnomád életmódot folytattak. Itt a besenyő és kun népességgel együtt éltek.

Amikor a római pápa utasítására létrehozták a Milkovi püspökséget, a mongolok egy része továbbra is a kunok és besenyők is megkeresztelkedtek. Besztercei római katolikus papok is jeleskedtek a kunok és a csángók hittérítésében.

Dimitrie Cantemir, a tudós moldvai fejedelem (1710-11) a Descriptio Moldaviae c. munkájában Moldova lakosságáról szólva azt is elmondta, hogy a csángóknak régi kőtemplomaik vannak, és valamennyien pápisták. (azaz

római katolikusok) Maguk között magyarul beszélnek, de tudnak románul is.³⁶

A csángók beszélte nyelv fejlődése nem követte az anyaországbeli nyelvújítást, az írók és költők nyelvművelési tevékenységét. Nem érintette őket a műszaki fejlődést követő sok ezer új kifejezés térhordozása sem. Csupán kommunikációs szükségből vették át a román kifejezéseket. A 20. század végéig gyerekeik csak otthon beszélhettek édes anyanyelvükön. Az iskolákban csak román nyelven tanították őket. Templomaikban, kénytelen-kelletlen az istentiszteleteket, szentmiséket, keresztelest, esketést és temetést még mindig román nyelven végzik. A román nyelvben járatlanok számára mondanivalójuk megértése nehézséget okoz

Íme, egy 1980-ban elhangzott párbeszéd töredék. Helyszíne a slănic-moldvai piac volt. „Magik magyarok? – A muntyn túlról jöttek? ... – A masinával?... – Itt vannak a nyámujok?”...

Pontos kimutatásaink a csángók által lakott területekről és létszámukról a 18. század második feléből maradtak fenn. Az 1823-as pápai sematizmus (egyházi összeírás) tanúsága szerint Bogdánfalván 800 lélek, Borzafalván 900 Kalugerpatakon 600, Klézsén 550, Pusztinán 700, Tatroszon szintén 700 lakos élt. Ezek valamennyien a bakui kerülethez tartoztak. A román kerületben Szabófalván 1600, Prézestben 600, Halcsestben 400, Omafalván 800, Csutafalván 500, Forrófalván 1400, Galatzon 100 és Husszon 150 embert írtak össze. Jászvásáron (Iași) 1601-en voltak római katolikusok. A 15 plébániához további 70 filia (leányegyház) tartozott. Ezek: Hidegkút, Fund, Nagypatak, Paskány, Zsidafalva, Domafava, Bogata, Borzest, Dofténfalva, Fűrész, Budavuj, Erzau, Káson, Pala, Szalónc, Szőlőhegy, Újfalva, Vizanta, Völcsöd, Mikósfalva, Falcsi, Kótvásár, Barátfalva, Csíkfalva, Alsó- és Felsősziró, Berzunszt, Bosoten, Brusztuláca, Csügés, Glodur, Moines, Kománfalva, Orosa, Sóstázló, Vidrász, Géresd, Steckőfalva, Akna, Diószeg. A fenti helységekből körülbelül 45-50 ezer magyar lélek volt. Hét magyar minorita lelkiatya gondozta őket – és sok olasz missziós szerzetes.

Bakunak 1646-ban 6-700 magyar lakosa és magyar papja volt.

1844-ben a besztercei (Neamț) kerületben a magyarok száma meghaladta a 18.000 főt. A kalugyeri egyházközségnek 3770 római katolikus hívet vették nyilvántartásba...

A jászvásári egyházkerületben 5900-an, a szeretiben 13.000-n, a tatrosiban pedig több mint kétezren római katolikusként szerepeltek.

A kunok moldvai jelenlétét bizonyítja az a tény is, hogy 1227 körül már említik a Civitas Milcovie székhelyű Episcopatus cumanorumot. Kún volt a sokáig románoknak hitt Basarab muntyn vajda is.

Mátyás király 1460 körül Sopron és Pozsony vidékén sok huszita (a cseh Jan Hus követői) vallású magyart és németet Moldvába szállíttatott, nehogy a rossz tovább terjedjen...

A magyarok, páter Bandin moldvai püspök helyettes latin nyelvű kézírata szerint, a Prut vízétől félmérföldnyi távolságra telepedtek le. Szállásukat Husz János emlékezetére Huss-nak nevezték el. Itt minden istentiszteletet, meg misét is 1647-ig, tehát 187 éven át magyar nyelven végeztek. A huszitáktól maradt fenn a legrégebb magyar naptár és a négy evangélium. Ez utóbbit 1466-ban Németi György ültette át magyarra Tatros városában.

Ugyancsak Bandin püspök írt a Dnyeszter menti Fehérvárral (ma Bender) szomszédos Csöbörcsről, „melynek lakói magyarok és oláhok. Egyedül a magyaroknak szabad harangokkal énekelni, az oláhoknak tilos. A magyarok beszélik az oláh, török és tatár nyelveket is.”

Amikor 1725-ben Turkuri Sámuel meglátogatta őket, ott hét falut talált egymás mellett, amelyben mind magyarok éltek.³⁷

Mai becslések szerint Moldvában mintegy 200 ezer római katolikus vallású ember él, ebből még 60.000 beszél magyarul.

Szembe az árral

1944. szeptember 2-án történt, hogy Dálnoki Lajos hadsereg parancsnok Bethlenbe utazott. Felkereste gróf Bethlen Bálát – akkor még Szolnok-Doboka vármegye főispánja volt – s közölte vele, hogy a rendkívüli háborús helyzetre való tekintettel kinevezte a keleti hadműveleti terület kormánybiztosává. Az észak-erdélyi Szilágy, Kolozs, Szolnok-Doboka, Beszterce-Naszód, Máramaros, Maros-Torda, Csík, Háromszék és Udvarhely vármegye teljes egészében, továbbá Szatmár és Bihar megye egy része fog a hatáskörébe tartozni. Ebben a tevékenységben két jó, feltétlenül megbízható segítsége lesz: a józan esze és a lelkiismerete. Megbízatásánál fogva, rendkívüli helyzetben, az egész magyar kormány hatásköre automatikusan átszáll rá, mondta Dálnoki.

Munkatársait – az utasítás szerint – a Székelyföldről kiszorult (tk. elmenekült) tisztviselőkből kellett volna toboroznia és válogatnia. Elméletileg sok ilyen ember jöhetett számításba, a gyakorlatban azonban alig akadt jelentkező. A Székelyföldről „kiszorultak” vagy nem jelentkeztek, vagy ha igen, akkor nagyrészüket sürgősen továbbállt.

A kormánybiztos hatáskörét törvényben szabályozták: „A hadműveleti területen működő valamennyi állami, törvényhatósági és községi hatóság, hivatal és intézmény, valamint a kormányhatósági

felügyelet alatt álló testület és szervezet felett a legfelsőbb felügyeleti és ellenőrzési jogkört a hadműveleti kormánybiztos gyakorolja”³⁸

A magyar hatóságok által Bukovinából a Bácskába áttelepített székely-magyarok falvaiknak a következő neveket adták: Andrsáháza, Andrásvára, Bácsandrásfalva, Bácsandrásszálás, Bácsbadikfalva, Bácsistensegíts, Bácsjózseffalva, Fogadjisten, Hadiklama, Hadikháza, Hadiklelke, Hadikliget, Hadikszállás, Hadikvára, Istenáldás, Istenföldje, Istenhozott, Istenszeme, Istenvelünk, Józsefháza, Reformátusandrásfalva és Reformátusandrásráháza.

1944 őszén a jugoszlávok elől a Dunántúlra húzódtak s ott telepedtek le.

Ami pedig hunokat illeti, azok moldvai tömeges jelentését bizonyítja több száz kun eredetű, rájuk utaló helységnév is (pl. Comana)

A kunoknak saját választott uralkodója volt - előkelő udvartartással.

1211-ben II. András (v. Endre) királyunk az Erdélybe is betörő kunok megfékezése végett a Barcaságba telepítette a Német lovagrendet, amelyet, miután szembefordult magával a királlyal is, 1221-ben fegyveres erővel kiűzött az országból (a Teuton lovagrendről van szó).

Maga Basaraba, az oly nagyon felmagasztalt, havaselvi romának hitt vajda is, aki 1330-ban Posadanal győzelmet aratott a Károly Róbert király által vezetett maroknyi magyar sereg felett, szintén kun volt. A Képes Krónikabeli ábrázoláson nagyon jól látható a kun harcosok jellegzetes viselete. Kún nyelven a basaraba szó legfényesebb és legnagyobb uralkodót jelent. A román történészek eme zajos tévedésére (vagy tán tudatos hamisításáról lenne szó?), angol történészek hívták fel a figyelmet.

A nagy bökkenő az, hogy 1330 után trónra került havasalföldi román vajdák mind-mind a hős és dicső Basarab „román” uralkodó leszármazottainak tekintették magukat. Ezek után ide kívánczok a nagy fogas- és tuskés kérdés: kik is voltak a román uralkodók dicső „román” ősei, akikre oly büszkék? A múltat be kell vallani!

Ez kínosan hasonlít arra az esetre, amikor Nicolae Ceaușescu kommunista diktátor egy gyulafehérvári népgyűlésen a hős dákokról beszélve, ölbe vette a mikrofon közelébe merészkedő kisfiút, s a mikrofonba beszélve megkérdezte: Cum te cheamă pui de dac? (Mi a neved dáki fióka?) Mire a gyerek ártatlanul és hangosa bement: Árpi. (A németek szerint a gyerek Hanzi nevet mondott).

Gróf Bethlen Béla szeptember 3-án kezdte meg tevékenységét. Feladatának tekintette a közüzemek, iparvállalatok és gyárak megmentését, nehogy azokat a visszavonuló német csapatok Németországba hurcolják, vagy ha időhiány, esetleg más ok miatt ez nem volna lehetséges, azokat az

épületekkel együtt felrobbantsák. A kiürítési rendelet azt is előírta, hogy minden olyan értéket, aminek az ellenség hasznát veheti, és amit már nem lehet elszállítani, meg kell semmisíteni, továbbá, hogy polgári vonatkozásban (értsd: civil lakosság) – személyi kiürítés nincs!

Ahhoz, hogy eredményesen tevékenykedhessen, a háborús viszonyokra való tekintettel, a nap minden órájában tudnia kellett: hol, mi történik, hova kell sürgősen mennie, vagy hol kell intézkednie?

Ezért minden nap reggelén az alispánoktól helyzetjelentést kért és kapott, délutánoként pedig a hadsereg-parancsnokságon ismerkedett a konkrét hadi helyzettel.

A bokros teendői közül csak a legfontosabbakat említjük meg.

Szeptember elején kolozsvári Dermata (később Herbák, majd Clujana) udvarán lévő iparvágányra egy hosszú, löszeres vonatszerelvényt tolattak be. Fennállt annak a lehetősége, hogy a löszeres szerelvényt találat éri s a lábbeli gyár 5000 munkásának nagy része elpusztul az épületekkel együtt. Ugyancsak hatalmas rombolást okozna a környező utcákban. Ezt elkerülendő, a Dermata munkásai kérték, irányítsák a szerelvényt biztonságosabb helyre. A szerelvényt végül átirányították a bácsi rendező-pályaudvarba.

Az augusztus 23-i román fordulat után több román értelmiségit házi őrizetbe vettek. Védelemért fordult Bethlen Bélához dr. Iuliu Hoszu nagynyúlas birtokos és görög-katolikus püspök is. A félelme jogos volt, mert tudták róla, hogy 1918. december 1-én a gyulafehérvári gyűlésen ő olvasta fel Erdélynek Magyarországtól való elszakadási és Romániával egyesülni szándékozók nyilatkozatát. Mivel kezeskedett érte, a püspököt nem helyezték házi őrizetbe.

1944. szeptember 5-8 között 70 gépesített szovjet hadosztály, mellettük román csapatok is, Dél-Erdély felé vonult. A német Süd-Ost hadseregcsoport parancsára a hiányos kiképzésű, harci eszközökkel gyengén felszerelt magyar seregek szeptember 5-én a mezőfeleki dombon átjutva, román területre léptek s elérték Tordát, onnan pedig Nagyenyed irányába fordultak.

A szovjetek által nagyon támogatott 4. román hadsereg visszaverte a magyar csapatok támadását. Két nappal később, szeptember 7-én a román hadsereg nagy alakulatait az ukrán frontba sorolták be. (A régi rangjelzésekben járatlanok kedvéért ismertetjük a gyalogsági alakulatok felépítését. Egy raj 9-12 emberből állt. Három-négy raj alkotott egy szakaszt. Három-négy szakasz egy századot képezett. A 3-4 századból álló alakulatot zászlóaljnak nevezték. A 3-4 zászlóaljnyi katonaságot ezredként tartották nyilván. A 3-4 ezrednyi katonaság már hadosztályt alkotott. A 3-4

hadosztály egységes irányítása a hadtest parancsnokságra hárult. Több hadosztályt hadtestként szoktunk jellemezni. A 3-4 hadosztály együtt működése a hadtest keretében valósult meg. A hadtestek hadsereget alkotnak. A fronton, azaz a csatatéren több hadsereg egyidejűleg harcol. Több hadsereg közös vezetése a front fő parancsnokságára hárul.)

Szeptember 7-én a román hadsereg nagy alakulatai fölött a főparancsnokságot a szovjet Malinoszkij marsall vette át. (Marsalli rangot csak győztes háború esetén, a harcokban kitűnt tábornoknak szoktak adományozni)

Mihelyt a magyar seregek visszafoglalták Tordát, a németbarát politikai vezetők össze akarták fogdosni és deportálni a helybeli zsidókat. Már parancsba adták, hogy tűzzék ki a Dávid csillagot és csomagoljanak!

Gróf Bethlen Béla kormánybiztos Tordán termett, hatályon kívül helyezte a deportálási parancsot, és megtiltotta a sárga csillag viselését. A lakosságot figyelmeztette, hogy tartózkodjon minden provokációtól. Sikerült elérnie, hogy ne hurcolják el a zsidókat.

Azidőtájt Molotov szovjet külügyminiszter Moszkvába rendelte a román kormány képviselőit, hogy megkössék a fegyverszüneti egyezményt. Molotov azonban 14 napig várakoztatta a népes román delegációt, s csak azt követően ismertette a románokkal a fegyverszüneti feltételeket: a) a Prúton túli területek visszakerülnek a Szovjetunióhoz, b) Erdély egésze, vagy csupán egy része Romániáé lesz. c) Románia teljes hadierőjével a szovjetek oldalán fog harcolni a hitleri Németország leveréséig. d) A háború éveiben, a szovjet területen okozott pusztításokért hadikárpótlást kell fizetnie.

Magyar területet először 1942. szeptember 4-én bombáztak. Az első áldozat Budapest volt. Besztercét és Dést is bombatámadás érte. 1944. szeptember 17-én délben Bethlenre ellenséges repülőgép egy sorozat bombát dobott le.

A légi támadások nagy veszteséget okoztak Albertisán, Cegléden, Kecskeméten, Nagyváradon és Szolnokon is. Szolnok szőnyegbombázásakor 2000 német katona is elesett.

A hetekig tartó harcok után a szovjet hadsereg szétszórta a 4. honvéd hadtestet.

Szeptember 11-18 között a 3. magyar – és a 2. páncélos sereg támadásba lendült a Körösök vidékén és a Bánságban. Elfoglalta Aradot és Szalontát is. A magyar seregek visszafoglalták a Csonka-tornyos várost, és pár napig e város urai maradtak.

Október elsejének éjszakáján az ellenség repülőgépei Kolozsvárra több bombát dobtak a Magyar Nemzeti Színház és a Hunyadi tér környékére. Nagy anyagi kár nem keletkezett.

Szeptember 17. és október 5. között elkeseredett harcok folytak Marosorbó, Erdőszentgyörgy és Radnót térségében. A szovjet hadsereg parancsnoksága tudta, hogy a kedvezőtlen terepviszonyok miatt itt a magyar-német ellenállást megtörni nem lehet, mégis, szántsándékkal küldte a védtelen román katonák tízezreit a biztos halálba.

A magyar honvédek Kolozsvár felől indított támadása elakadt s a sokszoros túlerő miatt csak Harasztos és Torda környékén állt meg. A szovjet támadók Jára vidéke felől az erdők között eljutottak Tordáig. Tordán és Torda térségében rendkívül véres harcokra került sor. A városból többször is szuronyrohammal verték vissza a szovjet-román támadókat. Időközben elesett az addig védett Marosvásárhely. (szeptember 28.)

1944. szeptember közepén Vásárhelyi János, az Erdélyi református Egyházkerület püspöke a menekülési lázban égő papjait és híveit maradásra és helytállásra buzdította. A százfőnyi lelkipásztor jelenlétében nyomatékosan kijelentette, hogy Ő marad!

Október első hetében a szovjet-román harci alakulatok egyes helyeken a Tisza vonaláig szorították a német-magyar seregeket. Ez volt a Debreceni hadművelet.

Október 9-én a szovjet-román csapatok erőteljes támadást indítottak Kolozsvár irányába. Egymást érték az ellenséges tüzérségi lövegsorozatok becsapódásai. A mezőfeleki tetőről a magyar hadsereg főparancsnokságát akarták belőni és elnémítani. Az akkor épp az Árpád úton székelt, a Széchenyi (ma M: Viteazul) tér szomszédságában. A lövedék pár száz méterrel előbb csapódott be.

Börtönévek

Amikor 1944. október 25-én a szovjet csapatok Nagykarolyt is elfoglalták, véget ért gróf Bethlen Béla tíz megyére kiterjedő kormánybiztosi megbízatása is.

Túlélte Budapest ostromának szörnyűségeit. Ahogy a körülmények lehetővé tették, az első repatriáltakkal teli, visszatérni akarók vonatszerelvényével Erdélybe hazatért. Rövid lélegzetvételnyi idő után Kolozsvárról Désre, onnan Bethlenbe utazott. A román hatóságok többször letartóztatták, vizsgálati fogságra kárhoztatták, majd kiengedték.

Sértetlenséget remélve, ártatlansága tudatában, magyar és orosz nyelvű sértetlenséget szavatoló felmentő levelet (Salvus conductus) kapott. Ennek ellenére, többszöri halasztás után 5 évre ítélték. Ebből nyolcat ült le.

Bár a hatóságok hangyszorgalommal keresték, kutatták és gyűjtötték ellene a terhelő bizonyítékokat, sem román, sem magyar, szász vagy zsidó részről panasz ellene nem volt.

A népbírószági tárgyaláson a vád koronatanúja a szamoskócsi Pop Vasile, 10 évig a falu bírójja, olyan védőbeszédet tartott, hogy a terembe csődített hallgatóságnak tátva maradt a szája. A népbírószág csak abban a „büntetben” marasztalta el, hogy segített a németeknek mezőgazdasági munkások toborzásában. 1946 nyarán a nagyenyedi börtön lakója lett. Itt csak a 20 évnél többre ítétek lábára vertek bilincset.

Azon nyáron a börtönnek csupán 300 lakója volt, csupa vasgárdista. A szerencsétlenül éjjel-nappal csörrent a lánc. Velőig hatolt a dűbörgés, ordítás. A jajveszékelés állandósult. A „puhítás” (pűfölés) miatt délutántól hajnalig tartott az éktelen üvöltés.

Reggel 6-kor a hideg folyosón kezdődött a számbavétel. Utána kerítettek sort a tisztálkodásra. Erre 32 párnak mindössze 5 percnyi időt engedélyeztek.

A vécének használt fadézsza a cellában állandóan üzemelt, de naponta csak egyszerre ürítették ki. Minden reggelre megtelt, kicsordult és elterült a betonpadlón... Kiütéses tífuszjárvány tört ki, a kaszás halál gazdag termést takarított be. Megfékezése után úgy elszaporodtak a poloskák, hogy hiába is vadászták szorgalommal, szabadulni tőlük nem tudtak.

Lévén politikai fogoly, a hidegtől, éhségtől, és a sok veréstől sokat szenvedett.

Az első két évben semmiféle reggelit nem kaptak. Később beiktatták a reggeli menübe a hígított katona-feketekávét. A déli leveses üstbe vágóhídi hulladékokat, csontokat, körmöket és lenyúzott marhafejeket főztek. Ez az étel trágya- és dögszagot árasztott. A legtöbbjüket az éhhalál gondolata foglalkoztatta. Ha nagyritkán szerét teheték, az 1-2 szem fagyott, nyers burgonyát titokban ették. Kenyeret soha nem láttak!

A nagyenyedi börtönben három kisebb termet rendeztek be imaháznak. 1947 februárjában megváltozott a rendeltetésük: a római katolikus imateremből burgonyaraktár, a görög-katolikus és ortodox ruhatár, meg lim-lom raktár lett, a reformátusoké hullaházzá vált. A hullákat a rabtemetőbe szekérrel szállították. Csupán csak azonosító szám jutott nekik osztályrészül.

1947 telén a börtön vezetősége takarékoskodott a fűtőanyaggal, a fűtőtestek mind befagytak. Tavaszig nem is tudták megjavítani őket.

A politikai elítéltek, a köztörvényes bűnözőktől eltérően, soha sem részesültek büntetés-csökkentésben, egyéni kegyelemben vagy amnesztiában.

Szökési kísérlet után az összes, hozzávetőleg 3000 elítéltet végigbotozták...

Soraik számos esetben főpapokkal gyarapodtak. Egy alkalommal, pl. 16 Temes megyei római katolikus főpapot, máskor görög-katolikus püspököket, református lelkészeket helyeztek hűvösre.

Jó időben a börtönudvaron félórás csoportos sétát tartottak, beszélni nem, csak az előtted haladó sarkát kellett nézni.

A fegyőrök kényük-kedvük szerint büntettek. Ilyen volt az öröknek szórakozást jelentő csoportos békaugrás, vagy a hasaltatás – végkimerülésig. Minden cellába beszervezték a besúgókat is. Nap mint nap éjfél után 1 és 2 óra tájban a szolgálatos örök kirángatták a foglyokat a fekvőhelyről s motozást tartottak. Minden ellenőrzött holmit a cella közepébe dobtak, még a szalmazsák porrá vált szalmáját és a párna töltését is. Egy-egy éjszaka 4-5 cellában rendeztek ilyen felhajtást. Az Ádám-kosztümre vetköztetett rabok estében rendszeresen ellenőrizték azt is, hogy a politikai elítélt nem-e rejtett el aranyat, pénzt stb. a pofazacskójában, vagy Uram bocsá, a fenekében.

Időnként ujhlenyomatokat vettek róluk, mosószeres hiányában azonban hetek múlva is kezükön éktelenkedtek a fekete foltok.

Minden cella zsúfolásig, plafonig érő vaságyakkal volt tele. Egy-egy ágyban ketten aludtak, ha hagyták.... Reggel 6-tól este 8 óráig tilos volt lefeküdni, csupán csak az ágy szélére ülhettek.

Bethlen Bélát 1952 tavaszán válaszút elé állították: felajánlották, költözzön Magyarországra. Habozás nélkül Erdély mellett döntött. Visszavitték Nagyenyedre. 16-on éltek egy-egy zárkában. Másfél évig senki kívülállót nem látott, egy szót sem válthatott.

1953 tavaszán egy vagonnyi rabbal, a Bukarest melletti hírhedt Văcărești börtönébe szállították. Innen később, akarata ellenére, a még rosszabb Ghencea-ba vitték. Itt az emésztőgödrök tartalma szinte mindent elárasztott. A 27 barakkban, egyenként 250 lakójával együtt elviselhetetlen környezetben élte napjait. A milliárdnyi légytől feketéllett a konyha, de még a karós vécé is. Kín volt még rágondolni is...

Immár 9. éve raboskodott ártatlanul. Csupa csont és bőr volt, amikor vérhas járvány áldozata lett.

Piteștben, a 12-ik börtönben rendszeresítve volt az éjfél utáni meztelenül sorakozás – motozás végett, a hideg, betonos folyosón.

1954. március végén szabadult. Piteșten egy év alatt sétára vagy szabad levegőre nem engedték. Napot sem látott.

Szabadulása után Kolozsváron telepedett le, ott élt alkalmi munkából. 1959-ben rehabilitálták. 1979. november 6-án hunyt el. A Házsongárdi temetőben nyugszik.

A kolozsvári Fellebbviteli Bíróság a bethleni dr. Kerekes Zoltán hosszas és kitartó közbenjárására, nyílt tárgyaláson, 2008. március 24-én gróf Bethlen Bélát, post mortem, minden tekintetben rehabilitálta.

A kapitalizmus általános válságától a kommunizmus világméretű győzelméig

Amikor az orosz Vladimir Iljics Lenin (mh. 1924) behatóan tanulmányozta szellemi elődjei, Karl Marx és Friedrich Engels műveit, úgy vélte, hogy azok helyzet – és társadalmi-történelmi értékelései több tekintetben túlhaladtak. Miről is van szó tulajdonképpen?

Marx azt bizonygatta, hogy a tőkés országok egyenlően fejlődnek, s ezért ezekben egyszerre fog kitörni a kommunista forradalom (világforradalom lesz). Ebből azt a következtetést vonta le, hogy a kapitalizmust, mint világrendszert egyidejűleg fogják megdönteni a kommunista forradalmak.

Csakhogy nem így történt. A 20. század elejére megszűnt a fejlett országok egyenlő fejlődése. Ezt az ugrásszerű, egyenlőtlen fejlődés váltotta fel. Lenin ezért azt hangoztatta, hogy a szocialista forradalom kitörhet egy, vagy néhány országban is, ott, ahol az imperializmus láncja a leggyengébb, hogy aztán fokozatosan átfogja az összes kapitalista országokat.

Ehhez csupán az szükséges, hogy a proletáriátus ráébredjen történelmi hivatására: neki kell előkészítenie és győzelemre vezetnie a szocialista forradalmat, no meg az is, hogy kialakuljon egy forradalmi helyzet, amelyben a hatalmon lévő uralkodó osztályok már nem tudnak, az elnyomottak pedig nem akarnak a régi módon élni.

Lenin felfogásában azzal, hogy egy országban győzött a szocialista forradalom, kezdetét vette a kapitalizmus általános (tehát gazdasági, társadalmi, politikai, művelődési, erkölcsi, stb.) válsága, amelyből soha többé kilábolni nem fog. A kapitalizmus általános válsága csak a kapitalizmussal egy időben fog megszűnni, azaz miután az utolsó kapitalista államban is győzni fog a proletáriátus – és vele szövetkezett társadalmi erők – a burzsoázia erői fölött.

Az 1917-ben kitört győztes Nagy Októberi Szocialista Forradalom nyitotta meg a szocialista forradalmak korszakát. A történelem iróniája, hogy a következő évtizedekben a kommunista pártok saját értékelése alapján számos országban próbálkoztak a kapitalista rendszer megdöntésével. Az erőtlen, de ambíciós kommunista pártok a 2. világháború után Szovjetunió anyagi, politikai és erkölcsi segítségével magukhoz ragadták a hatalmat.

Azért nem került akkor sor fegyveres konfliktusra, mert a szovjet csapatok jelenléte biztosította a „nyugalmat”.

Magyarországon az első világháború vége felé a kommunisták szétzüllesztették az állam védelmi erejét, a hadsereget. Szentül hitték, hogy az 1917-es októberi szovjet (bolsevik) forradalom a világforradalom nyitánya, hogy az világforradalomra fog terebélyesedni s ezáltal az államhatárok megszűnnek. Ennek tudatában (vagy talán reményében?) az 1919. március 21-i forradalom által hatalomra került kommunisták szemrebbenés nélkül elismerték a szomszéd országok, így Románia is, túlzott területi követeléseinek jogosságát.

A Magyar Tanácsköztársaság akkori honvédelmi minisztere Linder Béla, olyan átkos, felelőtlen, hazaáruló tevékenységet folytatott, hogy az fölbátorította szomszédjait a területablásra. Hírhedtté vált mondása: „Nem akarok katonát látni!” Ezt a parancsot eljuttatta valamennyi arcvonulhoz és a harctérről hazarendelte a magyar hadsereget. A frontról megindult a kiéhezett, agyongyötört ezredek hazaözönlése. A határon fizetett pacifisták igyekeztek elvenni a honvédek fegyvereit.

Az Antant szemhunyasával a csehszlovák, román és szerb seregek lényeges ellenállás nélkül nyomultak előre. A székely hadosztály tisztjei fegyvert és élelmet kértek a kormánytól, hogy kiverhessék Erdélyből a román seregeket. A kommunista kormány megtagadta tőlük a segítséget. Nagyrésztük elvérzett a Nyíregyháza és Mátészalka térségében vívott egyenlőtlen harcban.

1918 novemberében a történelmi Magyarország még védhető volt. „A magyar kormány oly fegyveres erőt tudott volna fegyverbe állítani a szent hazai föld megvédésére, amellyel Magyarország határait teljes biztonsággal meg tudta volna védeni”³⁹

Ennek hiányában a román hadsereg bevonult Budapestre. Az Országház épületére kitűzték a román nemzeti lobgót- és egy pár bocskort. 133 napi fennállás után a kezdetben szovjetnek nevezett tanácsköztársaság elbukott.

A szovjet csapatok jelenléte felbátorította a még feudális viszonyok közt élő Mongóliában is a maroknyi kommunistát. Ők 1924-ben úgy döntöttek, hogy a kapitalizmus átugrásával a feudalizmusból egyenesen a szocialista társadalomra fognak áttérni. A nomád életmódot folytató mongolok sokáig nem is vettek tudomást a történelekről.

A II. világháború után a szovjet fegyverek árnyékában illetve tanácsadók jelenlétében számos európai, ázsiai, amerikai, de még afrikai országban is, a „haladó” erők megvívták a maguk harcát a hatalom birtoklásáért.

A kommunisták 1945-ben Csehszlovákiában, Lengyelországban és Jugoszláviában, 1946-ban Magyarországon, Görögországban és Bulgáriában kerültek hatalomra. Ugyanez évben, miután az olaszok magukra hagyták őket, Albániában is próbálkoztak – és sikerrel.

A politikailag instabil Görögország baloldali erőit is foglalkoztatta a proletár hatalomátvétel lehetősége.

1945 januárjában a kommunisták szervezte Nemzeti felszabadulás frontja és a Nemzeti felszabadító hadsereg erői fegyverszünetet kötöttek az országban tartózkodó angol csapatokkal. Ez rövid idejűnek bizonyult, ugyanis 1946 őszén polgárháborút robbantottak ki. Októberben megalakult a Görögország demokratikus hadserege nevű, szovjet fegyverekkel ellátott félkatonai alakulat s ez a Grammosz hegységben megalakította a Szabad Görögország kommunista kormányát. A törvényes görög kormány az Amerikai Egyesült Államoktól kért és kapott fegyveres erők segítségével 1948. augusztus 20-án súlyos vereséget mért a Nikosz Belojánnisz vezette partizán seregekre.

A szórványos csatározások 1949 októberéig elhúzódtak. Ekkor ellenállás hiányában a kormánycsapatok beszüntették a partizánok elleni hadműveleteket. Veszett hajsza indult a partizánok bíróság elé állításáért. Több ezren kerültek börtönbe. Az utolsó politikai foglyok 1974-ben szabadultak.

Kambodzsában 1975-79 között a nemkapitalista utat választó Pol Pot, a „első számú testvér” négymillió főnyi, az új rendszert ellenző embert irtott ki. A kiemelkedő ellenfeleit egy fejjel megrövidítette. A fejeket vitrinbe tette s közszemlére bocsátotta. Pol Pottal a népharag végzett. Fő ideológusának, a „második számú testvérnek” sikerült elrejtőznie. 2007 őszéig bújttak, amikor végre hurokra került.

1947 végén Románia is kommunista vezetés alá került. A következő évek (1948-50) kínai kommunista győzelemről tanúskodtak. Itt a Mao Ce-tung vezette Kínai Kommunista Párt és a Kínai Vörös Hadsereg 500 millió lakos sorsáért vállalt felelősséget. 1956-ban szervezték meg az első népszámlálást: 612 millióan voltak! A következő félévszázadban Kína a világ egyik gazdasági nagyhatalma lett. Összlakossága 1 milliárd 300 millió fő. A Kínai Kommunista Pártnak ma 70 millió tagja van. Büntetik a többgyerekes családokat. Sikereit többek között a hihetetlenül olcsó munkaerőnek köszönheti.

Ma a kínai kommunista vezetés a szocializmust a kapitalizmusban jól bevált módszerekkel és eszközökkel építi.

1949-ben a két részre osztott Németország keleti felében szovjet kezdeményezésre kikiáltották a Német Demokratikus Köztársaságot. Ez a

szocializmus elkötelezettje lett. Németország nyugati részén létrejött és amerikai segítséggel gyors gazdasági növekedésnek indult a Német Szövetségi Köztársaság.

1950-ben az alig megalakult Koreai Népi Demokratikus Köztársaság 100 ezer főnyi „népi” hadsereg bevetésével, fegyverrel akarta „egyesíteni” a 38° szélességi körtől délre, burzsoá részen lévő Koreai Köztársaságot. A 3 évig elhúzódó háborúnak az ENSZ csapatokkal is felvonuló USA vetett véget. 1953-ban Laoszban, ebben a kis ázsiai országban is fordult a történelem kereke...

1959-ben a Fidel Castro vezette népi erők Kubában, győztes háborúban kiszorították az imperialista erőket. Később több ezer szovjet civil ruhás gazdasági tanácsadó tevékenykedett a karib-tengeri országban.

1964-ben Délkelet-Ázsiában, pontosabban a két részre szakított Vietnamban (Vietnami Demokratikus Köztársaság) kezdődött, és a kommunizmus zászlaja alatt folytatódott az országegyesítő háború. Az USA hatalmas anyagi és katonai támogatása ellenére, a több évig elhúzódó dzsungelháború a népi erők győzelmével, és amerikai vereséggel ért véget.

1970-ben a dél-amerikai Chilében történt kísérlet a szocialista rendszer létrehozására. Allende kormányát az ellenforradalmi erők döntötték meg.

Végül 1974-ben az afrikai kontinensen levő Angolában, szovjet „szakértők” irányításával, ha bátortalanul is, létrehoztak egy népinek és demokratikusnak nevezett államot.

Az elmúlt 60 évben több más állam is, hogy haladó voltát bizonygassa s népét nyugtassa, az alkotmányba is befoglalta, hogy célja a kizsákmányolás-mentes szocialista társadalom felépítése (pl. Burma). Az alkotmányos előírásokon kívül ezekben szocialista jellegű reformok, intézkedések nem voltak.

Ahol a kommunistáknak sikerült megszilárdítaniuk a hatalmat, ott kemény és véres diktatúrát vezettek be (Szovjetunió, Románia, stb.)

A népi demokratikus, - később szocialista, országok propaganda gépezete megszakítás nélkül harsogta a szocialista rendszernek a kapitalizmussal szemben felsőbbrendűségét. A kapitalizmust rothadtnak, történelmileg túlhaladottnak minősítette.

A leggyakoribb kapitalizmust becsmélő kifejezések egyike szerint a fenti rendszer oly mélypontra jutott, hogy immár a szakadék szélén állt. A vicceket gyártó, humorérzékű emberek megmagyarázták, mit is keresett a tőkés rendszer a szakadék szélén? Azért merészkedett oda, hogy lássa: a népi demokratikus államok hogyan vergődnek a szakadék alján!

A romániai zsidóellenes törvények

„Én a törökök, zsidók és a magyarok
elleni gyűlöletben nőtem fel.”

Ion Antonescu

Romániában jelentős zsidó közösség létezett. Mihai Vodă Sturzda moldvai fejedelem (1834-49) korában masszív zsidó bevándorlásra került sor. Méreteit és jelentőségét az is jelzi, hogy ezt korabeli feljegyzések valóságos nemzeti szerencsétlenségnek minősítették. Az 1930-as népszámlálási adatok tanúsága szerint Románia minden öt lakója közül 2 nem volt román.

Óromániában a zsidók jogi helyzetét sokáig nem rendezték megnyugtatóan. Ezt időnként a mesterségesen szított zsidóellenes hangulat fékezte. Emiatt az 1878-as függetlenségi háborút lezáró berlini kongresszuson Romániát a zsidó kérdés rendezésére kötelezték. 1878-1912 között az ország félmillió zsidó lakosa közül mintegy 4000-en kaptak román állampolgárságot. 1938-ban Romániában több mint 800.000 zsidó élt. A második világháború szörnyűségei következtében számuk a felére csökkent. Ma létszámuk jóval a 10.000 alatt van.

A 2. világháború előtt már érlelődött a szélsőséges román nacionalizmus elhatározása, hogy a zsidó vagyonokat megkaparintsa, s azt a tiszta románvérű lakosok kezére játssza, majd a német példát követve, fizikailag is megsemmisítse a zsidó lakosságot. Ma már tudjuk, hogy Ion Antonescu marsall tervei között a többi nemzeti kisebbség kitelepítése is szerepelt.

Mivel még a 21. század elején is sokan tagadják a román holokauszt létezését, ennek eleven cáfolatára elmondjuk, hogy 1938-44 között 90-nél több törvény s mintegy száz bizalmas végrehajtási utasítás foglalkozott „a zsidó kérdés végleges megoldásával”.

Anélkül, hogy teljességre törekednénk, állításunk bizonyítására tallózni fogunk a korabeli román törvényekből.

Monitorul Oficial, 1938. január 21. A román állampolgárság felülvizsgálatáról című törvény alkalmazásával 225.222 zsidó személyt megfosztottak román állampolgárságától.

1940. augusztus 8. A 3150 sz. törvényerejű rendelet 2. cikkelye meghatározta, ki a zsidó?

- a) aki izraelita vallású
- b) az izraelita vallású szülők gyereke
- c) a meg nem keresztelt keresztény gyerek (ez sok ezer cigány gyerek sorsát is megpecsételte - Sz. Z.)

- d) a keresztény anya és a ki nem keresztelt apa gyermeke
- e) a zsidó lány, ha keresztény férfihez ment férjhez
- f) a házasságon kívül született izraelita anya gyermeke
- g) az 1938 után vegyes házasságra lépők
- h) az „ateista zsidó vérű” egyének
- i) aki a jelen törvény után keresztelkedett ki.

A zsidók nem viselhetnek közhivatalokat, nem lehetnek ügyvédek, falun nem lehet üzlettulajdonos vagy bérlő. Tilos szeszesítalt, dohányt és gyufát árusítaniuk, nem lehetnek katonák, mozi- vagy nyomdatulajdonosok, könyv- és újságkiadók. Kizárják őket a sportszervezetekből. Közhivatalokban még takarítók vagy fűtők sem lehetnek. Minden zsidó alkalmazott munkaviszonyát fel kell bontani. Tilos a zsidók és a vérbeli románok közötti házasság.

1940. szeptember 8. Tilos a zsidó üzletekben keresztény szertartásoknál használt tárgyakat árusítani (koporsó, gyertya, gyászjelentés, bor, stb.)

Ugyanezen a napon egy másik törvény szerint: minden zsidó színészt, rendezőt, irodalmi titkárt, segédszemélyzetet 48 órán belül el kell távolítani (Kivételek: a zsidó színházak alkalmazottai.)

1940. szeptember 9. Csak a minisztérium által engedélyezett zsinagógák és imaházak működhetnek. Az engedélyezést kérvényezni kell. A működés feltétele: városon 400, falun 200 zsidó család létezése. Ahol kevesebb zsidó család él, ott a zsinagógák, imaházak megszűnnek, és javaik a román állam tulajdonába mennek át.

1940. október 4. A zsidók nem tarthatnak és nem szerezhettek falusi tulajdont: szántóföldet, kaszálót, legelőt, szőlőt, gyümölcsöst, faiskolát, majorságot, állandó farmot, sem pedig hozzátartozó épületet és lakást. Minden zsidó tulajdon a román állam tulajdonába megy át. (Egy csapásra 3178 nagy zsidótulajdont államosítottak - Sz. Z.)

1940. október 5. A zsidók kisajátított javai az ideiglenesen elfoglalt román területekről elmenekült románok tulajdonába kerülnek – a végleges románosítás érdekében.

1940. november 12. Kisajátítják a zsidók erdeit, fakitermelő és feldolgozó üzemeit, olajütőket, préseket, a hozzájuk tartozó összes területtel. „A falusi tulajdon minden formája szükségszerűen az etnikailag román származású egyének kezébe kell jusson.”

1940. november 20. Tilos mindenfajta polgári jellegű összejövetel és felvonulás... A nem román résztvevőket a románokra kiszabott büntetés kétszeresével sújtják.

1940. november 21. Vásár- és ünnepnapokon tilos a zsidó vendéglők és élelmiszerboltok nyitva tartása.

1940. december 3. A román állam kezébe kerülnek a zsidó tulajdonban lévő hajók, és bármely más vízi szállítási és közlekedési eszközök. Az elvett javakért 3 %-os kamatú kárpótlási jegyeket kapnak, de meghatározatlan időre zárolják őket.

1940. december 4. Zsidók nem katonáskodhatnak, helyette magas adó fizetésére és évi 60-180 nap munkaszolgálatra köteleztetnek.

1941. március 3. Zsidó javak eladása esetén az elsőség a román államot illeti.

1941. március 18. A zsidó egyházfelekezeteket megfosztják jogaiktól. Senki nem tarthat zsidó tanoncot. Visszavonják a zsidó mesterek és szakmunkások szakképesítését tanúsító igazolványait.

1941. március 27. A zsidók városi javainak államosítása. Kivételt képeznek, akik 1916 előtt román állampolgárok voltak, a román részvétellel zajló háborúban kitüntetett zsidók, és azok leszármazottjai, a 20 évnél korábban kikeresztelkedett zsidó személyek, ha keresztény személlyel kötöttek háttasságot, és a kereszténnyé keresztelt gyermekek. Az államosított zsidó javakat 30 napon belül át kellett adni a Románosítás Nemzeti Központjának (Centrul Național de Românizare).

1941. május 2. Létrehozzák a Románosítás Nemzeti Központját. Feladata a kormány románizáló politikájának megszervezése, irányítása és végrehajtása.

Az állam tulajdonába mennek át a zsidó tulajdonban lévő kitermelt fák, és élelmiszeripari létesítmények: szeszgyárak, pékségek, finomítók, pálinkafőző üstök és gyógyszertárak.

1941. május 6. A zsidóknak tilos rádiót tartani és használni.

1941 júniusa. A zsidó deportálás és megsemmisítés tervének kidolgozása (utolsó állomás: a Bug folyó mocsaras vidéke).

1941. június 7. Antonescu marsall utasítására a Prut mentén 4 km-es sávban megkezdték a zsidók kitelepítését.

1941. június 21. Elrendelik a zsidók kitelepítését a Szeret és Prut közti területről, azaz csaknem egész Moldvából. Ezt követi a zsidók evakuálása Prahova, Buzău, Râmnicul Sărat, Tulcea és Constanța megyékből.

A zsidók egy részét munténiai vagy olténiai munkatáborokba vitték, a többiek a Dnyeszteren túlra kerültek.

1941. július 12. Elrendelik az összes zsidók összeírását.

1941. augusztus 22. Miniszterelnöki határozat lehetővé teszi román etnikai származású fizikai személyek vagy román társaságok számára, hogy 1 milliárd lej összegű államkölcsönt vegyenek fel – legalább 10 évre, 3 %-os

kamattal, egy és fél százalékos előleg lefizetésével – a zsidó javak megvásárlása céljából (Románosítási kölcsön).

1941. szeptember eleje: az evakuált zsidók száma: 60.000.

1941. szeptember 3. A zsidóellenes törvények hatályát kiterjesztik a besszarábiai és bukovinai zsidó tulajdonosokra is.

1941. október 20. A szociális alaphoz való hozzájárulás: minden zsidó család minden évben át kell adjon az államnak új ruhaneműt és lábbelit – jövedelmétől függően (maximum 36 inget, 36 gatyát, 36 pár zoknit, 36 zsebkendőt, 36 melegítőt, 12 rend öltönyt, 12 kalapot vagy kucsmát, 12 pár bakancsot vagy cipőt, 12 nagykabátot, 12 gyapjúpokrócot, 12 matrachuzatot, 24 párnahuzatot, 12 lepedőt.)

Később a ruhanemű – és lábbeli – kvótát az állam által meghatározott pénzüsszeggel lehetett törleszteni.

1941. november 12. A munkaerő románosítását célzó törvényerejű rendelet. A zsidók kötelező eltávolítása az ipari és kereskedelmi létesítményekből, alapítványokból és társaságokból, valamint az orvosi kollégiumokból. Zsidó orvosok csak zsidó beteget kezelhetnek. Tilos közölni folyóiratokban. Nem szabad szakdolgozatot sem közölni.

1941. november 14. A zsidók kötelesek az állam által megszabott közmunkát végezni.

1942. január 3. A szabotázs cselekményt elkövető zsidókat 3-6 hónapi börtönre vagy internálásra ítélik. Mások ugyanezért csak pénzbüntetést kötelesek fizetni.

1942. március 9. Rendkívüli adó bevezetése. A zsidók a románokra kirótt adó négyszeresét kell fizessék.

1942. augusztus 6. Panciu mezővárost erős földrengés sújtotta. „Az újjáépítés kizárólag román és keresztény lehet” – szól az utasítás.

Antonescu marsall válasza: „Nem tartozik a Nagyvezérkar jogkörébe, hogy e probléma miatt aggódjék.”

1942. augusztus 19. Szigorúan bizalmas! A berlini állam minisztériumba, Luther helyettes államtitkár részére. (Részletek)

A zsidókérdés romániai megoldására tett műszaki és politikai előkészületek oly mértékben előrehaladtak, hogy a kilakoltatás a legrövidebb időn belül elkezdődhet. Előirányoztuk, hogy szeptember 10-től kezdődően a romániai zsidókat Lublin tartományba szállítsák. Itt a munkaképeseket fel kell használni, a többieket pedig sajátos kezelésnek kell alávetni... A német szállításiügyi minisztériummal az egyeztetések folyamatban vannak.

1942. szeptember 1. A zsidókérdés tanácsosának Jegyzete.

Von Richter SS tiszt a Román Titkosszolgálatától megtudta, hogy Şor, Kisinyov leggazdagabb zsidója a marsall rendelkezésére bocsájtott 25 millió lejt. Köszönő levelében a marsall jó románnak nevezte őt.

Hasonlóan járt el Aradon a zsidó Neumann báró is, aki a hadseregnek 400 millió lejt adományozott azzal a szándékkal, hogy az erdélyi és a bánási zsidók tervezett deportálását szabotálja.

1942. szeptember 15. A zsidók végleges eltávolítása Romániából.

... 2. A szállítás 2000 fős csoportokban történik. A Német Birodalmi Vasutak (Reichsbahn) e célra rendelkezésre bocsátanak áruszállító zárt vasúti kocsikat és mozdonyokat.

A vonatok menetrendjét a Román Államvasutakkal (CFR) egyeztetni fogják.

A zsidók kitoloncolásával kapcsolatos összes kiadásokat a romániai zsidóknak kell fedezniük...

Szemelvények a korabeli német sajtóból. Romániát dicsérik a zsidók ellen hozott legdrasztikusabb intézkedéseikért. A többi európai ország számára példakép és tanítómester lehetne. Az összes erdélyi és bánási zsidók deportálása hamarosan elkezdődik, a jövő év, 1943 folyamán az Ókirályságbeli összes zsidók kerülnek sorra, s egyetlen zsidó sem lesz az országban.

Elmondható, hogy a romániai zsidók összlétszáma legalább 66%-kal csökkent...

A berlini konferencia jegyzőkönyve az 1942. szeptember 26-29-i német-román megbeszélésekről. Ennek tárgya a zsidók deportálása volt.

... „Naponta 5, zsidókkal tömött vonatszerelvényt fognak indítani: kettőt Varsó és Treblinka irányába, 1-1-et Radom, Krakkó és Lemberg állomásokra.”

1942. szeptember. M. Katz, a mogilevi Zsidó Bizottság elnökének Emlékirataiból.

1942. szeptember 9. Halálbüntetéssel sújtják a Transznisztriába deportált zsidók közül azokat, akik kerülő utakon visszatértek. A közreműködők vagy rejtegetők büntetése 5-25 évi börtön.

1944. március 8. Törvényrendelet tiltja, hogy zsidók keresztény háziasszonyt vagy bejárónőt tartsanak.

... Zsidó csak akkor vásárolhat a piacról élelmiszert, ha a vérbeli románok már bevásároltak.

... Eltávolítják a hadseregből, a rend- és csendőrség kötelékéből, az oktatásból és az igazságszolgáltatásból mindazokat, akiknek zsidó felesége van.

A figyelmes olvasó nyomon követhette a román zsidóellenes törvények eszkalációját: a zsidó meghatározástól a mindennemű korlátozáson át a kiszorításig, azaz a tervezett teljes zsidóirtásig.

Fel kell arra is figyelni, hogy a keleti fronton a német, magyar és román szövetségesek által elszenvedett vereségek kedvezően befolyásolták a zsidók életben maradási esélyeit. Ez magyarázza, hogy a zsidóellenes törvények 1943-tól ritkulnak. Románia szovjetek általi megszállása (1944) után került sor a zsidóellenes törvények hatályon kívül helyezésére és a zsidók korábbi jogfosztottságának megszüntetésére.

A romániai zsidóirtás gyakorlata

Volt-e Romániában tömeges zsidóirtás? Ezt a kérdést 40 éven át nem volt ildomos feltenni. Csupán 1984-ben engedélyezték a holokausztra emlékezést. Az egyszerű emberekkel elhitették, hogy a németekkel és a magyarokkal ellentétben nem volt tömeges zsidóirtás. Aki tudott róla, sokáig nem mert nyilatkozni. Aki mégis igennel mert válaszolni, azt letáncolták. A szélsőjobboldali, nacionalista nézetei miatt hírhedt Corneliu Vadim Tudor, szintén tagadja a román holokauszt létezését, ma is állítva, csupán segítettek zsidó testvérüket. (A halálban küldésben? Sz. Z.)

Mi az igazság? Mi ezúttal is a korabeli hivatalos dokumentumokat szólaltatjuk meg.

1941. június 29-én, pontosan egy héttel a Szovjetunió elleni hadba lépés után, Észak Moldvában tömeges zsidómészárlást rendeztek. Erre a napra a jászvásári (Iași) rendőrkapitányság udvarára beidéztek a lakosság felét, csupa zsidót. Egy adott pillanatban a több ezer fős zsidó tömegre géppuskatüzet nyitottak. Az életben maradtakat marhavagonokba tuszkolták. Két vonatszerelvény több napon át utaztatta őket. Sem életük, sem italuk nem volt.

A tikkasztó nyári hőségben szinte mind meghaltak. A zsidó hitközösség 7000 zsidó halálát gyászolta, Ion Antonescu tábornok csupán 500 zsidó kommunista kivégzését ismerte el. A hatóságok azzal indokolták gaztettüket, hogy a kivégzettek román és német katonákra lőttek, hogy irányították a szovjet bombázógépeket stb., ami akkor is hazugság volt.

1940. július 1. Románia főügyészének küldött bizalmas jelentés.

A fenti napon katonai tiszteletadással elhantolták Boroș századost. A közeli temetőben a zsidók saját katonájukat temették.

A díszsortűz eldőrdültekor sokan azt hitték, hogy rájuk lőttek. A pánikhangulatban a Herța vidékről hátráló 3. granicsár (határvadász) és a 8. tüzércsoport katonái löni kezdtek a temetésen résztvevő zsidókra. Behatoltak

a zsidó lakásokba is, ahol törtek, zúztak és öldöstek. Dorohoi városában 50-en haltak meg, közülük a legfiatalabb egy másfél éves kisgyerek, a legidősebb egy 95 esztendőes aggastyán volt.

A németek bejövetele után Dorohoi lakosságának felét, 4000 zsidót, Transznisztriába deportáltak, az itthon maradtakat a város 10-12 zsinagógájába gyömöszölve internálták.

1940. július 1. Dorohoi mezővárosban a zsidók esküvőjéről a rendőrség bekísérte a „gyanús elemeket”. Véresre verték őket. A 19. gyalogezred katonái 7 zsidó katonát megöltek.

1941. július 2-5. A pașcani vasútállomás körzetében ismeretlen tettesek 4 zsidót kidobtak a robogó vonatból. A környező falvakban a gyalogos katonák további 18 zsidót öltek meg.

Július 6. Carp őrnagy utasítására Zaharești-en 34, Rădăuț és Storojineț megyei zsidót mászároltak le.

1940. december 5. A bukaresti Caritas zsidó kórház és több zsidó iskola vízvezetékét elzárták. A betegek és a tanulók víz és fűtés hiányában sokáig dideregtek a hidegben.

Ploiești. Tisztázatlan körülmények között meghalt vagy eltűnt 11 személy. November 11-én a zsinagógából a vallási szertartás idején 50 embert letartoztattak. Horea Sima miniszterelnök-helyettes is közbelépett érdekükben, de a legionárius rendőrség megtagadta a parancs teljesítését. Két hétig raboskodtak a zsinagóga épületében, mialatt szörnyen verték, kínozták és étlen-szomjan sanyargatták őket. 3 templomukat lerombolták.

Călărașion november 23. óta 25 embert tartanak fogva, kegyetlenül kínozzák őket. Az összes zsidó lakost felszólították, hogy 5 napon belül végleg távozzon a városból.

Piatra-Neamțon 6 zsidó családtól nagy pénzüsszeget koboztak el. Legionárius gárdák bojkottálják a zsidók boltjait, nagy plakátokon figyelmeztetik és fenyegetik a lakosságot: „Aki zsidótól vásárol, az áruló!”, „Zsidóhoz belépni tilos!”

Emiatt 36 zsidó családnak hatalmas pénzüsszeséggel kell számolnia.

Târgu-Neamțon, Buhușon, Cernavodán a zsidóktól hatalmas pénzüsszeget csikartak ki – a legtöbbször veréssel és kínnal.

Târgovișten hasonló sorsa 9 zsidónak volt. Arra is kényszerültek, hogy hatalmas árukészleteiktől nevetséges pénzüsszegért lemondjanak.

Más román városokban sem volt jobb sorsa a zsidóknak.

Fogarason ráadásul a legionáriusok minden zsidó boltot elkoboztak, pár nap múlva már a rablók csalogatták be az új cégtáblás üzletekbe a vásárlókat.

Rădăuț-on az ott megszállt 70 zsidó menekült családot felszólították a város elhagyására.

Nagyenyeden a Fehér megyei rendőrparancsnok felső utasításra az összes zsidó üzletet átvette a román állam részére.

Bukarest, 1941. január 21-22. A Ion Antonescu tábornok és fővezér ellen irányuló legionárius fegyveres felkelés idején a fővárosban és környékén meghalt 21 tiszt, tiszthelyettes és katona, megsebesült 53 személy.

A lázadók és a civil lakosság soraiból Bukarestben meghalt 236 ember, ebből 118 a lázadók által lelőtt zsidó volt.

A főváros környékén 117 halottat és 73 sebesültet számoltak össze. Kifosztottak, felgyújtottak vagy leromboltak 25 templomot és zsinagógát, kirabolták, vagy/és felgyújtották 616 zsidó boltját és 547 lakást. Mintegy 200 tehergépkocsi árut elhordtak...

1941. július 2. A Minisztertanács Elnökségének közleménye.

„Az utóbbi napokban néhány esetben a romántól idegen és érdekeinkkel szemben ellenséges elemek német és román katonákra lőttek... (Ők is tudták, ez hazugság volt. – Sz. Z.) Minden német vagy román katonáért 50 judeo-kommunistát kell kivégezni!”

Jegyzőkönyv, 1941. június 30. A Iași-ból indított, zsidókkal megrakott 19 vagon megérkezett a Podul Iloaei-i állomásra. A vagonok felnyitásakor összesen 1974 zsidót találtak, ebből 1198 már halott volt. A zsidó hitközséget utasítottuk: intézkedjenek a hullák eltemetéséről...

Hajnali 4 órakor Iași-ból újabb 1900 főből álló transzportot indítottunk útnak. (Târgu Frumosig 650, a Roman melletti Mircești-ig további 327 zsidó halt meg. Július 6-i jelentés).

1941. július 17. A Főhadiszállásnak küldött jelentés.

Tisztelettel jelentem: a Bălți megyében, július 16-án és 17-én tartott ellenőrzések alkalmával konstatáltam, hogy az evidéki 8. hadosztály Bălți vidékéről Făleştire 1546, Bălțira 1235, a Limbenii Noiban lévő lágerbe mintegy 700 zsidót küldött. A továbbiakban Bălțira hozzávetőleg még 5000 zsidót fognak küldeni. Nincs, aki ellenőrizze őket. Nincs, aki ezeket élelmezze. Kérem megparancsolni, mit csináljunk velük? Aláírás: Ion Topor generális.

Kormányhatározat, megjelent az újságok 1941. augusztus 1-i számában: 1. szakasz. Bárki is követ el bárminemű erőszakos cselekedetet a tisztek, közkatonák vagy az állami hivatalnokok, avagy a német és olasz katonai misszió tisztviselői ellen, helyben kivégeztetik.

2. szakasz. Ha a fenti bűntényt zsidó követi el, azonnal ki kell végezni az internáló táborban lévő összes zsidó túszt.

3. szakasz. Hasonló szankciót kell alkalmazni a bármilyen természetű bűntársak ellen.

4. szakasz. Ha a hatóságok nem fogják pontosan végrehajtani a fenti utasításokat, nekik is hasonlóan kell bűnhődniük.

A lakosság tudomására hozzuk, hogy Cernăuți-ből (n. Csernowitz) kiemeltünk és internáltunk 50 zsidó vezetőt, akik életükkel és vagyonukkal fognak kezeskedni azért, hogy a zsidó lakosság teljes csendben maradjon...

Jegyzőkönyv, készült 1940. augusztus 9-én.

Alulírott Heinrich Fröhlich a kisinyovi (német) katonai körzet parancsnoka a Tătărești-i zsidó táborba mentem. A tábor őrzőinek ... átadtam Antonescu tábornok hozzánk továbbított parancsát, hogy az ottani 451 zsidót azonnal végezzék ki. Alulírott Vetu Ioan százados a parancsot továbbítottam a csendőrlégió parancsnokának, aki utasított: hajtsam végre a parancsot, s azután ezt jelentsem. A parancsot végrehajtottam.⁴⁰

1941. augusztus 10. A Cernăuți-i Csendőrfelügyelőség telefon jelentése a Nagy Praetor-nak (Igazságügy miniszternek).

... „Tiszteletteljesen jelentjük, hogy intézkedtünk a zsidók internálása céljából, amint következik:

- Secureni-ben hozzávetőleg 17000, Bârnov-ban kb. 3200, Berleni-ből 2000 zsidót, csupa Hotin megyei illetőségűt deportáltunk.

A többiek a Soroca és Atachi körzetű Csendőrlégió hatáskörzetében található, további 10.000-et a Dnyeszteren túlra küldtünk. Élelemellátásuk oly gyatra, hogy sokukat az éhhalál fenyegeti...

1941. augusztus 11. A Nagy Praetornak küldött telefonjelentésből.

Parancsát teljesítve jelentjük, hogy a Hotin megyei Secureni községben zsidó internáló tábort létesítettünk s ide 20.782 személyt deportáltuk.

Javasoljuk új internáló tábor létesítését a Hotin megyei Edinețben, további 12.000 zsidó számára. (Jelenti: Măneacuța ezredes).

1941. augusztus 11. A Nagy Praetor Szolgálati irodájának. Tisztelettel küldöm e levél mellékleteként a 30 lapos iratcsomót (dosar) amely az augusztus 4-5-én éjjel lelőtt 210 zsidóval kapcsolatos ankét anyagát tartalmazza... A menetoszlopot kísérő csendőrök (nevek következnek) voltak a tettesek... Jelenti Jean Poitevan a 3. hadsereg alezredese.

1941. augusztus 13. A kisinyovi Csendőrfelügyelőség jelenti, ... hogy augusztus 6-án a mezei munkára kivezényelt zsidók megtagadták a munkát. A 21. rendőrszázad csendőrei 200 zsidó lelőttek. A holttesteket a Dnyeszter folyóba dobták.

1941. október 6. Jegyzőkönyvi kivonat Ion Antonescunak a Minisztertanács ülésén elhangzott jelentéséből.

„Ami a zsidókat illeti, intézkedtem, hogy végleg és teljesen eltávolítsam őket ezekből a tartományokból. Az intézkedés végrehajtása folyamatban van. Beszerábiában maradt még mintegy 10 ezer zsidó, de néhány napon belül ezeket is a Dnyeszteren túlra küldik (vor fi trecuți), s ha a körülmények megengedik, az Urálon túlra is.”

Részlet a kisinyovi gettóban tapasztalt rendellenességeket kivizsgáló 2.sz. bizottság Jelentéséből.

1941. augusztus 1-én egy német hadnagy 250 férfit és 260 nőt kért munkavégzésre. Az eltávozottakból aznap este 39 öreg zsidó tért vissza, kijelentve, hogy a többi, 411 zsidót Vistierniceni mellett lelőtték...

Augusztus 7-8-án megjelent egy útépitési felügyelő, s a Ghidighici munkatelep részére 500 zsidó férfit kért és kapott. Egy hét múlva ezekből csupán 200-an tértek vissza, mind munkaképtelenek, a többi 325 eljövételét mindmáig hiába várták. (Decemberi jelentés...)

Drăgulescu őrnagy, a hotini csendőrlégió parancsnoka azt mondta, hogy a Nagy Főhadiszállás megparancsolta: azokat a zsidókat, akik a menetszloppal erőtlenség, vagy betegség miatt nem tudnak lépést tartani, ki kell végezni... A menetszlop útvonalán 10-10 kilométerenként 100 személy számára gödröket kell ásni. Ezekbe kell gyűjteni a menetszloptól lemaradt és agyonlőtt zsidókat s elföldelni azokat.

Roșca hadnagy e parancsot teljesítve a Securenii-Cosăuți útszakaszon mintegy 500 zsidóval végzett...

1942. május 12. A Nagyvezér jelenti.

1. Berezovka megyében (Transznisztriában) a német rendőrök lelőtték 4047, az itteni internáló táborokból kiemelt zsidót, mégpedig: március 10-én 1725, április 20-án 1742, április 22-én 550, április 24-én pedig 30-at.

A kivégzés után a német rendőrség elégette a hullákat...

A Fővezér kéri, közöljék, hogy a román közigazgatás alá tartozó területeken a német rendőrségnek lehetnek-e ilyen kezdeményezései?

... 1942 szeptemberében a mogilevi gettóból a zsidók ezreit vitték el a Pecsora melletti haláltáborba. Az áldozatokat barbár, embertelen és szörnyű kritériumok alapján csendőrcsapatok fogdosták össze. A teljes létszámhoz szükséges személyeket árvaházak gyerekeiből, kórházak betegeiből, az utcákról és terekről nőket, gyerekeket, öregeket az állomásra terelték, s (marha)vagonokba tuszkolták... A láger a tó partján terült el, háromszoros drótkerítéssel zárták körül, és erős fegyveres katonai őrizet alatt áll... Néhány alkalommal német tehergépkocsik hajtottak be a táborba, foglyokkal tele távoztak a vízen túlra, ahol kivégezték őket. A tábor lakói, mivel élelemmel nem tudták ellátni magukat, emberi ürülékkel táplálkoztak,

később emberi hullákkal. Ebben a lágerben a meghaltak száma a teljes létszám 80%-ára rúg, mintegy 20%-uknak sikerült megszökniük.

1943. január 2. Dr. W. Filderman Jelentése Ion és Mihai Antonescu uraknak.

„Transznisztriában a zsidók tömegesen hullnak el. A 2-16 év közötti árva gyerekek száma ezerről ötezerre emelkedett. Meztelenül szenvednek a fűtetlen szobákban. Ágyaikból teljesen hiányzik az ágynemű, takaró, ablakaik betörve. E miatt képtelenek leszállni az ágyakból, hogy dolgukat végezzék, és orrfacsaró, fertőzött légkörben élnek.”

Úgy véljük, hogy az olvasó már megsokkolta a zsidókon elkövetett vérengzésekről szóló hátborzongató, igaz történeteket.

Ne feledjük: a zsidóirtást, a zsidótalanítást a véreskezű Antonescu és bandája követte el. A zsidótalanítást állampolitikai rangra emelték.

Miközben a gyilkosságok ezreit elkövették, gondosan vigyáztak, nehogy ez a követelmény tudomására jusson. Maga Antonescu marsall sem röstellt szemrebbenés nélkül hazudni katonáinak.

Végzetül, álljon itt állításunk bizonyítására a román legfelső hadúr, Ion Antonescu 1944. január 1-i napiparancsa.

„Szeretett katonák! Fölemelt fővel álltok viselt dolgaitok előtt, azok előtt, akik fenyegetnek és Az előtt, aki odafentről ítél, és a megfelelő időben mindenkit megbüntet. Harcunk igaz.

Az általatok elfoglalt területeken, és ahol megfordultatok, szelíden és emberségesen cselekedtetek. Ahol áthaladtatok, senkit ki nem raboltak, meg nem vertek. Számunkra az embert, a köztük lévő kapcsolattól függetlenül, bármilyen nációhoz tartozzon is, bármennyi rosszat is követett el ellenünk, embernek tekintjük.

Mindazokat, akikkel utunkon találkoztunk, segítettünk és mint emberek védelmünkbe vettük.

„... Mi senkit nem deportáltunk, senkinek a mellébe tört nem döftetek. Tömlöceinkbe nem zártunk ártatlan embereket, senki sem bűnhődik ártatlanul. Településeikről politikai vagy nemzeti érdekből, sem embereket, sem pedig családokat nem távolítottunk el.

Soha nem emeltük fegyvereinket azokra, akik nekünk segítettek... Európai felfogású emberként soha nem türtem, és nem fogom türni, hogy bárki ellen gyilkosságot kövessenek el.

Ezért bizalommal várjuk az utolsó és igaz ítéletet.

Az igazságért és csakis az igazságért harcolunk.”⁴¹

A figyelmes olvasónak nem kell egyebet tennie, mint összevetnie Antonescu tetteit a szavaival, hogy teljességgel egyértelművé váljon:

Antonescu Ion népirtó, háborús bűnös volt, és népbíróság szabta halálos ítéletre sokszorosan rászolgált.

A magyarországi zsidók deportálása (1944)

Tagadhatatlan, hogy a sok ezer éves civilizációval büszkélkedő zsidóknak a történelem folyamán fontos gazdasági és kulturális szerepe volt. Általuk jutott el az áru – gyakran országhatárokon túl – a termelőktől a fogyasztókhoz. Generációk adták át egymásnak a tevékenység fortélyait, de a mesterség gyakorlásával járó kockázatot is. A kereskedők az átlagosnál jobban éltek, egyesek csinos kis-, mások, kevesek busás, mesés vagyonokat mondhattak magukénak. Ez a magyarázata annak, hogy számos országban, az Atlanti-óceántól az Ural hegységig, sokszor lettek a mesterségesen szított gyűlölet célpontjai.

Magyarországon a 19. század második felében a zsidók pénzén épültek a szebbnél szebb középületek, gyárak, bankok. Zsidó közreműködéssel lett Budapest a Duna igaz gyöngyszeme. Ezek ismeretében nem kell csodálkoznunk azon, hogy ínséges években, válságok idején az elégedetlenkedő szegényeket egyes helyeken a zsidók ellen uszították. Őket tartották minden baj, így a szegénység, a nyomor okának is.

A magyar zsidók tulajdonképpen zsidó vallású magyar állampolgárok voltak. Tehát a többi magyartól csupán vallásukban különböztek.

Az 1941. évi XV. törvénycikkben nem arról döntöttek, hogy ki a jó állampolgár, ki a jó hazafi, hanem, hogy ki a nemzsidó és ki a zsidó? A kérdésre másuttadtunk kimerítő választ.

A magyar kormány számára azért volt létfontosságú e kérdés megválaszolása, hogy német szövetségesként kövesse a hitleri példát.

Az 1942. évi, ugyancsak 15. törvény teljes nyolc oldalon korlátozta a zsidó lakosság állampolgári jogait. „Zsidó nem szerezhethet jogügylettel vagy árverés útján mező- vagy erdőgazdasági ingatlant – vagy használati lehetőséget – kis- és nagyközségben pedig ingatlant sem.”

És akinek már van, azzal mi legyen? „A zsidót összes mező- vagy erdőgazdasági ingatlanának, ... az ezzel kapcsolatos mező- vagy erdőgazdasági ipari üzemének, és üzemi berendezésének ... átengedésére kell kötelezni.”

Bizonyos kivételt tettek az olyan zsidókkal szemben, akik az 1914-18-as háborúban az ellenség előtt vitézül viselkedtek, s ezért arany-, vagy legalább két ízben első osztályú ezüst vitézségi éremmel, vagy mint főtisztet, a kardokkal ékesített III. osztályú vaskorona renddel tüntették ki, ha legalább 75%-os hadirokkant, ha az elcsatolt területeken szervezett nemzeti

mozgalmakban részt vett, életét kockáztatta, vagy e miatt szabadságvesztést szenvedett.

A zsidók által átengedett ingatlanokért és újságokért 30 év alatt törlesztendő kötvényekkel kellett fizetni.

„Mező- vagy erdőgazdasági ingatlant zsidó csak a földművelési miniszter engedélyével vehet bérbe.”⁴²

A korlátozó- és megszorító intézkedések egész sora következett.

Az összes zsidó alkalmazottakat – beleértve az orvosokat is, menesztették. Törvény tiltotta, hogy zsidó orvos nemzsidó beteget gyógykezeljen. „Zsidó nem tarthat kocsmát, sem boltot. Zsidó csak du. 3 és 5 óra között vásárolhat, de 3 és 5 között az üzleteket zárva kell tartani” – szólt az egyik utasítás.

Amikor 1940. október 12-én a román kormány hívására német csapatok érkeztek Romániába, a gróf Teleki Pál miniszterelnök vezette kormány engedélyével Magyarországon vonultak át. 1944. március 19-én hívatlanul jöttek, s megszállták Magyarországot. Ettől kezdve a magyar zsidók reményei szertefoszlottak. Fel kellett készülniük a lehető legrosszabbra is.

1944 tavaszán titokban készítették elő az egész országra kiterjedő zsidó deportálást. Az ország területét több katonai körzetre osztották. Az 1. Kárpátalja, a 2. Észak-Erdély lett. Külön körzetnek minősítették a fővárost, a Dunántúlt stb.

Kárpátalján az első zsidó deportáltakat 1941-ben gyűjtötték össze. Ezek közül pár hét alatt 10.000 ember, nem tudva elviselni az embertelen élet- és bánásmódot, meghalt.

1944. március 20-a körül az ottani zsidók túlnyomó részét, hozzávetőlegesen 150.000 embert, deportáltak a kijelölt 15 gettóba. Szlovák források szerint ennek is kétharmada, azaz 100.000 ember lett a halál fia.

Ma Szlovákiában 570 zsidó él, ebből 57 magyar. Elnökük Bugár Béla.

1944. március 19-én Magyarországot 11 hadosztályi német katona megszállta. A Brandenburgi hadosztály különleges ejtőernyős egysége Budapest összes kulcsfontosságú helyeit elfoglalta. Északnyugat felől négy vagy öt Kelet-Szlovákiából egy, három vagy négy hadosztály a Szerémségből érkezett. Egy vagy két divíziót a romániai Bánátból irányítottak át. A megszállók között volt a horvát SS hegyi hadosztály is.

... A zsidók és a helyi csendőrség együttműködését megakadályozandó, más-más vidékről hoztak csendőröket. Désen például a zsidóellenes hadjáratot egy 40 zilahi csendőrből álló különleges egység folytatta. Besztercén 25 nagydemeteri csendőr tevékenykedett.

Szászrégenben negyven szegedi, Máramarosszigeten pedig 50 miskolci csendőr működött.

... Korlátozták s csökkentették a zsidók élelmiszer-fejadagját. A cukor esetében ez havi 30 gramm volt. Havi 300 gramm olajt és heti 100 gramm marha- vagy lóhúst igényelhetek.

... Szövetségeseink kompromittálása végett a németek lefilmezték, amint a magyar csendőrök a zsidókat a marhavagonokba terelik, ahogy puskatussal verik a nőket, korbácsolják, hajszojják a lemaradó gyermekeket, lerángatják a védtelen áldozatok jegygyűrűjét. (L. R. L. Braham, Magyar holocaust, Bp. Gondolat Kiadó, 1990. 126.l.)

... Óriási hullahegyeket égettek nemrég ásott égetőgödrökben. Az egész környék füsttengerben úszott, mely néha elhomályosította a Napot. Az égő emberi csontok és hús émelygő bűze áthatotta az egész tábor. A gyilkolás éjjel nappal, szünet nélkül folyt – több műszakban. A halálgyár teljes gőzzel üzemelt. Körülbelül 400.000 magyar zsidót öltek meg a tömeggyilkosok Auschwitzban, 1944 nyarán. (R. L. Braham, i.m.)

László Endre államtitkár 1944. március 31-i nyilatkozatában ki is jelentette, hogy minden (a deportálás is) a legnagyobb titokban fog zajlani, azaz az utolsó óráig nem fogják megtudni, milyen sors vár rájuk.

Először a ma Kárpátaljának nevezett vidéken deportálták a zsidókat. Az első internáló táborok Munkácson és Beregszászon létesültek. Az ide hurcolt 60.000 főnyi zsidót a német haláltáborba küldték. A túlélők számát 10.000 főre becsülik.

Budapesten hatalmas befogadóképességű gettót létesítettek a zsidók számára. A gettó zsidó vezetői közül titokban többen is együttműködtek a halál munkásaival. Ők maguk nevezték meg pénzes, kincsrejtegető hit- és sorstársaikat, hogy a németek elvehessék elrejtett vagyonkájukat. És, ugyanők állították össze egy-egy transzport számára a halálba küldendők listáját. Ezzel saját személyüket, családjukat és értéktárgyaikat szerették volna biztonságban tudni.

Kolozsváron az első zsidóellenes intézkedéseket 1944. március 28-án foganatosították. A Gestapo, azaz a német biztonsági szolgálat emberei, a helybeli szélsőséges politikai nézeteket valló magyar és német közreműködőkkel letartoztatták a legkiemelkedőbb zsidó értelmiségieket és üzlettulajdonosokat.

Március 29. Kezdetét vette a zsidó kérdés gyökeres és végleges megoldása. A zsidó háztartásokból kitiltották a keresztény alkalmazottakat. A zsidókat kizárták az összes szakmai testületekből és közintézetekből.

Március 31. László Endre kijelentette, szilárd meggyőződése, hogy a magyarság számára a zsidó nem kívánt elem.. A szellemi és fizikai

zsidótalanítást a magyarság érdekének tekintette, s ezért ezt feltétlenül meg kell valósítani.

Ugyanezen a napon a zsidókat a hatágú, sárga színű „Dávid csillag” viselésére kötelezték.

Április 6. Korlátozták a zsidók utazását. Engedély nélkül nem utazhattak. Vonaton nem ülhettek együtt a nem zsidókkal.

A Belügyminiszter 1944. április 7-i rendelete intézkedett az ország egész területén élő összes zsidók gettóba küldéséről. Gettókat kellett létesíteni Besztercén, Désen, Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Máramarosszigeten, Nagybányán, Nagykárolyban, Nagyváradon, Szászrégenben, Szatmárnémetin, Sepsiszentgyörgyön, Szilágysomlyón és Zilahon. (Nincs szándékunkban a távolabbi gettós státusú helységek számbavétele.)

Április 22. A zsidó boltokat elkobozták. A zsidókat és nemzsidókat elkülönítették a cukrászdákban, vendéglőkben, vonaton. Elkobozták a zsidók rádióvevő készülékeit és mindennemű közlekedési eszközét. A kereskedelemben zsidók nem tevékenykedhettek. Ez utóbbi tiltás miatt csak Kolozsváron több száz üzletet bezártak. (lepecsételtek)

Április 25-én Szatmár és Máramaros megye vezetőinek jelentésében László Endre, a budapesti kormány képviselője ismertette a magyar kormány 1610. sz. Törvényerejű, bizalmas rendeletét, mely a zsidók halálba küldését tartalmazta.

1944. május 3-án Észak-Erdély szerte megindult a zsidók gettókba gyűjtése. Estig, a 9. sz. csendőrségi körzetben a jelentés szerint 8000 zsidót fogdostak össze.

1944 elején Magyarországon hozzávetőleg 800.000 zsidót tartottak nyilván.

Az 1941-ben tartott dél-erdélyi román népszámlálási íveken a zsidó (vagy izraelita) lakosságot külön etnikumként nem tüntették fel. A román, magyar és a német etnikum után az „alte neamuri” - más népeesség következett. Ebbe sorolták, egy kalap alá téve az izraelitákat, cigányokat, ukránokat stb. stb.

Az 1941. január végi magyar hatóságok által elrendelt népszámláláskor Észak-Erdély városaiban az izraeliták vagy zsidók legnépesebb csoportjai, közösségei a következő helységekben voltak:

<i>A város neve</i>	<i>Összlakosság</i>	<i>Ebből izraelita</i>
Nagyvárad	92.942	21.333
Kolozsvár	110.956	16.763
Szatmárnémeti	52.011	12.960
Máramarossziget	25.923	10.144

Az 1941-es népszámlálás szerint a mai megyehatárok közötti helységben éltek izraeliták. 50. főnél több izraelitát kereken 30 helységben számoltak össze. Íme, a statisztika adatai!

Beszterce 2370, Bethlen 714, Naszód 417, Romuly 392, Borgóprund 301, Óradna 295, Magyarnemegye 248, Telcs 233, Ispánmező 156, Kisilva 153, Szászlekenca 128, Nagysajó 120, Nagyilva 119, Szamospart 117, Somkerék 99, Harina 98, Oláhszentgyörgy 93, Csicsógyörgyfalva 91, Mezőszentmihály 87, Kisrebra 85, Teke 79, Marosborgó 76, Bőd 70, Szeretfalva 68, Nagykaján 62, Felőr 54, Budak 52 és Sajónagyfalva 51 főnyi izraelitával.

Ötvennél kevesebb, de 24-nél több izraelitát tartottak nyilván Földrán 48, Majoron és Száván 45-45, Középborgón és Négerfalván 44-44, Felsőborgón 43, Kékesen és Apanagyfalun 42-42, Mezőörményesen 38, Dögmezőn 35, Aldorfon és Szentmátén 34-34, Emberfőn és Galacfalván 32-32, Oláhnemegyén 30, Magyardécsén 29, Kékesújfalun, Középfalván, Óvárhelyen és Nagyrebrán 26-26, Borgótián pedig 25 zsidót.

25-nél kevesebb izraelita élt Borgóbesztercén 24, Sajóudvarhelyen 23, Újradnán és Vicén 21-21, Jádon, Magurán és Szászfaluban 20-20, Párván 19, Felsőilsván és Kissajón 18-18, Bilakon és Magyaroborzáson 17-17, Berlán és Paszmuson 16-16, Septéren és Tacson 15-15, Petresen és Sófálván 14-14, Alsóilsván, Csepánon, Kisdemeteren, Kusmán, Sajósárváron és Szamosmakódon 13-13, Alsóborgón, Serlingen, Szászsomboron, Újösön és Sajókeresztúron 12-12, Budatelkén, Lonkán, Nagynyúlason, Románbudakon és Vermesen 11-11, továbbá Csicsókeresztúron, Kolozsnagyidán és Zágrapojényen 10-10.

További 62 helységben 10-nél kevesebb zsidót írtak össze a népszámláló biztosok. A tisztelt olvasó elnézését kérjük, amiért nem tekintünk el a további felsorolástól.

9-9 zsidó élt Almásmálomban, Aszubesztercén, Bacán, Oroszfáján, Szamoskócson és Szászsztjakabon; Kerlésen, Nagydemeteren és Zágrán pedig 8-8.

Tizenkét faluban hét-hét zsidó ottlétét igazolták, mégpedig Alsóbalázsfalván, Centyén, Csicsómihályfalván, Dellópátin, Fellekon, Kisfehéregyházán, Kőfarkán, Nagydemeteren, Sajósolymoson, Sajószentandrásán és Szesszármon.

Fél-tucatnyi izraelitát Csicsómezőn, Kentelkén, Mányikon, Mittyén, Sajósebesen, Sajósolymoson, Szászencsen és Virágosberekén számoltak össze.

Öt-öt izraelitát Alsóoroszfalun, Aranyosszentmiklóson, Csicsóhagymáson, Egreshelyen, Kisdebreken, Mezőkecseden,

Mezőveresegyházáán, Sajófelsősebesen, Szásztörpényen és Szitán regisztráltak..

Ötnél kevesebb zsidó élt 21 helységben: Aranyosmóricson 4, Ároklján 4, besenyőn 3, Budurlón 2, Cegőtelkén 4, Ciblesfalván 1 Csicsóújfalun 2, Fűzkúton 4, Királynémetin 2, Kiszsolnán 4, Lábfalván 4, Lomperten 3, Magyarberétén 2, Monorfalván 3, Necen 4, Pojényen 4, Sajónagyfalun 3, Szamosmagosparton 2, Szászsztgyörgyön 4 és Zsejken 4.

Egyetlen izraelitának sem volt állandó lakhelye Ardányon, Árpástón, Bethlenkörtélyesen, Bongárdon, Bődön, Bődönön, Bükkösön, Ciblesfalván, Diósfáson, Felsőbalázsfalván, Felsőegeresben, Fügén, Gaurényon, Hordón, Jávorvölgyön, Kajlán, Kételyen, Komlódon, Lonkafalván, Maloárkán, Mezőaknán, Mezőbarátfalván, Mezőerkesen, Mezősolymoson, Neposzon, Oláhnémetin, Omláslaján, Priszlopon, Runkon, Sajószentivánon, Simonfalván, Szászbudakon, Szépnýíren és Tóháton. Ezzel magyarázható, hogy a fenti falvakból nem volt kit nyilvántartásba venni.

Észak-Erdély 1380 helységében éltek zsidók, mindet, mindegy 150.000 főt deportáltak a magyar hatóságok.

A magyar zsidók deportálásáért felelős, Eichmann német tábornok egy időben amiatt nyugtalankodott, hogy a jól működő német-magyar barátság ellenére, utóbbiak meg fogják tagadni a közreműködést. Sajnos, csalódnia kellett...

A deportálások következtében a boltok, vendéglők tízezrei maradtak gazdátlanul, szinte lehetetlenné téve a lakosság áruellátását. Csupán Kolozsváron a 456 zsidó üzlet átvételére a nemzsidók nyújtottak be igényt.

1944. június 13-án a német külügyminiszternek azt jelentették, hogy befejeződött a kárpát-ukrajnai és észak-erdélyi zsidók rendeltetési helyre küldése. Mintegy 288.357 zsidót küldtek a haláltáborokba. A szörnyű megtorlástól félve, csak nagyon kevesen merészeltek zsidókat rejtegetni. Még nagyobb bátorság és merészség kellett ahhoz, hogy vasárnapi istentiszteleteken, a zsúfolásig megtelt templomban, valaki elítélje a zsidók elhurcolását, s arra kérje a lakosságot: segítsen a szerencsétlenné tett zsidókon! Ezt tette Márton Áron római katolikus püspök a kolozsvári Szent Mihály katedrálisban és Vásárhelyi János, az Erdélyi Egyházkerület református főpapja a Farkas-utcai templomban.

Az észak-erdélyi és felvidéki zsidó férfiak egy részét, számukat 21.000 főre becsülik, még a deportálás előtti években, hónapokban katonai behívólevéllel mozgósították és katonai alakulatokban szervezett nemzeti munkatáborokba (= kényszermunka-tábor!) vitték.

A zsidó munkaszolgálatosokkal tilos volt szóba állani. Ők csak az úttesten, kísérik pedig csak a járdán közlekedhettek.

Családtagjaik havonta csak egyszer látogathatták meg őket, csomagot nem kaphattak. Tilos volt levelezniük, vagy a boltokban vásárolniuk. Megtiltották a dohányzást is. Korlátozták a pénzzel való gazdálkodást. Állandó jelleggel leg több 50 pengőt tarthattak maguknál.

A Beszterce-Naszód megyei zsidók elhurcolása

A zsidók deportálását országos érvényű program szerint hajtották végre. A kivitelezés gyakorlati problémáit egy Marosvásárhelyen, 1944. április 28-án megtartott megyeközi értekezleten vitatták meg. Besztercét Szomlenszki, a kormánybiztos első helyettese, Kuales Norbert bíró és Pásthly Ernő, a helyi csendőrség parancsnoka képviselte. Külön is hangsúlyozták annak szükségét, hogy a zsidókat félre kell vezetni, hazug híreket kell terjeszteni, nehogy megneszeljék, mi készül ellenük, s esetleg ellenállást fejtsenek ki. Minden akadályt idejében el kellett hárítani, ami a deportálási akció sikerét veszélyeztethette volna.

Megszervezték a rémhírterjesztést is. El kellett híresztelni, hogy a zsidó házak elrekvirálása csupán ideiglenes jellegű, az ingatlanok továbbra is zsidó tulajdonban maradnak. Az elrekvirálással elvett házakat a köz, a haza szolgálatába állítják – hazudták.

Szükség esetén, hogy a rend helyreálljon, az akadékoskodó zsidó családok számára más helységekből, kényszerlakhelyeket kellett kijelölni, úgy azonban, hogy teljesen elszigeteljék őket a nem zsidó lakosságtól.

Az igazi cél kettős volt: a) a zsidók fizikai megsemmisítése, és b) összes javaik megkaparintása, hogy azok azonnali hatállyal a magyar állam tulajdonába kerüljenek.

Kuales polgármester fel is szólította Rozenfeldet, a zsidó hitközösség vezetőjét, hogy sürgősen állítsa össze Besztercén, és a megyében élő összes zsidók névsorát, feltüntetve azok nemét, életkorát és pontos címét is.

1944. május 2-án, a Besztercén tartott bizalmas ülésen, amelyet Kuales Norbert városbíró hívott össze, meghívottként részt vett Debreczeni Miklós Beszterce rendőrpáncsnoka, és a Volksbund (= a németek népi szervezete) fanatikus vezetője is.

Ezen a napon Debreczeni a zsidóknak megparancsolta, hogy ezután kötelező módon jól látható helyen ki kell tűzniük, és viselniük kell a Dávid csillagot. Megtiltották, hogy bárki is 120 napon belül bárhova is elutazzon és elhagyja lakását. A zsidókat kötelezték, hogy családonként állítsanak össze egy kézi csomagot. Ennek tartalmaznia kellett ágyneműt, evőeszközöket,

tisztálkodási szereket, tartós élelmet. A csomag nem haladhatta meg az 50 kilogrammot.

Megyeszerte dobra verték, hogy a zsidónak tilos pénzt, ékszereket és értékpapírokat magánál tartania.

1944. május 3-án az egész megyére kiterjedő akció keretében kezdetét vette a zsidók deportálása. Szekerekre tették s csendőri kísérettel a nagydemeteri hegyoldalra létrehozott táborba vitték őket. A megye területén élő 7000 zsidóból már az első napon a túlnyomó többséget, mintegy 6300-at, a hirtelenjében összetákolt barakkokba helyezték el. Ezt gunyorosan Sztromboli farmnak nevezték.

Nem volt itt víz, főzéshez szükséges fa, egyéb kellék, de még egy rögtönzött árnyékszék sem.

A hűvös, esős májusi napokon sokat szenvedtek a hidegtől is és éhségtől. Állandóan szomjúság gyötörte őket. Kevés vizet hoztak, nem jutott mindenkinek.

Itt tartózkodtak, nyomorogtak és szenvedtek június 2-ig. Nem ellenőrzött adatok szerint 30-nál több zsidó: öreg, beteg, csecsemő halt meg itt.

Időközben, május 10-én a kolozsvári 9. sz. magyar hadtestparancsnokság bizalmas levélben utasította a hatóságokat, hogy idejében készüljenek fel a zsidók deportálására. Amitől a zsidók rettegetek, hamarosan bekövetkezett. Felső parancsra 1944. június 2-án vonatra tettek 3106, a rákövetkező napon pedig 2875 személyt. A besztercei vasútállomáson a zsidókat csukott, bedeszkázott marhavagonokba zsúfolták s Kassa felé indultak a szerelvények. Kassán a vonatkíséretet a német SS alakulatok vették át. Kassától a halálvonat Auschwitzbe ment. Ez volt a végállomás, a zsidók megsemmisítésének színhelye.

A halálgyárak és a kényszermunka táborok túlélőiről csupán szórványos adataink vannak. Az is igaz, hogy a népszámlálási statisztikák adatai elég fejtörést okoznak.

Példaként hasonlítsuk össze az 1925. és 1930. évi, Besztercére vonatkozó adatokat! 1925-ben Beszterce összlakossága 13.400 fő volt. Ebből szász 5360, (43,3 %), román 3716 (30 %), magyar 1300 (10,5 %), zsidó 2015 (16 %). Öt évvel később így festett a helyzet: 4000 szász, 4500 román, 4000 zsidó, 700 magyar.

Hogyan apadt le békeidőben, amikor kivándorlás sem volt, a szász lakosság 5360 lélekről 4000-re, és hogyan magyarázható a zsidók közel 2000 fős gyarapodása 5 év alatt? A többi enyhén szólva gyanús változásról – bárki láthatja, szót nem ejtünk.

A helybeli nagyműveltségű német nyomdász újságíró és meggyőződéses szociáldemokrata politikus, Gustav Zikeli (sz. 1876) mindjárt az oroszok bejövetele után összeszámolta: hány száz személy maradt 1944 őszén Besztercén? Összesen 380-an voltak.

1948 elején Besztercén mindössze 721 zsidó élt, nagyrészüket a szovjet csapatok megérkezése után tűnt fel városunkban.

A nagysármási véres szeptember (1944)

Nagysármást Erdély számos helyiségéhez hasonlóan többnyelvű és különböző hitű emberek lakták. 1919 és 1944 között Kis- és Nagysármás, Pusztakamarás, sok dél-erdélyi településhez hasonlóan, román közigazgatás alatt maradt. A 2. bécsi döntéskor is az Erdélyt kettéválasztó határ déli oldalán terült el.

Az 1910-es népszámláláskor Nagysármáson a népszámláló biztosok 1326 magyar és 726 román anyanyelvű lakost írtak össze. A 2101 főnyi összlakosságból 1147 református, 765 görög katolikus, 115 pedig római katolikus hitű volt. Sem jiddis hitű, sem pedig izraelita nemzetiségű nem szerepelt a kimutatásban. Nem szerepelnek zsidók az 1930-as román népszámlálási nyilvántartásban sem. Ennek három magyarázata lehet: 1. féltek a lehetséges következményektől, vagy 2. az elnemzetlenedés oly fokára jutottak, hogy immár magyarnak, vagy romának tekintették (érezték?) magukat? 3. a népszámlálók romának illetve magyarnak minősítették őket. A dél-erdélyi, akárcsak a nagysármási zsidók, szorongva, rettegve figyelték, a magyarországi hit- és sorstársaikat ért tragédiát. Számos észak-erdélyi zsidó félve a következményektől, még a deportálás előtt Dél-Erdélybe menekült, s ott helyezte biztonságba családját. Azt követően, hogy 1944. augusztus 23-án Romániában a kommunisták államcsínyt hajtottak végre, az addigi szövetséges Románia Németország és Magyarország ellen fordította fegyverét, szabad utat nyitva a nyugat felé, ellenállás nélkül támadó szovjet hadseregnek.

Ebben a helyzetben a német-magyar hadvezetés egy jól át nem gondolt, jól elő sem készített támadást rendelt el a román uralom alatt levő Dél-Erdély ellen. Behatolt Aradra és számos más helységbe. Szeptember 5-én a magyar honvéd-alakulatok bevonultak Nagysármásra is. A német-magyar szövetségesek Torda térségében találkoztak, s megütköztek a túlerőben lévő szovjet csapatokkal...

Mi történt Nagysármáson? Még a bevonulás napján a községben megszervezték a magyar Nemzeti Gárdát. Tagja lett majdnem minden 15.

évet betöltött magyar ember. Parancsnokuk előbb Székely József, azután pedig Székely Márton lett.

Még az első napokban a polgári lakosság egy része kifosztotta a községből elmenekült zsidó- és román családok házeit.

Szeptember 7-én Nagysármásra egy szakasznyi magyar csendőr alakulat érkezett. Parancsnokuk Balázs hadnagy volt, később pedig Láncz László százados. Beosztotként említették Vekerdi és Fekete hadnagyot, továbbá Halász alhadnagyot. Horváth, Polgár és Szabó őrmesteri rangban volt jelen.

Az egész alakulat (r. trupă) a Zilahon működő csendőrkiképző iskolából jött Nagysármásra.

Ezekben a napokban szervezkedett a község magyar elit lakossága is. Varga Gyula gyógyszerész lakásán gyűltek össze. Megvitatták a kialakult új helyzetet, döntöttek a helybeli zsidók sorsát illetően is. Ünnepeles és vérfagyasztó határozatot hoztak: kiirtják a nagysármási zsidókat!

Szeptember 8-án, miután a zsidó családokat kötelezték, hogy lakásaikat messziről jól látható sárga színű Dávid csillaggal jelöljék meg, magyar csendőrökből és helybeli magyarokból szervezett vegyes csoportok léptek akcióba. Összegyűjtötték Nagysármás minden zsidó lakosát, szám szerint 126-ot, s ezeket Pop Ioan (Pap János?) vasutas tágas csűrjébe terelték. A következő 8 napon vérlázító bánásmódban részesültek. Éhezették, ütötték, verték, nehéz megalázó munkára fogták őket. Számos zsidó nőt (asszonyt és lányt) többször is megerőszakoltak.

Miközben a nagysármási gettóban lévők nyomorogtak, Sallai Sándor bíró, és Cziráky József kisbíró arra ragadtatták magukat, hogy a gazda nélkül maradt zsidó házakat a helybeli magyarok közt felosszák, szabad rablást biztosítva számukra. Sok jóérzésű, a zsidókkal baráti viszonyban lévő magyar nem vett részt a fosztogatásban.

Szeptember 16-án 20 lágerbeli férfit kivittek a „Suscut” (Szász-kút?) nevű határrészbe, közel a hegytetőhöz, de távol a főúttól. Rájuk parancsoltak: ássanak két nagy gödröt!

Néhány órával később a nagysármási láger minden zsidóját szekerekre tették s felvitték a Szász-kúthoz. 1944. szeptember 16-17. éjszakáján, éjfél után 2 és hajnali 6 óra között lelőtték és az általuk megásott gödörbe taszították őket. A két tömegsírra mintegy 50 centiméter vastag földréteget dobtak... Bevégeztetett!

A néhány hetes magyar uralom után visszaállították a román közigazgatást...

1944 februárjában a kolozsvári Csendőrlégió, a Zsidó Hitközségek Országos Egyesülete és a Nagyszeben központú 6. hadtest hadbírósága exhumálást rendelt el a nagysármási zsidómészárlás ügyében.

A kihantolásnál a hivatalból kirendelteken kívül jelen volt számos nagysármási, vajdakamarási, katonai, gyekei és tordai lakos is. A hivatalos jegyzőkönyv szövegéből nem derül ki, hogy a spontán résztvevőket kivezényelték-e a tett színhelyére, avagy csupa kíváncsiságból mentek oda?

A feltáráshoz váró két tömegsírt a főúttól 800 méterre, a dombtető közelében ásták meg. Az első 10 méter hosszú és 250 centiméter széles, a másik csupán 9 x 2 méter méretű volt. Az elsőbe főleg férfiakat, a másodikba csupa nőt és gyereket hantoltak el. A 29 órán át tartó kihantolás során sikerült, immár oszlásnak induló tetemek ellenére, minden megölt személyt azonosítani. Szám szerint 31 férfit, 52 nőt és 43, tizenöt évnél fiatalabb gyereket. A második tömegsírban sok nő és gyerek esetében a gyilkosok puskatussal, csákánnyal, lapáttal, vagy ásóval verték agyon áldozataikat.

Mi lett a sorsa a nagysármási zsidómészárlás kitervelőinek? Varga Gyula gyógyszerész és neje, Katalin november 5-én tért vissza a községbe. Mindketten öngyilkosok lettek.

Kiss Pál, helybeli lakos, a bűnügy kivizsgálása idején felakasztotta magát. A bűnösök egy része, félve a felelősségre vonástól, ismeretlen helyre távozott.

A fentiekén kívül a román nyomozó hatóságok bűnösnek találták a következő nagysármási és környékbeli falvakból származó lakosokat: Bíró Józsefet, aki a bevonuló honvédcsoportokkal érkezett, falubíró; gróf Betegh Sándor báldi lakost, pusztakamarási gróf Kemény Bélát, mezőszilvási Moitely (Majtényi) Istvánt és Gáll József grófokat, Wacsman Károly és Elemér kiscégi grófokat, Bethlen Dánielt és Szalai Sándort volt nagysármási bírót, Czirály Lajos, Zsigmond Miklós, a magyar nemzetőrség volt parancsnokait, továbbá Incze Józsefet, Szász Istvánt, Borbély Sándort, Moruncz Istvánt, ifj. Sütő Jánost, Lukács Mihályt, Bús Károlyt, Bartha Mihályt, Barabás Lajost és Istvánt, Szinkó Lajost, Sütő Kálmánt, Falvinczi Jánost, Bereczky Mózeszt, Kúti Bélát valamint Kiss Pált.¹⁾

Sajnos, csupán egy rendelkezésükre álló román nyelvű jegyzőkönyv alapján rekonstruáltuk a nagysármási zsidóirtással összefüggő cselekményeket. E miatt bizonyosan nem tudhatjuk, hogy a felsorolt sok ember közül ki milyen mértékben volt ténylegesen bűnös vagy bűnrészes. Egy azonban bizonyos: a román hatóságok a kihantoláskor felvett jegyzőkönyvben, több román tanú kihallgatása alapján is, szinte minden nagysármási magyar magatartását elítélték...

A szászok Erdélyben

A germán népek, közöttük a szászok, őshazája Skandinávia déli partvidéke volt. A nagyméretű klímaváltozás miatt előbb dél felé, a későbbiekben kelet és nyugat irányába terjeszkedtek. A szászok nagy csoportjai a mai Nagybritannia, Hollandia, Belgium és Luxemburg területén telepedtek meg.

Itt keresték fel őket II. Géza magyar király (1141-62) megbízott emberei. Vezetőikkel tárgyalva meghívták a szászokat: jöjjenek és telepedjenek meg Erdély termékeny földjén.

Sok ezer szász család jött Erdélybe, a király vendégeként (hospites).

A szászokat a király birtokain telepítették le. Feladatuk az országrész védelme, a mezőgazdaság és a bányászat fellendítése volt.

1224-ben II. András királyunk (1205-1235) híres Andreumnak nevezett adománylevelben (1224) olyan kiváltságjogokat-, széleskörű autonómiát biztosított részükre, amelyhez foghatót sem addig, sem azóta nem ismert a világ: szabadon választhatták meg vezetőiket, papjaikat, bíróikat. Szászok felett csak szászok ítélezhettek. A Szászföldet a király ingyenes és örök használatra a szászok közösségének adományozta. Szász nem lehetett sem nemes, sem jobbágy....

Szabadon szervezték meg a gazdasági- és társadalmi életüket, az államnak vagy a magyar királynénak fizetendő adót egy összegben vetették ki. Mindez 1876-ig tartott...

Az erdélyi szászok 11 jelentős település, azaz (ítélő) szék köré csoportosultak. Ezek: Beszterce, Brassó, Köhalom (Rupea), Medgyes, Nagysink, Nagyszeben, Segesvár, Szászsebes, Szászváros, Szerdahely és Újegyház, amelyek idővel jelentős kézműipari és kereskedelmi központokká váltak. Főfelvevő piacaik Moldva és Havaselve voltak.

A középkor, sőt az újkor politikai zűrzavaraiban is inkább nyelvtestvéreik, mint a magyarok mellé álltak.

A reformáció idején (16. sz.) mindnyájan Luther Márton hitére, az evangélikus lutheránus vallásra tértek át. Kemény munkával virágzó falvakat és városokat hoztak létre.

Az 1930-as romániai elfogult népszámlálási adatok szerint az ország összlakossága – beleértve Erdélyt, a Bánságot, Dél-Dobrudzsát, Észak-Bukovinát és Beszerábiát – 18.057.028 főt tett ki. Ebből román az összlakosság 71,9 %-át tette ki, a magyar 7,9 %-ot, a német + szász + sváb 4,1 %, azaz 745.421 lélek volt 1948-ban – a 2. világháborúban elszenvedett ember veszteség és a masszív nyugatra menekülés után ez a részarány 2,2

%-ra csökkent (343.913 fő). 1977-ben 332.205 német-szászt írtak össze, ez az összlakosság csupán 1,5-át jelentette.

Azóta a kivándorlás tovább folytatódott. Jelenleg mintegy 60.000 ember vallja magát szásznak, németnek vagy svábnak.

A 20. század 30-as éveiben a németek által lakott legfontosabb helységek a következők voltak:

a) Tízezernél több szász két helységben, Nagyszebenben 21.598 és Brassóban (13.014) volt.

b) Öt és tízezer közötti lakossággal: Szászmeggyes (5974) és Segesvár (5236) lélekkel büszkélkedhetett.

c) Ötezer és ötszáz közötti szász-német népesség 54 helységben élt: Besztercén 4441, Feketehalmon 3110, Kistornyon 2991, Szászrégenben 2222, Höltörvényen 2166, Szászsebesen 1935, Dedrádon 1792, Rozsnyón 1742, Szelindeken 1715, Alsőapoldon 1643, Keresztényfalván 1555, Omláson 1533, Kissejken 1513, Petresen 1505, Nagycsűrön 1492, Bótfalun 1406, Szászhermányon 1328, Szászmuzsnán 1302, Barcaszentpéteren 1285, Bátoson 1239, Vulkánon 1238, Berethalmon 1232, Szénaverősön 1211, Marpódon 1207, Ecelen 1201, Nagydemeteren 1200, Balktelepen 1190, Nagyekemezőn 1186, Százkézden 1166, Zágonon 1164, Bálnán 1149, Lupényben 1135, Nagysenken 1112, Sónán 1110, Szászsöllösön 1094, Kiscsűrön 1089, Nagydisznódon 1089, Gáldtön 1089, Kürpödön 1081, Petrozsényben 1080, Szásztyúkoson 1070, Köhalmon 1056, Barcaföldváron 1052, Szerdahelyen 1049, Vidombákon 1040, Szászsároson 1029, Kisdisznódon 1015, és Zsidvén 1002 német-szász lakossal.

Az első világháború végén, amikor az Osztrák-Magyar Monarchia szétesett, elsőnek ismerték el a román megszállók hatalmát és lojalitásukról biztosították a bukaresti kormányt. A szászok hűségnyilatkozatát a besztercei Gustav Zikeli adta át Ferdinánd királynak.

A 2. világháború idején a fegyverforgató szász férfiak a szovjetek ellen harcoltak. Sok ifjú a német Abwehr vagy a Wehrmacht egyenruháját öltötte magára.

A németeket ért legsúlyosabb, sztálingrádi vereség (1943) után az amerikai haditechnikával is felszerelt szovjet csapatok feltartóztathatatlanul nyomultak nyugat felé. Amikor bizonyossá vált, hogy a Keleti Kárpátokban kiépített Árpád védővonal, Szlovákiában pedig a Szent László erődítményrendszerrel sem lehet a szovjet offenzívát megtörni, német felső utasításra megkezdték az észak-erdélyi német helységek kiürítését.

Egész vagyontukat itt hagyva, családjaikat szekerekre vagy vonatra téve, 1944. augusztus végétől napnyugat felé, Németország belsejébe indultak. Legnagyobb részük szerencsésen meg is érkezett.

A szovjet csapatok ausztriai előrenyomulásával nagyon sok szász családot visszaküldtek hazájukba. Itt azonban elhagyott otthonaikba, gazdaságaikba mócvidéki, Câmpulung, Szamos és Maros megyei román kolonusokat telepítettek. A hatóságok a szászoknak megtiltották, hogy otthonaikba visszatérjenek. Sokáig cselédként, napszámosként szülőfalujuk jövevény lakóinál dolgoztak, vagy utakat javíttattak velük.

Amikor erre lehetőség nyílt, kivándoroltak, mert megsokallták a kommunisták és a szovjet megszállók okozta nyomort.

A nyugat-német állam minden kivándorlóért nehéz valutával fizetett a Ceaușescu rendszer vezetőinek. (10 – 15.000 DM)

A Beszterce-Naszód megyei szászok

Megyénkben a szász közösségek II. Géza király idején s valószínűleg utána is, több hullámban érkeztek.

A Beszterce, Sajó, Budak és a Nagy-Szamos völgyében hozták létre virágzó falvaikat.

A beszterceszéki szászok közigazgatási és gazdasági központja Beszterce lett. Tehetős kisipari, céhbeli legényei szorgalmas földművesei, kereskedői nehéz és tudatos munkával felvirágoztatták Beszterce vidékét.

Sokan dolgoztak bányásként az óradnai arany- és ezüst bányákban is. A földművesek – a Budaki patak kivételével – bozótot irtva, mocsarakat lecsapolva korszerű mezőgazdaságot hoztak létre.

Maga Beszterce is mocsaras helyen épült, neve szláv nyelven gyors folyású vizet jelent.

Mindenik szász szék létrehozta a maga papi önkormányzatát. Ezt az intézményt káptalannak nevezték. Élén a dékán állt, tagjai pedig a hozzá tartozó települések papjai voltak. A káptalan minden tagjának konkrét, jól meghatározott munka- és feladatköre volt. Beszterce városát a városi tanács vezette, amelynek élén az egy évre választott bürgermeister, polgármester állt. A 10 tagú, nemes jelzővel felruházott Magisztrátus választott népképviselői a szenátorok voltak.

Besztercének Nagy Lajos királyunk (1342-82) adományozott szabad királyi város címet. Ez nem jelentett különösebb függőséget a királlyal szemben. Királyi diploma szavatolta a város azon jogát, hogy királyát és kíséretét egy évben csak egyszer, egy napig köteles befogadni és megvendégelni.

Az erdélyi fejedelemség (1541-1690) korában sokat szenvedett az osztrák, török, román és magyar kuruc seregek garázdálkodásától.

Az 1848-49-es magyar forradalom és szabadságharc idején a besztercevidéki szászok a Naszód vidéki Urban, osztrák alezredes vezette 2. román határőrezreddel jól együtt működtek a magyarok ellen.

Az első világháborút követő trianoni békekötés Erdélyt, beleértve megyénket is, Óromániához (Regat) csatolta. A korábban megszerzett Dél-Dobrudzsával, Bukovinával és Besszarábiával létrejött Nagyrománia.

Az 1930-as román népszámláláskor megyénk szász lakosságának főbb helységenkénti megoszlása a következő volt: Beszterce: 4461, Nagydemeter 1200, Szászlekenye 1134, Jád 845, Teke 830, Petres 730, Szásztörpény 708, Szászszentgyörgy 702, Csepán 656, Felsőszászújfalú 618, Aldorf 594, Nagyszajó 567, Besenyő 562, Sajósebes 560, Aszubeszterce 544 fő.

Ötszázról háromszázra terjedő százt írtak össze Sajószentivánon (487), Vermesen (473), Kerlésen (465), Pintákon (454), Órvárhelyen (420), Árokalján (400), Kisdemeteren (389), Királynémetin (370), Bilakon (355), Kiszsolnán (348), Szépníren (347), Szászszentjakabon (346), Poszmoson (333), Vündán (318) és Kisfehéregyházán (314).

A kíváncsi olvasóval közöljük, hogy további falvak rangsorolására is ki akarunk térni. Így Harina 286, Malomárka 256, Dipse 245, Szászbudak szintén 245, Aranyosmóric 198, Kolozsnagyida 184, Sajómagyaros 182, Tacs 119, Óradna 109, Borgóprund 103, Kusma pedig más etnikumú lakossága mellett 92 szász lakossal rendelkezett. Valószínűsíthető, hogy a román népszámláláskor az adatok összesítésekor, vagy azok Bukarestbe történő továbbításakor voltak némi szándékos változások. Ezzel mindenkor a román lakosság számának növeledését, a kisebbségek esetében azok számának csökkenését érték el.

Fontos megjegyeznünk, hogy 1930-ban Romániában egyetlen olyan település sem volt, amelyben a lakosság 100% - a szász vagy német lett volna.

Úgy gondoljuk, feleslegesen untatnánk az olvasót, ha tovább részleteznénk a felsorolást. Legyen ebből elég ennyi is!

Minden elfogulatlan ember akarva-akaratlanul elismeri, hogy a szászok mint földművesek, állattenyésztők, kereskedők, szőlészek és borászok, viszonylagos jólétet teremtettek. Büszkéek is voltak szépen gondozott házaikra, falvaikra, tágas templomaikra. Mindezt nagy áldozatok árán, sokszor éjt nappá téve, de mindig becsületes munkával érték el.

Erdély leggazdagabb városainak és falvainak kevés kivételtől eltekintve, a megteremtői a szászok voltak.

Gyümölcstermesztőként is megbecsülték őket. Elég legyen itt csupán a nálunk jól ismert besztercei szilvára hivatkozni, amiből kitűnő gyümölcslekvár készült. A rothadt vagy nem értékesíthető erjesztett

szilvából kétszeri desztillálással 42-51 Maligán fokos szilvóriumot főztek. Középkori okmányaink a Besztercén főzött szilvapálinkát „Aqua forte” vagy „Aqua vitae” (Erős víz, illetve Élet vize) néven emlegettek.

A szászok közel 800 éves itt tartózkodásának előbb a magyar, aztán a román uralom, később a szocialista román rendszer vetett véget.

Azt a második világháború idejéről és utáni népszámlálási adatok is ékezen bizonygatták. Az 1941. januári összeírás szerint megyénk 186 helységében, mai határaink között akkor 233.654 ember élt. Ebből 166.251 fő volt román, 32.995 magyar, 21.639 német, 6.909 cigány, 5.400 jiddis, 250 szlovák, 92 ukrán, 10 horvát, 4 szerb és 104 más anyanyelvű szerepelt.

1947. decemberi összeírásakor megyéinkben 4862 szászt írtak össze.

Az 1992-es népszámláláskor 913-an németként, 41-en pedig szászként voltak bejegyezve.

Az eddig megejtett utolsó, 2002-es lakosság-összeírás német szempontból még szomorúbb képet mutat: megyénkben számuk csupán 596 lélek volt. Kik is maradtak itthon? Mindenekelőtt az idősek, vagy a vegyes házasságban élők, no meg kevesen, javakorabeli munkások és értelmiségiek.

Milyen sors vár rájuk a soknemzetiségű Erdélyben? Könnyű számolni. Ha 1992 és 2002 között számuk közel 300 fővel apadt, hány évtizedre lesz szükség, hogy megyénk eme nemzetiségéről múlt időben beszéljünk?

Besztercén a középkor építészeti alkotásai, a (még) evangélikus katedrális, a Búzasor gótikus épületei, vagy a harinai egykori Kácsics család temploma, ugyan még évszázadokig dacolhatnak az idő vasfogával, fognak még emlékeztetni az egykori építőkre, lakókra. Az viszont bizonyos, hogy egyre kevesebben és kevesebbet fognak hallani a szászokról.

Arról pedig szó sem lehet, hogy valaha újból jelentős szerepet töltsenek be Beszterce-vidéken – és az Európai Unió Romániában.

Fájó szívvel kell tudomásul vennünk, hogy az elmúlt 60 évben két nagyon tehetséges nemzetalkotó közösséggel: a zsidókkal és a szászokkal lettünk szegényebbek. S bár Isten malmai lassan őrölnek, mégis ide tolakszik egy elevenbe vágó kérdés: a zsidók és a szászok után kik következnek?

Szász nyomdász és politikus az események forгатagában

Gustav Zikeli (1876-1951) besztercei születésű, szociáldemokrata érzelmű pártvezér, Önéletrajzában részletesen leírta szülei múltját és szülővárosának 60 esztendő felölelő történetét. Ebből tallózunk az alábbiakban.

Anyanyelve szász, mesterséget Besztercén, Budapesten és Németországban tanult. Itt ismerkedett meg és bekapcsolódott a német baloldali munkásmozgalomba. Több éven át szerkesztette és kiadta a *Bistrizer Deutsche Zeitung*-ot. (*Besztercei Német Újság*). Ebben elítélte Adolf Hitler világhuralmi terveit, a nemzeti szocialista mozgalmat. Álláspontja az volt, hogy nem szabad beleavatkoznunk a Német Birodalom politikájába, belügyeibe. „Minket a tilalmak és a korlátok ezrei figyelmeztetnek, hogy nem vagyunk Németországban” (1936)

Emiatt vörösnek (azaz kommunistának) bélyegezték. Az evangélikus püspökség attól tette függővé, hogy támogatja-e a besztercei- és vidéki evangélikus egyházi iskolákat és magát az evangélikus egyházat, ha lemond a közéleti vezetői tisztségéről. Kitámadták, mert egy cikkével nagyon megsértette a német népet és Németország kormányát, s hogy őmiatta esett el a besztercei egyházközség és iskola a püspöki támogatástól.

Ellenfelei gyakran perelték, egymást érték a megbélyegzések és a reklamációk. Mivel a 2. világháború idején Románia 1941-ig semleges maradt, ez lehetővé tette, hogy a Besztercei Német Újság hasábjain a harcoló felek mindenikének leközöljék a haditudósításait. Ettől a helyi újság nagyon népszerű lett.

1940-ben, 21 évi román uralom után Észak-Erdély visszakerült az anyaországhoz. Bevezették a magyar közigazgatást. Újból nyugat felé közeledtünk. A magyar közigazgatás kifogástalanul működött, s bár háború dúlt, a tisztviselői kar jól felkészült, intelligens és megvesztegethetetlen volt. (70. l.) Megszűnt a borraivaló (r. bacșiș) adása.

A teljesen elhanyagolt utcákat kikövezték, hengerelték, a középületeket rendbe tették. Beszterce élére újból német polgármester került, néhány vezető tisztséghez is hozzájutottunk.

Csupán egy szempontból változtak meg kissé a magyarok: szenvedélyesen magyarosítani kezdtek. Jádon egy kis utcát Magyar utcának neveztek el. A Borgó völgyében mindenütt házakat építettek a betelepítendő magyarok számára... Habár háború volt, a mi vármegyénk gazdaságilag fellendült. Virágzott a kézműipar, a kereskedelem. Sem a szükséges árucikkek, sem pedig az élelmiszerek nem hiányoztak.

1942 nyarán újból megjelent a *Besztercei Magyar Hírlap*. Saját nyomdájában ő maga nyomtatta ki. Ugyanakkor az erős háborús cenzúra miatt, 27 évi megjelenés után a *Bistrizer Deutsche Zeitung* elnémult. Fénykorában, 1922-ben 1300 előfizetője volt.

1942-43-ban a németek nagy akcióba kezdtek: fiatalokat toboroztak a Waffen SS-be és Wehrmachtba. Sok helyütt megfélemlítést, de még

erőszakot is alkalmaztak. A habozók ablakait beverték. A német fiatalokat négy vagy öt transzporttal vitték el. (72.1.)

A háború idején a helyi nemzetiszocialista vezetők fát, bútort, bort, és élelmiszert adtak el a német üzletelőknek.

1944 májusában összeterelték és deportálták a zsidókat. 3-4 hét után vonattal elszállították őket. Akkor senki sem tudta, útjuk hol fog véget érni. A legértékesebb zsidó javakat a hatóságok kaparintották meg.

1944-ben a Zikeli nyomdájában a Wehrmacht néhány újság példányt nyomtatott ki. Távoztukkor mindent kifogástalan állapotban visszaadtak. (74.1.)

A keleti front közeledtével elkezdődött a nyugatra menekülés. Elsőként dr. Kuales német polgármester távozott.

A kiűritési parancs nyomán az első menekülők 1944. szeptember 13-án indultak nyugat felé. A falvak lakói saját szekereiken mentek, házak, állataik, a termés itt maradt.

G. Zikeli mindenkit maradásra buzdított. A Gestapo elé idézték, s azt mondták: ha ő nem akar menni, másokat ne akadályozzon a menésben!

Aki habozott, vagy nem akart nyugatra menekülni, azt nemzetárulónak nevezték. Azt is híresztelték, hogy mihelyt ide érnek az oroszok, mindenkit megölnék. A félrevezetett és megfélemlített szászok túlnyomó többsége a nyugatra menekülés mellett döntött.

Szeptember 19-én egy ellenséges bombázó a besztercei római katolikus templom környékére 4 vagy 5 bombát dobott le, azután visszafordult. Csupán egy ember halt meg és jelentős anyagi kár keletkezett.

A Besztercén átvonuló elzászi német katonák hangosan szidalmazták Hitlert. Egy szász nő feljelentette őket. Hat katonát – megfélemlítésként – a katonai lőtér (a Mechanika stadion közelében) agyonlőtték.⁴³

1944. október elején egy osztrák német egyenruhás, ezrednyi katona vonult át Besztercén. Mindnyájan, kérdezetlenül mondták, hogy ők osztrákok.

Október első dekádjában egy éjszaka betörők és tolvajok kirabolták majd felgyújtották az elmenekült Kuales szász polgármester Korház utcai házát. A Merkplatz-on másik két ház lett a tűz martaléka. A visszavonuló német és magyar katonák törtek be oda. Szeszest italt kerestek. Felgyújtották a kocsmákat is, ezek porig égtek.

Másnap reggel a német és a magyar katonák több boltot is feltörtek a város központjában s elvittek, amit csak lehetett.

Október 12-ről 13-ra virradóra (helyesen: 10-ről 11-re!) a katonák felrobbantották a Budaki-, a Ruba (= Zsolnai), a Keinzelstag és a Malomárok hídját, továbbá a Rubental erdőben lévő ivóvíztartályt.

Két nappal korábban felrobbantották a villanytelep épületét is. Az égő házakból az emberek elhordták a vagyont érő lisztes zsákokat.

Ekkor az oroszok aknavetőkkel lőtték a várost Alsóbudak és Kiszsolna irányából.⁴⁴

Október 10-én éjfél felé a német és a magyar katonák visszavonultak, és harc nélkül feladták Beszterce védelmét. Megnyílt az út a szovjet katonák előtt...

Reálpolitikus a kommunisták között

A városban a nagy bizonytalanságban senki sem aludt. A kevés, még itt maradt lakos nem sok értelmét látta a gyújtogatók által előidézett tüzek oltásának. Október 11-én hajnalban még égett a Schwarzenberg kaszárnya⁴⁵ épülete. Senki sem sietett tüzet oltani, sokan bámészkodtak, egyesek azt nézték, mit lehetne onnan elhordani.

Gustav Zikel innen indult egy nyomdász társaságában a Budaki útra, az oroszok köszöntésére s, hogy kérje őket: kíméljék meg a várost!

A szovjetek kis, elszigetelt csoportokban, egymástól 20 lépés távolságra, lövése készen tartott puskákkal jöttek a város felé. Minden negyedik-ötödik katona nő volt. Az oroszok előbb a mai Odobescu utcában gyülekeztek. Innen széledtek szét a szélrózsa minden irányába és beszállásolták magukat. Zikelinél italt, órát kerestek és kértek. Vádolták, hogy Piatra Neamţon a zsidókat meglopta, s vagyonukat teherkocsikkal elhordta...⁴⁶

Egész napos pihenés után az oroszok továbbvonultak. Elképedésére az orosz tisztek Zikeli lakását lefoglalták bútorai egy részét elhordták. Eltűnt lakásából az a négy nagy bőrönd is, amiben családi ékszerei, étkészletei, fehérneműi és szőnyegek voltak begyömöszölve. Lakásából kitétek, s oda szovjet vezérkari tisztek fészkeltek be magukat.

Az üresen maradt házakat a cigányok, a Ruba lakói, továbbá falusi szekeresek rabolták ki.

Zikeliék megbízható, jó hírben álló román családoknak is adtak megőrzésre javakat, azok azonban soha vissza nem adták őket.⁴⁷

Az oroszok, bejövételük után mintegy 40 szász és magyar férfit internáltak. Rövid idő után, hazaengedték őket. Zikeli összeszámolta a Besztercén maradt szász lakosságot. Összesen 380-an voltak.

Ezekben a napokban a szovjet katonai parancsnokság utasítására megalakult a Beszterce városi tanácsa. A 30 tanácstagból egy – egy fő magyar, zsidó és szász (ő maga) volt, a többi a románok soraiból került ki.

Megalakult a tisztviselői kar, megszervezték a rendőrséget. Ők is loptak.⁴⁸

Hetekkel később megérkezett a román csendőrség, dr. Dan rendőrparancsnok üdvözölte őket. Az észak-erdélyi, főleg magyar polgári lakosságot ért atrocitások miatt, szovjet utasításra még aznap el kellett hagyniuk a várost. Ez után került sor az 50 román és 50 magyar emberből álló népi rendőrség létrehozására. A város polgármesterévé egy Mureșan nevű nyomdászt neveztek ki.

A kommunista párt két agitátort küldött Besztercére. Egyikük, Glukov, meggyőződéses kommunista volt, a másik Ioan Popa, nagy nacionalista, a szászok ádáz ellensége („szászfaló”), később prefektus lett.

Gustáv Zikeli elhatározta, hogy az új idők szellemében fog tevékenykedni. Néhány társával szociál-demokrata pártot alapított, ennek 300 főnyi tagsága volt.

Dr. Ștefan Pop Nemzeti Demokrata Párt létrehozásán munkálkodott. Sok értelmiségi kérte a felvételét. A hatóságok gáncsoskodása miatt azonban meg sem alakulhatott.

1944 végén és a következő év elején sok zsidó fiatal hazatért a kényszermunka-táborokból. Besszarábiából rengeteg zsidó család érkezett. Ideiglenesen Erdélyben – sokan közülük Besztercén – telepedtek meg.

A visszatért szászok viszontagságai

A helybeli zsidók minden sérelmükért, tengernyi szenvedésükért, kínos-keserves életükért, az itt maradt szászokon akarták kiélni bosszúvágyukat. 1945. elején a szász fiatalokat Szovjet-Oroszországba deportálták. G. Zikeli tulajdon fia is közöttük volt. A névsor összeállításában oroszánrésze a zsidóknak volt. Valósággal úsztak a boldogságban. Kitervelői és vezetői lettek minden, a szászok ellen indított bosszúakciónak.⁴⁹

A város vezetését a kommunista párt ragadta magához, tagsága néhány jöttmentből és üzletelőkből állt. A pártnak nem volt tömegalapja. Érthetetlen, hogyan sikerült hatalomra kerülniük.

Az 1945-ös földreform az itteni szászok számára valóságos katasztrófát okozott. Elkobozták az SS-ek, a le- és felmenő ági rokonaik teljes mezőgazdasági, vagy ehhez kapcsolódó tulajdonát, a menekültekét, a németekkel, és a magyar hadsereggel rokonszenvezőket, valamint a Deutsche Volksgemeinschaft (Német Népi Közösség) tagjait. Ez nem volt politikai párt, a romániai népközösség tömegszervezetként ismerte.

A földreform-törvény alkalmazása révén a német-szász földművesek egyik napról a másokra, szinte egy csapásra, agrárproletárok lettek.

1945. április elején visszaállították a román közigazgatást. A szovjet parancsnokság, a szovjet katonák elhagyták Besztercét. Itt tartózkodásuk idején viselkedésük kifogástalan volt, nem lévén bennük sem magyar, sem németgyűlölet. (Eltekintett a „zabraló”, erőszakkal harácsoló szovjet katonáktól, akiket csak az órák, kések, szeszecskék és a nők érdekeltek)⁵⁰

A román belbiztonsági szolgálat, a Sziguránca (Siguranța) is hallatott magáról. Ennek börtöneibe megfélemlítés végett mintegy 60 szászt zártak, hosszabb-rövidebb időre.

1945 májusától visszaszállingóztak az Erdélyből nyugatra menekült szászok. Elsőnek a kerlésiek, később az aszubeszterceiek, a jádiak, a kiszolnaiak, szászbudakiak és más falubeliek érkeztek. Akiket menekülés közben utolértek az oroszok, a legveszélyesebb utakra irányították... Hazaérkezve a szászok nem mehettek vissza régi lakásaikba, mert azokba a hatóságok szegény román kolonusokat telepítettek. A hatóságok e miatt családotól zárták a visszatérőket koncentrációs táborokba. Július elején megérkeztek a besztercei menekültek is. Ők is lágerekbe kerültek. Kezdetben az itthon maradtak élelmeztek, ruházták a táborlakókat. A későbbiekben a számuk a sokszorosára duzzadt, a helybeliek már nem győzték, nem is tudták élelmezni, ruházni mindet.

1945. július közepétől a lágerekből hazaengedték a gyerekeket és az időseket. A többieket Kolozsvár környéki munkatáborokba vitték. Csak két év múlva (1947.) szüntették meg a sokszor elátkozott kényszermunkatáborokat. A besztercei lágér felszámolásakor a szászok csoportjainak – 15-20 család – román falvakban jelölték ki kényszerlakhelyet. Ezzel kettős célt követtek: a) elrománosítást, b) távortartást egykori, azóta mások által bitortolt otthonaiktól.⁵¹

A nyugat-európai szociál-demokrácia eszméit valló G. Zikelit a hazai események annyira felbőszítették, hogy 1945 novemberében írásban fordult az akkori Román Szociáldemokrata Párt legfelső vezetéséhez, követelve, hogy a kommunisták által is szított dagálynak sürgősen vessenek véget!

Gustav Zikeli panaszlevelét elolvasták ugyan, de azt válaszra sem méltatták. 1946. február elején Memorandumban fejtette ki rosszállását a szászokat ért igazságtalanságok miatt, kérte, hogy a helyi szociáldemokrata párt álláspontját vizsgálják felül. Erre azért volt szükség, mert a helybeli, magukat szocialistának meg demokratáknak nevező, lényegében németgyűlölő vezetők nem akarták – noha a törvény azt lehetővé tette – megadni a szászoknak a román állampolgárságot. Ezt a panaszlevelet is válasz nélkül hagyták.

Csupán néhány pintaki meg aldorfi szász családnak adták meg a román állam polgárait megillető jogokat.

A reakció a kommunistákkal összefogva két nagy szászellenes tömeggyűlést hívott össze (1946. május 14 és szeptember 22.) A gyűlések és az ott elhangzott uszító beszédek ellen G. Zikeli a szociáldemokrata párt nevében tiltakozott. Hasztalan. A szászokat ezt követően sok helyütt megverték, kicsúfolták vagy elűzték a falvakból.

Nem voltak megértőbbek a szászokkal a román hatóságok 1946 őszén sem. A Hadügyminisztérium (Ministrul de Războiu) 1946. október 4-én kelt. 772 sz. Törvényében rendezte a katonai szolgálatát azoknak, akiket idegen hadseregbe, vagy a határon túli munkaosztagokba soroltak. A fenti törvény c) pontja kivételt tett azokkal, akik ugyan román állampolgárok voltak, de a német etnikumhoz tartoztak, vagy tagjai voltak bármilyen jellegű német szervezetnek, lett légyen az fasiszta, vagy hitlerista, továbbá bármilyen, ezek által pártfogolt csoportnak. Ugyanez a törvény tagadta meg a katonai szolgálat elismerését azon román állampolgároknak, akik önkéntesként idegen hadseregben, Románia és az egyesült nemzetek ellen harcoltak.

1948. elején a szociál-demokrata párt a rá nehezedő erőteljes kommunista nyomás következtében egyesült a kommunista párttal. A régi-új párt neve Román Munkáspárt lett. A sok évtizedes munkásmozgalmi múlttal büszkélkedő G. Zikeli egyre inkább kiábrándult a szeme előtt zajló, rossz irányba mutató politikából.

Még megjelent a munkáspárt első gyűlésén, azután végleg hátat fordított a politikának. 1948-ban a kommunisták tetemes kártérítést ígértek az államisítás előtt, a nekik felajánlandó nyomdáért. Megértve az idők szavát, engedett. 1949-ben elvették a nagyon jó forgalmat lebonyolító papíráru-boltját is. Szocialista múltjára való tekintettel ezért is jelentős összegű pénzt ígértek. Sem a nyomdáért, sem pedig a papíráru boltjáért soha egyetlen lej kártérítést sem kapott. Pedig ekkor már 72. évében járó, idős ember lévén, jól fogott volna a pénzbeli segítség.

Öregen, magába roskadtan, tehetetlenül szemlélte az egykori rózsaszínben tündöklő szocialista eszmék elfajulását, és a kemény proletárdiktatúra létrehozását.

A Magyar Népi Szövetség

A második bécsi döntéssel kettészakított Erdély nemcsak gazdasági, politikai, de még művelődési szempontból is felemás helyzetbe került.

Mind a magyar közigazgatású Észak-, illetve a román uralom alatt maradt Dél-Erdély csupán két lényeges tekintetben mutatott hasonlóságot.

Először is Románia, pár nappal később pedig Magyarország is bekapcsolódott a hitleri Németország által kitervelt, előkészített és vezetett, a Szovjetunió elleni háborúba, s ezzel átállt a hadigazdálkodásra. Ez által Magyarország és Románia azonos katonai tábor tagjai, azaz szövetségesek lettek, de nem barátok.

Másodszor: a kettéosztott Erdélyben a nemzetiségi ellentétek a végletekig kiéleződtek. Észak-Erdélyben tombolt a román-, délen pedig a magyargyűlölet. Mindkét részen az uralkodó nemzet szélsőségesen reakciós, nacionalista-soviniszta elemei egymással versengtek a nemzeti kisebbségek megalázásában, elnyomásában, és életük elviselhetetlenné tételében.

Így például Észak-Erdélyben a magyar kormány nem engedélyezte román egyházi iskolák fenntartását. Hozzájárult viszont 1200, nem magyar iskola működéséhez és fenntartásához. Dél-Erdélyben csak felekezeti iskolák működtek, 190 felekezeti iskolában – 366 tanerővel – 14.960 tanulót tanítottak. Ugyanitt volt 19 középiskola is, 231 tanerővel és 2093 tanulóval.

Dél-Erdélyben az elnyomott magyar tömegek érdekeinek védelme és az ország demokratikus átalakítása céljából 1934 augusztusában megalakult a Magyar Dolgozók Szövetsége. 1937-ben elnökévé Kurkó Gyárfást választották. A román hatóságok a MADOSZ-t államellenes, kommunista felforgató tevékenységgel vádolták, s amikor népszerűsége nőttön nőtt, működését 1940 őszén betiltották.

Kolozsváron 1944. augusztus 29-én megalakult az Erdélyi Magyar Tanács. Célja az összes Hitler-ellenes erők mozgósítása. Égető szükség volt e tanács létrehozására, mivel Románia 1944 augusztusában szembefordult a korábbi szövetségeseivel, átállt a Szovjetunió oldalára, szabad utat nyitva a szovjet Vörös hadsereg „győzelmes” előrenyomulásának. Csupán napok, hetek kérdése lett, mikor érik el a szovjet csapatok Erdélyt s annak fővárosát.

Az Erdélyi Magyar Tanács alakuló ülésén részt vett Balogh Edgár, Csögör Lajos, Demeter János, Jordáky Lajos, Kovács Katona Jenő, Schneg Ferenc (a baloldal képviselőjeként); gróf Teleki Béla és Vita Sándor az Erdélyi Párt részéről. Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyletet (EMGE) Venczel József képviselte. Az írók közül Bánffy Miklós, Kiss Jenő, Szabédi László és Tamási Áron volt jelen. Az egyetem tanári karát Haynal Imre és dr. Miskolczi Dezső, az egyházakat Vásárhelyi János, Józán Miklós és Sándor Imre jelenléte fémjelezte.

Az Erdélyi Magyar Tanács érdeme, hogy Budapesten keresztülvitte a román internáltak és a kommunista foglyok szabadon bocsátását. Jól

együttműködött a rend- és csendőrséggel, és kereste a kapcsolatot a szovjet katonai vezetőkkel.

A szovjet csapatok előrenyomulása csökkentette a baloldali erőkre nehezedő nyomást. Újjászerveződött a MADOSZ is. A Brassóban, 1944. október 6-án tartott országos értekezleten elhatározták egy széleskörű, népi szövetséggé történő átalakulásukat. Így jött létre a Magyar Népi Szövetség; elnökévé Kurkó Gyárfást választották. A régi-új elnök programbeszédében hangsúlyozta, hogy az adott helyzetben a magyarság számára egy út van, a román demokratikus erökhöz való csatlakozás útja, s hogy a jelen körülmények között az összes demokratikus erők számára az összefogás történelmi szükségesség.

Az MNSZ az emberek közötti kapcsolatokban a keresztény erkölcsöt érvényesítette: testvérének érezte a román, a szász, a zsidó s minden nemzetet.

Észak-Erdély demokratizálásában Kolozsvár járt elől jó példával. A magyar és a román haladó erők összefogásával megmentették a háborús pusztítástól a gyárakat, üzemeket, klinikákat. Sikerült elkerülni, hogy a város romhalmazzá váljon a német csapatok visszavonulásakor. (1944. okt.)

A kincses város ügyeit november 24-től a román és magyar értelmiségiekből álló Központi Tanács irányította. A két nép vezetőinek összefogása tette lehetővé a mindennapi élet bajainak-gondjainak megoldását. Ide sorolnánk a város ellátását élelemmel, nyersanyaggal és fűtőanyaggal, meg a közlekedést, szállítást, oktatást, egészségügyet, és még sok egyebet.

Testvéri egyetértésben tiszteletet parancsoló eredményeket értek el. Megvalósításaik közül kiemelnénk az önálló román és magyar tanfelügyelőségek létrehozását. Az iskolákban az összes tantárgyat anyanyelven tanították és oktatták. Kolozsvár és Kolozs megye területén hivatalos nyelv lett a román és a magyar. Hervadhatatlan érdemük az is, hogy elhatározták párhuzamos román és magyar egyetem létrehozását.

A reakciós román kormány törvényerőre emelte a román állampolgárok koncentrációs-munkatáborokba való mozgósítását. E szerint a) a románokat, cigányokat és oroszokat két hónapig terjedő; b) a szerbeket, szlovákokat és zsidókat négy hónapig; c) a magyarokat, bolgárokat és másokat határidő nélkül lehetett kényszermunka-táborba küldeni.⁵²

Az 1944. augusztusi fordulat utáni román kormányokban a baloldali erők túl gyöngék voltak ahhoz, hogy akaratuknak érvényt szerezzenek. Az internáló táborok feloszlásáról szóló rendelet végrehajtása hónapokig-évekig késett. Az internáltak 80%-a kisebbségekből állt, s 50-60.000 embert érintett. Megállapítást nyert, hogy a magyar nemzetiségű román

állampolgárokat állati körülmények között dolgoztatták. A szerencsétlenek rongyokba burkolva, romlott rohadt élelmiszerrel táplálkozva végeztek, gyakran betegen is, baromian nehéz munkát. Az MNSZ, amely fokozatosan országos népi szervezetté nőtte ki magát, követelte a kényszermunka-táborok azonnali felszámolását. A követelést támogatta Gheorghe Gheorghiu Dej, Vasile Luca és dr. Petru Groza is.⁵³ Kérdés, hogyan lehetséges, hogy az állam első három embere közös, kinyilatkoztatott szándéka és akarata ellenére, miért késett még két évet az összes táborlakók hazaengedése?

Az MNSZ-t jobb- és baloldaltól egyaránt érték támadások. A magyar jobboldal meghunyászkodással, önállóságának feladásával; a román jobboldal pedig azzal, hogy Romániában a saját gyűlésein magyarul merészel beszélni, hogy sérelmeit pontokba foglalja, s követeli, hogy a románok azokat orvosolják. Azzal is előhozakodtak, hogy az egész magyar nép, következésképpen az MNSZ is, fasiszta. A támadásokat visszaverve az MNSZ támogatta a román demokráciát saját reakciójával szemben.

A demokrácia felé Románia ugyan kis lépésekkel, de mégiscsak haladt előre. 1945. február 2-án kemény politikai harc árán felszámolták a földvári haláltáborot. Hazaengedték a Brassóba internált magyar túszoikat és a felső-erdélyi magyar hadifoglyokat. Április 8-tól a Târgu Jiun és Slobozián lévő internáló táborok lakóit engedték szabadon.

1945. február 6-án elfogadták a 86. sz. Törvény-dekrétumot, azaz a Nemzetiségi Statútumot. Az rögzítette a nemzetiségek társadalmi, politikai és kulturális jogait. Jog ide, jog oda, ki is mondta, hogy Romániában a hivatalos nyelv a román. Alkalmazásának el- vagy megkerülésére több kiskaput is nyitva hagytak.

1945. március 23-án megjelent a földbirtok-rendezi törvény. Végrehajtásában diszkriminációs lehetőségek is voltak.

Szakértők kidolgozták az MNSZ Szervezeti szabályzatát. Ez kimondta, hogy a Szövetség a demokratikusan szerveződő magyarságé; feladata érdekeinek demokratikus szellemben való intézményes védelme, és a nemzeti jogegyenlőség megvalósítása.

Helyesen állapította meg, hogy kisebbségi helyzetünk nem sajátos történelmi konzerválódás, nem csoportos elvándorlás következménye, hanem mások által önkényesen reánk kényszerített döntés eredménye.

Az MNSZ az évenként tartott nagygyűlésein vette számba tevékenységét, értékelte azt, új feladatokat fogalmazott meg, továbbá sort kerített a tisztújításra is. Ez a nagygyűlés választotta meg a 100 tagú Központi Intézőbizottságot. A 100-as Intézőbizottság tagjai szakbizottságokban fejtették ki tevékenységüket. (Gazdasági, Közművelődési, Szervező, Női és végül: Intézőbizottság.)

Az MNSZ első országos nagygyűlését Kolozsváron, 1945 májusában tartotta. Ekkor 387.753 tagot képviselt. Ezen a nagygyűlésen ismételt elhangzott, hogy itt a magyarság kisebbségben él, s ezen a jövőben megkötendő békeszerződés sem fog változtatni.

Országos gond volt, ki is mondták, hogy román kormány nem segíti a magyar szövetkezeteket, s azok áruellátás és hitel hiányában elsorvadásra vannak kárhozhatóak. Szorgalmazták magyar nyelvű közép fokú szakiskolák létesítését, magyar tannyelvű műegyetem, mezőgazdasági, zene- és színművészeti főiskola megteremtését.

Az MNSZ népszerűségét és szavahihetőségét jelzi, hogy 1945 nyarán, a Segesváron rendezett Petőfi népnepélyen és Aradon, az október 6-i gyászünnepélyen sok tízezer ember vett részt.

Erősödött a román reakció is. Elrendelték a „vélelmezett ellenség” vagyonának összeírását. Ezzel a főleg magyarokat sújtó intézkedéssel megbénították népünk gazdasági tevékenységét. Lábbal tiporták az őslakó erélyi magyar nemzetiségű román állampolgárok jogait. Ez ügyben Demeter János alelnök több ízben is tárgyalt a kormánnyal.

Megszaporodtak a magyarellenes megnyilvánulások. Ezek magyarverésekben, nyílt és burkolt fenyegetésekben jutottak kifejezésre („Magyarok, vissza Ázsiába!” „Vigyázzatok magyarok, mert a szászok sorsára juttok!”)

1945. szeptember 21. Megkezdte működését Kolozsváron a magyar Tudományegyetem. Az orvosi fakultás Marosvásárhelyen indult be.

Az MNSZ a román-magyar államközi kapcsolatokban a híd szerepét töltötte be. Jelentős ténykedése volt, hogy hivatalosan tiltakozott a 600.000 felvidéki magyar erőszakos kitelepítése ellen.

Egyre nyilvánvalóbbá és erőszakosabbá vált a Román Kommunista Pártnak az MNSZ-re gyakorolt befolyása, politikai irányvonalának megszabása.

A Marosvásárhelyen, 1945 novemberében, az Intézőbizottság ülésén Vasile Luca kategorikusan fogalmazott: „Erdély kérdésében a bécsi döntés teljes megsemmisítése mellett kell állást foglalni, ne legyenek határkérdések”...⁵⁴

Elvárták az erdélyi magyarság önkéntes csatlakozási akaratának kifejezését. Ezt az „önkéntes” szándékot kiáltvány formájában a román demokraták ki is erőszakolták. 1946 januárjában Márton Áron római katolikus püspök hosszú, nyílt és őszinte hangú levelet intézett dr. Petru Groza miniszterelnökhöz, amelyben felsorolta a minket ért sérelmeket.

Emil Hașeganu professzor, parasztpárti, tárca nélküli miniszter azt merészelt hazudni, hogy az erdélyi magyarok a kiűzött szerencsétlen

románok otthonába telepedve élnek.⁵⁵ Mintegy válaszként, Vasile Luca azt mondta, hogy Hațeganu nem beszélt a fasiszta Antonescu uralma alatt maradt magyarok szenvedéseiről.⁵⁶

Az MNSZ tevékenységét népszerűsítette az általa megjelentetett négy jelentős napilap: a *Világosság* (Kolozsvár), a *Szabad Szó* (Temesvár és Marosvásárhely) valamint a *Népi Egység* (Brassó). Ezen kívül rendszeresen megjelent három hetilap, 1945 novemberétől pedig a *Falvak népe* is.

Az erdélyi magyarok önerőből népfőiskolákat létesítettek és szerény anyagi támogatásban részesítették a csángó iskolákat. 1946. március 16-án törvényerejű rendelet jelent meg, előírván, hogy az iskolákban minden tantárgyat anyanyelven (esetünkben magyarul!) kell tanítani.

Az MNSZ bevonta tevékenységébe az EMGE-t is, a legrégebbi és legeredményesebben működő gazdasági egyesületet, amely a múltban soha nem politizált s hangsúlyozták, hogy a jövőben sem fog politizálni. Elnöke továbbra is dr. Szász Pál lett.

Az MNSZ 1946. márciusi intézőbizottsági ülésén újfent ragaszkodott a nemzetiség kollektív jogainak elismeréséhez és gyakorlásához. Megállapította, hogy a régóta ígért katonai közkegyelem még nem valósult meg. Még működtek a gyűjtőtáborok. Bár felélesztették, és védőszárnyaik alá vették a szövetkezeteket, ezek helyzete kétségbeejtő maradt. A többi szervezetektől eltérően az MNSZ még mindig nem részesült állami szubvencióban. Határozatban mondta ki, hogy román demokrácia oldalán, ám önálló és külön listán indul az őszi parlamenti választásokon.

Követelték, hogy a létrejött törvények szabotálóját takarítsák ki az államgépezetből. Ugyanitt tehetetlenséggel vádolták a Groza kormány nemzetiségi politikáját.⁵⁷

1946 áprilisában, Marosvásárhelyen került sor a magyar szövetkezetek országos kongresszusára és az MNSZ gazdasági értekezletére.

Itt egyhangúan kérték, hogy a román kormány mielőbb változtassa meg a magyar szövetkezeteket sújtó antidemokratikus intézkedéseket. Sok panasz hangzott el a CASBI visszaélései miatt is.

Májusra, a Brassóban rendezendő gazdasági konferenciára tervezték kidolgozni a Székelyföld iparosítására, a borvíz és gyümölcs, a házipari termékek értékesítésére és a gyógyfürdők kiépítésére vonatkozó konkrét elképzeléseket és terveket. Május 10-én, a fenti konferencián megállapították, hogy a közbirtokos székelység sérelmeit a hatóságok még nem orvosolták.

Május 30-án, Kolozsváron az MNSZ jogügyi bizottságának tanácskozására került sor. A romániai magyarságot 150 résztvevő képviselte. Itt vitatták meg a Székelyföld autonómiájával kapcsolatos elképzeléseket.

Elképedésünkre burkoltan bár, de elutasították az autonómiát, mert az csorbítaná a romániai összmagyarság érdekeit. Azzal is érveltek: szükséges, hogy sajátos nemzetiségi ügyeink intézését közjogi testületek képviseljék.

Június közepén Koós Károly író elnökletével Kolozsváron megnyílt a romániai magyar sajtó első szabad értekezlete.

Az MNSZ rendkívül éles politikai előrelátásáról tett bizonyosságot, amikor szorgalmazta a kisebbségi sorsra való berendezkedést. A székelyudvarhelyi, ebben a tárgykörben elhangzott 60 hozzászóló közül 58 ezt még időben korainak találta.

Sok volt még a megoldatlan, a nemzetiségeket sújtó visszaélés. Ezt kommentálva mondta Kurkó Gyárfás, hogy megoldatlan nemzetiségi kérdésekkel nem lehet elképzelni a demokráciát. Jogos panasz volt, hogy a kormány nem biztosította a kolozsvári, marosvásárhelyi, nagyváradi, szatmárnémeti és az aradi magyar színház anyagi támogatását. Temes-Torontál megyében a hatóságok az Észak-Erdélyből visszatért menekülteknek nem akarták megadni a román állampolgárságot.

Számvetés készült a magyar népiskolák helyzetéről: Dél-Erdélyben 302 (állami és felekezeti), a középiskolák száma 11. Észak-Erdélyben ugyanez 1660, illetve 108.

A magyar napi- és hetilapok 1946 nyarán 58.000 példányszámban jelentek meg. A nőbizottságok 10 városban rendezték be a Hazatérők otthonát. Itt menekülteket, elhurcoltakat, foglyokat láttak el élelemmel, gyógyszerrel és kevés pénzzel. Három katonakórházat létesítettek, 90 hadiárvát ruháztak, tápláltak. Megszervezték és lebonyolították 950 magyarországi szegény magyar gyerek nyaraltatását.

1946 tavaszán megkezdődött a magyar nyelvű oktatás a kolozsvári Zene- és Színművészeti Konzervatóriumban, 17 kinevezett tanárral.

1946 őszén a nemzetnevelésügyi miniszter módosította az addig érvényes, az iskolaépületek elosztásáról szóló igazságtalan rendelkezést. Rögzítette a középfokú iskolai oktatás hálózatát és működési rendjét.

Az MNSZ kezdeményezte népfőiskolák szervezését Brassóban és Temesváron. Kolozsváron megnyitotta kapuit a Józsa Béla népi kollégium.

A magyarság felemelkedését szolgálta volna a magyar (fogyasztási) szövetkezetek támogatása, ám a kormányba befurakodott, nacionalista köntösbe bújtatott, magukat demokratáknak nevező román miniszterek bűnös tevékenysége miatt sem hitel – sem áruellátásban nem részesültek. A szándékos, évekig elhúzódó sabotázs végül is szövetkezeteink lassú, de biztos halódásához vezetett.

A még mindig érvényben lévő diszkriminációs törvényekből származó hátrányainkat az MNSZ legfelső vezetése Memorandumban rögzítette és kiáltotta világgá.

Az MNSZ idejében megkezdte az őszi parlamenti választásokra való felkészülést. Szeptember folyamán megalakította a választási bizottságot. Megfogalmazta a képviselőkkel szembeni elvárásokat: „akik képviselni képesek, akik nem hajbókolnak felfelé és rúgnak lefelé, akik meg merik mondani a nép fájdalmát”.⁶⁸

A választókkal tudatosították, hogy magyar anyanyelvünk, magyar kultúránk forog kockán, és hogy egyedül nem emelhetjük fel szavunkat, de tömegünk megtalálja sérelmeink orvoslását. Közölték, hogy választási jelünk a páros vonal lesz.

Az 1946. november 19-i, első demokratikus választások eredményeként az MNSZ 29 képviselőt juttatott be a román parlamentbe. A Demokrata Pártok Blokkja országos méretű hamisítása révén – több párttól elorozták a szavazatok nagy részét – 347 képviselő létszámmal büszkélkedhetett.

1947 áprilisában az MNSZ kétségbe vonta a román demokrácia tisztességét, mert számos, a magyarságot érintő gazdasági és jogi panasz nem nyert elintézését. Így például a kolozsvári Román Nemzeti Színház – és Opera 28 milliárd lejes támogatást kapott, a magyar csupán hétszer kevesebbet. Mi nem kértünk kiváltságjogokat, csak egyenlő bánásmódot minden téren⁵⁹ – hangzott a nyilatkozat.

Május 4-én az MNSZ Egészségügyi Tanácsának értekezletén magyar nyelvű gyógyszerészeti kar felállítását sürgették.

Május 10-én további 17 magyar népfőiskola megnyitását tervezték. Elhatározták a Varga Katalinról elnevezett leánykollégium felállítását (Kolozsvár) és nyári táborok szervezését.

Az MNSZ egységét, eredményeit és népszerűségét sokan irigyelték. Vezetői a támadások egész sorát kellett visszaverjék. Óva intettek: „Az egység hiányában elveszünk mint nemzetiség, széthullunk mint nép”⁶⁰

Az MNSZ hanyatlása és kimúlása

Következetesen demokratikus, érdekképviseleti és érdekvédelmi politikájával az MNSZ maga köré tömörítette Románia egész magyarságét. Való igaz, hogy itt-ott, elszigetelten hallani lehetett a szervezetet bíráló megjegyzéseket is, ezek azonban nem tudták a tömegeket az MNSZ-től eltávolítani. Jó ideig a román reakció áskálódásai és mesterkedései is eredménytelenek maradtak. Ha a nyílt támadások nem is értek célt, azaz a

Magyar Népi Szövetség háttérbe szorítását vagy felszámolását, egyet azonban tudatosítottak: a bomlasztó próbálkozások folytatódni fognak.

Nem érték célt azzal sem, hogy népünk legtehetségesebb és elismertebb vezetőit állandóan zaklatták. Egymást érték a házkutatások, koholt vádak alapján hazaárulással vádolták, bebörtönözték, és/vagy internáló táborokba hurcolták őket. Ez a sors jutott osztályrészül Kurkó Gyárfásnak, Venczel Józsefnek, Balogh Edgárnak, Jordáky Lajosnak és még sok más, népszerű politikusnak.

Csak az MNSZ erélyes közbelépésének tulajdonítható, hogy egyesek viszonylag rövid idő múlva szabadultak.

Az MNSZ-re és közvetlenül a magyarságra a legsúlyosabb csapást Vasile Luca, a kommunista párt magyar ügyekért felelős referense mérte. 1947. március 22-én a kolozsvári *Igazság* megjelentette a *Merre tart a romániai magyarság* című cikkét. Ebben a Magyar Népi Szövetséget bűnösnek bélyegezte meg, amiért az „elvtelen magyar egység bűvkörében” nem talált egyetlen megszemélyesíthető ellenséget sem a magyar közéletben, a szövetkezetek, a magyar egyesületek, az egyházak reakciós elemeinél, vagy a Bolyai Tudományegyetemen, a magyar nyelvű újságok és folyóiratok hasábjain.⁶¹

A Vasile Luca által indított, általa elvszerűnek nevezett aljas támadásra nem számított az MNSZ. A párt gesztusa a magyarság körében országos megrökönyödést okozott, hisz onnan érte támadás, ahonnan legkevésbé várta. Luca László azt is az MNSZ szemére vetette, hogy szeparatistaként megfélekezett arról az emberfeletti teljesítményről, amelyet a RKP fejt ki a magyar nemzeti sérelmek fokozatos kiküszöbölése érdekében, s lehetőséget teremt, hogy bárki is személyes dicsfényvel övezze homlokát.⁶² Ez utóbbi alattomos durva és igazságtalan támadás a népszerű Kurkó Gyárfás, MNSZ országos elnök személye ellen irányult.

A támadás hallatán ujjongott a reakció. Az addig magát a magyarok barátjának nevező Petru Groza pedig mélységes hallgatásba burkolózott. Vagy nem akarta, vagy már nem tudta visszaverni a minket ért támadást. Egyesek úgy vélték, hogy Luca Groza Petruval együtt ötlötte ki azt az ominózus cikket.

A Luca László által indított, magyar egység elleni hadjárat az MNSZ vezetőit önvizsgálatra kényszerítette. Olyannyira belevetették magukat a pártfeladatok teljesítésébe, az osztályellenség keresésbe és azonosításba, hogy egyre kevesebb idejük maradt a magyarság ügyeivel foglalkozni. Minden szinten, a legfelső vezetéstől az utolsó falusi alapszervezetig, felütötte a fejét a bizalmatlanság. Eszeveszett, pontosabban magyarvesztő harc indult a „befurakodott kártevő elemek ellen”. Voltak-e ilyenek?

Bizonyára itt-ott lehettek, tán voltak is. Mindennaposak lettek a lejáratások, rágalmozások, megfélemlítések, mellözések vagy tudatos félreállítások.

A túlméretezett osztályharc hevében véget nem érő tisztogatási akciók kezdődtek. Még véget sem ért az egyik, már a következő „tisztító önvizsgálat” ideje jött el. A legfelső vezetés a hibás azért, hogy megtörték a magyar egységet, minden szervezetben minden MNSZ tag a tagtársában osztályellenség-gyanús elemet látott. Erről reális képet akkor alkothatunk, ha megjegyezzük: csupán Brassó megyében egyetlen ilyen politikai akció eredményeként száznál több MNSZ helyi szervezet teljes vezetőségét leváltották!

A taggyűlésen a tagság által választott és a tagság bizalmát élvező személyektől olyan önbírálatokat csikartak ki, melyek felérték egy lejáratással.

A felülvizsgálások célja az volt, hogy az MNSZ-ből, de annak vezető szerveiből is eltávolítsák az „osztályidegen elemeket”: haladó értelmiségieket, egyházi személyeket, kulákokat, horthysta tiszteket, a román-magyar megbékélés ellenfeleit. Olyan egyetemi tanárt is mellőztek, akire ráfogták, de bizonyítani nem tudták, hogy nincs jó véleménye az MNSZ-ről.

A vélt, megszemélyesíthető osztályellenség-keresés egyre inkább hasonlított ahhoz a megszállotthoz, aki egy nem létező sötét kamrában, egy nem létező fekete macskát üldözött inaszakadtáig, s a végén boldogan felkiáltott: megfogtam!

A megszemélyesíthető osztály-ellenség-keresést az MNSZ sokkal nagyobb erővel, hosszabb ideig és következetesebben folytatta, mint a Román Kommunista Párt a maga portáján.

Az MNSZ jelentéseiből mindinkább kiszorultak a magyarság sajátos problémái. A jelentéseknek és beszámolóknak kötelező módon tartalmazniuk kellett a Szovjetunió dicsőítését, a Román Kommunista Párt (1948 februárjától: munkáspárt) dicséretét, a külföldi és belföldi reakció ostromozását.

Nem hallgathatjuk el, hogy az MNSZ vezetői között is voltak megalkuvók. Hiába kardoskodott Kurkó Gyárfás a magyar egység védelmében, mert a legfelső vezetésben Bányai László és Takács Lajos a megalkuvó, opportunistá csoportot alkotta.

Átkos, magyarártó tevékenységüket meg is hálálta a Román Munkáspárt Központi Bizottsága. Előbb Bányai Lászlót, utána pedig Takács Lajost javasolta és támogatta a Bolyai Tudományegyetem rektori állásának megszerzésében. Később mindketten tagjai lettek a Nagy Nemzet gyűlés Prezídiumának (Államtanács)

Bár megtehették volna, semmit sem tettek azért, hogy megakadályozzák a Bolyai Tudományegyetem megszüntetését (1959-ben a Babeş Egyetemmel egyesítették)

A Román Munkáspártnak gondja volt arra, hogy az MNSZ tevékenységét egyre inkább az ideológia és a politika medrébe terelje. Az ideológiai munka lényege: állandó, és kibékíthetetlen harc a nacionalista és a sovinizta méregkeverők ellen. A politikai munkának a békeharc jegyében kellett zajlania, s a pártfeladatok teljesítésére mozgósítania.

A munkáspárt ideológiai szócsöve a *Lupta de clasă*⁶³, politikája „tisztaságán” pedig a *Scânteia* c. országos napilap örködött. A *Scânteia*⁶⁴ annyi valóságot nélkülöző, hamis cikkel és hírrel bombázta olvasóit, hogy közmondássá vált: „Minte ca *Scânteia*” (Hazudik, mint a *Scânteia*). Az olvasóknak nem volt jobb véleménye a párt magyar nyelvű napilapjáról, az *Igazságról* sem. Kolozsváron, az Egyetemi Könyvesbolt (egykor Cartea Rusă) sarkán a rikkancs még az 1950-es évek elején is így reklámozta portékáját: „*Scânteia, România Liberă, Világosság!*” majd kis szünet után: „*Scânteia, România Liberă, Gázság!*”

Noha az MNSZ taggyűléseit egyre inkább osztályharcos szellem jellemezte, tagsága lassan-lassan ki- és lemaradozott. A gyűlések unalmasak és hosszúak lettek. A jelenlévők közül sokan az álommal küszködtek. Mondják, hogy a Mezőségen, egy falusi gyűlésen egy, csak egy ember nem szunyókált: az is a gyűlésvezető volt. Lévén a gyűlés tárgya épp az éberség fokozása, s a falon is ott díszelgett. „Az osztályellenség nem alszik” feliratú jelszó, s az oda bekukkantó éjjeliőr szeme először a jelszón, aztán az alvókon akadt meg, így kiáltott fel: „Itt van az osztályellenség! Az elvtárs az, ő nem alszik!”

Tagadhatatlan, hogy az MNSZ nagy erőfeszítései „a politikai nagytakarításban”, „az átfésülésben”, „a tudatos ellenségektől való megszabadulásban” nagy energiapazarlást jelentettek, és mindezek a szó valódi értelmében felértek egy öncsonkítással.

Az MNSZ elindult azon a lejtőn, amelyen megállni már nem lehetett. Ez akkor képtelenség is lett volna, mert a román „elvtársak” gáncstalanul taszították egyre lejjebb, ami végül is önnön pusztulásához vezetett. Szóltunk már róla, hogy a magyar szövetkezeteket a román kormány – erőfeszítéseink ellenére – sem áruval, sem pedig hitelekkel nem látta el.

Egyfajta kapaszkodónak, a fuldoklónak nyújtott szalmaszálnak maradt a román szövetkezeti hálózatba való beolvasztás lehetősége. Egyesek azt remélték, hogy ezzel az engedménnyel megpuhítják majd a román kormány kemény szívét. Később tapasztalniuk kellett, hogy ez csak meggyorsította magyar szövetkezeteink kimúlását.

Lemondatták a jól működő EMGE egész vezetőségét. Eltávolították a Magyar Dalosszövetség tapasztalt vezetőjét – Tárca Bertalanról van szó – akit „a megtestesült magyar politikai reakció képviselője”-ként bélyegeztek meg. Beolvasztották a Romániai Írók Szövetségébe a szép eredményeket felmutató Romániai Magyar Írók Szövetségét, amely ezáltal elvesztette önállóságát. A rossz irányba haladást bizonyította az a tény is, hogy az MNSZ vezetőinek küldött jelentéseket, vagy a róluk szóló külföldi újságcikkeket is cenzúrázták a román hatóságok.

Az MNSZ tagoktól beszédett tagdíjak alig tudták biztosítani a szervezet működéséhez szükséges minimális feltételeket. 1947-es kimutatás szerint Beszterce-Naszód megye országos viszonylatban a 2. helyen állt. A választási alap begyűjtésében a 3. helyet foglalta el.

A Temesváron, 1947 novemberében tartott 3. MNSZ kongresszuson jelentették, hogy közel félmillió tagot képviselnek. Fő feladatként a magyar sajtópolitika demokratizálását, és az egyházi reakció elleni harcot jelölték meg.

Alaposan megrostálták a Központi Intézőbizottság és a Képviselőház tagjait is. A hőskor 100 alapemberéből csupán 21 maradt az új vezetőségben! Kurkó Gyárfást is háttérbe szorították. Ezzel gyakorlatilag lezárult a nemzetiségi jogegyenlőség elérésének lehetősége!

Az 1946-os választásokon a parlamentbe bejutott 30 képviselő közül 1848-ban csupán 14-et jelöltek újra.

1948 júniusában a Román Munkáspárt a politikai és a gazdasági hatalom egyedüli birtokosaként meghirdette a szocializmus építésének szép és merész, de a szükséges gazdasági hatalmat és tapasztalatot nélkülöző, gyakorlatilag megvalósíthatatlan feladatát is. Az MNSZ vezetősége is bejelentette, hogy az eddiginél is fokozottabb lendülettel kíván részt venni a dolgozó nép jólétéért, a békéért és a testvériségért folytatott magasztos küzdelemből, amelyben a nemzetiségi kérdés teljesen és véglegesen megoldódik.

Közben folytatódott a szervezet szétzüllesztése. Egyes bizottságait átszervezte, másokat összevont, a legfontosabbak székhelyét Bukarestbe költöztette.

Legtovább és legeredményesebben az Országos Közművelődési Bizottság tevékenykedett. Ezt bizonyítja az is, hogy a Petőfi országos szavalóversenyen 12.000-en vettek részt.

1948 őszén sor került az iskolák államosítására is. Az államosítás pillanatában 2671 magyar elemi iskola működött 4205 magyar tanítóval és 184 középiskola. A Bolyai Egyetem 280 professzorral, tanársegéddel és segéderővel „üzemelt”.⁶⁵

A tanügyi reform után a közoktatási miniszter a nemzetiségi egyenjogúság elvét „alkalmazva”, a középiskolák számát először 19-ben állapította meg. Végül a 184 középiskolából csak 79 működését engedélyezte. Ezzel új lendületet adott a magyar tannyelvű oktatási intézmények lassú, de biztos elsorvadásának.

Az elemi iskolai oktatás is hasonló sorsra jutott: elemi iskoláink számát 914-gyel (nem elírás!) demokratikusan csökkentették! A 15 magyar tanítóképző közül csak 11 működését hagyták jóvá. Ezt tudva, mondhatná valaki: „Ja kérem, ez a román demokrácia!” Sajnos, ez volt ...

A fenti számok ismeretében bárki elgondolkodhat azon, mit nyert, és mit veszített az MNSZ azzal, hogy feltételek nélkül támogatta a gyerek cipőben járó román demokráciát még akkor is, amikor az nemcsak a veszére tört, hanem meg is fojtotta, miután hatalomra került.

Az MNSZ azzal, hogy azonosult a Román Munkáspárt politikájával, végleg lemondott az önálló politizálás és cselekvés lehetőségéről. Tevékenysége mindjobban korlátozódott, leszűkült. Lemondott kollektív jogainak megszerzéséről. Maradt a néptanácsok munkájának támogatása: aratási-cséplési kampány, tarlóhántás, cserebogár gyűjtés, stb.

Egykori népszerű vezetői, látva milyen irányba sodródik, félreálltak, vagy ha másként nem lehetett, félreállították, elhallgattatták őket.

Kifulladtak az MNSZ-en belüli tisztogatási-átszervezési kampányok is. Az MNSZ vezetőségében már nem volt kit félreállítani. Alsóbb szinten, ha itt-ott még akadt is ilyen személy, helyettük nem lépett senki az igaz ügyért küzdők sorába.

1953-ban az MNSZ fennállásának 8. esztendejében, a kommunista párt megoldottnak nyilvánította a nemzetiségi kérdést. Ezért feloszlatták a Magyar Népi Szövetséget. Bevégeztetett!!!

A népi szövetség vagyonát a néptanácsok, iskolák és kultúrotthonok között osztották fel.

A Magyar Népi Szövetség történelmi helye és jelentősége

A kommunista párt utasításait kritikátlanul, vakon követve, nagyon sok, sajnálatos hibát követett el. Ennek ellenére sokat tett az erdélyi magyarság kollektív jogainak biztosításáért. Elég, ha arra gondolunk, hogy kiharcolta a magyar anyanyelvű felsőfokú képzést, hogy a Csángóföldön beindította a magyar nyelvű oktatást, eljuttatta Moldvába a magyar nyelvű prédikációt. Az sem mellékes, hogy sok ezer olyan sérelmet sikerült orvosolnia, amelyeket a román hatóságok okoztak a magyaroknak.

Teljességgel egyet kell értenünk azzal, hogy az MNSZ korának legdemokratikusabb és legbecsületesebb szervezete, nem a hibái miatt jutott a felszámoláshoz. Elhalását a kommunista mezben tetszelgő román nacionalista politika térhódítása, utóbb döntő hatalmi tényezővé válása idézte elő. Sovén politikájukat a Magyar Népi Szövetségére összpontosították. Hangzatos és üres frázisok, jelszavak puffogatásával sikerült a román lakosság döntő többségét maguk mellé állítaniuk.

Az MNSZ hibájául azt róhatnánk fel, hogy bár többször is kínálkozott alkalom erre, nem leplezte le román politikai ellenfelei (vagy szövetségesei?) rágalmait, s az új helyzetben meg sem próbált önállóan politizálni. Mentségére szolgál, hogy a korabeli Romániában nem is talált volna más, tekintélyes, erős vagy demokratikus elveket valló partnert.

A Magyar Népi Szövetség tevékenységének értékelésekor, akkor járunk el helyesen, ha eredményeit és hibáit nem a mai kor elvárásaival és követelményeivel hasonlítjuk össze. Ne azt vessük a szemére, hogy mit nem tett értünk, hanem az adott történelmi korszak konkrét feltételei között mivel tett értünk többet, mint az előző korok hasonló- vagy kortárs szervezetei? Ha így cselekszünk, a Napnál világosabban láthatjuk, hogy az eredmény feltétlenül pozitív.

Tagadhatatlan, hogy hűségeseinek mondott szövetségesei szemében nem szálla, hanem valóságos fűrésztelep volt, s azok hangyaszorgalommal munkálkodtak az MNSZ lejárataján, gyengítésén, bomlasztásán, és végül megszüntetésében.

Sajnálatos tény marad, hogy nem engedték talpra állni s a mitológiából ismert Főnixmadárhoz hasonlóan, poraiból újjászületni.⁶⁶

A Magyar Népi Szövetség történelmi érdeme, hogy a 20. század legnehezebb és legellentmondásosabb időszakában megszervezte és képviselte a romániai magyarságot, küzdött a nemzeti kisebbségi kollektív jogaink biztosításáért és törvényesítéséért. Vezetői tudatosan vállalták fel a magyarság igaz ügyét. Legjobb tudásuk szerint tették, amit tenniük kellett. Ezért egyeseknek (pl. dr. Szász Pál) az életükkel kellett fizetniük. Másoknak börtön és kényszermunkatábor jutott osztályrészül. Többségüknek egész életükre kiható betegségekben és nyomorban kellett szenvedniük-tengődniük. Értelmiségünk legjavának politikai- és szakmai karrierjét törték ketté. Létezésükről és mellőzöttségükről egy fél évszázadon át tudatosan hallgattak.

A mai kor olvasója joggal teheti fel a kérdést: az MNSZ vezetői hősök voltak-e, vagy pedig áldozatok, mártírok? Megvetést, feledést érdemelnek-e, avagy feltétlen tiszteletet? A helyes válaszhoz tudnunk kell, hogy az elmúlt fél évezredben nem volt olyan háborúnk, amelyből győztesen kerültünk

volna ki. Magyar nemzeti történelmünk hősei, pozitív személyiségei szinte kivétel nélkül a vesztett csaták, levert forradalmak áldozatai között találhatók.

Választás az Ígéret földje és a Vörös holnap között

A kényszermunka-táborok életben maradt lakói nagy késéssel és sokszor kerülő utakon visszatértek lakhelyükre. Itthon a négy üres falon kívül, jóformán semmit sem találtak. Több helyütt a kilakoltatott zsidó házak ajtait és ablakait is ellopta, elhordta a helyi lakosság.

Az élet folytatásához hatósági támogatásra és a falvak meg városok lakóinak önzetlen segítségére volt szükség.

Létkérdés volt egy fizetett munkahely biztosítása is.

A zsidók érdekeinek védelmét felkarolta a Kommunisták Romániai Pártja, amely a szovjet szuronyokra támaszkodva a politikai hatalom megszerzésére törekedett, hogy azután politikai eszközökkel megkaparintsa a gazdasági élet vezetését is.

A kommunista párt utasítására megszervezték a Zsidó Demokrata Bizottságot. Ennek központi, tehát országos, továbbá helyi szervezetei voltak (megyei és városi szinten működtek).

Nem tudjuk, mikor alakult meg a Zsidó Demokrata Bizottság. Tudjuk viszont, hogy megyei központja Besztercén volt, s onnan irányította szervezete tagjait. Amikor 1950. július 23-án a kormány új közigazgatási rendszer létrehozását határozta el, felszámolva az addig megyei és járási közigazgatást, létrehozták a tartományokat, szám szerint 28-at. Beszterce Radna tartomány központja lett. Minden tartományban több rajon is volt. 1952. szeptember 27-ig hozzánk tartozott Visó rajon is. Ekkor egy elnöki dekrétummal a tartományok számát 18-ra csökkentették. Megszűnt létezni Radna tartomány. Visó rajon Máramaroshoz, Beszterce és Bethlen rajon Kolozs tartományhoz került.

A fenti kitérőre azért van szükség, mert majdnem teljes egészében ránk maradt a Zsidó Demokrata Bizottság Radna tartományi és Beszterce rajoni, román nyelvű jelentéseket, jegyzőkönyveket és munkaterveket tartalmazó levéltári anyaga.

A levéltári anyag felhasználásával megpróbáljuk nyomon követni a zsidók háború utáni nehéz életét. Nem lesznek ugyan kimagasló, országos jelentőségű események. Ennek ellenére nagyon sok hasznos információval fogunk szolgálni, mert a mozaikkockából reális kép fog összeállni.

A hétköznapok nehéz, nyomorúságos életének ismeretében nem fogunk csodálkozni azon, hogy még a legfanatikusabb Mózes hitűek, a

habotnyikok, ha valóban akarták, akkor sem tudták volna betartani a Talmudban rögzített 613 vallási jogszabály mindenikét. A Talmud a zsidó szentírás-magyarázat, amely jogi, vallási és erkölcsi hagyományait tartalmazza héber és arameus nyelven. A merev mintáktól és szabályoktól semmiféle eltérést nem tűr!

A sok részletes beszámoló a kor követelményeinek, és elvárásainak szellemében készült, számos bocsánatos túlzást is tartalmaz. Zsidók mondták, hogy ha a pártnak kell, hát csapjuk be!

A háború utáni hatékony cionista propaganda visszaverése sok fejtörést okozott a zsidó közösség vezetőinek.

Így az 1950. október 2-án kelt Munkabeszámolóból kiderült, hogy a zsidók, főleg a párttagok, győzködték a lakosságot: maradjon Romániában, ne dőljön be a hazug izraeli cionista propagandának! Körülbelül 28 zsidó család, 60 lélek, a jó propagandának köszönhetően visszavonta az emigrálási iratait.

Felsővisón ellenben semmiféle eredményt nem tudtak elérni. Dicsérték György Ferenc főtörzsőrmestert, akivel jól együttműködtek. Két héttel később, október 17-én az utolsó negyedévi munkatervet a szovjet és román pártvezetés elvárásai és utasításai szerint fogalmazták meg. E szerint „A fő feladat 1. a békéért vívott harci akciók kiszélesítése és elmélyítése; harca az angol-amerikai imperializmus, a világot lángba borítani akaró új háborús uszítók ellen. (Hajdani ifjú zsidó barátom, Blau Öcsi, gyakran mondogatta is: „Nem lesz ugyan háború, de lesz olyan békeharc, hogy kő kövön nem marad”) 2. Elmélyíteni az Izraelbe csábító cionista agitátorok elleni harcot; a cionista elemek konkrét leleplezése”. E célból a bíró mind a 38 tagjának terepmunkát kell végeznie.

A továbbiakban ilyen és ehhez hasonló bombasztikus és túlságosan általános, semmi konkrét dolgot nem tartalmazó fogalmazásokkal állandóan fogunk találkozni.

1950. november végén a zsidók részére konferenciát tartottak. A hangzatos anticionista orientáltságú előadás címe: A nyomorúságos, sötét élet Izraelben. Állítólag a népes hallgatóság figyelemmel követte az előadót.

A besztercei ötfőnyi vezetőségből három bedőlt a cionista propagandának – közöttük a könyvelő is. Más nem lévén helyette, továbbra is muszáj alkalmazni – írják a jelentésben.

Radna tartomány 16 községében 40-350 fős zsidó közösségek éltek. Besztercén 750-en voltak. Ez utóbbiak 70 % -át Bukovinából repatriálták. A bevonuló szovjet katonák nyomában jöttek ide. A zsidók nagy része alkalmazkodott, nem felelős munkakörben, kis munkabérből élt.

A bukaresti központ szorgalmazta jiddis nyelvű káderiskola létesítését. A jelentésben azt válaszolták, hogy ilyenre nincs szükség, mert az aktívabb zsidó lakosság jobban ismeri a román nyelvet, mint a jiddist. Elhangzott az a javaslat is, hogy szervezzenek jiddis nyelvű esti tanfolyamot. Ezt is fenti érveléssel utasították el.

Említés történt a zsidóellenes megnyilvánulásokról is. Nagysajón a Rozenfeld családot támadták ki. Besztercén a nacionalizmus beszivárgott a zsidók soraiba is. Ez a textilüzletekben is tapasztalható volt. „A barátság a román és a magyar lakossággal még hagyján, de a zsidók és a szászok között nagy úr tátong.”⁶⁷

Beismerték ugyan, hogy bár keresték, eddig még nem lelték meg a cionista rémhírek forrását.

1951 januárjában híre ment, hogy az alkalmazásban lévő zsidók nehezen fognak útlevelhez jutni. Nagyon sokan, legkülönbözőbb ürüggyel állásaikról lemondtak, otthagya fizetett munkahelyüket. Mindez a cionista agitátorok műve! – állították.

Az Izraelbe távozni nem akarók a munkahelyükön szorgalmasan, 1-től 1-ig dolgoznak a terv teljesítéséért, a békéért és a szocializmusért.

Örömmel újságolták, hogy nagy, Izraelt kompromittáló kiállítást rendeztek s azt 500 zsidó és nem zsidó tekintette meg. A várt hatás, jegyzik meg keserűen, elmaradt, mert nemrég 200-nál több útlevel jóváhagyás történt.

1951 áprilisában a Radna-tartományi zsidók 95 %-a egy memorandumban kérte az izraeli útlevel megadását. Felsővisón elterjedt a hír, hogy december végéig a párt és a kormány segítségével minden zsidó hozzá fog jutni az útlevelhez, csupán a Zsidó Demokrata Bizottság akadályozza ezt.

Május közepén Schön Ignác titkár keserűen jegyezte meg, hogy a Demokrata Zsidó Közösségünk az elmúlt 5 évben kifejtett pártos, munkásszellemű propagandája ellenére a besztercei zsidó tömegek nagy része ingadozó, habozó, kispolgári mentalitású maradt – és sebezhetővé vált a cionista propagandával szemben.

1951 júniusában zsidóellenes megnyilvánulások voltak Felsővisón, Felőr községben, Bethlen – és Beszterce rajon területén. A Visó rajoni Petrován megvertek egy zsidót. Amikor ezt a helyi milícia őrmesterének jelentették, így nyilatkozott: „Még verjék is meg a zsidót, hogy észbe tartsa akkor is, amikor Palesztinában lesz” („Să mai capete bătaie jidanul, ca s-o ție minte și când va fi în Palestina”).

Naszódon a rituális fürdő kéményéből a nyers tűzifa égetésekor, vastag füstfelhő szállt fel. Valaki riasztotta a helybéli tűzoltókat. Azok

betörték ajtót, ablakot, nagy kárt okozva a hitközösségnek. A hitközösség nincs olyan anyagi helyzetben, hogy az okozott kárt megjavíthatná, jelentették keserűen. A helyi milicista a felvett jegyzőkönyvbe azt írta, hogy a tűzoltáskor anyagi kár nem keletkezett.

Úgyszintén Besztercén történt, hogy a bukaresti Állami Zsidó Színház 420 néző előtt bemutatta „A pálmafa árnyékában” c. színművet. 52 nézőt a tartományi néptanácsból kölcsönözött autókkal, Bethlenből és Naszódról hoztak-vittek. A díszleteket Szászrégenből, teherkocsival hozták.

Minden összejöveten és gyűlésen az Izraelből érkezett, gondosan kiválasztott levélszemelvényekben, az izraeli nyomorúságos életet ecsetelték. (Meg sem kérdezzük: jutott-e valakinek eszébe, hogy a levelezés titkosságának nyílt lábbal tiprása ellen tiltakozzék?!)

1951 júliusában Schön Ignác tartományi közösségi titkár és Kelemen Kálmán kultúrfelelős állítása szerint a Radna tartományban élő 720 zsidó közül 51 a termelésben, 158 pedig a kereskedelemben, a közigazgatásban és a kisiparban volt alkalmazva. 15 kisműhely tulajdonos, 3-an szabadfoglalkozásúak, míg 31-en házaló (ambuláns) kiskereskedők voltak.

A szervezeti munkáért felelős elvtárs nem végezte a dolgát, mert elfoglalt. Azt állította, hogy mint vállalati igazgató a 700 alkalmazottjáért felel, szabad ideje nincs.

Az agitációs és propaganda osztály elpanaszolta, hogy noha állandóan és konkrétan támogatták a faliújság szerkesztőit, ezek elhanyagolták a munkájukat.

A nyár közepén meglátogatták és irányították a naszódi, petrovai, felsővisói, sajómagyarosi és borgóprundi zsidó hitközségeket.

Bármennyire is szerették volna, nem sikerült a burzsoá-nacionalista és cionista ügynökök ellen tömeghangulatot teremteni a célból, hogy lemondjanak izraeli kivándorlási szándékukról.

Megjelent egy új, nem várt, eddig nem tapasztalt nehézség is. „Egy általános méretű passzív magatartás van kibontakozóban: egyes, a hamis cionista propagandától megszédített zsidók otthagyták a munkahelyüket, csak hogy izraeli útlevelelhez jussanak.”

Megtudtuk, hogy 1944-47 folyamán 1200, Besszarábiából, Észak-Bukovinából és máshonnan jött zsidó telepedett meg Radna tartomány területén. Főleg ezek szándékoztak Izraelbe kivándorolni. Az egész tartományban igen kevés, mindössze 20 zsidó párttag volt.

A 2. világháború előtt a helyi zsidó lakosság túlnyomó többsége kispolgári származású volt, munkás és paraszt csupán 2-3 %.

„A több mint 1200 zsidó bevándorló akkor a zsidó lakosság 75-80 %-át tette ki. A román-szovjet fegyverszüneti egyezmény megkötése után

(1944. szeptember. 12.) jöttek a Szovjetunióból, a kommunizmus elől menekültek hozzánk. Átnevelésük fölöttébb szükséges!”

Nagy hiba volt megtúrni a cionista felbujtókat, propagandistákat. Ezekkel szemben a Román Munkáspártnak nem volt világos állásfoglalása. A cionisták nyíltan és titokban is tevékenykedtek. Idejében le kellett volna leplezni őket! Eddig mintegy 53 zsidó család vont a vissza útlevel-kérelmét. Ezért roppant fontos a lemondást célzó propaganda folytatása.

Javaslatként hangzott el, hogy csak azokat a zsidókat támogassák anyagilag, akik hajlamosak tanulni, továbbképezni magukat. Soha sem a lustákat!

A bukaresti Állami Zsidó Színház előadásával kapcsolatban utólag elpanaszolták, hogy nem minden zsidó akarta megtekinteni azt.

Rainer Hermann pl. azt mondta, nem bolond azért fizetni (ti. jegyet venni), hogy lássa, hogyan csapja be egyik zsidó a másikat.

Bethlenben hajnali 5,30-kor a katonai komisszáriátus parancsnoka minden előzetes figyelmeztetés nélkül kilakoltatta a Paternac nevű zsidó családot.

1951 augusztusában lelepleztek két osztályellenséget: „Izsák Ignác volt kizsákmányolót, rendszerünk ádáz ellenségét. Hasonlóképpen Mendelovics Iciket is.”

Szeptemberben tudtukra adták, hogy több zsidó család, magát meggondolva, kezdi visszavásárolni eladott konyhai felszerelését, bútorait, igavonó állatait. Visó rajonban még mindig sok zsidó munkanélküli volt, nem lévén semmiféle munkalehetőség, még nem neveztek ki zsidó inkadrálási felelőst. Egész Radna tartományban egyetlen zsidó munkanélkülit sikerült álláshoz juttatni. Sok a női munkanélküli, ők könnyebb munkát szeretnének. Nagy a munkanélküliség a románok és a magyarok körében is.

Maradt itt még hiba is baj is éppen elég. Bethlenben pl. a rajoni fogyasztási szövetkezet egyik alkalmazottja, valaki, általunk nem ismert személy tanácsára lemondott állásáról – s röviddel ez után, a zsidó lakosság megrökönyödésére, megkapta az Izraelbe szóló útlevelet.

A tartományban ez idáig, semmiféle jiddis nyelvű oktatási forma nem létezett. Kérés érkezett jiddis nyelvű óvoda beindítására. A 150 gyerekből 60-70-nek volt az anyanyelve jiddis. Jóváhagyás esetén kérni akarták egy jiddis nyelvű óvónő kinevezését és épület kijelölését.

Beismerték, hogy nem folytattak erélyes harcot saját burzsoáziájuk és a cionizmus ellen. A kudarcért Pachner Francis és Kelemen Kálmán a felelős.

A tartományban meggyőző csoportokat (echipe de lămuritor) szerveztek. Összesen 24 embert szerveztek 12 csoportba. Ezeknek a zsidók körében cionistaellenes propagandát kellett kifejteniük. Egy hónap alatt 70 zsidó lakásba szándékoznak elmenni – az önkéntes meggyőző – és felvilágosító munka keretében.

1951 októberében a tartományi Zsidó Demokrata Bizottság sajnálattal jelentette, hogy szeptember hónapban egyetlen cionista elemet sem sikerült lelepleznie. Nem sikerült hatékonyan összeállítani a zsidó aktivisták dossziéit sem. Megnyugtatójukra a Bizottság vállalta, hogy november 7, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulójára a zsidók közül legalább egy osztályellenséget fog leleplezni s ezt a dolgozók színe előtt megszégyeníti.

Népszerűsíteni szándékoztak a termelésben dolgozók körében a szocialista munkaversenyek fontosságát. Minden propagandistának konkrét feladatot akartak adni, s ennek teljesítéséért felelniük kellett.

„Mindenkinek 1-től egyig, dolgoznia kell.” Icík elvtárs ezt helyeselve azt mondta: Hogy egyig fogunk dolgozni, rendben. De egy után, úgy-e, szabadok leszünk? Megmagyarázták neki, hogyan kell ezt a kijelentést helyesen érteni.

Mivel a kommunista párt állandóan szorgalmazta az önbírálat gyakorlásának fontosságát, tessék-lássék módon elmondták, mi is bántja őket, s hol is hibáztak a zsidó vezetők.

1951 novemberében – mintha addig nem is tudtak volna róla – azt állították, hogy gyűléseiken sikerült leleplezniük a soraikba befurakodott osztályellenséget. „Ezek volt beszercei kizsákmányolók és börgyárosok, a cionisták ügynökei és agitátorai. Lauber Isak és Simon Armin a városunk béli zsidó lakosságot arra buzdította, hogy a kapitalista Izraelbe kivándoroljon.

Eme banditák közül az egyik ma is sötét spekulációs ügyletekből él, s a becsületes dolgozó nép nyakán élősködik.

Izsák Ignác akkor a szabók szövetkezetének tagja volt, szövet-nagykereskedő, szintén kizsákmányoló.”⁶⁸

Fel kell figyelni a kommunisták ama törekvésére és elvárásaira is, azaz, hogy ne csak kívülről jövő sérelmekkel foglalkozzanak. Keressék a soraikban lévő, nyíltan vagy burkoltan népellenes politikát folytatókat, mert ezek gyengítik a népi, demokratikus tevékenységüket és a szocializmus építését.

Valóban volt közöttük nem is egy, minden aljasságra kapható perszóna. Így – s ezt az áldozatok egyikének hozzátartozójától hallottam jó négy évtizeddel ezelőtt – Izsák Ignác felkereste az egyik elmagyarosodott

szász kereskedőt, s arra kérte, hogy jól menő kereskedelmi vállalkozásába vegye őt be társtulajdonosnak.

Mivel a megfenyegetett a családjával tartott tanácskozás után ezt elutasította, Izsák feljelentette a Securitatén, azt hazudva róla, hogy bűnrészes a zsidók meghurcolásában, és vagyonuk ellopásában. Szmolka Henriket letartóztatták, elítélték, s a nagyenyedi börtönben halt meg.

Rothadt elemként (elemente putrede) bélyegezték meg Simion Samuilt is, aki gyáros volt és nagybani üzérkedő. Ennek ellenére folytatta tevékenységét, s türelmetlenül várta az Izraelbe bocsátó útlevelet.

Nem szűkölködtek a panaszokban sem. Így elpanaszolták, hogy Felsővisón a hatóságok kilakoltattak egy zsidó családot, mert a (katonai) komisszáriátusnak szüksége volt az épületre.

Bethlenben kitétek állásából egy szegény munkásnőt. „Miért, kérdezte a nő, hiszen nem is kértem útlevelet?” Erre így válaszoltak: „Ki tartja vissza, miért nem megy?”

Ugyanitt Jucan néptanácsi tisztviselő sürgette a zsidókat: menjenek már Palesztinába!

Besztercén Cafezider kenyérárust istenesen megverték a pultnál tülekedők és Palesztinába küldték.

„Az esztendő utolsó heteiben káosz uralkodott Beszterce városában, mert nemrég nagyszámú útlevél érkezéséről szereztek tudomást. Első alkalommal 130, másodszer 24, harmadnap 70-él több Izraelbe távozást biztosító „pasaport” érkezett. Az utolsó 5-6 napon, Besztercén és a tartományban nyüzsögnek, mint a hangyák, a spekulatív számíthatások nagy méreteket öltöttek... Egyesek a Zsidó Demokrata Bizottság vezetőihez fordultak, kérve őket, lépjenek közbe távozásuk megkönnyítése érdekében. Mások kisiparosok lévén, el akarták adni a varrógépüket. Féltek, hogy ha eladják és nem kapnak útlevelet, egész életükre szerencsétlenek maradnak.”
69

Hírlett a zsidók körében, hogy 1952. december végéig az összes zsidók útlevél tulajdonosok lesznek.

Örömmel állapították meg, hogy a 4. évnegyedben sikerült 300 zsidó famíliát meglátogatniuk. November 7-e tiszteletére 6 zsidó családot meggyőztek, hogy ne menjen Izraelbe. Néhányan újból munkát vállaltak. Konstatálták, hogy a Magyar Népi Szövetséggel nagyon jó a kapcsolat, a magyar művelődési csoport a zsidó közösség színpadán próbál.

Október 30-án felolvasták Sztálinnak, a szovjet atombomba előállításával kapcsolatos interjúját. (Merő hengegő erőfitogtatás! – Sz. Z.)

A zsidó dolgozók válaszolva a sztálinvárosi (brassói) Vörös Zászló és a rescabányai Szovrom Metál üzemek versenyfelhívására, vállalták, hogy az évi tervfeladatokat 11 hónap alatt fogják teljesíteni.

Sikerként könyvelték el azt is, hogy Besztercén 1948 óta 180-nál több zsidót alkalmaztak a termelésben, a tartomány többi településén pedig további 90 főt.

A november 7-e tiszteletére rendezett szocialista munkaversenyek győztesei Krug Hermann, Stern Salamon és Roth Gizella lettek, mindhárman 1-1 könyvet kaptak jutalomba.

A munkavállalások is napirenden voltak. Ezek teljesítésében kitűnt Blatt Marcu és Herscovits Sigmond. Utóbbi örömeiben lemondott izraeli útleveléről... Később megbánta tettét.

Az évek óta elhúzódó zsidó munkanélküliségben új színfoltot jelentett, valóságos sikerként könyvelték el, hogy a „Cometa” vállalatban két zsidót betanítottak bocskorkészítő munkásnak.⁷⁰

A könyvterjesztő vállalatban sikerült 5 emberüket álláshoz juttatni. A Micsurin nevű állami gazdaságban egyetlen nap 20 zsidó aktivista kapált kukoricát, krumplit, részt vettek a termelés begyűjtésében, és a városszépítésben. Mint látható, jó példával jártak elől.

A koreai (polgár) háború (1950 – 53) hős katonái és a kínai önkéntesek számára ruházati cikkeket és élelmiszert gyűjtöttek.

Az is a zsidó vezetők érdeme, hogy Nagysajón, Majszenyben és Felsővisón a zsinagógához tartozó épületeket a hitközségnek sikerült visszaadni. Rendeltetés szerint használják őket.

Külön gondot okozott Kelemen Kálmán elvtárs, aki 1948-ban tért haza a Szovjetunióból. Nem volt párttag, de baloldali beállítottságú, s emiatt a problémákat hibásan látta. Csak a múltból, az illegális munka tapasztalataiból élt.

Schön Ignác, a Radna tartományi Zsidó Demokrata Bizottság elnöke is hibázott. Fő hibája, hogy nem használta forradalmi módon a bírálat és önbírálat fegyverét.

Az 1951. december 29-i jelentésből kitűnik, hogy Beszterce rajonban 310 zsidó családfő élt 700 taggal. Ebből a kereskedelemben és a kisiparban dolgoztak 12-en: kisiparosok és tulajdonosok (patronok). A szabadfoglalkozásúak száma 8, házaló kereskedő 28, munkanélküli 81 fő.

Naszód rajonban 57 nyilvántartott családfőt találtak, azaz 75 lelket. Ebből munkaképes munkanélküli 19 fő, csupa nő volt.

Visó rajonban ez volt a helyzet: 105 családfő 320 személlyel.

A kereskedelemben és a közigazgatásban 62 ember dolgozott, 18-an a kisiparban és a házaló kereskedelemben keresték meg a kenyerüket, termelőmunkát csupán 7-en végeztek.

Évi beszámolóinkat a zsidó ifjúság iskoláztatási adataival zárjuk: 1 tanuló egészségügyi technikumba járt, a helyi szakiskolába 2 tanuló iratkozott be.

December 21-én ország- és tartomány-szerte megünnepelték I.V. Sztálinnak a „szovjet nép lángeszű vezérének” a 70-i születésnapját.

Naszódon történt – emlékezet szerint, hogy a városba jövő falusi néni szájtátva megállt egy ajtó nagyságú Sztálin portré előtt, s megkérdezte a közelben álló pártaktivistától, hogy ki ez a nagy ember? Előbbi azt válaszolta, hogy a képen Joszif Visszarionovics Sztálin elvtárs látható, aki felszabadította hazánkat a fasiszta iga alól. Erre az idős néni mély lélegzetet véve – szemét a képen legeltetve, áhítattal kérte Istent: „Adjon Sztálinnak erőt, egészséget, hogy az oroszoktól is megszabadítson bennünket”.

Egy félévvel később azt hangsúlyozták, hogy Radna tartomány területén egyetlen dolgozni akaró munkaképes zsidó munkanélküli sincsen, s hogy összesen 26 zsidó családot győztek meg: ne vándoroljon ki Izraelbe. Arról már nem szól, a jelentés, hogy eme meggyőző munka ellenére (vagy általa serkentve?) hányan kértek és kaptak útlevelet. Maguk is elismerték, hogy a zsidók maradása érdekében meggyőző és felvilágosító munkát végző 14, 2-2 főből álló csoport tagjai maguk sem voltak eléggé meggyőzőek, s csak papíron működtek.

A tartomány izraelitái elégtétellel vették tudomásul, hogy a munkáspárt által kezdeményezett és az állam által megvalósított 1952. januári pénzreform révén a dolgozók érdekeit tartották szem előtt.

Eldicsekedtek azt is, hogy elítélték a Konrad von Adenauer nyugatnémet- és az izraeli, Ben Gurion vezette kormányok között megindult megbékélési tárgyalásokat, s e célból Izraelbe 60-nál több tiltakozó levelet küldtek. (Ennek ellenére a tárgyalások eredménnyel végződtek. A megállapodás szerint a Német Szövetségi Köztársaság a zsidóknak okozott mérhetetlen emberi anyagi és erkölcsi károkért 1966-ig összesen 3 milliárd és 45 millió dollár kártérítést fog fizetni. – Sz. Z.)

Magát a rabbit is kioktatták, hogy prédikációiban méltassa a békéért vívott harc (szépen csengő üres frázis – Sz. Z.) jelentőségét és fontosságát. A kommunista propaganda szerint „Új háborúra uszít a tőkés nyugat..., de a béketábor legyőzhetetlen. A béke útja, biztos út, s ha összetartunk rendületlen. Legyőzzük végleg a háborút.”

Nem mindenki értett egyet a demokrácia üres jelszavaival, így Kahan Herman ékszerbolt tulajdonos sem, aki ugyan elítélte a hitleristák és a bonni

kormány üzelmeit, de nem marasztalta el a zsidókat védelmező Ben Gurion kormányt és a cionista propagandát.

Szép számmal akadtak megoldásra váró helyi problémák is. Így a felsővisói fogyasztási szövetkezet átszervezésekor egyes zsidó alkalmazottakat menesztettek. No, nem azért, mert zsidók, hanem mert nem voltak becsületesek, nem végezték jól a munkájukat. Ugyanitt az izraelita családok a többi lakostól elszigetelten éltek. Közöttük és a szászok között mély szakadék tátongott.

Bajnak nevezték azt is, hogy az itteni lakosságot nem nevelték a proletár internacionalizmus és a hazafiság szellemében, kultúrája hiányzott s a miszticizmus szellemében élt. Már a Bizottság vezető állású tagjai is belefáradtak a politikai munkába. A nem tevékeny vezetőségi tagok jegyzékét elküldték a tartományi pártbizottsághoz, kérve: segítsen rajtuk!

A tartományi Zsidó Demokrata Bizottság 42 aktivistája közül – a vezetőséget is beleértve – csupán 28-30 tekinthették aktívnak. Az aktivisták társadalmi eredete így festett: 9 munkás, 2 szegényparaszt, 21 kispolgár, 3 pedig burzsoá származású. Ez utóbbi 3 aktivistát, mint osztályellenséget, ki is zárták a soraikból.

Július hónapban, bár már régebben megígérték, semmi jó hír sem érkezett a létesítendő szövetkezeti iskoláról. Mintegy önigazolásként hozzáfűzték azt is, hogy az osztályellenség semmiféle ügyködéséről nem kaptak jelentést.

A pártkényszernek engedve – figyelmet érdemel – Felsővisón Kelemen elvtárs jelenlétében cionistaellenes tüntetést rendeztek. Besztercén 60-an vettek részt ebben az akcióban.

A demokratikus izraelita közösség életében fordulópontot jelentett – bekövetkezett, amitől féltek, hogy az újabb kormánydekrétum nyomán Radna tartomány, mint közigazgatási egység, megszűnt létezni. Ez számottevő átszervezést és kádervándorlást vont maga után. Ennek egyik következménye az lett, hogy az izraelita közösség párt által támogatott vezetősége tevékenységének hatékonysága szinte teljesen megszűnt.

Ezt már a Beszterce rajoni ZSDB szeptember 25-i jelentésében olvastunk: A ZSDB 13 tagjából az átszervezés után maradt 5, az 53 aktivistából pedig 22, a 13 mindössze 5-re morzsolódott le, de egyik sem aktív.

Ami a nehézségeket illeti, azok sokoldalúak („În ceea ce privește greutățile, sunt multilaterale”) – állítja a tömör jelentés.

Örömhír viszont, hogy a Nagy Nemzetgyűlésbe történő (képviselő) jelöléskor a jelöltek névsorába felkerült Drach Dávid is, akit egész életében úgy is, mint munkást, úgy is, mint zsidót szörnyen kizsákmányoltak⁷¹ Mund

Simion a Népi Demokrácia Frontja (a kommunista párt vezetését elfogadó demokratikus tömegszervezetek tömörülése,) választási kiáltványának ismertetésén fellelkesülve kijelentette: „A demokratikus választások tiszteletére lemond Izraelbe távozási szándékáról”. Ezt akarta a ZSDB is, csak hogy tömegméretekben gondolkodott: elhatározta, hogy 300 zsidó családot fog rábeszélni, vonja vissza az Izrael államba történő távozási kérelmét.

Februárban Európa szerte megrökönyödést, kétkedést, nemtetszést meglepetést és felháborodást váltott ki a *Pravdában* és *Scânteiabán* (a kommunista pártok hivatalos lapjai – Sz. Z.) megjelent leleplező cikk az aljas szovjet zsidó professzorok azon mesterkedéséről – állítólag összeesküvést lepleztek le – hogy megöljék a Szovjetunió Kommunista Pártjának vezetőit. A közleményt a szovjet Pravdából vették át.

A szovjet pártvezetők elleni merénylet – kísérlet csupán a propagandisták kitalációja volt, ennek ellenére célját elérte.

Több száz ártatlan szovjet zsidó orvosprofesszort tartoztattak le, és ítélték el. Sikerült a Szovjetunióban felszítani a zsidóellenes hangulatot s ez átterjedt a szocializmust építő országokra is.

Noha ennek a cikknek a népszerűsítése, megvitatása nem szerepelt egyetlen gyűlés napirendjén sem, a tartalmát élénken kommentálták az emberek. „Többben szovjet zsidóellenes uszító propagandának minősítették. Mi az újság igazát bizonygattuk, de – őszintén elismerik – nem voltunk eléggé meggyőzőek”.

1953. április 1-én, ez nem volt áprilisi tréfa, a Román Munkáspárt utasításának minősíthető javaslatára, a Beszterce rajoni Zsidó Demokrata Bizottságot, akárcsak az országos vezetőséget, önfeloszlató gyűlésre hívták össze. A legfelsőbb érv az volt, hogy a Román Népköztársaságban hős munkásosztályunk vezetésével megoldották a nemzeti kérdést, s az együtt élő nemzeti kisebbségeknek a gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális tekintetben a románokkal egyenlő jogai és kötelezettségei vannak, a munkáspárt pedig ébren őrökdi a jogegyenlőség biztosítása felett. Tehát nincs többé szükség az együtt élő nemzetiségek érdekképviseleti- és védelmi szervezetére.

Nem maradt ránk a gyűlés lefolyásának részletes leírása. Azt azonban leírták, hogy a jelenlévők vállalták: a pártpolitika szellemében le fogják leleplezni az összes nacionalista elemeket. Mund Simion egyetértett a ZSDB önfeloszlatásával, mivel ennek megteremtődtek az összes feltételei. Ennek további fennmaradására szükség nincsen. További létezése egyes nacionalista elemeknek lehetővé tenné, hogy megnyilvánuljanak.⁷²

Drasch Dávid úgy gondolta, hogy a nemzeti kérdés megoldásával a DZSB elvesztette létjogosultságát. Ezért ő egyetértett eme szervezet önfeloszlatásával.

Török Mária vállalta, hogy a ZSDB önfeloszlatása után is tovább fogja folytatni a harcot a munkahelyén.

„A gyűlés napirendi pontjait letárgyalva szavazás alá bocsátják a Központ önfeloszlató javaslatát. Az összes jelenlévők megszavazzák az önfeloszlatást. A gyűlés élénk felkiáltásokkal és örömteli hangulatban ért véget” (Şedința se termină cu vii aclamații și o atmosferă de bucurie)⁷³

A zsidó gyűlések történetében teljességgel szokatlan ez a befejezés. Minek is örültek valójában az izraeliták?

1. Hogy nem fogják többé őket gyűlésekre hívni.
2. Nem kell házalva meggyőző munkát végezniük.
3. Nem fogják többé akadályozni saját fajtatestvéreik az Izraelbe való kivándorlást.
4. Nem lesz szükség a gyűlésen jelenlévők füle hallatára szemrebbenés nélkül hazudni.

A ZSDB munkáját elemezve el kell ismernünk: a 2. világháború utáni nehéz években arra törekedett, hogy az oly sok sorscsapást átvészelő izraeliták anyagi létfeltételein javítson.

Ismerve a korabeli krónikus munkanélküliséget és nyomort, meg kell állapítanunk: jól vizsgázott.

Állandóan szem előtt tartotta fajtársai érdekeit s lehetőségéhez mérten védelmezte azokat.

Nagy érdeme, hogy a demokratikus szervezetekkel való együttműködés révén eloszlatta a lakosság egy részénél még tapasztalható zsidóellenes hangulatot.

Sikerült-e megállítani az izraelita kivándorlást? Erről beszéljenek a korabeli népszámlálási adatok.

Megyénk mai területén 1870-ben az 156.291 főnyi összlakosságból 5360 volt izraelita. 1940-ben, a holokauszt előtti 3 évvel Beszterce-Naszód megyében 233.654 lélekből 5400-an vallották izraelitának magukat. 1951-ben Radna tartományban a bukovinai és észak-besszarábiai bevándorlás ellenére csupán 720 zsidót tartottak nyilván. 1992-en megyénkben mindössze 30 izraelitát számoltak össze, a 326.820 főnyi összlakosság kis töredékét, azaz minden 10.894 lakosból egy ember vallotta magát jiddis nemzetiségűnek.

A legutóbbi, 2002-es népszámláláskor kiderült, hogy 10 év alatt megyénk jiddis nyelvű lakossága 14 lélekre morzsolódott le. Nincs senkinek sem szüksége felsőbb matematika ismeretekre, vagy élénk fantáziára, hogy

maga elé képzelje: milyen jövő vár nálunk a sok megpróbáltatást átél, élelmes és szorgalmas zsidónak is mondott jiddis lakosságra? Megyénk egy élénk etnikai színfolttal, és egy sajátos műveltségű és vallású etnikummal lett szegényebb.

Vigaszul szolgálhat, hogy az Izraelbe vagy más országokba kivándorolt zsidók beilleszkedtek új környezetükbe s új, választott hazájuk hasznos, vállalkozó kedvű, megbecsült állampolgárai lettek.

Egy korabeli, egykor közszájon forgó adoma szerint a sok éve kivándorolt Itzik látogatóként visszatért szülőföldjére. Miután hajdani barátai beszámoltak a hazai állapotokról, az iránt érdeklődött, hogy mondanak-e még vicceket a zsidókról?

- Nem, már nem mondanak, jött a tömör válasz.
- Akkor kikről mondanak?
- Hát az oltyánokról.
- Mi történt, ők is mennek?
- Nem, ők jönnek... a nyakunkra – válaszolta Strutz.

Hajdani kálváriájukra Besztercén emlékeztet a zsinagóga előtt álló deportáltak emlékműve, és a másfél évszázadon át kultikus célokat szolgáló zsinagóga. Ez utóbbit felújítás után 2006. évben művelődési központtá alakították át.

Szembe az árral

1944. szeptember 2-án történt, hogy Dálnoki Lajos hadseregparancsnok Bethlenbe utazott. Felkereste Gróf Bethlen Bélát – akkor még Szolnok-Doboka vármegye főispánja volt – s közölte vele, hogy a rendkívüli háborús helyzetre való tekintettel kinevezte a keleti hadműveleti terület kormánybiztosává. Az észak-erdélyi Szilágy, Kolozs, Szolnok-Doboka, Beszterce-Naszód, Máramaros, Maros-Torda, Csík, Háromszék és Udvarhely vármegye teljes egészében, továbbá Szatmár és Bihar megye egy része fog a hatáskörébe tartozni. Ebben a tevékenységben két jó, feltétlenül megbízható segítsége lesz: a józan esze és a lelkiismerete. Megbízatásánál fogva, rendkívüli helyzetben, az egész magyar kormány hatásköre automatikusan átszáll rája.

Munkatársait – az utasítás szerint – a Székelyföldről kiszorult (tk. elmenekült) tisztviselőkből kellett volna toborozni és válogatnia. Elméletileg sok ilyen ember jöhetett számításba, a gyakorlatban azonban alig akadt jelentkező. A székelyföldről „kiszorultak” vagy nem jelentkeztek, vagy ha igen, akkor nagyrészüket sürgősen tovább állt.

A kormánybiztos hatáskörét törvényben szabályozták: „A hadműveleti területen működő valamennyi állami, törvényhatósági és

községi hatóság, hivatal és intézmény, valamint a kormányhatósági felügyelet alatt álló testület és szervezet felett a legfelsőbb felügyeleti és ellenőrzési jogkört a hadműveleti kormánybiztos gyakorolja”⁷⁴

Gróf Bethlen Béla szeptember 3-án kezdte meg tevékenységét. Feladatának tekintette a közüzemek, iparvállalatok és gyárak megmentését, nehogy azokat a visszavonuló német csapatok Németországba hurcolják, vagy ha időhiány, esetleg más ok miatt ez nem volna lehetséges, azokat az épületekkel együtt felrobbantsák. A kiürítési rendelet azt is előírta, hogy minden olyan értéket, aminek az ellenség hasznát veheti, és amit már nem lehet elszállítani, meg kell semmisíteni, továbbá, hogy polgári vonatkozásban (értsd: civil lakosság) – személyi kiürítés nincs!

Ahhoz, hogy eredményesen tevékenykedhessen, a háborús viszonyokra való tekintettel, a nap minden órájában tudnia kellett: hol, mi történik, hova kell sürgősen mennie, vagy hol kell intézkednie?

Ezért minden nap reggelén az alispánoktól helyzetjelentést kért és kapott, délutánonként pedig a hadsereg-parancsnokságon ismerkedett a konkrét hadi helyzettel.

A bokros teendői közül csak a legfontosabbakat említjük meg.

Szeptember elején a kolozsvári Dermata (később Herbák, majd Clujana) udvarán lévő iparvágányra egy hosszú, lőszeres vonatszerelvényt tolattak be. Fennállt annak a lehetősége, hogy a lőszeres szerelvényt találat éri s a lábbeli gyár 5000 munkásának nagy része elpusztul az épületekkel együtt. Ugyancsak hatalmas rombolást okozna a környező utcákban. Ezt elkerülendő, a Dermata munkásai kérték, irányítsák a szerelvényt biztonságosabb helyre. A szerelvényt végül átirányították a bácsi rendező-pályaudvarba.

Az augusztus 23-i román fordulat után több román értelmiségit házi őrizetbe vettek. Védelemért fordult Bethlen Bélához dr. Iuliu Hoszu nagynyúlasi birtokos és görög-katolikus püspök is. A félelme jogos volt, mert tudták róla, hogy 1918. december 1-én a gyulafehérvári gyűlésen ő olvasta fel Erdélynek Magyarországtól való elszakadási és Romániával egyesülni szándékozók nyilatkozatát. Mivel kezeskedett érte, a püspököt nem helyezték házi őrizetbe.

1944. szeptember 5-8 között 70 gépesített szovjet hadosztály, mellettük román csapatok is, Dél-Erdély felé vonultak. A német Süd-Ost hadseregcsoport parancsára a hiányos kiképzésű, harci eszközökkel gyengén felszerelt magyar seregek szeptember 5-én a mezőfeleki dombon átjutva, román területre léptek s elérték Tordát, onnan pedig Nagyenyed irányába fordultak.

A szovjetek által nagyon támogatott 4. román hadsereg visszaverte a magyar csapatok támadását. Két nappal később, szeptember 7-én a román hadsereg nagy alakulatait a Malinovszkij szovjet marsall által vezetett 2. ukrán frontba sorolták be. (A gyengébbek kedvéért ismertetjük a gyalogsági alakulatok felépítését. Egy raj 9-12 emberből állt. Három-négy raj alkotott egy szakaszt. Három-négy szakasz egy századot képezett. A 3-4 századból álló alakulatot zászlóaljnak nevezzük. A 3-4 zászlóaljnyi katonaságot ezredként tartjuk nyilván. A 3-4 ezrednyi katonaság már hadosztályt alkot. A 3-4 hadosztály egységes irányítása a hadtestparancsnokságra hárul. Több hadosztályt hadtestként szoktunk jellemezni. 3-4 hadosztály együttműködése a hadtest keretében valósul meg. A hadtestek hadsereget alkotnak. A fronton, azaz a csataterén több hadsereg egyidejűleg harcol. Több hadsereg közös vezetése a front főparancsnokságra hárul.)

Szeptember 7-én a román hadsereg nagy alakulatai fölött a főparancsnokságot a szovjet Malinovszkij marsall vette át. (Marsalli rangot csak győztes háború esetén, a harcokban kitűnt tábornoknak szoktak adományozni).

Mihelyt a magyar seregek visszafoglalták Tordát, a németbarát politikai vezetők össze akarták fogdosni és deportálni a helybeli zsidókat. Már parancsba adták, hogy tűzzék ki a Dávid csillagot és csomagoljanak.

Gróf Bethlen Béla kormánybiztos Tordán termett, hatályon kívül helyezte a deportálási parancsot és megtiltotta a sárga csillag viselését. A lakosságot figyelmeztette, hogy tartózkodjon minden provokációtól. Sikerült elérnie, hogy ne hurcolják el a zsidókat.

Azidőtájt Molotov szovjet külügyminiszter Moszkvába rendelte a román kormány képviselőit, hogy megkössék a fegyverszüneti egyezményt. Molotov azonban 14 napig várákoztatta a népes román delegációt, s csak azt követően ismertette a románokkal a fegyverszüneti feltételeket: a) a Prúton túli területek visszakerülnek a Szovjetunióhoz, b) Erdély egésze vagy csupán egy része Romániáé lesz. c) Románia teljes haderejével a szovjetek oldalán fog harcolni a hitleri Németország leveréséig. d) A háború éveiben a szovjet területen okozott pusztításokért hadikárpótlást kell fizetnie.

Magyar területet először 1942. szeptember 4-én bombáztak. Az első áldozat Budapest volt. Besztercét és Dést is bombatámadás érte. 1944. szeptember 17-én délben Bethlenre ellenséges repülőgép egy sorozat bombát dobott le.

A hetekig tartó harcok után a szovjet hadsereg szétszórta a 4. honvéd hadtestet.

Szeptember 11-18 között a 3. magyar – és a 2. német páncélos hadsereg támadásba lendült a Körös vidékén és a Bánságban. Elfoglalta

Aradot és Nagyszalontát is. A magyar seregek visszafoglalták a Csonkatornyos várost, és pár napig e város urai maradtak.

Október elsejének éjszakáján az ellenség repülőgépei Kolozsvárra több bombát dobtak a Nemzeti Színház és a Hunyadi tér környékére. Nagy anyagi kár nem keletkezett.

Szeptember 17. és október 5. között elkeseredett harcok folytak Marosorbó, Erdőszentgyörgy és Radnót térségében. A szovjet hadsereg parancsnoksága tudta, hogy a kedvezőtlen terepviszonyok miatt itt a magyar-német ellenállást megtörni nem lehet, mégis szántsándékkal küldte a védtelen román katonák tízezreit a biztos halálba.

A magyar honvédek Kolozsvár felől indított támadása elakadt s a sokszoros túlerő miatt csak Harasztos és Torda környékén állt meg. A szovjet támadók Jára vidéke felől az erdők között eljutottak Tordáig. Tordán és Torda térségében rendkívül véres harcokra került sor. A városból többször is szuronyrohammal verték vissza a szovjet-román támadókat. Időközben elesett az addig védett Marosvásárhely. (szeptember 28.)

1944. szeptember közepén Vásárhelyi János, az Erdélyi Református Egyházkerület püspöke a menekülési lázban égő papjait és híveit maradásra és helytállásra buzdította. A százfőnyi lelkipásztor jelenlétében nyomatékosan kijelentette, hogy ő marad!

Október első hetében a szovjet-román harci alakulatok egyes helyeken a Tisza vonaláig szorították a német-magyar seregeket. Ez volt a „Debreceni hadművelet” kezdete.

Október 9-én a szovjet-román csapatok erőteljes támadást indítottak Kolozsvár irányába. Egymást érték az ellenséges tüzérségi lövegsorozatok becsapódásai. A mezőfeleki tetőről a magyar hadtest főparancsnokságát akarták belőni és elnémítani. Az akkor épp az Árpád úton székel, a Széchenyi (ma M. Viteazul) tér szomszédságában. A lövedék pár száz méterrel előbb csapódott be.

A szakszervezet közbenjárására gróf Bethlen Béla az 5000 embert foglalkoztató Dermata cipőgyárat megmentette a teljes pusztulástól. Amikor a németek megkezdték a gyár aláaknázását, 100 főnyi fiatal gyalogság fegyverrel szerelt fel. Az ifjú gárda fegyvereit használva megfutamította a német tüzészereszeket. Hasonlóan jártak el a dohánygyár munkásai is. Mindkét esetben a kormánybiztos közbenjárására, a fegyvereket Dálnoki Veress Lajos, a magyar hadsereg parancsnoka utalta ki.

Megszervezték a kolozsvári polgárőrséget és fel is fegyverezték azt. Nagy Gyula ezredes, Kolozsvár honvédparancsnoka látta el őket fegyverrel. Égető szükség volt erre az intézkedésre. Abban az esetben, ha a rendőrség

parancsszóra elhagyná a várost, a polgárőrségnek kellett átvennie a közbiztonsági feladatokat.

A kormánybiztos parancsára szabadon bocsátották a gyűjtőtáborokban, fegyházakban és vizsgálati fogságban őrzött kommunistákat.

Október 9-én egy román bizalmi férfi a kormánybiztos értésére adta, hogy Kolozsvárt másnap a román csapatok fogják megszállni. A gróf urat kérlelte, maradjon helyben, s mivel rendkívül korrekt volt a románokkal szemben, semmi bántódása nem lesz.

Október elején a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem tanári kara is eldöntötte, hogy helyben marad. Nem szándékszik nyugatra menekülni. A maradáshoz, az élethez pénz kellett. Az egyetem rektorának kérésére két millió Pengőt utalt ki a tantestület és a klinikák orvosi kara részére. Ez az összeg háromhavi fizetéssel volt egyenlő. Intézmények, gyárak, üzemek vezetői szintén pénzigénylést nyújtottak be alkalmazottaik részére. Ők is előre megkapták háromhavi fizetésüket...

Október 9-én az előretörő szovjet-román seregeket Debrecen előtt feltartóztatták. A világháború egyik legvéresebb csatája itt zajlott le. A gyalogság és tüzérség által támogatott szovjet és német tankhadosztályok közelharca december 20-ig tartott. Ez tette lehetővé, hogy a német és magyar hadsereg egérutat nyerve, nyugat felé húzódhasson.

A német-magyar védővonalat a szovjet és román csapatok áttörték. A románokat átirányították. A fegyveres ellenállást nem tanúsító Kolozsvárra a szovjet csapatok vonultak be. Minden helyzetismerő előtt világossá vált, hogy Erdély tovább nem tartható. Dálnoki Veress László hadseregparancsnok Horthy Miklóshoz küldött jelentésében ez állt: „Kicsiben hadseregem be van kerítve. Nagyban – hazám sorsa meg van pecsételve!” Bármennyire is akarta, nem sikerült lefékeznie, még kevésbé megállítania a hisztérikus menekült áradatot.

A gyakori légiriadók, a bombázások és a zsúfolt közlekedési utak miatt a hadsereg-főparancsnokság áttette székhelyét a csendesebb borsavölgyi Borsaujfaluba, majd a szilágysági Görcsönbe.

A nagy és bőséges őszi esőzések járhatatlanná tették a Kolozs megye déli részén lévő kövezetlen utakat. Megfeneklett a lőszer- és a sebesültszállítás is. Mivel az idő sürgetett, a hadsereg parancsnoksága a kormánybiztostól 50 bivalyfogat kirendelését kérte.

Rövid idő alatt sikerült a közeli falvakból mozgósítani a kért fogatokat s ezzel leküzdötték az esőzések okozta akadályokat.

A kormánybiztos úr október 9-én elhagyta Kolozsvárt és áttette székhelyét Désre. Nehéz volt Désre eljutnia, mert Szamosfalvától kezdve a

főút állandó tüzérségi tűz alatt állt. A sok gránátbecsapódástól az útburkolat annyira fel volt szaggatva, hogy csak egész lassan, kígyózva lehetett előjutni. Az útszélek és a sáncok tele voltak emberi tetemekkel, dőglött lovakkal, felborult és összetört szekerekkel. A repülőtér összes hangárjai, és a többi épületei lángtengerben állva, recsegve-ropogva omlottak össze. S hogy a kép még iszonyatosabb legyen, mindegyre bevágódott egy-egy tüzérségi lövedéksorozat. Emberek, állatok százszámra pusztultak el, de a kétirányú végeláthatatlan menetszlop járta a maga útját.

Október 10-én délelőtt erős robbanássorozat rázkódtatta meg Szamosújvárt. A robbanások mintegy öt órát tartottak. Ellenséges felderítő repülőgépek köröztek a kisváros felett, majd nyugat felől több bombázó is megjelent. Végigbombázták az állomás környékét és a vasútvonalakat. A felderítők azt is észrevették, hogy a vasútállomáson hosszú tehervonatszerelvény vesztegel, s arról a löszeres ládákat teherautókra rakják. A ledobott gyújtóbombák felgyújtották az állomás épületét, több löszerral rakott teherkocsit és az egész löszerrakományt. Sok katona, de civil is a támadás áldozata lett. Azon az emlékezetes napon október 9-én, a napfényes nyíresi főutcán csatangoltam, a tanítás nem kezdődött meg, amikor Szamosújvár irányából hosszú, váltakozó erősségű robbanásokat hallottam.

A velem lévő Moldovan Nicolaenak mondtam, hogy a város fölé emelkedő, messziről jól látható fekete felhőt, meg a véget nem érő robbanásokat közelebbről is látni-hallani kellene. Az én ötletem volt, hogy siessünk a Csuha hegy tetejére, ahonnan jól látni Szamosújvárt. Egy fél óra múlva már a hegycsúcson voltunk, s a fűbe hasalva órákon át figyeltük a fejleményeket. A város nagy területen lángokba állt, egyre-másra robbantak a tüzérségi lövedékek, aknák, töltények meg gránátok. Azt hittük, elszabadult a pokol. A fojtó füst, a puskaporszag több kilométerről is érezhető volt.

Ezekben a napokban a légvédelmi ágyuk a városok határában, de még a bátonyi erdő egyik tisztásán is, éjjel-nappal, egyre gyakrabban lőttek ellenséges repülőgépekre, de számottevő eredmény nélkül. Így s bálványosváraaljai határban repeszbombákkal – amerikai pilóták – egy szarvasmarha-nyáját öltek meg.

Október 12-én Nagyvárad került szovjet megszállás alá.

Október 12-én estére a szovjet csapatok Bálványosváraalján rálöttek a magyar utóvéd-alakulatra. Ekkor hallottam először géppisztoly-lövést és még azon éjjel, hozzánk hozott, bekötözésre váró, magyar sebesült katonát.

Egy nappal később szovjet csapatok vonultak be Szamosújvárra és Désre. A magyar hadsereg-parancsnokság ismerve a szovjet seregek túlerejét

és a valószínűsíthető előrenyomulási sebességét, Szilágygörcsönből nyugatra hátrálva. Tasnádszántóra tette át rezidenciáját.

Amikor Gróf Bethlen Béla Zilahra érkezett, a városban éppen ünnepélyesen búcsúztatták a harctérre induló magyar tüzerüteget. Azon a napon a Meszes hegység szerpentinjein feltartóztathatatlanul hömpölygött az úton lefele a menekülők végtelen áradata, a nincstelenek, földönfutókká váltak tarka serege.⁷⁵

Október 15-én Horthy Miklós, a legfelső hadiúr kellően elő nem készített kiugrási kísérletet tett. Szakítani akart német szövetségeseivel. Mivel a magyar vezérkari tisztek között sok németbarát is volt, és jól működött a német hírszerzés is, a kiugrási kísérlet csak a kinyilatkoztatásig, a szándék bejelentéséig jutott el. A Kormányzó Úr titokban Dálnoki Veress Lászlót, Lakatos Gézárt és Miklós Bélát végveszély esetére miniszterelnökké nevezte ki. Dálnoki Veress László azonnal parancsba adta, hogy az összes motorizált alakulatok a legrövidebb úton, a legnagyobb sebességgel igyekezzenek Budára, hogy Horthy rendelkezésére álljanak.

A németek azonnal cselekedtek. Letartóztatták Dálnoki Veress Lászlót, az erdélyi hadak főparancsnokát. Horthy Miklóst házi őrizetbe vették. Észak-Erdély kormánybiztosa megkísérelte kiszabadítani a németek őrizetéből Dálnokit, sajnos eredménytelenül...1944. október 25-én a visszavonuló magyar csapatok feladták Szatmárnémetit. Ekkor esett el Nagykároly városa is.

Október 21-én Budapestre érkezett és a Belügyminisztériumban átadta a rejtjeles kulcsot, a kormánybiztosi intézmény pénzkészletét és gróf Bethlen Béla névre szóló megbízó levelét.

Az erdélyi hadparancsnokság tovább hátrált, előbb Kocsorda, azután Máriapócsra, majd Rakamazra. Erdély szovjet-román megszállás alá került.

Október 29-én a legfelső szovjet hadvezetőség megindította a Budapest hadműveletet. November 4-én kezdetét vette a tiszai átkelés.

1944. november 11-én a szovjet kormány megelégedve a Maniubandák és vasgárdisták rémtetteit, kivonta a román közigazgatást Észak-Erdélyből. Az így is maradt 1945 márciusáig, amikor dr. P. Groza miniszterelnök nyugalmat és rendet szavatolva, szovjet beleegyezéssel visszaállította a román rend- és csendőrség valamint az egész tisztviselői kar tevékenységét.

A román tűzhenger és a vörös csillagtenger

1944. augusztus 22-én bizalmasan közölték von Killinger meghatalmazott miniszterrel, Németország bukaresti nagykövetével, hogy

másnap Bukarestben a hadsereg németellenes katonai felkelést fog kirobbantani. A nagykövet úr, teljességgel valószínűtlennek tartotta ezt a szándékot. Arra hivatkozott, hogy Bukarestben békés hangulat van, nem is voltak németellenes megnyilvánulások. Bár kötelessége lett volna a hírt feletteseihez továbbítani, elmulasztotta azt. Később, félve a következményektől, önkezeléssel vetett véget életének.

A nagykövet úr nem is sejtette, hogy 1944. június 13-14-én a Román Kommunista Párt, a hadsereg- és a királyi palota képviselői a legnagyobb titokban tanácskoztak s elhatározták, hogy közös erővel kidolgozzák az antonescanus rendszer elleni fegyveres felkelés tervét és, hogy fegyvereiket a hitleri Németország ellen fogják fordítani – ezúttal a Szovjetunió oldalán.

Bizonyos fókig nyugodt is lehetett Killinger úr, mivel a Németországgal korábban megkötött, tíz évre szóló román-német gazdasági szerződésben foglalt előírások a németeknek kedveztek. Igaz, Constantin Argetoianu román miniszterelnök el is szövelte magát, állítván: „Ha gazdasági megállapodást kötöttünk is Németországgal, ezt időnyerésért és bizonyos előnyök biztosításáért tettük, nem pedig azért, hogy Németországhoz politikailag közeledjünk”.⁷⁶

Sokan úgy vélték, hogy mindaddig, amíg Romániában 800.000 főnyi német katonaság tartózkodik, nem lehetséges, és Romániának sem lehet érdeke, hogy németellenes katonai akciókba bocsátkozzon.

Maga Mihai király is elpanaszolta, hogy a letargiában leledző történelmi pártok, valahányszor bizalmas beszélgetésben egy fegyveres felkelés terve szóba került, azt mindannyiszor elleneztek és elvetették.

1944. augusztus 23-án délután 5 óra körül a királyi palotában, Mihai király jelenlétében, Ion Antonescut és közeli munkatársait letartóztatták. Még aznap este a román hadsereg a német csapatok ellen fordította fegyverét. Néhány nap alatt a félmillióval nagyobb létszámú román alakulatok fegyveres harcban leváltak német szövetségeseiktől, újracsoportosulva rendezték soraikat, s az újonnan kijelölt helyeken harcállásba helyezkedtek, s mindezt olyan elképzelhetetlen gyorsasággal, hogy az egész világot ámulatba ejtették.

Sok embert foglalkoztatott, hogyan is sikerülhetett egyetlen éjszakán a románoknak kiszabadulniuk a németek halálos szorításából, s átállniuk a teljes hadsereggel, a teljes harci potenciállal az antihitlerista koalícióhoz s mintegy menet közben, fegyveresen támadni a Wehrmachtra. Fel kellett számolni az ország belsejében lévő német csapatokat, továbbá megakadályozni, hogy a román területekre masszív ellenséges csoportok hatoljanak be, illetve, hogy innen kimenekülhessenek.

Németországnak ekkor a román fronton 391.000, az ország belsejében 71.000, a légierőnél és a haditengerészetnél 36.000 katonája volt. Az országban lévő német katonák közel 800, kisebb-nagyobb központban voltak elhelyezkedve. A Balkán térségében 25, Magyarországon és Észak-Erdélyben két német és 16 magyar hadosztálynyi katonaság tartózkodott.

Ekkor a román-szovjet front hosszúsága 654 km-t tett ki. Románia hadereje 20 hadosztály szárazföldi alakulattól és 30 eskadron (század) légi és tengerészeti (250 repülőgép, 14 légvédelmi üteg, 34 őrnaszád és 11 parti üteg) formációból állt. Megközelítően ugyanennyi hadereje volt szétszórva az ország belsejében is.

1944 augusztusában a szovjet hadsereg elleni tűzharc beszüntetése egyoldalúan, a szovjet hadvezetéssel történő előzetes egyeztetés nélkül történt. A helyzetet súlyosbította a németeknek a románokkal szembeni bizalmatlansága, amiért a román katonai nagy alakulatokat a német egységek közé helyezték. Ugyanitt a felső vezetést és a vezénylést a német tisztikar kizárólag magának sajátította ki. Ez tette lehetővé, hogy a németek katonailag is ellenőrzésük alatt tartsák az országot.

A fegyveres felkelés hírére Hitler parancsba adta a puccs leverését, a király és kamarilla letartóztatását, s egy új, németbarát tábornok vezette kormány megalakítását. (Ha Antonescu nem lelhető.) A parancsot azért sem lehetett teljesíteni, mert egyetlen román tábornok sem vállalta a németekkel való együttműködést.

A 4. román hadsereg katonái beilleszkedtek a harcállásaiban lévő 1. hadsereg kötelékébe, hogy az országból kiverjék a német megszállókat, s aztán egyesült erővel támadásba lendüljenek Észak-Erdély felszabadításáért.

Az ország belsejében lévő szétszórt német csoportokat egymástól elszigetelték, lehetetlenné téve a kapcsolattartást. Eme nehéz harci feladat megoldásába besegítettek az ország földjére ellenállás nélkül érkező szovjet vörös csillagos katonák és a helyi fegyveres lakosság is.

A fegyveres felkelés első hetében a román hazafias erők 56.000 hadifoglyot ejtettek és 5.000 német katonát semmisítettek meg.

Az ellenségtől 222 harci repülőgépet és 438 kisebb-nagyobb tengeri és folyami járművet zsákmányoltak.

A Ion Antonescu vezette kormány helyébe lépő koalíciós vezetésnek hazafias, antifasiszta és antihitlerista jellege volt. A Kommunisták Romániai Pártját az új kormányban Lucrețiu Pătrășcanu igazságügy-miniszter képviselte.

W. Keitel marsall és A. Jodl tábornok egyértelműen azt állították, hogy a románok németellenes fegyveres felkelésének azonnali súlyos következményei lesznek, mégpedig a frontok felbomlása, Románia,

Bulgária, Jugoszlávia és Görögország elvesztése, ami végveszélybe sodorja az egész balkáni német hadsereget. A Balkánon kiépített német védelmi rendszer omladozik. A háború jövőbeli folytatása szempontjából a következmények felbecsülhetetlenek...

A német propagandaminiszter azt tanácsolta az újságíróknak, hogy a román felkelést szörnyű gyilkosságként tárgyalják, a román csapatok árulásáról szót ne ejtsenek. Arról se tájékoztassák az olvasókat, hogy a németek milyen ellensapásra készülnek.

Phleps tábornok, ő menekítette ki a szászokat Észak-Erdélyből, fölötte csodálkozott azon, hogy egyetlen román tábornok sem vállalta a németekkel való együttműködést.

A román fegyveres felkelés (egyres történészek forradalomnak minősítik), katonai stratégia eredményei óriási, betömhetetlen rést okoztak a német-magyar koalíció frontján, lehetlenné téve a hosszú időre tervezett védekezést és ellenállást.

A német hadigépezet számára nélkülözhetetlen volt a román kőolaj.

Adolf Hitler 1944 augusztusában ki is jelentette. „Mindent egy kockára tettünk. Ha elveszítjük a román kőolajmezőket, nem nyerhetjük meg a háborút!”

Tény viszont, hogy Németország, bármennyire is védelmezte körömszakadtáig, elvesztette a legnagyobb kőolajat biztosító bázisát, ami nagyonis megéreződött, a hitlerizmus összeomlása gyors léptekkel közeledett, Hitlernek a napjai pedig megszámláltattak.

Az is igaz, hogy a németek példásan megszervezték a Prahova-völgyi kőolajmezők védelmét. Erre a célra 30.000 német katonát, számos légvédelmi hadosztályt (köztük 250 nehéz, 400 könnyű ágyút, 5 fényszóró üteget - baterii de proiectare) továbbá 300 gépből álló vadászrepülőgép alakulatot, építész zászlóaljkat, tűzoltóezredet, 2000 mesterséges ködtermelő generátort, stb. mozgósítottak. A román hadseregnek 23.000 katonája ebben a térségben tartózkodott.

„A Harmadik Birodalom összeomlásának fő oka a nyersanyagforrások – főleg a Romániában levők – elvesztése, továbbá a német légierő számbeli kisebbsége, a Wehrmacht alakulatok közötti kapcsolatok összekuszálása és a németországi ipari övezetek angolok és amerikaiak általi állandó és masszív bombázása volt” – vélekedett Gerd Runstedt német marsall a New-Yorki rádióknak adott nyilatkozatában, 1945. május 5-én.

A románoknak a németekre mért hatalmas ütése meglepte az összes szövetséges kormányokat. Az oroszok egy 600 km-es szakaszon, Besszarábiából a magyar határig szabadon, akadálytalanul közlekedhettek. A

román tűzhenger nyitotta úton közelebb kerültünk az európai háború végéhez.

„A románok által aktívan támogatott oroszok hamarosan Bécsben lehetnek, onnan pedig München és Berlin felé menetelhetnek” (Montgomery, az angol BBC rádió Kommentátora).

Jól érzékelték a román fegyveres felkelés jelentőségét a Svájcban élő Gosztonyi Péter történész is. Szerinte: „A németek romániai verségének méretei, katonai és politikai következményei semmiben sem voltak kisebbek (kevésbé jelentősek) a sztálingrádi vereségnél.”⁷⁷

Bármennyire is akarták, Németország legfelső katonai vezetői többé nem tudták visszaállítani Románia feletti uralmukat.

Az amerikai hadvezetés meg akarta akadályozni a Prahova-völgyi kőolaj-kitermelést, hogy ezzel lehetetlenné tegye a német hadigépezet üzemanyag-ellátását. Az amerikai légierő először 1942. június 12-én bombázta a román kőolajvidéket. Másodízben 1943. augusztus 1-én bombázták a kitermelő- és feldolgozó üzemeket. A jól szervezett német légvédelem nagyon sok ellenséges bombázót lelőtt Ploiești térségében. A 177 bombázóból 44 találatot kapott.

A lakosság megfélemlítése volt a célja az 1944. április 4-i bukaresti szőnyegbombázásnak. Ekkor több ezer civil pusztult el, s legalább kétszer többen megsebesültek.

1944 júniusában az amerikaiak a Prahova-völgyét ripityára bombázták. Ez az angol-amerikai kőolaj-offenzívaként került be a történelembe. A német légvédelem is súlyos veszteségeket szenvedett. Célját, a kőolaj-kitermelés feldolgozás és szállítás lehetetlenné tételét, csak részben érte el.

1944. június 29-én újból feltűntek az angol-amerikai nehézbombázók Bukarest egén. Sok száz bombát dobtak a fővárosra. A szigorú légvédelmi előírások betartása ellenére a szőnyegbombázásnak újból több ezer áldozata lett. A Bukarest elleni bombatámadások megismétlődtek július 22-én, 28-án és 31-én.

Az augusztusi fegyveres felkelés lehetővé tette a szovjet, román, bolgár, görög és jugoszláv hadseregek közvetlen együttműködését. A szovjet és román hadsereg két felvonulási területen folytathatta útját: a Dornavátra-Máramarossziget-Budapest-Bécs felé vagy pedig Temesvár-Arad-Budapest-Bécs irányába.

A németek a nyilvánvaló, csúfos vereségek ellenére szentül hittek az általuk gyártott csodafegyver bevetésében, amellyel megfordíthatták volna a háború végkimenetelét. Volt-e ilyen, s ha igen, mi is volt, az? Igenis volt. Több új típusú fegyvert vetettek be Anglia ellen, de a szünni nem akaró

angol-amerikai bombázások miatt sorozatgyártásukra nem kerülhetett sor. Amit gyártottak, az elégtelen volt ahhoz, hogy a háború végkimenetelét gyökeresen megváltoztassa.

Az 1944. év folyamán az ellenséges bombázások dacára, (ipari üzemek, közlekedési utak, csomópontok, békés városok ellen), a német hadiipar 41.200 löveget, 27.680 páncélost és 40.593 harci repülőgépet gyártott. Ugyanakkor új fegyverek előállításán és a meglévők tökéletesítésén is dolgoztak. 1944 júniusától Angliát V1 rakétákkal (= a Bosszúfegyverrel) lőtték nyugat-franciaországi álcázott kilövőpályákról, majd V1 hordozására és kilövésére alkalmas repülőgépekről.

1944 szeptemberében kipróbálták a V1-nél sokkal nagyobb teljesítményű- és rombolóerejű V2 szuperszonikus rakétákat.

1944. június 13 és 1945. március 29 között Angliára 5.900 V1-et és 100-nál több V2 rakétát lőttek ki.

Az elektromos tengeralattjárók (120 db) gyakorlatilag sebezhetetlenek voltak. 50 méter mélységből egyszerre 6-6 torpedót tudtak kilőni.

1939-ben Németország megépítette a világ első sugárhajtású harci repülőgépét, a Me(sserschmitt) 262-t. Óránkénti sebessége 980 km volt. Négy fedélzeti ágyúval és 24 rakétával szerelték fel. Első bevetéskor a 6 felszálló Me262 gép pár perc alatt 15, négymotoros ellenséges nehézbombázót lőtt le.

Ugyancsak gyártottak sugárhajtású felderítő-, vadász- és nehézbombázó Ju(nkeres) – 287 repülőgépeket. Az R4M, levegő-levegő rakétákkal felszerelt 24 német vadásziparrepülőgép pár perc alatt 40 db Boeing nehézbombázót semmisített meg. Az USA bombázása céljából kísérletezték ki a kétlépcsős (A9/A10) interkontinentális rakétát. A célhoz éréskor 7850 km/h végsebességet ért el. Ennek ellenére a németek behozhatatlan késésben maradtak.

Közben az amerikai tudósok sem tétlenkedtek. 1943-ban a nevadai sivatagban felrobbantották a világ első atombombáját. A szovjet szakemberek előállították a 36 golyót szóró dobos géppisztolyt és bevetették a reaktív sorozatvevő lövegeket is. (Katyusákat)

Közben a szovjet-román szárazföldi, továbbá az angol és amerikai alakultok, ha viszonylag lassan is, de feltartóztathatatlanul nyomultak előre, Berlin felé. 1945. május 8-án Németország feltétel nélkül letette a fegyvert. Ezzel az európai háború véget ért. Új fejezet kezdődött a kisebbségi sorban élők hányatott életében.

Világító fáklya a végvár ormán

Az egykori magyar királyság keleti végén, Besztercén, a végváron, 1856 óta van magyar anyanyelvű oktatás. A besztercei magyar állami népiskola (elemi szintű, 6 osztályos) iratanyagát 1885-től őrzik.

1948-ig a megyeszékhelyen római katolikus felekezeti iskola is működött. Ekkor a román állam átvette azt (államosították). Az izraeliták is tartottak fenn elemi iskolát. Volt Besztercének polgári leány- és fiúiskolája is. Működési idejükről, tevékenységükről kevés ismeretünk van.

A románoknak egyháziilag fenntartott görög katolikus elemi iskolája volt. Az 1918-as rendszerváltás után az Al. Odobescu utcában (ma 2. sz. elemi iskola) a román író nevét viselő középiskola működött 1940-ig.

A besztercei magyar királyi állami Hunyadi János gimnázium a visszacsatolás után (1940-41-es tanév) az államilag segélyezett polgári iskola, később Odobescu líceum helyén, a Mihály utcai 7. sz. alatti egy emeletes épületben kezdte meg működését, mint román nyelvű magyar királyi állami gimnázium. Közbélyegzőjének felirata: „Besztercei M. Kir. Áll. Gimnázium román tagozata”. Ezen belül: Liceul Maghiar de stat din Beszterce. Secția română.

A gimnázium első osztálya magyar nyelvű volt. 1940 decemberében a 3. osztályban magyar tagozat létesült és csak április 16-án nyílt meg az alsó négy osztály teljes magyar tagozata.

A Vallás és Közoktatásügyi Miniszter 56.853/1941.V.1. sz. rendeletével az intézetet a Mészáros fasor (ma Bd. Republicii) 25. sz. alatt levő épülettömbbe, az állami leánypolgári és elemi iskola helyére helyezte át, és megszüntette a román tannyelvű tagozatot az 1941-42-es iskolai év elején. Egyidejűleg megnyílt a gimnáziummal kapcsolatos fiú tanulóotthon (bennlakás, internátus) is.

Az épület 1912-ben Ybl Lajos műépítész terve alapján épült, kétemeletes, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium tulajdonát képezte.

A visszacsatolás előtt ebben az épületben román leánygimnázium, utána egy évig magyar leány- és polgári iskola működött.

Egy 1941. november 21-i iskolalátogatási jegyzőkönyvben megállapították, hogy szükség volna még tantermekre, hogy a tornaterem feltételten bővítésre szorul. Az illetékes szakminisztérium a szükséges átalakításokra mindössze 40.000 Pengőt juttatott....

Az udvar köré kőkerítést kellene vonni, feltölteni és sártalanítani...

A fűtés fával, cserépkályhákban történt... A télen befagyó vízvezetékcsövek sok kárt okoztak. A villanyvezeték-életveszélyes, nincs a falba vésve. A vécék átalakítandók és vízvezetékkel látandók el. A tornaterem kicsi, padlózata nem rendes, hideg és poros, a meglévő egy vaskályhával képtelenség kifűteni.⁷⁸

Szükséges száz darab új pad és néhány szekrény a tanári könyvtár számára. Fontos volna a folyosók feltűnőbb részein demonstrációs szekrények elhelyezése. A szertárhelyiségek hiánya miatt egyes szekrények elszórtan vannak, például az ásványok a vécé előszobájában, mások a folyosókon.

A tanári könyvtár állománya 942 kötetet tett ki. Az ifjúsági könyvtárban 887 könyvet találtak. Az iskola 42 folyóiratot járatott, köztük volt az Irodalomtörténet, Századok, Pásztortűz, Hitel, Látóhatár, Kisebbségvédelem, stb.

Jó úton a tantestület

„A tanári kar fiatal, 1 igazgató, 11 rendes-, 9 helyettes tanár, 6 hitoktató és egy óraadó énektanár alkotta. A tantestület a nevelő- és oktató tevékenységben összhangra törekedett. A tagok közötti viszonyt a kartársi kapcsolatokat felülmúló baráti hangulat jellemezte. A tanárok iskolán kívüli, tudományos, társadalmi munkája buzgó.”⁷⁹

A tantestület minden magyar megmozdulás résztvevője. Az iskolán kívüli népművelésben, a szórványgondozás munkájában elismerésre méltó munkát fejtettek ki. Különösen nagy érdeme volt a tantestületnek a városban virágzó cserkészélet.

A tantestület tagjai, írják a Kolozsvár székhelyű tankerület kiküldött szaktanfelügyelői, alkalomszerűen írogatnak a helyi magyar hetilapokba.

A Hunyadi gimnázium kezdeményezésére Besztercén tartották meg a húsvét előtti országos cserkész tábor.

Nagyon is elismerésre méltó volt az a mozgalom is, melyet a gimnázium a városi magyar társadalomban valósított meg, nevezetesen, hogy vasárnaponként 85 tanuló magyar családnál ebédelt. Ez igen nagy hatással volt a falusi gyermekek nevelésére és modorára.

A tanulók létszáma 279, ebből lány 84. A magántanulók 24-en voltak. Anyanyelv szerinti létszám: 270 magyar, 1 német, 24 román és 8 zsidó. A nemzeti kérdések miatt ellentéteket nem tapasztaltak. A tantestület tagjai a nemzeti érdekek lelkiismeretes szem előtt tartásával az ilyen kérdések felmerülését ügyesen és tervszerűen távol tartották. Úgy vélték, hogy a tanulók magatartása a magyar állami gondolattal szemben kifogástalan.

A jegyzőkönyv írója, a tankerületi főfelügyelő, azt is rögzítette, hogy az idegen nyelvűek viselkedése megnyugtató és, hogy magyar nevű, de nem magyar anyanyelvű tanuló nincs. (Megjegyezzük, hogy ha volt is ilyen, magyarosították. Így lett Petriből Pétery, Sz.Z.)

A tanulóotthon tanulóinak létszáma az első félév végén 79, a leányotthonban 20-an voltak. A hat vidékről bejáró tanuló részére egy tantermet biztosítottak. A felső osztályosok félévi tanulmányi helyzetét a következő adatok tükrözik: kitűnő leánytanuló nem volt, jeles csupán egy, jó minősítést 11-en értek el. Elégtelen osztályzata 14 fiúnak volt.

Megállapítást nyert, hogy sok a szegényesen öltözött gyermek, de ennek ellenére tiszták, s hogy legtöbbjük eddig mostoha körülmények között nevelkedett. Nagy haladást észleltet a gyerekek jó modorának fejlődésében, noha becsöngetés után még sok tanulót lehetett látni a folyosókon.

A Hunyadi János gimnázium Magyarország szerte az élbolyba tartozott a szakköri- és a cserkészcsapatok tevékenysége tekintetében is. A Komjáthy István tanár által irányított önképzőkörnek 88 tagja volt. A sportkörben 217 tanuló tevékenykedett. Vezetője Boldis László helyettes tanár e téren emberfeletti eredményes munkát fejtett ki. A Muszély Gabriella vezette lányok sportköre 72 tagot számlált. Perényi Aladár tanár szervezte meg és irányította a 78 tagú Gömbös Gyula nevét felvett fiú cserkészcsapatot. A Szilágyi Erzsébet leánycserkész-csapatban 31-en tevékenykedtek.

Egyértelműen helyesen értékelték azt is, hogy az iskola a jó előmenetelű tanulókon sokat segített. A tanulóotthoni élelmezés a nehéz beszerzési viszonyok ellenére is, napi négyszeri kielégítő étkezést biztosított. A tanulók étrendje néha nem volt változatos.

Bevezették az osztályértekezletek tartását. Üdvös, hogy a tanárok fogadóóráit a szülők rendszeresen látogatták. Az osztályvezetők meglátogatták a tanulókat lakásaikon (ti. a kinnlakókat).

A testnevelő- és más szaktanárok tervszerűen foglalkoztak a légoltalmi oktatással. Az alagsort megfelelő óvóhelynek találták, a padlást lomtalanították, a homok, lapát, ásó, veder, vizes hordó rendben, a helyén volt.

Az iskola légoltalmi parancsnokává Macskási Attila igazgatót nevezték ki. (Ne feledjük: Magyarország 1941. június 21-én üzent hadat a Szovjetunióknak, tartani kellett az ellenséges légi-, vagy partizánakcióktól. Sz. Z.)

Külön is megdicsérték Perényi Aladár tanárt, aki a tél közeledtével a szegény tanulók részére 300 pár cipőt gyűjtött össze. (D1, 12.1.)

Milyen volt a Hunyadiban a tanárok oktató-nevelő munkája?

A jegyzőkönyvben az öt megillető terjedelemben foglalkoztak a tanárok eme tevékenységével is. Megállapították, hogy noha a tanári testület törekedett a tanulók oktatására és nevelésére, a kettő közötti egyensúly még nem volt meg.

A tanulókat fizikailag jó felépítésűeknek tartották. A leventeoktatás rendszeresen folyt – hármas csoportokban. Iskolaorvossal még nem rendelkeztek. Megfelelő orvos alkalmazásának kérését a felettes hatóságok kellett jóváhagyják. A tanulóotthonnak volt betegszobája, fürdője. A tisztaságot kielégítőnek találták.

A vallásfelekezetek között békés egyetértés volt. A gimnázium falai között vallási ellentétet nem tapasztaltak.

A hazafias, nemzeti nevelés terén a tantestület kifogástalan munkát végzett. A kellő mértékkel (a mérték – érték, igaz?) megtartott ünnepek és előadások a tanulók színvonalának mindenben megfelelték, azok ismereti tárgykörébe illeszkedtek. Eme tevékenységgel mélyítették és erősítették a tanulók nemzeti- és hazafias érzelmeit.

Még nagyon sok tennivaló volt hisz a gyerekek értelmi színvonalát gyengének minősítették. Az értelmi színvonal emelése terén még erős jövőbeni munka várt a tanári karra. A tanulók helyesírását általában nagyon gyengének tartották. A tanárok feladata volt, hogy határozottabban követeljék meg a magyaros írást és beszédmódot, s ebben mintául szolgáljanak. Erősen megmutatkozott az alapos nyelvtudás hiánya, a fordításban általában gyengén szerepeltek, nyelvtani tudásuk ingadozó és bizonytalan alapokon épült. (latin, francia nyelv)

Kívánatos volt az intézet sürgős és teljes rendbehozatala és megfelelő képekkel való feldíszítése. A rajzterem kicsi lévén, csak szorongva fért el a teremben az 50-en felüli létszám. A gyorsírásnál teljes volt az eredménytelenség. Latin órán a szép, szabályos és magyar fordítást meg kellett követelni.

1942. január 9-i jegyzőkönyv szerint a gimnázium tornaterme poros és hideg volt. A tanároknak nem lett volna szabad magukra hagyniuk a tanulókat még testnevelési órán sem.

Matematika órán törekedni kellett, hogy a tanulók a táblánál a műveletet beszéddel kísérik, azaz hangosan is gondolkodjanak.

A jegyzőkönyv szerint a főtanfelügyelő megszívlelendő kéréssel fordult a tantestülethez, hogy az órákra készüljenek fel a legpontosabban, s ezt tükrözzék az óravázlatok is. Az óra megkezdésében legyenek pontosak, s azt fejezzék be úgy, ahogy kell: összefoglalással, begyakorlással stb. Sűgást ne tőrjenek meg, egyszerre egy tanuló feleljen. Az ifjút lehetőleg a nevéen szólítsák. Vigyázzanak a szabatos magyar beszédre!

Az 1942. május 5-i jegyzőkönyv a következő szöveggel zárult: „Nyugodt lelkiismerettel állítható, hogy a Magyar királyi beszercei állami Hunyadi János gimnáziumban a munka jó irányba kezd folyni. A múlt árnyoldalainak kiküszöbölése nívós intézetté fogja fejleszteni ezt a

gimnáziumot. A mai helyzetben a súlyos anyagi gondokat mindnyájan érezzük. Nyújtson vigasztalást a hivatásérzet és a hazáért végzett becsületes munka jóleső tudata”.⁸⁰

Másutt a tanulmányi főtanfelügyelő megállapította, hogy ezen, a magyarság szempontjából annyira fontos munkájában a tantestület tevékenyen részt vett. Ezért a Hunyadi gimnázium a magyar nevelés erős vára lesz. Aláírás: dr. Tulógydy János.

Az 1943. március 27-én felvett jegyzőkönyv szerint a gimnáziumnak a kapott pénzekkel kellett elszámolnia és arról, hogyan gazdálkodtak, hogyan kezelték az iskola vagyonát. A pénzügyőrök az iskola pénztárának vizsgálatakor megállapították, hogy a kimutatott összegek teljesen megegyeznek a számításokkal. Egyetlen fillér hiányt sem találtak! A pénztárszekrény másodkulcsát Macskási Attila igazgató lepecsételt, zárt borítékban, magánlakásán, rejték helyen őrizte!

Végeredményben a gimnázium egész bútorzata részben kicserélésre, részben pedig pótlásra szorult.

1943 tavaszán az oktató-nevelő munka jó menetét nagyban hátráltatta Sárdi János, Boldis László, Fehér Imre, Büky Lajos, Mátyás Antal és Tóth Géza tanárok huzamosabb idejű igazolt hiányzása. Őket katonai szolgálatra hívták be, ketten nemrég szereltek le. Helyettesítésük nehezen ment, ami sok fejtörést okozott.

Az óralátogató szakelőadók megaláztatására a gimnázium épületében a folyosókat, tantermeket, az ajtókat és az ablakokat a tanév folyamán átfestették. Az intézet fűtése fával és szénrel, vas- és cserépkályhákban történt. A cserép- és folyton égő kályhák beszerzésével és üzemelésével télen a vízvezeték nem fagyott be, de nem lévén elegendő nyomása, időnként alig volt víz kézmosásra és öblítésre.

A tanári kar létszámnövekedése is örvendetes volt. A munka jó menetét egy igazgató, 17 tanár, egy óraadó énektanár, négy hitoktató és egy iskolaorvos áldozatos és fegyelmezett tevékenysége biztosította. A tanulók létszáma: első osztályban 43, a másodikban 58, a harmadikban 43, a negyedikben 35, az ötödikben 32, a hatodikban 24, a hetedikben 14, a ballagásra készülő nyolcadikban 17, összesen 285 tanuló volt.⁸¹

Vonattal bejáró tanulót mindössze 6-ot tartottak nyilván, tanulmányi előmenetelüket gyengének minősítették. Figyelmeztették őket: ha a jövőben nem tanulnak szorgalmasabban, a bejárási engedélyt megvonják tőlük.

A nagyok önképző körének 60, a kisdíjakoknak ugyanennyi, a sportkörnek 208, a leánytanulók sportkörének 20 tagját tartották nyilván.

A bennlakó növendékek száma 104 főt tett ki.

Feltűnő volt az alsó osztályokban a sok gyenge, sovány gyermek. ⁸² (D2, 49.1.) Az alsó osztályokban a helyesírással voltak bajok, sok tanuló füzetét piszkosnak találták. A tanfelügyelő kérte, a feleltetéskor a tanár ne tűrjön el magyartalanságot, ne engedjék meg a túl szokatlan tájszavak használatát.

A bennlakó tanulók élelemellátását szolgálta a 38 sertés, egy kat. hold terület, be volt vetve kukoricával és babbal. Sófalván 6 kataszteri holdon felesben burgonyát termesztettek.

A tanulók által írt dolgozatok átnézésekor megállapították, hogy az első osztályban sok tanuló nem tudja magát kifejezni, soknak gondolata sem volt, néha 1-2 sorból állt a dolgozat, minden érték nélkül. Latinból volt több jó és szép dolgozat, igen sok azonban gyenge tudást tükrözött. A francia dolgozatoknál sok esetben rossz és hanyag volt a helyesírás. A mennyiségtan dolgozatokkal sok volt a számítási hiba és a rossz eredmény.

A negyedik osztályt azért marasztalták el, mert magyar órán a tanulók állandóan kórusban beszéltek, tornaórán pedig, a tilalom ellenére, utcai ruhákban „dolgoztak”. Ezért a tanárnak vaskézzel kell vezetni az órát, és több katonás fegyelmet biztosítani.

Mindent összegezve: „A beszercei gimnáziumban komoly munka folyik. Tekintsük szentélynek az iskolát, és dolgozzunk lankadatlan szorgalommal tovább” – zárul a mindenre kiterjedő főtankerületi felügyelő jelentése. ⁸³ (D2, 60.1.)

Ahogy az iskola tanárai látták a diákokat

A beszercei magyar királyi állami gimnázium tanári karának gyűléseiről az első jegyzőkönyv 1941. február 27-én készült. Korábbi létezéséről nincs tudomásunk. A ránk maradt jegyzőkönyvekből igyekszünk a legfontosabb megjegyzésekből és értesítésekből ízelítőt adni. Ezek meggyőzőbbé, konkrétabbá és élethűbbé teszik a Hunyadi gimnáziumról alkotott képünket.

A tanári kar osztályozó értekezletén jelen volt Sigmond János, Lestyán József, Oláh Imre, Bálint Emil, Linul Teofil, Perényi Aladár, Kovács Béla, Szilágyi József, Scitovszky Árpád, Huber József, Sangeorzan János és Deac Viktor. A felsoroltak közül Sigmond a magyar nyelv- és irodalom, Lestyán pedig a latin- és német nyelv ideiglenes tanára volt. Végleges képesítésű tanárként szerepelt Oláh Imre (magyar nyelv és irodalom), Bálint Emil (számтан és természettan), Linul Teofil (német és román nyelv), Perényi Aladár (földrajz és történelem), Kovács Béla (testnevelés), Szilágyi József (természetrajz-földrajz) és Scitovszky Árpád

(óraadó zenetanár). Hitoktatói képesítéssel volt jelen Huber József, Sângeorzan János és Deac Victor.

A május 10-i tantestületi értekezleten a tantestület megállapította, hogy az ötödik osztályban az általános gyengeséget azon mostoha viszonyok okozták, melynek előidőzői a tanárhiány és az órák gyakori elmaradása volt.

Ez éppen az ötödik osztály tanulmányi előmenetelét érintette a legkárosabban. Macskási Attila igazgató előadta, hogy őt a hivatali elődjei által hátrahagyott és óriási módon felduzzadt és megoldásra váró iratanyag akadályozta abban, hogy rendszeresen ellenőrizze a tantestület munkáját. Megállapította, hogy a tantestület öntudatosan és hivatásához mért komolysággal állt neki a kitűzött feladatok elvégzésének, és ezt lelkiismeretesen és lehetőségekhez mérten végre is hajtotta. Azt is örömmel jelentette, hogy a nagyméltóságú Hóman Bálint vallás- és közoktatási miniszter rendelkezése folytán 1941. április 16-án megnyitották iskolánk alsó négy osztályán (ma öt-nyolc) a magyar tagozatot, lehetővé téve, hogy a felszabadulás után a tanulók anyanyelvükön tanulhassanak.

Ugyanő, a magyar tagozatot megnyitása alkalmából a tantestület és az ifjúság nevében táviratilag köszöntötte Hóman Bálintot, Illyés Gyula tankerületi királyi főigazgatót, valamint gróf Bethlen Béla főispánt.

Fentiekől meleg hangú köszönetet kapott a tantestület, egyben jókívánásaikat is kifejezték, s Isten áldását kérték az iskola további életére.⁸⁴

Megszervezték a gimnázium honvédcserkész csapatát. Soraikba egyelőre felvettek minden jelentkező magyar nemzetséggű fiút.

A magántanulók felsőbb osztályokban idegen nyelvként a románt is választhatták.

Az iskolát nagy megtisztelés érte: az egri ciszterci Szent Bernát gimnázium testvérintézetként kérte fel. Megköszönték a felkérést, és az ottani iskola cserkészcsapatát a nyári szünetre, közös táborozásra hívták meg.

Az igazgató arra is figyelmeztette a tanárokat, hogy nagy fontosságot tulajdonítsanak a tanulók nemzetisége megállapítására, semmi kényszert ne alkalmazzanak, hanem csak a tanulók vallomását vegyék figyelembe.

A tankerületi főigazgató rendelete alapján, a zsidó tanulók felvételére nézve a korlátozást jelentő törvényes rendelkezéseket szigorúan végre kellett hajtani. Az iskolákban osztályonként az összes tanulók csupán 6 %-a lehetett zsidó származású. Mivel az ötödik osztályban négy zsidó tanuló volt, javasolták, hogy a gimnáziumtól legtávolabb lakó Ábrahám Sándor magántanulót ne engedje vizsgára a tantestület. (És így lőn! – Sz. Z.)

Az igazgató felkérte a Franklin – és a Szent István Könyvkiadó társulatot: küldjenek könyveket az iskolába, s ami örvendetes, mindkét vállalat várakozáson felül eleget tett a kérésnek.

Mivel rendszeres tanítás csak április 16. óta volt az iskolában, a szaktanároknak hetekre volt szüksége, hogy az egyes osztályok tanulmányi színvonalát felmérjék. Megszívlelő volt az a javaslat, hogy a gyenge előmenetelű tanulókat eltiltsák a cserkészettől!

A Kormányzó születésnapján iskolai ünnepélyt rendeztek, délután pedig a Kovács Béla testnevelő tanár által felkészített tanulók a városi sporttelepen, nagyszámú közönség előtt tartották meg az évváró tornaünnepélyt.

1941 novemberében az iskolának 192 rendes és 30 magántanulója volt.

Ekkor az első osztály földrajzból gyengén szerepelt. Azt azzal magyarázták, hogy a tanulók Beszterce földrajzát tanulták, tankönyvük pedig nem volt. Németből különösen a román anyanyelvű tanulók voltak gyengék. Sajói Mán Géza tanár szerint ennek okát nem a nyelvi nehézségben kellett keresni, hiszen Ő románul is kérdezte a tanulókat, de így sem tudtak felelni. Ebben az osztályban sok volt a kiválóan tehetséges tanuló.

Az ötödik osztályban magaviseletből intőt kapott: cigarettázásért egy, robbanószerrel játszásért két, káromkodás miatt egy tanuló, egy pedig kötelességmulasztás miatt. Az osztály tanulói csupán március óta tanultak magyarul, különösen a helyesírás volt elszomorító.

A fenti osztályban Kiss Imre történelemórán összeesett és gúnyt űzött abból, hogy a tanulóotthonban milyen kis kenyéradagot kapott. Magaviseletjegyét leszállították.

A hetedik osztály 8, a nyolcadik 9 tanulóival nagyon jól lehetett dolgozni.

1942. január 27-én a tantestület egyhangúan úgy döntött, hogy a 2. félévre szükséges a magyar nyelvtant rendkívüli tantárgyként bevezetni, heti 2-2 órában. Az igazgató felhívta a tantestületi tagok figyelmét a tanulók helyes kiejtésének elősegítésére. Javasolta, hogy a leventeoktatás időpontját szombatról tegyék hétfőre.

A nagy létszám ellenére, (61 tanuló), az első osztályban egyetlen fegyelmi eset sem fordult elő.

A második osztályban (44 tanuló) a legtöbben most tanultak először magyar nyelven. Sok esetben azonban a magyar gyerekek is nyelvi nehézségekkel küszködtek.

A harmadik osztályban a magyar nyelvű osztályzatok relatív jellegűek voltak. Kb. az osztály 70-80 %-a elégtelen. Heti 10-12 óra kellett volna, hogy 2-3 éven belül anyanyelvi nivóra emeljék az eredményt.

1942. március 27-én a nyolcadik osztály tanulmányi előremenetelét elemezték Sárdi János osztályfőnök állította, hogy a beiratkozott 10 rendes tanuló között két román és két zsidó van... Fáj, hogy épp a magyar fiúk kaptak történelemből intőt. Kérték a történelemtanárt, hogy az addig is tapasztalt szigorával és tárgykezelésével hasson oda, hogy a fiúk nemzeti múltunk lelkes apostolai legyenek. Egyúttal kérték a többi kartársat is, hogy most, amikor a tavasz megbolygatja az ifjúságot, a legnagyobb szigorral követeljék meg kötelességük maradéktalan teljesítését, hogy így az érettségire maradéktalanul felkészülhessenek. Lelkükbe kellett vésni a becsületes magyar ember kötelességét.

Az április 24-i tantestületi értekezleten Macskási Attila iskolaigazgató joggal állíthatta, hogy a tanári kar általában kötelességtudóan és lelkiismeretesen dolgozik az ismeretek bővítésén és a hazafias érzelmek elmélyítésén. Hangsúlyozta, hogy az osztályozásban a tanári kart mindig a jóindulatú szigor kell vezesse.

A tantestület megbeszélte, milyen tapasztalatokat szerzett a tehetségkutatás terén. Az igazgatóságához eljuttatott úrlapokat az osztályfőnökök töltötték ki. Figyelmesen olvasva a hajdanvolt tanárok gyöngybetűs írását, megállapíthatjuk, hogy minden osztály (elég) szépen dolgozott, tudásban gyarapodott, fegyelme, pedig megszilárdult. Az iskola 300 tanulójaiból leosztályoztak 268-at.

Megrovások és elégtelenek száma: latin nyelvből 35, magyar nyelv és irodalomból 34, mennyiségtanból és mértanból 28, németből 21, természettudásból 20, földrajz és néprajzból 18, rajzból 16, gazdasági és társadalmi ismeretekből 5, történelemből 4, hit- és erkölcsstanból, francia nyelvből és románból 1-1.⁸⁵

1942. május 14-én a nyolcadik osztály záró értekezletén kidomborították, hogy a tanulók többsége tanulmányi és fegyelmi téren jelentős előrehaladást ért el, igyekeztek az elmulasztottakat pótolni. Mind a rendes-, mind a magántanulók érettségire bocsáthatók.

A június 17-i évváró értekezleten ismertté vált, hogy az iskolai fegyellemmel nincs baj, kisebb áthágások előfordultak. A negyedik b) osztályos tanulókat korukhoz képest elég szerénynek nevezték, akaraterejük erősebb lehetett volna. A hetedik osztály tárgyi tudása alacsonyfokú. Fegyelme jó, iskolán kívüli magatartása szigorú ellenőrzést igényelt.

1942. november 24-i jelentésben írták, hogy öt tanáruk katonai szolgálatot teljesít és, hogy helyettesítésük gondot okoz. Macskási igazgató

az értekezlet tudomására hozta, hogy két kartársukat: dr. Kardos Lajost és dr. Kardos Lajosnét szolgálati érdekből áthelyezték a pécsi állami gimnáziumhoz.

Az első osztályban sok román és szórványgyermek volt, ezek még küzdöttek a magyar nyelvvel. A harmadik-hetedik osztályokban az ifjúvezető mozgalomban való részvétel egyeseknél feltűnő hanyatlást okozott. Az ötödik osztályban a tanárhiány, és a gyakori változások miatt a tanulók latin nyelvtudása elenyészően csekély (Kornya Lajos). A hetedik osztályban a sok hiányzás nagy része a légmentesített szolgálat miatt volt. Az visszavetette őket a tanulásban.

Az 1943. február 9-i osztályozó értekezletről az igazgató és két tanár betegség miatt hiányzott, Büky Lajos, Mátyás Antal és Tóth Géza a harctéren volt. Napirenden szerepelt még az alkoholelleses nevelés, kirándulási tervezet, délvidéki tanulók felvétele, javítótorna engedélyezése, Horthy- ösztöndíjra pályázat, tanárigénylés, gyakorló tanárjelöltek foglalkoztatása, a német ifjúsági szervezet (Hitlerjugend) tagjainak törviselete⁸⁶, diákfotó kiállítás, vöröskereszt munka, takarékosági propaganda stb. – összesen 48 hivatalos ügyirat és helyi probléma ismertetése.

Az iskola 231 tanulója közül leosztályoztak 219-et. Latinból 30-an, matematikából 29-en, magyar nyelv- és irodalomból 26-on, földrajzból 15-ön, természetrajzból 12-en kaptak megrovást.

Az 1943. áprilisi ellenőrző értekezletről még mindig hiányzott a harctéren lévő négy tanár, közöttük Fehér Imre is. Tudtukra adták, hogy önállósult a leánybennlakás, hogy Komjáthy és Mán tanárok magántanítási engedély-kérelmét elutasították. További problémák: pápai kirándulás, honvédelmi ösztöndíj-pályázat, román nyelvű beszélgetések – tantárgyként az anyakönyvbe történő bevezetése, a gyerekek vallásos nevelése stb.

Az elnök és a tantestület tervbe vette Kentelke és Désakna meglátogatását 1-1 napos kirándulás keretében.

„Az idei könyvnapokat ezúttal is a gimnázium önképzőköre rendezi meg. Elhangzott az a javaslat is, hogy a tanulók csak este 8-ig tartózkodhassanak a városban. Megnyugtató viszont, hogy a tananyagközlésben legfeljebb egy hetes lemaradás van, s ez év végéig behozható.”

A május 13-án tartott, nyolcadikosok év végi osztályozó értekezlete tudomásul vette, hogy az osztály tanulmányi eredménye jó: 3-an kitűnő, egy jeles, 3 jó és 4 általános elégséges osztályzatot kapott.

Az 1943. július 7-i osztályozó értekezleten előbb ismertették az 58 beérkezett rendelet és utasítás tartalmát és azok elintézési módját, úgy mint

Horváth Sándor tanár lakásigénylését, a pápai diákok vendégül látását, a honvédelmi ismeretek tanításának felügyeletét, úszóiskolák, úszónapok megszervezését, leányinternátusi pályázatot, középosztálybeli ifjak kereskedelmi pályák felé irányítását, tehetséges szegény falusi gimnáziumi tanulók cipő- és ruhasegélyét, középiskolai tanulók szünidei foglalkoztatását ipari és kereskedelmi üzemekben, légoltalmi tűzoltó segélyosztályparancsnokok kiképzését, iskolai leventeparancsnoki tanfolyam szervezését, gróf Bethlen Dániel különbözeti vizsgaengedélyezését stb.

Iskolai viszonylatban jeles és kitűnő előmenetelt 26 tanuló mutatott, 12-en pénzjutalomban részesültek. Különösen az első osztályban volt sok kitűnő tanuló, szép reményekre jogosult osztály, írta Şireagu Octavian osztályfőnök, görög katolikus lelkész és népszerű, tehetséges román költő.

A második osztályban az igazolt órák száma 2136 (3 tanuló ragályos beteg volt), a 63 tanulóból egy órát sem mulasztott egy diák. A nyolcadik osztály szorgalma mellett volt 3-4 átlagosan felüli határozott tehetség is. (dr. Kemény József).

„A hetedik osztályban sok volt a közepes képességű tanuló. Az alapképzettség hiányait növelő szorgalommal és kitartó munkával eredményesen pótolták. Az osztály közszelleme jó és egészséges. A tanulók jóindulatúak, honszeretők és vallásosak. Többségük csak egyirányú érdeklődést árul el” – áll az osztályfőnöki jelentésben.

1944. február 25-én – a jegyzőkönyv tanulsága szerint – a tantestületi értekezletről Komjáthy István katonai szolgálata miatt hiányzott.

Az igazgató határozott kéréssel fordult a tantestülethez: tárgyilagosan osztályozzanak, hogy a tanulók lássák munkájuk gyümölcsét. A megérdemeltség, és ne az igazságosság rovására osztályozzanak. Az osztályozásnak nevelő erejűnek kell lennie.

Macskási igazgató ismertette a beérkezett 44 tankerületi ügyirat tartalmát: 500 Pengő tanulmányozási segély érkezett. A fűtőnapzámosok részére 50 Pengő karácsonyi segélyt utaltak ki. Versenyvizsgás tanulók részére 3 pár lábbelit osztottak ki. Közölte, hogy áprilisban engedélyezni fogják cserépkályhák rakását. Légoltalmi felszerelés (védősisak) beszerzésére 1870 Pengő érkezett. Tiltakoztak a dél-erdélyi magyar iskolások bezárása miatt. Beindult a TBC elleni küzdelem, meg a magyar nyelvvédelmi akció. Jóváhagyták egy görög keleti vallású tanuló kérelmét, aki római katolikus vallású oktatót kért. (Rotaru D. Olivérről, a későbbi tanárról volt szó). Az ösztöndíjpályázatra nem jelentkezett senki. Intézkedtek, hogy az iskola iratai légitámadás esetén is biztonságban (az óvóhelyen!) legyenek stb.

A tanulmányi eredmény a nyolcadik osztályban volt nagyon elgondolkodtató, a statisztika szerint, itt 58 %-os bukást mutattak ki. A félév folyamán csupán két súlyos fegyelmi eset fordult elő.

Február 7-én két hangosfilm-bemutatóját engedélyezték (Szózat, Földindulás). December 20-án a tanulóotthon minden hálószobájában karácsonyfát állítottak, és rövid karácsonyi műsort tartottak. Az igazgató engedélyezte három nevelő jellegű film megtekintését, továbbá az Iparos Egylet által rendezett népművelési előadások meghallgatását. Kérésre abba is beleegyezett, hogy a leánytanulók a Nőegylet jótékonyaságú teadélutánján 5-től 9 óráig a tanerők irányítása mellett a felszolgálásban segíthessenek. Nem járult azonban hozzá az ifjúság azon tervéhez, hogy az önképző kör népi írókat (Sinka István, Veres Péter, Karácsonyi Sándor) hívjon meg egy nagyobb szabású irodalmi délután megrendezésére. Úgy vélte, hogy az ifjúságnak nem az a feladata, hogy szerepeltessen, hanem az, hogy szerepeljen. Anyagi rizikóval járó, sok fáradtságot kívánó, kockázatos akcióba az ifjúság nem bocsátkozhat.⁸⁷

Említésre méltó a harmadik osztály tanulmányi esete. Az 57 tanuló előmenetele sok kívánnivalót hagyott maga után, itt sok tanuló nem volt alkalmas gimnáziumi tanulmányra. Szándékuk csupán a négy osztály elvégzése volt. Bajok voltak a tanulók egészségével is: egy közülük reumás volt, mely a szívére húzódott, ketten kórházi kezelésben részesültek, egyiknek a fülét, a másiknak a gyomrát kezelték. Gyakran fordult elő hűlés és gyomorrontás is. (Tóth Géza)

„A hetedikesek közepes tehetségű tanulók, közepes szorgalommal és sokirányú elfoglaltsággal megfelelő eredményt értek el. Többségük erős szervezetű, jó sportember. A nyolcadik osztály hét tanulója bár közepes tehetségű, szorgalma teljességgel hiányzott” – jelentette Reindl Frigyes.

Minden tantestületi értekezlet végén el kell mondani a magyar Hiszekegyet: „Hiszek egy Istenben, Hiszek egy hazában, Hiszek egy isteni örök igazságban, Hiszek Magyarország feltámadásában. Ámen.”

Kihunyt a fény...

1944. április elsején⁸⁸ tartották a Hunyadi János gimnázium utolsó, nagyon rövid tantestületi ülését. Hiányzott Komjáty István és Kónya Árpád, akik katonai szolgálatban voltak.

Macskásy Attila igazgató bejelentette a vallás- és közoktatásügyi miniszter rádión továbbított rendeletét, hogy április elsején lesz a tanévzárás.

Megvitatták az év végi osztályzatokat és magaviselet jegyeket. Az igazgató kérte a tantestületi tagokat, hogy haladéktalanul töltsék ki az

anyakönyveket, bizonyítványokat és értékesítőket, végül pedig a tanulók minden okmányát adják ki!!!

A tiszavirág-életű, ámde rendkívüli jelentőségű, a megye mindaddig egyetlen ilyen művelődési intézményének igazgatója, a következő szavakkal zárta a gyűlést: „Mindaddig, amíg az illetékes tanügyi hatóságok másként nem rendelkeznek, senki sem hagyhatja el állomáshelyét.”

Maradtak volna szívesen, de a férfiakat behívták katonatiszti szolgálatra. A felső osztályos nagy fiúk önkéntesen bevonultak a hazát szolgálni. A kisebbek légtalpi (LEGO) megfigyelő, légiriadó, életmentő és romeltakarító munkára voltak beosztva. Elég sok hunyadis diák vett részt az óvárhelyi katonai repülőtér építésében is.

1944 nyarán Magyarország-szerte, egyre gyakoribbá váltak a légi riadók meg a bombázások. A pánikhangulatot fokozta a nyugat-ukrajnai német menekültek, meg a háború poklából bénán érkező örök életükre megnyomorított katonatestületek lehangoló látványa.

1944 augusztusától Románia megszűnt német-magyar szövetséges lenni.

A viharfelhők – keletről érkeztek – szinte mindenkit menekülésre készítettek: kit erre, kit arra kergettek a szelek. A II. Világháború tűzhengere áthaladt felettünk. A szászok túlnyomó többségét a háború vihara nyugatra sodorta.

Új tanévkezdésre többé nem került sor. A folytatás elmaradt. A Hunyadi gimnázium sok magyar intézménytársának sorsára jutott... Élt 1069 napot.

A háború áldozatává vált magyar középiskolát az utódok is szívükbe zárták. Ha ki is hunyt a tudás messze világító fáklyája, játékony hatása 60 esztendő után is érzékelhető.

Jómagam azon kevesek közé tartozom, akinek a szász gimnáziumban tanárkollégája volt Linul Teofil. A hajdani Bolyai Tudományegyetem egykori diákjaként, annak Testnevelési Katedráján megismerhettem Kovács Bélát is, aki két évig tanárom volt. Az egykori hunyadis diákok közül pedig Nagy Károly és Rotaru D. Olivér tanár kollégám lett. Nagy Lajossal, Farkas Jánossal és Péteri Tivadarral együtt osztoztunk a dési bennlakás mindig szegényes és egyhangú kosztján. Grapini Licinius dr.-t családom barátjának tekintettük.

Tanárként – s erre büszke vagyok – 40 éven át a Hunyadi gimnázium épületében a felelős és becsületes munka szellemében magyar és román tanulókat tanítottam.

A Hunyadi gimnázium diákjainak azonosító- és megkülönböztető jele a Bocskay sapka, vitézkötéses kabát és a diákjelvény volt. A jelvényt a

Bocskai-sapkán, vagy a mell bal felén hordták. Szabályos, négy keresztszerű mezőre osztott, a Szentkoronával ékesített, 50 milliméter magas és 35 milliméter széles címer volt.

A címerpajzs bal felső felén 17x17 milliméteres nagyságú fehér zománcmezőben, 3 sorba rendezett aranybetűkkel a következő szöveget írták: BESZTERCEI M. KIR. ÁLLAMI (a jobboldali mező alján ugyancsak fehér zománc alapon volt olvasható a folytatás) HUNYADI JÁNOS GIMN. A címerpajzs vízszintes felezővonallal határolt bal alsó sarkába került a piros fehér zöld zománcú nemzeti szalag.

A címer jobboldalán, a felső mezőben sötétkék zománc alapon aranszegélyű, csőrében aranygyűrűt tartó, éberem figyelő koromfekete holló látható.

A címertanban járatos olvasónak nem kell elmondanunk, hogy a gyűrűs holló motívumot a Hunyadiak nemesi címeréből kölcsönözték. Egyesek a holló latin nevéből eredeztetik a Hunyadiak Corvinus (r. Corvinul) név változatát.

Oktatás. Az újrakezdés roppant nehézségei

A vége felé közeledő második világháború országhatárokat törölt el, és új határok meghúzásához vezetett. Városok és falvak, családok és egyének életében maradandó, fájdalmas emlékeket hagyott. A háborúban részt vett a megyénkben addig tevékenykedő férfi tantestületi tagok jelentős hányada is. Alig vonult át felettünk a szovjet front, az itthon maradt tanítók és tanárok megpróbálták a lehetetlent: ha kínos-keservesen is, újra indítani a magyar anyanyelvű oktatást. Ezekről a kezdetekről szerettünk volna alapos tanulmányt írni. A romániai állami levéltári anyagot felkutattuk és figyelmesen áttanulmányoztuk. Mint már annyiszor, ez is híjával találtatott.

Munkánkban a fő figyelmet a demokratikus jelzővel illetett kommunista barát Groza kormány nemzetiségi politikájának köszönhetően létrehozott Észak-Erdély Főtanfelügyelősége iratanyagának helyi vonatkozásaira összpontosítottuk. Bár szerettük volna az 1953-ig terjedő időszakot bemutatni, erről le kellett mondanunk. Le, mert az érvényben lévő törvények értelmében ezek az iratcsomók még titkosítva vannak.

A rendelkezésre álló szövegek hiányosak, és nem is fogják át a Beszterce-Naszód megyei sajtós eseményeket, s ahogy mondani szokás, ennek nem is járhattunk a végére. Mindezek ellenére, eléggé meggyőzőek ahhoz, hogy belőlük a figyelmes olvasó megfelelő következtetéseket vonhasson le. Kiindulópontnak így is jó, hisz az utánunk következő

nemzedék bűvárai még sok, most még nem rendezett, és hozzáférhetetlen becses helytörténeti dokumentumot tehetnek majd közzé.

Az újrakezdés nehézségei nem kerülhették el a figyelmünket. Szándékunk szerint a szívünkhöz közel álló, a nemzet hajdani napszámosai által írt, avagy a címükre küldött utasítások és rendelvek sűrűjében bűvárkodunk.

1945 elején két, az erdélyi magyar anyanyelvű oktatás szervezését és irányítását hivatott regionális szervezetet hoztak létre. Az egyik Dél-Erdély, a másik Észak-Erdély Tanfelügyelői Hivatala volt. Előbbinek Brassóban, utóbbinak Kolozsváron volt a székhelye. Hatáskörük Dél-, illetve Észak-Erdély megyéire, pontosabban az azokban megszervezett Magyar Tanfelügyelőségekre terjedt ki.

A Beszterce székhelyű Magyar Tanfelügyelőség irattárából ránk maradt első okiratot 1945. február 9-én keltezték. Ebben utasították az iskolákat, hogy sürgősen készítsenek magyar nyelvű körbélyegzőket. Román felírat- és címer nélkül, szólt az utasítás.

Február 22-én Észak-Erdély tanfelügyelője közölte, hogy a nemzetnevelési miniszterrel történt tárgyalások és egyeztetések eredményeként a magyar népiskolák tanfelügyelősége szóban és írásban szabadon használhatja a magyar nyelvet. A Himnusz és a Szózat első versszaka tanítható és énekelhető a népiskolákban. A román nyelvű népiskolákban heti két órában lehet magyar nyelvet tanítani.

Öt nappal később a kolozsvári központ javasolta a magyar tanítóság továbbképzését szolgáló művelődési körök szervezését. Ugyanakkor hangsúlyozták, hogy a népiskolai oktatás ingyenes, beíratási díj nem szedhető. „A szülőknek vagy a gyermek nevelőjének szabad iskolaválasztási joga van. A tankötelezettség időtartama 4-5, népiskolákban 6-14 év. Indokolt esetben a korhatár 16 évig meghosszabbítható”.

Ezzel egyező időpontban Sófalvi Balázst Besztercére nevezték ki tanítónak. Március végi az az utasítás is, amely a közművelődéssel kapcsolatos intézkedéseket szorgalmazott: Minden faluban megalakítandó a Magyar Népi Szövetség Közművelődési Egyesülete. Fel kell állítani ennek ifjúsági tagozatát is, és ebbe felvenni az összes, népiskolán kívül élő ifjakat és lányokat. A létszámok közlését türelmetlenül várták.

Havonta legalább egy műsoros előadást kellett tartani. Csak engedélyezett műsorszámok jöhettek szóba. Más anyag előadását szigorúan megtiltották.⁸⁹

Április elsején Észak-Erdély Tanfelügyelőségi Hivatala közölte, hogy a Nemzetnevelésügyi Minisztérium egészségügyi okokból megtiltotta a

tanulóifjúságnak a színházak, mozik és népes helységek látogatását. (Ekkor országos méretű influenza-járvány volt kibontakozóban – Sz.Z.)

Három nappal később – hivatalosan közölték, hogy a Nemzetnevelésügyi miniszter Hatházi Sándort (Kolozsvár) rendeletileg megbízta a tanügy főigazgatói teendőinek elvégzésével.

Közös dolgaink rendezésében előrelépést jelentett az 1945. április 7-i közlemény, amiből megtudtuk, hogy a Nemzetnevelési Minisztérium kiutalta a magyar tanszemélyzet részére a román állami tanszemélyzet javadalmazásával megegyező fizetéskülönbözetet. Addig ugyanis az egyházi iskolák tantestületeit egyáltalán nem fizette az állam. Az állami népiskolákban csupán előleget adtak, a fizetés a románokéhoz képest jóval kisebb volt. „Kilátásba helyezte továbbá, hogy április 1-től kezdődően teljes joggal felveszi tantestületeinket az állami költségvetésbe.”⁹⁰

Április közepéig Erdély-szerte a magyar egyházak tanítói súlyos anyagi gondokkal küszködtek. Állításunkat a besztercei református elemi iskola esete is alátámasztja. E hónap 20-án a Pap Andor lelkész és Ambrus György gondnok az iskola tantestületével tartott gyűlésen elmondta, hogy iskolájuk súlyos anyagi nehézségekkel küzd. Tanítóinak csak nagyon kicsi fizetést tud biztosítani, csupán havi 300 Pengőt. A kérdés az volt, hogy ilyen alacsony fizetés mellett a tanítók maradnak-e? Hajlandók-e, tovább dolgozni? A jelenlévők mindenike határozott igennel válaszolt – és kifejezte reményét, hogy a dolgok hamarosan jóra fordulnak.

Horváth István sófalvi tanító két és fél hónapot töltött internálótáborban. Távolétében Bakos Zoltánné helyettesítette. Feladata volt a hitoktatás is. Valaminek közbe kellett jönnie, mert a későbbi hivatalos jelentésben azt is megírták, hogy amíg sófalvi Horváth István internálótáborban volt, Pásztor Károly V. középiskolai osztályt végzett fiatalember helyettesítette.

Május utolsó napján értesítették a tanfelügyelőséget, hogy a közeli napokban megkezdí működését az észak-erdélyi magyar tanszemélyzet besoroló bizottsága. Mivel gyorsan kellett cselekedni, kérték a tanítókat, hogy sürgősen szerezzék be a szükséges iratokat.

Június hónap az áthelyezések időszaka volt. Pasztohy Dénesné cegőtelki okleveles tanítónő Marosvásárhelyre való áthelyezését kérte. Magyarosi Márton 1938 és 1955 között Magyarneemegyén, Zselyken, Aszubesztercén és Mezőkecseden szolgált, mindig ott, ahol szükség volt rá. Neje Vermesen és Zselyken tanított.

A magyarneemegyei állami népiskolába negyedik tanítóinak Rosdonday Gizellát nevezték ki. Fekete Ferenc Sófalván kapott tanítói állást.

Június közepén az oklevél nélküli tanítók részére nyári tanfolyam szervezését tervezték. Az elsők között a sófalvi, 22 éves Varga Mihály és Pásztor Károly (21 éves) továbbá a beszercei Nagy Károly (a Hunyadiban hetedik osztályt végzett) kérte részvétele engedélyezését. 1945. augusztus idusán hivatalosan közölték velük, hogy az oklevél nélküli tanítók tanfolyamát a nemzetnevelési miniszter nem engedélyezte.

A nyár folyamán Óradanáról írták, hogy ott nyolcvan óvodaköteles magyar gyerek van. Részükre magyar óvónő küldését kérték.

Cegőtelkén harminckét, hat és három év közötti magyar gyerek számára nyári óvoda engedélyezéséért folyamodtak. (1945. június 4.)

Hallatott magáról a beszercei római katolikus népiskola is, az iskolaszék elnöke Lestyán József volt.

Még be sem fejeződött a tanítás, amikor Bukarestből kategorikus felszólítást küldtek az összes iskolák címére. A szöveg így hangzott: „Az összes tantermekben és irodahelyiségekben ki kell függeszteni fő helyre az Uralkodó és az anyakirályné berámázott arcképét.” (1945. június 3.)

Július elején körzetekre osztották s egy-egy központba irányították vizsgáztatás végett több népiskola hetedik osztályt végzett tanulóit.

A tacsai magyar tannyelvű állami iskolánál tartott abszolváló vizsgára Tacsról 4 fiú és 3 leány, Cegőtelkéről 2-2, Szentmátéból ugyanennyi, Újjsóból 3, összesen 18 tanuló vizsgázott. A vizsgáztató bizottság elnöke Zsigmond Elek volt. A magyarnemeyei abszolváló vizsgaközpontban 22 tanuló sikeresen szerepelt. Sófalván a vizsgáztató bizottság előtt 15 hetedikes tanuló jelent meg és kapott átmenő jegyet.

A hónap második felében két közérdekű akció szervezésére került sor.

A Magyar Népi Szövetséggel karöltve az országos Petőfi ünnepség megtartását javasolták.

1945. július 20-án pedig közölték, hogy az MNSZ Országos Vezetősége segíteni kíván a katonai szolgálaton, hadifogságban lévő elhurcolt tanítók és tanárok családján. E célból pontos kimutatások elkészítését kérték a megyei tanfelügyelőségektől.

Ugyancsak júliusban a vakációban történt, hogy a zselyki Magyarosi tanítóházaspár: Márton és Éva, háromheti szabadság engedélyezését kérte. A jóváhagyás reményében megadták leendő tartózkodási helyük pontos címét is.

Az ősz rázós eseményekkel köszöntött be. Ismertették annak a magyarellenes belügyminiszteri rendeletnek a tartalmát, mely szerint szeptember 15-től megkezdődik a nem román állampolgárok kiutasítása. A kiutasítástól csak akkor fognak eltekinteni, ha a maradást írásban kéri a Csendőrfelügyelőség és a Nemzeti Demokrata Arcvonal (F.D.N).

Felhívták az érdekeltek figyelmét, hogy sürgősen intézkedjenek. Ellenkező esetben a kiutasítást nem kerülhetik el!

A még létező zűrzavaros helyzetet kihasználva, többen is megszerették volna kaparintani az amúgy is kifosztott, szegény iskolák épületeit vagy azok egy részét.

Szeptember 3-án figyelmeztették a tantestületeket, hogy egyetlen használatban lévő iskolaépület sem adható át! Vegyes lakosságú helységekből a tantermeket és épületeket a tanulók számával arányosan kell megosztani,

Szeptember végén jó hír járta be a magyar tantestületek és szülők világát, kimondták: „Az olyan helységekből, ahol minimum 20 gyerek van, magyar iskola létesíthető.”⁹¹

Október hónap irattári anyagából csupán két okmány maradt ránk, az is rossz hírt tartalmazott. 27-én azt írták, hogy a hadifogságból hazatért tantestületi tagoknak jelentkezniük kell a Purifikáló Bizottság előtt. Itt arra voltak kíváncsiak, tiszt vagy tiszthelyettes volt-e, harcolt-e a román hadsereg ellen, milyen párt tagja volt és végül: hogyan viselkedett a román és zsidó lakossággal szemben? Ha pl. kiderült, hogy földbirtokos családból származott, azonnal menesztették a tanügyből.

Két nappal korábban Észak-Erdély Tanfelügyelője szorgalmazta, hogy az állami- és felekezeti iskolákban iskolaszövetkezeteket létesítsenek. Ezeket felsőbb osztályos tanulók vezették s gondoskodtak a tanulók tanszerekkel történő ellátásról. Valódi célja nem is a jó áruellátás, nem a csekély haszon biztosítása, hanem a szövetkezeti tevékenység népszerűsítése volt.

November eseményekben bővelkedett, legalábbis ezt tükrözik a ránk maradt iratok. Így, a Román Államvasutak vezetőivel lefolytatott tárgyalások eredményesek voltak. Azt a kedvező döntést hozták, hogy az összes tanerők és a segédszemélyzet félárú vasúti menetjegy megvásárlására arcképes igazolvány kiállítását kérhették.

Elrendelték a világháborúban eltűnt, hadifogoly vagy halott tanítók összeírását. A kimutatásban fel kellett tüntetni azok családi állapotát, gyermekeinek számát és anyagi helyzetét. Segélyakciók szervezését fontolták.

Hatházy Sándor magyar tankerületi főfelügyelő (Kolozsvár) az érdekeltek tudomására hozta, hogy elkészültek a második, harmadik és negyedik osztályos tanulók magyar nyelvű tankönyvei. Kérte az igénylések benyújtását.

Óradnáról azt jelentették, hogy a római katolikus egyházi iskola bútorait a román állami iskola jogtalanul átvette, visszaadni pedig nem

akarja. A helyszínre kiszállt a jelen levő miniszter küldött is, aki azt javasolta, hogy a vita tárgyát képző bútorokat egyenlően osszák szét. A román iskola igazgatója váltig erősítette, hogy a háborúban a katolikus iskola bútorai megsemmisültek. Elhívták a bútorasztalost is, aki tanúsította: a szóban forgó bútorokat a katolikus egyház rendelésére ő maga készítette s érte járó fizetést is felvette.⁹²

Óradnára egy harmadik tanító kinevezését kérték. Szabó Józsefné sz. Petricsek Berta 20 évet szolgált Óradnán.

Bíró Ágh Lajost Sajószentandrásról Radnaborberekre osztották be.

Az egyházi iskolákban heti két vallásóra beiktatását engedélyezték.

November 16-án a maga nemében szokatlan és szomorú kérelem érkezett Beszterce város magyar társadalmához. Sajószentandrásan a szegény tanító házaspár kisgyereke hosszú szenvedés után meghalt. A tanítócsalád minden vagyonát, bútorát pénzzé tette, hogy a kis ártatlan beteget meggyógyíthassák.

Kérték: segítsenek a családon! Adakozzanak! Összesen 44 besztercei magyar ember adakozott. Legtöbbet, 2-2000 lejt, Márk Etelka és Gede Jánosné adott. Az adakozók között volt Kollár Zoltán, Plesch Rezső, Mikle Matild, Varga István, Király Júlia, Orbán Balázs, Keresztes Árpádné és férje, továbbá Lestyán Ferenc, Fogarasi Jenő, Farkas János, Szmolka Jenő és Elekes Mihály. Mindnyájan együttérzésről és nagylelkűségről tettek tanúságot. A vármegyei tanítók pénzadománya 4000 lejt tett ki. Összesen 26.800 lejt adtak át a rászorultaknak.

Törvényben szabályozták az iskolai hitoktatást. Az egyházi iskolákban heti két vallásóra beiktatását engedélyezték. (1945. november 24)

1945 folyamán a szovjet hadsereg és az általa nyomtatott és forgalomba dobott felbecsülhetetlen mennyiségű papírpénz miatt az infláció egyre aggaszóbb méreteket öltött. Októberben a havi tanítói fizetésből már nem lehetett megélni. A vészhelyzet utolsó perceiben a román kormány jelentősen megemelte a tanügyi káderek fizetését. Egy első fokozatos, 8 gradációs tanító legalább 15 évi régiséggel havi 107.700-, a helyettes tanító 43.300 lejt kapott. A legmagasabb elérhető fokozatos főtanfelügyelő havi javadalma 127.700 lej volt. Az V-VII. osztályban a fizetések 134.800 és 80.900 lej között váltakoztak. Korai volt az öröm, mert az infláció miatt a pénz napról-napra veszített értékéből s a nyomor újból úrrá lett a nemzetben.

Az év utolsó hónapjában Beszterce-Naszód megye falvaiban 20 magyar tantestületi tag szerepelt a fizetési jegyzékben, Magyarnemegye 5, Sófalva 2, Tacs 2, Sajószentandrás 1, Zsejk 2, Nagysajó 1, Cegőtelke 2, Szentmáté 1, Újös 1, Óradna 2, Radnaborberek pedig 1 személlyel volt jelen. Egy hónappal korábban még csak 19-en voltak.

Ugyanekkor Besztercén tevékenykedett Vincze András és neje, Anna, Bányai Gáspár, Mikle Matild, Nagy Erzsébet, Nagy Anna, Miciu Mária és Palkovits Mária. Vincze András havi nettófizetése 17.600-, a helyettesítőké csupán 4770 lej.⁹³

1945. december elején a szentmátéi református egyházközség presbitériuma (a gyülekezet által választott egyházközségi tanács) Móriczi Máriát rendes tanítónak megválasztotta.

Sófalván Fekete Ferenc tanítót, aki addig a református iskola egyik helységében húzódott meg, áthelyezték igazgatóként Magyar Nemzetre. Itt református kántori teendőket is el kellett látnia. Kővári Albertet Sófalván juttatták tanítói álláshoz. A sófalvi református egyházközség azonban úgy döntött, hogy megszünteti a magyar tannyelvű állami népiskolát. Ugyanakkor kimondták egy második tanító beállításának szükségességét is.

Itt csupán azt jegyezzük meg, hogy a tanév elején még két állami magyar tanerő tevékenykedett a szomszédos Sófalván.

A sófalvi hívek döntése utáni harmadik napon (dec. 15.) megérkezett Észak-Erdély Tanfelügyelői Hivatalának a hivatalos válasza is. Ebben szó szerint ez állt: „Az állami magyar nyelvű népiskola nem szüntethető meg! Ha elegendő gyerek iratkozott be, mind a két tanítói állás betöltendő.”⁹⁴

Gyerekek dolgában sem Sófalva, de még Beszterce sem állt rózsásan. Utóbbi állami népiskolájának mindössze 56 gyereke volt (1945. dec. 8.)

A működő iskolák irányítása, segítése sok nehézségbe ütközött. Hihetetlenül hangzik, noha igaz, hogy a Besztercei Magyar Tanfelügyelőségnek egy évi működés után sem volt tanfelügyelője. A hivatalos iratok a tanfelügyelő jóváhagyása és aláírása nélkül jelentek meg. Aztán úgy alakultak a dolgok, hogy néhány héttel karácsony előtt a szovjet hadifogságból hazatért Bányai Gáspár, akit mindjárt ideiglenes tanfelügyelőnek javasoltak. Kinevezési okmányát nem leltük meg, de tudjuk, hogy az 1950-es évek közepéig tanfelügyelő volt.

Az 1946. esztendő elején országos méretű akció indult, hogy felmérjék az iskolák, tantermek állapotát és leltárát. 1946. február közepén Zsigmond Elek tacsai igazgató-tanító jelentette: „Az iskolaépület az állam tulajdona. 1900-ban épült a református egyház telkén. A háborúban súlyos rongálást szenvedett. Jelenleg csak kényszerből használható. A fedél, falak, ajtók, ablakok, stb. alapos javítást kíván. A vécé összeomolva, használhatatlan.”⁹⁵

14 nagyobb és 5 kisebb pad szerepelt a leltárban. A 14 vaspadot úgy összerongálták, hogy hasznavehetetlenné váltak.

Szinte ezzel egyidőben készült el a zselyki iskola leltára is. Itt 26 vas- és 15 fapadot vettek nyilvántartásba. Négy vaskályha és két tábla meglétéről is beszámoltak.

Országos gondot okozott a téli fűtés megoldása. A legtöbb kályha már kiégett, ha egyáltalán volt, nyers-vagy vizes fával fűtöttek, a füst miatt szinte állandóan nyitva kellett hagyni az ablakot. A tanterekben – a falvakon sem volt villanyvilágítás. Petróleumhoz szinte lehetetlenség volt hozzájutni. Azért a tanítás megkésve kezdődött. A szűkös, homályos kis osztályterekben a rosszul öltözött- és táplált tanulók összezsúfoltan ültek, egymás mellett szorongtak a régen készült, ósdi, ütött-kopott, recsegő-ropogó és kényelmetlen padokban. Sok iskolapad, ha beszélni tudott volna, elmondhatta a benne ülőknek, hogy azokat a nagyszüleik is koptatták, gyerekkorukban.

Több iskolában arra buzdították a tanulókat, hogy az őszi-tavaszi időszak minden tanítási napján hozzanak hazulról egy-egy darab száraz fát. Ezek jogot formálhattak arra, hogy a kályhához közel ülve a többiekénél jobban melegedjenek. Ha a tanteremben több tanuló volt, mint az ülőhelyek száma, a helyhez nem jutók a katedra körül, a dobogó szélén ültek, s mihelyt a tanító előbbre lépett, rosszalkodni kezdtek.

Mivel az összes vidéki iskoláinkban a kis létszámú tanuló miatt összevont osztályok működtek, egy-egy osztályra jutó óra időtartama alig haladta meg a 10-15 percet. Az óra hátralévő részében a tanulók számára csendes foglalkozást: írást, olvasást, feladatmegoldást vagy fogalmazást biztosítottak.

Nehéz, nagyon nehéz háború utáni évek voltak ezek. A létbizonytalanság, a sok gond, anyagi nehézség, lábbeli, ruha hiánya miatt sokan nem járhattak iskolába.

Mindezek ellenére, még ha maguk is nyomorban éltek, a tanítók jól végezték dolgukat. Munkájuk eredményességét azon is lemérték, hogy sok tanítványuk a sikeres abszolváló vizsga után középiskolában vagy tanítóképzőben tovább tanult.

A besztercevidéki MNSZ (1946-53)

Bár szorgalmasan kutattunk, nem sikerült megállapítanunk sem megalakulásának, sem pedig megszűnésének pontos dátumát.

A rendelkezésünkre álló levéltári anyag fölöttébb hiányos. Ennek két oka lehet. Egyik, hogy a hajdani felelősök nem fordítottak gondot a dokumentumok megőrzésére, s ezért ennek egy része elkallódott. A másik

ok az lehetne, hogy a hiányzó anyag még nem került a levéltárosok keze ügyébe, így azt nem bocsájtják a kutatók rendelkezésére.

A hiányos anyag így is hű képet ad a hajdani Radna tartományi magyar nemzeti közösséget, avagy a szórványmagyarságot akkor foglalkoztató problémákról. A megőrzött levéltári dokumentumok szokatlanul őszinte hangvételűek, szókimondók, s hűen tükrözik falvaink második világháború utáni tömeghangulatát. Eltökéltük, hogy közreadjuk a hozzáférhető anyagot. A kedves olvasó ne számítson ismeretlen, világrengető események felbukkasására, mert ilyenek nem voltak.

Megyénk szórványmagyarságának választott vezetői, elnökei, nem szólhattak bele a magyarság országos jelentőségű ügyintézésébe, mert kevesen lévén, ott nem képviselhetek minket. A szásztagú Intézőbizottságban csak azon megyéknek volt embere, melyeknek legalább 2001 tagja volt.

A jelentések szövegéből látható, hogy nálunk is gyakoriak voltak a megye magyar népi vezetőségválasztásai, tisztségcseréi. Ezt nem a hozzá nem értésnek, vagy a szakértelem hiányának kell tulajdonítani. A hozzáértéssel és a szakértelemmel volt baj. Sok bosszúságot okozott viszont a gyakori, felülről jött felelőtlen utasítások szolgálai végrehajtása.

Nem változott a jelentések, jegyzőkönyvek vagy jellemzések mondanivalója. Csupán szelektáltunk, mellőzve a jelentéktelen szövegrészeket. Az anyag könyv formájában történő megjelenítése miatt elkerülhetetlenné vált a felhasznált levéltári román és magyar nyelvű dokumentumok időrendi sorrendbe helyezése és tagolása.

Az általam adott fejezetcímek a bennük lévő tartalommal kapcsolatosak.

A közreadott dokumentumok beszédesek, el is kell olvasni őket.

A közreadott szövegből kiviláglik, hogy a kommunista párt – legalábbis ezt hangoztatta, a szegényekre támaszkodva a középparasztokkal szövetkezve harcolt a falusi és városi burzsoázia ellen.

Az sem mellékes megjegyezni, hogy mihelyt megszilárdította hatalmát, becsapta szövetségeseit. A szocialista rendszer azzal édesgette magához a lakosság szegény rétegeit, hogy a hazug kommunista propagandát valósággal beléjük sulykolta. Egyenlőséget, kenyeret, földet, békét ígért nekik, pontosabban a gyerekeiknek, akik majd jóléti társadalomban fognak élni. Az egyenlőség nem valósult meg. A kenyér egyre kevesebb lett, a rendszer utolsó szakaszában alig lehetett hozzájutni, a falvakba el sem jutott.

A szegényeknek osztottak ugyan földet, később azonban elvették tőlük. Kényszerítették őket, hogy lépjenek be a kollektív gazdaságokba. A

béke még a társadalmon belül sem valósult meg. A kommunisták állandó, földesurak, gyárosok, bankárok, kulákok, spekulánsok, árdragítók stb. ellen. Ezt nevezték osztályharcnak.

El kell ismerni, hogy a kommunista rendszer vezetői viszonylagos jólétben éltek. Bár nem voltak, nem lehettek vallásosak, sőtül hitték, tudták és megtapasztalták, hogy minden szentnek, főleg pedig nekik, maguk felé hajlik a keze.

A kommunista vezetésű román állam saját meghatározása szerint proletár diktatúrát, azaz törvény által nem korlátozott hatalmat hozott létre. Állításuk szerint ez a többség diktatúráját jelentette a kisebbség fölött. A belbiztonsági szolgálat kiépítette az egész országra kiterjedő besúgó-hálózatát. Minden faluban vagy városban kötelező módon beszervezték az egyházközösségek papjait, kántorait, gondnokait, harangozóit továbbá egy-egy, velük jó viszonyban lévő személyt.

Feladatuk az volt, hogy meghatározott időközönként jelentéseikben beszámoljanak az egyház embereinek rendszerellenes, vagy akként értelmezhető tevékenységéről, kijelentéseikről, a falu hangulatáról, stb. stb.

Ha a jelentések nem voltak egyértelműek, még további 15 embertől kértek információkat. 1961 tavaszán kiépítették a középiskolás besúgóhálózatot is. Igazgató, aligazgató nem lehetett az, aki nem írt alá együttműködési kötelezvényt a Securitatea-val. Nem szocialista országba útlevelemmel kirándulni csak besúgók mehettek.

Bestiálisan viselkedtek a köztisztletben álló, de a kommunista rendszerrel nem szimpatizáló római katolikus papokkal is.

VII. Gergely pápa (1073-1085) a papjainak megtiltotta, hogy megnősülhessenek (cölibátus). Eme egyházi tilalom ma is érvényben van. Ez a magyarázata annak, hogy a kommunista rendszer a katolikus papokat nem tudta zsarolni feleségeik, gyermekeik, munkahelyük elvesztésével, közép- vagy főiskolából való kizárással, stb.

Jó megjegyezni, hogy a kommunista érában a gyulafehérvári római katolikus főegyházmegye 130, megalkuvást nem ismerő papja ült hosszabb-rövidebb ideig börtönben.

Közös ügyeinkről – magyar szemmel

Tallózás a Magyar Népi Szövetség megyei vezetőségének 1946-1947 évi jelentéseiben és jegyzőkönyveiben.

Rövidített szöveg.

1946. május 26. Naszód megye területén 10 helységben szervezték meg a Magyar Népi Szövetséget. Tapasztaltuk, hogy sok helyütt

összekeverik szervezetünk stratégiai, általános céljait az apró, helyi jelentéktelen célokkal. A hónap folyamán négy közösséget látogattunk meg. Készültünk az MNSZ Székelyudvarhelyen tartandó általános gyűlésén való részvételre. A terepmunkát nagyon akadályozza a szállítóeszközök és a pénz hiánya.

A kommunista párt mind anyagilag, mind erkölcsileg segíti a Szövetséget, beleértve az igénybe vehető pártkádereket is.

A bíró hetente, a Megyei Bizottság havonta tart ülést.

1946. június 28. A falusi szervezetek gyűléseit olykor megkésve, máskor nem tartják meg. A mánista befolyás alatt álló falvakban (a Iuliu Maniu vezette szélsőséges Nemzeti Parasztpártról van szó – Sz. Z.) a magyaroknak nem juttattak földet. (hivatkozás az 1945-ös földosztásra – Sz. Z.). Jelentettük a felettes szerveknek az esteket. Intézkedni fognak.

A szövetség gyűléseit megyszerte rendszertelenül tartják. Emiatt a magyar reakció Erdéllyel kapcsolatos rémhírei termékeny talaja találnak.

A népi szövetség beszercei szervezete az elmúlt három hét alatt három vezetőségi-, 3 bíró, 3 nőbizottsági, két választási, három szervezési és három pénzügyi ülést tartott.⁹⁶

A választási bizottság hetente kétszer tart ülést.

Intézkedtünk, hogy a listáról rosszindulatból kihagyott 350 beszercei és az 1500 sófalvi magyar személyt felvegyék a választási névjegyzékbe. (Nem kérdezzük, mi lett volna, ha a magyar nép szövetsége nem tiltakozik erőlyesen a tervezett választási csalási kísérlet ellen?)

1946. július 27. A július 26-i (vezetőségi) ülés határozata értelmében minden szervezetbe ki fognak szállni a Demokrata Pártok Blokkjának programjával. Folyik a nők beszerzése a választási kampányba.

Július 29-én szép Petőfi-műsorral fogjuk meglepni a közönséget. Ami a magyar reakciót (a demokrácia ellenségeit – Sz. Z.) illeti, az nagyon fejlett. (Eredetiben... este foarte dezvoltată – Sz. Z.)

Szeptember 25. A Magyar Népi Szövetségnek megyénkben 1730 tagja van, ebből 538 nő.

A megyei választási bizottságba beválasztották Kincses Rezsőt, Szacsvai Józsefet és Beke Andreát. Megérkeztek a nov. 19-i választási plakátok, kiosztották s Besztercén ki is ragasztották őket. Besztercén 350, Sófalván pedig 1500 magyar embert rosszindulatból kihagyták a választási névjegyzékből. A választási propaganda, a jó munka sikeréhez teljességgel hiányoznak a közlekedési eszközök. Jelenti: Imreh Gábor elnök.

1947. március 9. Idén, február 25-én a Magyar Népi Szövetség vármegyei szervezete teljesen újjászerveződött. A begyűlt tagdíjakból a bukaresti központnak egyszer 500.000, más alkalommal 359.000 lejt

küldtünk. Február 18-án este jól sikerült kultúrműsort tartottak. Eddig Móricz Zsigmond, Ady Endre, Madách Imre – a 19. század irodalma, szavalatok, politikai jellegű előadások és mezőgazdasági jellegű ismertetések voltak.

Az ifjúsági és a művelődési csoport is lendületesen tevékenykedik. Február 23-án a Nőbizottság jól sikerült műsoros gyermekdelutánt rendezett, vándor – babakelengye jegyeket adtak el igen szép sikerrel. A Nőbizottság március 8-i (1910-től a nők nemzetközi napja) gazdag programját a városháza nagytermében tartotta.

Gazdasági alosztályunk és megyei vonatkozású mezőgazdasági természetű ügyek, valamint fogyasztási szövetkezeti nehézségek elintézésén fáradozott.

A CASBI (a román állam azért hozta létre, hogy a határon túlra menekültek javait vegye át. A háború végén a románok visszakapták itt hagyott ingatlan javaikat. A magyarokkal kivételt tettek – Sz. Z.) és a földreformos sérelmeink végleges rendezését a parlamenti csoportokon keresztül várják, ahova a kért kimutatásokat elküldték.

1947. május 12. Megyei szervezetünk tagszáma 1852 fő.

Szervezetünk tanügyi bizottsága a tanügy megsegélyezésére március 10-én *A harangvirág* c. színmű eljátszását tervezte. Sajnos ez is, akárcsak a tervezett Anyák napja és az Iskola nap is elmaradt, mert az előadások megtartását a rendőrség nem engedélyezte.

Valószínű, hogy a május 15-re tervezett Dózsa-ünnepélyt sem fogják engedélyezni.

A CASBI-vel kapcsolatos panaszainkat még nem orvosolták. A földreform elfogult végrehajtása miatti sérelmeink változatlanul fennállnak. Ígérik, hogy a vetési kampány után rendezve lesz minden – jelenti Imre Gábor elnök.

1947. július 6. Agrár sérelmeink változatlanok. Nagysajón egyetlen magyar család sem kapott földet. A CASBI vonalon sincs minden rendben, a Politikai Tanács indokolatlanul, a legtöbb esetben kéréseinkre kedvezőtlen választ ad.

Szeptember 17. Sepsi Sándor kolozsvári központunk küldöttének utasítására a vezetőség lemondott s egy 11 főből álló Időközi bizottság vette át szervezetünk vezetését.

Augusztus 3-án szép számú közönség előtt nagy sikerrel megrendeztük a Petőfi emlékünnepélyt. Augusztus 23-án (magyar) testvéreink tömegesen megjelentek a Demokrata Pártok Blokkja által rendezett ünnepélyen.

Elhunyt dr. Kriza János, szervezetük egyik alapító és aktív vezetőségi tagja. Az MNSZ nevében Imreh Gábor elnök búcsúztatta.

CASBI és földreform sérelmeink változatlanok, Dr. Takács Lajos címére is elküldtük. Válasz még nem érkezett.

Az 1947-es pénzstabilizáció következtében szervezetünk anyagilag teljesen lehetetlen állapotba került. A pénzszűke miatt a tagsági díjak elmaradtak, még postabélyegre sem futja.

A magyarok hangulata lehangelő.

1947. október 15. Imreh Gábor megyei és városi elnököt alaptalanul megvádolták és megrágalmazták. E miatt vizsgálat elrendelését kérte maga ellen. A kivizsgálók mindent rendben találtak.

A kommunista párt segítségével sikerült szeptember hónapban legnagyobb földreform-sérelmeinket orvosolni. Eljártak a Megyei Földosztó Bizottságnál (Comisia de Reformă Agrară Judeţeană) s Imreh Gábor jelenlétében Nagysajón felülvizsgálták a földosztáskor elkövetett szabálytalanságokat. Ennek során 33 igényjogosult magyar testvérünknek kiosztottak 132,5 kataszteri hold földet.

Gáspár Ernő vasúti mérnök bekapcsolódott az MNSZ munkájába, hathatósan segít. Autókat bocsátott rendelkezésünkre, megkönnyítve ezzel a falumunkát.

Anyagi nehézségekkel küzdünk. Szervezetünk egyetlen fizetett aktivistája szeptember hónapban egyetlen lej fizetést sem kapott.

1947. november. 4. Jegyzőkönyv a beszercei Magyar Iparos Egylet helységében megtartott vármegyei közgyűlésről.

Jelen vannak Szentmátéból Sallak Dániel és Szabó Imre, Sófálváról: Silai István, Jakab Imre, Bíró Péter és Szabó Károly. Magyar Nemgyéről: Zsigmond Sándor, Forrai D. Ferenc és Veres András. Cegőtelkéről: Szöcs János, Nagysajóról: Székely Mihály és Székely Márton. Tacsról: Kori Tibor, Besztercéről pedig Horváth Tibor, Bányai Gáspár, Magyarosi Márton, Basalodsz Géza, Budai Dávid, Keresztes Árpád, Tóth Antalné Horváth Ödön, Grauer Sándor, Tóth Antal, Gáspár Ernő, Szabó Jenő, Hirsch Jánosné, Imreh Gábor és Veres István mint küldöttek.

Imreh Gábor felkéri Gáspár Ernőt, hogy tartsa meg kül- és belpolitikai beszámolóját...

Gáspár Ernőt javasolják, s meg is szavazzák, hogy minket képviseljen az MNSZ temesvári kongresszusán.

Tacsiak panaszzolják, hogy náluk a gyerekek nem járnak rendszeren iskolába.

Bányai Gáspár tanfelügyelő szerint: ezért csak a szülők hibáztathatók.

Silai István, Sófalva: A tagdíjat fizetni nem akarókkal szemben retorziók alkalmazását javasolja.

Grauer Sándor törvényszéki írnok javasolja, hogy szervezetünk irgalom nélkül zárja ki soraiból a rendbontókat és a kishitűeket.

Pap Andor ref. lelkész és művelődési felelős javasolja a megyei színjátszó-csoportok versenyének megszervezését 1948 januárjában.

Pap Andor javaslatát lelkesen elfogadták.

1947. november 18-i jelentés.

A magyarság körében kielégítő közömbösség tapasztalható. Vegyes lakosságú községeinkben a románok és magyarok közötti együttműködés jónak mondható. A pártokkal és a politikai szervezetekkel a viszonyunk a legjobb. Az egyházakkal, főleg a reformátussal, kapcsolatunk jó. Református papjaink mindenhol aktívan kiveszik részüket a szervezeti munkából.

A Román Munkáspárt megerősödőben van, mindjobban kezébe veszi a vezetést. Ennek következtében jogos sérelmeink mindinkább orvoslást nyernek- és apadnak. Ez a demokrácia megerősödésének jele.

Egyes vidéki szervezeteinknél kisebb nehézségek voltak az Ekés fronttal. Vármegyénkben, a beszerceit is beleértve, összesen 10 szervezetünk van, 1800 főnyi taglétszámmal.

Most szervezzük az óradnai szervezetünket, körülbelül 300 tagja lesz. A vármegyei szervezet vezetősége 18 tagból áll. Minden csütörtökön kultúrpolitikai előadássorozatot tartunk.

A szervezőbizottság felelőse, mint a Szeretfalva-Déda vasútvonal újjáépítési vezető mérnöke, állandóan terepen van, jelentését nem tudta beküldeni.

1947. december 15-i jelentés.

November 6-án szervezetünk nagyon jól sikerült népünnepély keretében megemlékezett az orosz szocialista forradalom 30. évfordulójáról.

Gáspár Ernő szervező felelős ismertette a szocialista forradalom történetét és jelentőségét. A nagyszámú közönség mellett megtisztelt jelenlétével a város újonnan választott polgármestere, Pompei Boca is.

November 4-én megyei vezetőségünk részt vett a cegőtelki református templom szentelésén. Ez alkalommal elbeszélgettek az MNSZ tagokkal...

*

Megjegyzés: A figyelmes Olvasónak feltűnhet, hogy a jegyzőkönyv és a jelentések tematikája bizonyos pontokhoz kötött. Így van, mert a bukaresti MNSZ központ által küldött kérdésekre – melyek változatlanok voltak – minden jelentésben válaszolni kellett.

A jelentések tartalma az objektív igazságot tükrözi, idővel azonban, konkrét adatok hiányában, olyan számadatokat is közölni fognak, melyek véleményünk szerint légből kapottak.

Vetnivaló mag sem maradt ...

Jelentéseink az őszi terménybegyűjtéssel és tisztújításokkal, meg a téli előkészületekkel foglalkoznak. Tallózunk a Magyar Népi Szövetség írott dokumentumaiból.

1948. szeptember 30. András Gyula elnök jelentése.

A hónap folyamán a megye minden MNSZ szervezetét meglátogatták. Tisztújítás több helyütt is volt. Az óradnai szervezet vezetőségének összetétele: 13 munkás, 5 iparos, 4 a nőbizottság tagja, 2 háztartásbeli egy pedig értelmiségi. Magyarországon a vezetőséget 10 iparos, 10 szegény földműves, 5 munkás és két értelmiségi alkotja. Sajószentandráson a szervezet irányítói: 12 földműves, 1 iparos, 1 munkás, 1 értelmiségi, ebből kettő a Román Munkáspárt tagja.

A fenti szervezeteknél a tisztújító közgyűlést befogadó termeket mindenütt a központ által küldött anyaggal díszítették fel, azaz a kormány tagjaival, I. V. Sztálin és Kacsó Sándor képeivel, és fő helyen a Román Népköztársaság címerével.

Ifjúsági szervezetünk Sárkány Ferenc szovjet hadifogságból hazatért testvérünket ifjúsági felelőssé választotta. A munka jól halad.

Gazdasági jellegű problémák. Búzából Beszterce-Naszód megyének 750 tonna termést kellett beszolgáltatnia. Ebből az államnak átadtak 601 tonnát. Árpából a megyei előírás 103 tonna volt, az állami kvótaalapba beadtak 95 tonnát. Zab 241 tonnát kellett volna beadni, eddig csupán 195 tonna gyűlt be. A falusiak gabonarakktárai üresen kongnak.

A megye idei őszi búzavetési előirányzata 9400 hektár, 100 hektár rozs, 50 hektár árpa és 20 hektár zabosbüköny.

Még nem tudjuk, hogy jutányos áron milyen mennyiségű vetőmagot fognak kiutalni. A jutányos árú vetőmagigénylők listáját a községek vezetői állítják össze – és felsőbb szervek fogják jóváhagyni.

A sajói járásban most kezdik meg a juhok mesterséges megtermékenyítését. Kolorádó (burgonya) bogár megyei jelenlétéről még nem érkezett hír.

Folynak a Borgó-völgy villamosítási munkálatai. Óradna hivatalosan kérte, hogy ezt a tevékenységet terjesszék ki a Nagy-Szamos völgyére is.

Örömhír, hogy Besztercen 10 szakmunkással megkezdték a húskonzerv gyártását. Az áru nagyon jó minőségű, csak hogy igen drága.

Szeptember 25-én a Demokrata Zsidó Bizottság beszercei szervezetével közös műsort tartottak – szép erkölcsi sikerrel. El is határozták, hogy a felmerülő kérdések megbeszélésére hetente közös munkaiülést fognak tartani, zárja jelentését Szabó Jenő elnök.

Októberben a görög szabadságharcosok megsegélyezésre nagyszabású belépőjegyes népünnepélyt rendeztek. Hogy került e téma a kommunisták napirendjére? Tudnunk kell, hogy 1946 szeptemberében a görög kommunisták polgárháborút robbantottak ki. Céljuk a hatalom megragadása volt. A Szovjetunió és a népi demokratikus országok erkölcsi és anyagi támogatásban részesítették a görög kormány ellen harcoló partizán alakulatokat. Ezek októberben létrehozták Görögország demokratikus hadseregét. Decemberben a Grammosz hegységben a görög partizánok megalakították a szabad Görögország kormányát. 1948 augusztusában a Grammosz hegységben a partizánok demokratikusnak mondott hadserege a kormányerőktől és a segítségül hívott amerikai csapatoktól súlyos vereséget szenvedett. Október 9-én megszűntek a partizánok elleni hadműveletek.

A görög kormány betiltotta a Görög Kommunista Párt működését. A polgárháborúért felelősöket hadbíróság elé állították s elítélték.

1948. decemberi jelentés tanúsága szerint november 7-én, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom napján felavatták az önkéntes munkával felépített villamos üzemet.

A burgonya beszolgáltatása akadozott s az osztályharcot élezte. A gazdagabb földművesek állandó panasszal keresték el az MNSZ vezetőit, kérvén közbenjárásukat a beszolgáltató mennyiség csökkentésére.

Azzal érveltek, hogy vetőmagjuk sem maradt. A szegény földművesek részéről ilyen panaszok nem hangzottak el.

Óradnán a november 7-i ünnepi műsor egyik számát Puiu János iskolaigazgató így jelentette be: „Acum urmează un program în limba măgară, adică maghiară”.⁹⁷ (Magyar fordításban: Következik egy számár-, akarom mondani magyar nyelvű szám.) A párt ezt megsokallva, intézkedett: Puiu igazgatót leváltották.

Megyeszerte mozgósították a tömegeket november 7-e méltó megünneplésére. A Román-Szovjet Barátsági Héten bemutatkozott a zselyki táncsoportunk. Szereplésével, teljesítményével nagy elismerést váltott ki. Ez a táncsoport november 28-án vendégszerepelt Szálva-Visón, a Vasile Luca nevet viselő országos ifjúsági építőtelepen.

A tanügyi osztály részt vett az írástudatlanok nyilvántartásba vételében és megkezdődött ezek írni-olvasni tanítása.

Sajnos, még mindig vannak...

1948. január 8-i, év végi jelentés.

Tavaly december 7-én szervezetünket meglátogatta Szabó Kornél országgyűlési képviselő. Két gyűlésen, népes hallgatóság előtt beszámolt a Magyar Népi Szövetség temesvári kongresszusának munkálatairól. Hangsúlyozta, hogy a demokratikus pártokkal az együttműködésünk a lehető legjobb.

A székelytelepiek jelentős pénzhitelt igényeltek. Ebben az ügyben ez idáig semmi választ nem kaptunk.

Két sajnálatos esemény történt megyénkben december hónap folyamán, melyek következtében bebizonyosodott, hogy még mindig vannak román sovinizta megnyilvánulások a magyarság rovására. Több zselyki testvérünket a vonatból ki akarták dobni, mert magyarul beszélek, s csak úgy tudtak megmenekülni, hogy a lépcsőkön, meg az ütközőkön folytatták utazásukat.

A második esetben az újósi községi bíró berúgott s ittas állapotban az ottani magyarságot végig verte oly módon, hogy többről orvosi látellelet kellett venni és 12-14 napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedtek.

Minden ígéretet megkaptunk a felettes hatóságoktól, hogy szigorú megtorlást fognak alkalmazni a bűnösök ellen.⁹⁸

Az ifjúság megyei vezetősége lemondott, mert semmiféle eredményt felmutatni nem tudott. Vidéki szervezeteink ifjúsági bizottságai továbbra is önállóan tevékenykedtek.

Márciusban új eseményekről számolhatunk be: városi ifjúsági szervezetünk bizottsága beolvadt az Ifjúmunkás Szövetségbe. Városi szervezetünk részéről Imreh Gábor és Veres István volt jelen. Központi rendelkezésre összes szervezeteink nőbizottságai beolvadtak a Romániai Demokrata Nők Uniójába. (r. U.F.D.R). Minden megmozdulásban részt vesznek.

Február29-én megyei szinten színjátzó- és dalosversenyeket rendeztek. A begyűlt pénzösszeget a Petőfi alap támogatására fordították.

Március elején avatták fel Besztercén a főispán, a polgármester, a hadsereg és a demokratikus szervezetek jelenlétében a székely telepeseink által, önkéntes rohammunkával felépített hidat. Ezt a székelytelepiek, a város áldozatvállalása, a szakemberek kifogástalan munkája és hozzáértése, valamint a tetemes pénzösszeg előteremtése tette lehetővé. A hídavatás ünnepi hangulatban, a román-magyar közeledés jegyében zajlott le.

Az ünnepi beszédekből is kitűnt, hogy székely testvéreink cselekedetét követésre méltónak találták. Ez a híd mindaddig becsülettel állt

a talapzatán, amíg az 1970. május 11-i hatalmas víz áradata el nem sodorta – Sz. Z.)

Bár Erdély-szerte nagy erőfeszítéseket tettek a helyi román-magyar baráti társaságok megalakítására, Besztercén 1948. április közepéig ezt nem sikerült létrehozni.

Igaz viszont, hogy az 1948. március 15-i centenáriumi ünnepek mindenhol a román-magyar barátság jegyében zajlottak le.

A megyében némi idegességre adott okot és növelte az internethatósági feszültséget a hatóságok ama barátságtalan cselekedete, hogy március 1-én a százszókkal szemben azokat a magyarokat is az Állampolgárság-ellenőrző bizottság elé idézték, akinek az állampolgársága már rég rendezve volt.

A magyarok általános sérelme a CASBI volt (Comisia de Stat pentru Administrarea Bunurilor Imigranților, azaz az Emigránsok javainak igazgatására létrehozott állami bizottság). A CASBI feladata volt a Dél-Erdélybe emigrált vagy kitoloncolt románok, illetve a Dél-Erdélyből Észak-Erdélybe jött magyarok vagyonának állami kézbe vétele és gondozása. A szovjet-román bevonulás után (1944 ősze) a hazatért románok problémamentesen visszakapták összes ingatlan javaikat. Nagyon sok magyar testvérünk – bár a hivatalos formáságoknak eleget tett, ingatlan vagyonát még gondnokságba sem adták vissza.

Egy aktív emberrel kevesebben maradtak, mert a gazdaság bizottság felelősét, Tóth Antalt, a bukovinai egyházi javak ellenőrévé nevezték ki.

A vetési kampányfelügyelő bizottságba Horváth Tibor helyett Gál Imre székely telepest jelölték.

A fenti szövegekből is látható, milyen hatalmas gazdasági és politikai nyomás nehezedett a falvak lakosságára. Ez fokozottabban érvényesült a magyarlakta falvakban, ahol a helyi hatalmasságok gazdasági kényszerintézkedései következtében a tönk szélére jutottak.

Magyar gyárat nem államosítottak...

Nem bizony, de hogy miért, e kérdést is megválaszoljuk.

Egy 1948. május 14-én írt jelentésben a szerző eldicsekedte, hogy tavasz idején megünnepelték a Népi Demokrácia Frontja ország-világra szóló, parlamenti választási győzelmét. A Népi Demokrácia Frontja kommunista kezdeményezésre 1948. február 27-én jött létre. A kommunista párton kívül fronttag lett még a dr. Petru Groza vezette Ekés Front (Frontul Plugarilor) a Nemzeti Liberális Párt és a Magyar Népi Szövetség. Később felvételüket kérték – be is fogadták – az összes romániai, jelentéktelen létszámú tömegszervezetek.

Az egy hónappal később lezajló nagy nemzetgyűlési (parlamentari) választásokon ez a koalíció kategorikus győzelmet aratott: 405 képviselőt juttatott a Nagy Nemzetgyűlésbe. A Bejan vezette Nemzeti Liberális Pártnak csupán 7 mandátum jutott, míg a dr. N. Lupu vezette Demokrata Parasztpártnak be kellett érnie kettő parlamenti hellyel.

Falun és városban egyaránt a miatt nőtt az elégedetlenség, mert a gabonabeszolgáltatási rendelet alapjaiban ingatta meg a földművelő gazdaságokat. Emiatt fokozódott az osztályharc, meg amiatt is, hogy „különösen vidéken a gazdagabb földművesek nem akarják megérteni a fenti rendelet szociális jellegét, s állandó panasszal élnek. Igyekszünk felvilágosítani őket, hogy a rendelkezés értelmében természetes is az, hogy akinek több van, többel kell hozzájárulnia országunk gazdasági fejlődéséhez. A szegény földművesség elégedett a szolgáltatási rendelettel” (Miért is ne? A szegényektől nem vehetett el az állam sem gabonát, sem pénzt! – Sz. Z.)

Való igaz, akkor más eszközökkel is meg lehetett volna oldani az állami gabonaalap biztosítását. 1. Ha az állam a piacról vásárolta volna meg az eladásra kínált gabonamennyiséget. 2. Ha a falusi gazdáknak becsületos árat fizet a terményekért. 3. Az első két esetben nem lehetett volna tönkretenni, megnyomorítani a közepes és nagyparaszti gazdaságokat. E nélkül pedig nem lehetett volna fizetni a Szovjetunió által ránk kényszerített világháborús hadikárpótlást.

Kutyavilág – a Mezőségen is

1949. január 3.

... Zsejken a lakosság egy része helyesnek tartja a kollektív gazdaság létrehozását, mivel belátták, hogy ez az egyedüli út, amely megmenti őket az állami terhektől és a sokasodó gondoktól. Vannak azonban olyanok is, akik a kollektív gazdaság megalakítását nem tartják időszerűnek, azt állítván, hogy még nincsenek kellőképpen felkészülve sem felszereléssel, sem anyagilag, sem pedig elméletileg.⁹⁹

... Fodor Rudolf javasolja, hogy a városi szervezet részére irodahelyiségül Sándor Anna kézbesítőnk lakását vegyük át. A végrehajtó bizottság a javaslatot nem fogadja el, mivel tél lévén, lakás nélkül nem hagyhatja.

1949. január 27. Kémenes János városi MNSZ felelőst többször figyelmeztették: munkáját végezze több komolysággal, odaadással és sokkal lelkiismeretesebben, mint eddig, mert csak így tud eredményt elérni. A közművelődési felelős nagy hibája, hogy ha egy munkába nagyon

belefekszik, a többit, ami szigorúan az ő tevékenysége, elhanyagolja (pl. esti tanfolyamok). Kádárfelelősünk – Batta Dániel – önfeláldozóan dolgozik, öntudatos, jó osztályharcos. Hibája, hogy mindenbe belefog, ami nem rá tartozik. Kémenes János sok időt fordít egyéni dolgokra, és e miatt szervezeti munkáját elhanyagolja. Mivel Balog Sándor instruktort a Megyei Fogyasztási Szövetkezetek központja átvette és alkalmazza, helyébe Kocsis Ernőt ajánlják beállítani.¹⁰⁰

1949. február 2. Feldolgozták a Román Munkáspártnak a népgazdasági tervre, az ifjúságra, a néptanácsokra és szakszervezetekre, a sportban megnyilvánuló sovinizmusra és a társadalombiztosításra vonatkozó határozatát.

Az óradnai MNSZ elnöke, Bányai Károly ellen vizsgálat indult. Kiderült, hogy a négy év alatt (1940-44) az Imrédy-párt vezetőségi tagja volt.

Mind MNSZ, mind pedig párttagként csupán saját érdekeiért harcolt, a közösségi ügyeket elhanyagolta. Leváltották s helyébe Szenkovics Jenőt választották.

1949. február 11. A párttal történt megbeszélés alapján megkezdték a tagság körében a tisztogatást. Kizárásokat eszközöltek Tacson, Zsejken és Cegőtelkén. A tisztogatás folyamatban van.

Egy héttel később: Népellenes megnyilvánulások voltak Cegőtelkén, Óradnán, Tacson és Zsejken. A nép ellenségeit lelepleztük a néptömegek előtt és kizártuk őket sorainkból. A tömegek hangulata közepes (D 5, 20 l.)

Sófalván tíz napos kemény munkával hidat építettek.

1949. február 22.

Az Óradnán tartott MNSZ választáskor elnökké Szabó Péter bányászt, párttagot választották.

Magyarnemegyén nincsenek megelégedve a fogyasztási szövetkezet vezetőségével, gyakran leváltják őket. A szövetkezetnek sem pénze, sem árukészlete nincsen. A magyarnemegyeieknek a mittyei erdőből egy hektárt kivágásra javasoltak. A mittyieiek csúfot üztek belőlük, meg is verték őket, közöttük a falubíró is.

Tacson a 2. világháború vége felé a falut kirabolták, állataikat elhajtották. Panaszlevelekben felsorolt sérelmeiket nem orvosolják.

Zselyki panasz: sem takarmányuk, sem kenyérgabonájuk nincsen. Nincs semmi vetőmagjuk. Ki segíthet rajtuk?

Nagysajón, amikor a párttag-toborzás történt, a belépni szándékozó magyar parasztokat elkergették, mondván: magyaroknak nincs keresnivalójuk a kommunista pártban. Ezért nincs Nagysajón egyetlen magyar párttagunk sem.

A parasztokat a hazatérő hadifoglyok megfélemlítették. A Szovjetunióból jövők tudják, milyen a kolhoz. Emiatt a parasztok nem értik meg a kollektív gazdálkodás előnyeit.

Máté, Újós, Cegőtelke:

A szentmátéi bíró, Suciu Cornel, hibát hibára halmoz a földösszeírás kapcsán. Meghamisította a Nagy Lajos nyilatkozatát. Ugyancsak Suciu, egy a magyar fiatalok által rendezett bálon, nem engedélyezte, hogy a zenészek egy magyar csárdást húzzanak, noha a bált a román és magyar fiatalok közösen rendezték.

A sovinizmus mind magyar, mind román részről, minden közösségben egyformán jelen van. Noha nagyon sok a magyar, egyesek nem ismerik az állam nyelvét. Mindenféle hirdetés és dobolás által közhírré tétel csak román nyelven történik.

A falusi kulákok ellenállást fejtenek ki, akadályozzák a termény begyűjtők munkáját.

Jelenti: Török László elnök.

1949. április 15.

A cegőtelki magyar tanító kijelentette: „Inkább lesz itthon disznópásztor, mint a Szovjetunióban marsalnik”. Nem kér a kollektív gazdaságból, mert a Szovjetunióban volt alkalmunk megtapasztalni annak rosszát. Földjeit beültette gyümölcsfákkal. Állította, hogy a kollektivizáláskor, akár csak a Szovjetunióban, csak a szántóföldeket fogják elvenni, a gyümölcsösöket nem.

1949. május 2.

A Román Munkáspárt KB idején, március 3-5-i, a mezőgazdaság szocialista átalakításra vonatkozó határozatát megbeszélte mindenütt feldolgozták és konkrét feladatokat jelöltek meg. A fontosabb felvetett kérdések a következők voltak: Ha valakinek 6 és fél kataszteri földje van, most kapta, de nincsenek állatai, az illetőt most szegény – vagy középparasztnak tekintjük? (Debreczeni, Tacs). Egyes szászok nyugdíjat kapnak. Miért nem adnak nekünk is?

Cegőtelkén még a februárban beadott tejet sem fizették ki. Miért terheli meg, teszi tönkre az állam a középparasztokat, ha azok a szegényparasztokkal együtt haladnak, ha közös a cél?

Sokan az állami gazdaság farmján dolgoztak. Napi 2000 lejt ígértek, de csak 160-at adtak, azt is csak tíz nap múlva. Naponta halogatták a kifizetéseket. Többbe került az útiköltség, mint a kapott pénz. Szentmátéban azért rossz a hangulat, mert a parasztok nagyon ragaszkodnak földjeikhez. A fogyasztási szövetkezet kong az ürességtől. Nincs áru, azért ki felel?

Nincs takarmány az állatok számára. Hogyan szánthassanak? Óradna bányásztelepülés. Nem érdekli őket a kollektivizálás.

Nagysajón: Miért szegények egyes parasztok? A válasz, mert lusták! A földművesek csak akkor fognak belépni a kollektív gazdaságba, ha nem veszik be a lustákat.

A szövetkezetből vásárolt kisgépek használhatatlanok. Hogyan törlesztenék a részleteket?

Zsejken: A kollektív gazdaságokat önkéntes alapon, vagy pedig erőszakkal fogják létrehozni? Akinek csak egy tehene és két hektárnál kevesebb földje van, az is kell menjen szántani? Akkor is, ha a magáé még nincs felszántva?

Újösön elhangzott kérdés: Hogyan fogják javadalmazni a sokgyerekes családokat?

Sófalvi kíváncsi: A félproletárok a kollektív gazdaságtól mit fognak kapni? Ha túl sok zöldséget termesztenek, hol tudják eladni?

Nincs takarmányuk, nem fejezhették be a tavaszi szántást. Akkor miért kell nekik más faluba menni, szántani? Miért nem létesít az állam óvodákat?

Sajószentandrás: A fogyasztási szövetkezet árukészletét miért nem osztják ki igazságosan? Miért nem kezdünk el mindjárt kollektíven gazdálkodni?

1949. május 31.

Batta Dániel aktivista Radnaborberekre látogatott. Itt is feldolgozta a párt dokumentumokat és megalapította az MNSZ helyi szervezetét.

Kisilván is megalapították a magyarok érdekvédelmi és érdekképviselői szervezetét.

1949. július 1.

A falusiak félnek. A földesurak után a kulákok, majd a középparasztok vagyont veszik el.¹⁰¹

Április folyamán a megyében reakciós megnyilvánulások voltak. A géptulajdonos kulákok nem akarták gépeikkel a szegényaraszokat segíteni. A parasztok elrejtették teheneiket, hogy ne kelljen tejet beszolgáltatniuk. Több gazdának volt vetőmagja, mégsem vetett.

Májusban a szentmátéi gazdák arra biztatták a falusiakat, hogy ne szántás fel a földet, mert az állatlegelőnek kell. Tacson egy nő azt állította, hogy a városi munkások elnyomják a falusi szegényaraszokat, hogy a városi boltokban minden kapható, a falusiakban semmi.

Szintén Tacson a református pap azért imádkozott Istenhez, hogy legyen béke az emberek között és legyen vége az osztályharcnak.

Zsejken hírllett, hogy az angolok elfoglalták Budapestet s a falu küldöttjének is küldtek levelet.

Nagysajón a pap (melyik? Sz. Z.) bízgatására az emberek nem akartak szántani. (?)

Szászújősön a magyar nők meg akarták akadályozni a magyarok részvételét a népi ülnökök megválasztásán.

Szentmátén az ifjúsági szervezetek egyesítése a román és a magyar fél sovinszta magatartása miatt nem valósulhatott meg.

Cegőtelkén a magyar tanító, volt szovjet hadifogoly, a kollektív gazdaság ellen agitált. Ugyanitt május folyamán az MNSZ tagok 1855 munkanapot közmunkáztak. Gyümölcsfákat tisztogattak, a legelőn tövisbokrokat irtottak, épületeket szépítettek és munkaeszközöket javítottak.

A besztercei asztalos szövetkezet a kultúrház részére önkéntes munkával 24 padot készített. A székelytelepiek járdát készíttettek, vízvezeték- és szennyvíz csatorna sáncokat ástak. Bevezették az ivóvizet, 250.000-300.000 lej értékű önkéntes munkát végeztek.

Minden helyi szervezetnek van saját színjátszó csoportja. Április folyamán 11 előadást tartottak. Két táncsoportunk működik Besztercén és Zsejken. Baptisták Besztercén és Óradnán vannak – állítja a 2. évnegyedi jelentés.

Pártunk segítségével megsemmisíthetjük a sovinszta és reakciós maradványokat, mint ahogy minden lehető el fogunk követni a két együtt élő nemzetiség kibékítéséért.¹⁰²

1949. július 13

Az MNSZ Beszterce-Naszód megyei szervezetének 1. jelentése

... „Az RMP véleményét minden esetben kikérjük, és velük együtt megbeszéljük, illetve oldjuk meg feladatainkat.”¹⁰³ (Világos beszéd, nemde? Úgy-e, zavartalan a két szervezet kapcsolata? A Napnál világosabb, hogy az MNSZ a Román Munkáspárt kiszolgálója és eszköze lett! Adiő, magyarok, oda lett az érdekvédelem! – Sz. Z.)

Ellenséges magatartást több faluban is tapasztaltunk. A szászújősi szervezetünkben Végh Mária tanítónő, párttag, ellenzi, hogy tagdíjat fizessenek, mert a párttagoknak sem kell tagdíjat fizetniük. A nagysajói MNSZ-nél a románokkal minden együttműködés megszűnt. A románok a magyarok kulturális műsorain nem akarnak részt venni. Ha el is jönnek, a mikor a magyar műsorszám következik, kivonulnak. Besztercén a

székházunk előtti utcai újságot ismeretlen tettesek egy éjjel ellopták és a székház ablakait is betörték.

Az esti tanfolyamok előadóit és a hallgatókat az RMP-vel közösen jelöltük ki. A káderiskolát végzett tagjaink közül az újősi Balog Sándor és sófalvi Warga Mihály kapcsolódott be a szervezetünk munkájába.

A megyében baktisták (így!) működnek Szászújósön, Besztercén és Óradnán. Megfigyelőink figyelemre méltó jelenséget nem tapasztaltak.

Hogyan kell jellemzést készíteni a papokról?

Országos Központunk határozata:

- ellenséges papokról
- a passzív papokról
- a reakciós papokról

Ugyanígy a tanítókról.

1. „Káder szempontból meg kell figyelniük, kik azok az elemek, akik lábbal akarják tiporni rendszerünket? Fel kell világosítani, ki kell oktatni az instruktorokat, hogyan kell ezekkel bánni, eljárni és leleplezni.”

2. Az egyházon belül foglalkozni kell a papi teendőkkal, természetesen csak megfelelő egyénekkel. Egy csoportot szembe kell állítanunk az egyházzal. Ez lehetne tanító, kántor, stb.

3. Falvakon a kispapokat figyelők vigyázzanak, alapos munkát végezzenek. Ne hozzanak elhamarkodott ítéletet. Vigyázzanak, s alaposan értékeljék ki, amit a papokról hallanak.

4. Újabb figyelmeztető: írásbeli adatokat csak akkor kérhetünk, ha valaki önként (eredetiben: önkény – Sz. Z.) vállalkozik, hogy írott szöveget (papiroost) ad. Bizonyos esetekben az illetőknek megkérdezzük a nevét és hogy mit tud róla. A jelenlétében ne jegyezzünk, ahol azonban nem lát senki, lejegyezzük a hallottakat. Az adatszolgáltató nevét is fel kell tüntetni.

5. Azokat a tanítókat, akik katolikus vallásúak és római katolikus közegben tanítottak, átküldjük református faluba – persze a bukaresti központon keresztül. Azokról a tanítókról, akik a rendszer ellenségei, konkrét adatokat veszünk föl, és minden esetben eltávolítjuk. Mindezeket a falun dolgozó megyei instruktorok által tesszük meg.

6. A papok közül kiket tekintünk nyílt ellenségünknek? Azokat, akik a demokratikus rendszer ellen vannak, reakciósnak mondjuk. Ki kell vizsgálnunk, honnan jöttek, hogy viselkednek, milyen volt a múltjuk, máma milyen képpel dolgoznak, a vallással kapcsolatban mit mesterkednek, mesterkedésük honnan ered? Kultúr-rendezvényeinken mit tesz a pap? Nem kell engedni, hogy működjön, mert az előadást mindig úgy állítaná össze,

hogy magára vonja a nép figyelmét, az előadás pedig nem lenne építő jellegű.

7. Kik a passzív papok? Azok, akik a rendszert nem támadják, visszavonultan élnek és nem foglalkoznak semmivel. (A rossz pap, jó pap? – Sz.Z.) Arra kell törekednünk, hogy megközelítsük őket, és kivonjuk őket a reakció karmai közül.

8. A demokratikus papokat segíteni és támogatni kell. Ha megtudjuk róluk, hogy mellettünk állnak, akkor kötelességünk rájuk vigyázni, hogy az ilyenek meg nem romoljanak. Főképpen a kulákoktól kell óvnunk őket, mert ezek nagyon sokat ronthatnak. (árthatnak – Sz. Z.)

Ha adatokat gyűjtünk, a következőképpen járunk el: 1. Név, vallás, születés. 2. Társadalmi eredete. 3. Vagyoni állapota. 4. Miket mondott ellenünk? 5. Mikor és hol mondta ezt? 6. Kikkel volt akkor?

A demokrata papok kiértékelésénél vigyáznunk kell, nehogy a kepekérdés vagy a kepeszedés miatt vitába bocsátkozzunk!

A tanítók adatai: Milyen vallású? Mióta tanít? Milyen volt a viselkedése 1940-44 és 1944-től 1948-ig? Társadalmi eredete.

Vigyáznunk kell, mert kevés a tanító. Lényeges dolog: nyilatkozatokat csak megbízható emberektől kérjünk! Ha nem lát senki, jegyezzünk s írjuk fel a nevét azoknak, akik az adatokat adták, azaz az adatszolgálatokét. Az utcafelelősöknek érthetően meg kell magyaráznunk, ha megbízatásuknak eleget nem tesznek, akkor felelősségre vonjuk őket.

A leleplező anyag 100%-os arányban konkrét a tényállással egyező kell legyen.

Városokban a megyei kollektíva feladata az anyagok begyűjtése. A megyei kádárfelelősnek minden utasítást meg kell adnia – hivatalból.

A kádárfelelős feladata, hogy az emberekkel kapcsolatos kifogásokat a terepen, a helyszínen kivizsgálja. Részt kell vennie minden gyűlésen. Meg kell figyelnie, hogy az aktivisták feleségei hogyan kapcsolódnak be a szervezeti munkába.

A taggyűléseken jól meg kell figyelni, hogy kiket küldünk ki a most kapott utasítások feldolgozására (azaz végrehajtására - Sz. Z.)

Ha a kádár az illetőt leverifikálta és megfelelőnek nem találta, nem szabad engedni terepre.

Még ha a tanítók részt is vettek tartományközi tanító- és tanártovábbképző tanfolyamon (I.P.C.D) s azt el is végezték, akkor is fel kell tüntetni a kiértékelésben: mennyi ideig volt, vagy hány betűs volt az illető tanfolyam vagy iskola.

A tanítók esetében is szükséges a rövid életrajz. Például: Hogy hívják? Mik a nehézségei? Nehéz helyzetei? Iskolát mikor és milyen végzett?

Mikor iratkozott be a pártba vagy más szervezetbe? Az iskola elvégzése után hova ment? Hol helyezkedett el? Katona hol volt, mettől meddig és milyen beosztásban? Leszerelése után hol volt és mivel foglalkozott? A szervezeti életben milyen tevékenységet fejtett ki?

Az elnökről nyilatkozatokat kérünk. Legújabb önéletrajzot is iratunk vele.

A szervezeti munkában kitünteteket az instruktorok kötelesek jelenteni az MNSZ megyei szervezete káderfelelősének...

(Elhangzott Désen, 1949. július 14-én, sz. MNZ vezetők országos tanácskozásán. Fond 67, U.P.M. Dosar 4, pag. 25-32)

Szigorúan bizalmas! (Avagy: fő az éberség?)

A Román Munkáspárt Központi Bizottsága Politbürojának határozata a nemzeti kérdéstről:

Pártunk Politbüroja határozatának szellemében fokozni kell a klerikális reakció elleni harcot. „Tisztában kell lennünk azzal, hogy az egyház palástja mögé bújt reakció, az általa egyházi szertartásoknak nevezett akciókkal mindig a klerikalizmus malmára akarja hajtani a vizet.”

Feladatunk, hogy mindenütt megerősítsük a művelődési csoportokat és olvasóköroket.

„Minden megyei szervezetünk kutassa fel, tartsa nyilván, hol, mikor és milyen alkalomból készül az egyházi reakció ilyen megnyilvánulásokra: búcsúra, körmentre, templom- vagy búzaszentelésre, aratási ünnepekre, stb.

Melyik vallásfelekezeti szervezi? Milyen alkalomból? Részt vesz-e ezen magasabb rendű egyházi képviselő? Ha igen, személy szerint ki? Melyek az előkészületek szerint a nagyobb arányúak, több ezres tömegeket, több falut, egész vidékeket megmozgató akciók?

Mindezeket kérjük, minél hamarabb közölni a központtal, hogy ott is megtegyék a szükséges intézkedéseket?”

Bukarest, 1949. július 16.

*

A dési és a bukaresti utasítások jelzik: megkezdődött a kommunisták és a velük szövetségben lévő szervezetek előbb burkolt, azután egyre nyíltabb harca a magyar egyházak ellen. Célja a nép körében tekintélynek örvendő, megbecsült lelkészek lejáratása volt.

A lelkek pásztoraik elsőnek ismerték fel a kommunisták belső feszültséget és széthúzást keltő politikáját. Rossz példa is volt elég, amit

követni lehetett. Így a Szovjetunióban a szocialista forradalom győzelme után (1917) a papok a rendszer üldözöttjei lettek, akárcsak a trockisták, Kolcsák fehérgárdistái, a földesurak, gyárosok, bankárok – és mindenki más, akinek az új társadalomról nem volt jó véleménye. Az ókori rómaiak „Divide et impera! (Oszd meg és uralkodj)” politikája nálunk hangsúlyosan jelentkezik. Magyar emberek magyarokról készítenek (fel)jelentéseket, koholt vádak alapján jutnak a Securitate kezére és a nehézbüntetés süllyesztőinek valamelyikébe.

Adatok hiányában nem lehet feladatunk annak elemzése, hogy hány magyar jelentette fel magyar testvérét, hány román „szaglászott” eredményesen nyelv- és vértestvére ellen. Ismerve a kor etnikai feszültségeit, nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy a románok jeleskedtek a népek közötti bizalmatlanság elhintésében és szításában. (I. magyargyűlölet).

Jaj, épp elég a baj!

Mit tükröznek az 1949. júliusi, nyári jelentések?

Július 13-án a Beszterce-Naszód megyei MNSZ elnök az Országos Központoz fordult segítségért. Oly bokrosak a teendők, hogy egyedül már nem győzi a munkát. Segítség hiányában félő, hogy a nyolc hónap alatt toborzott és beszervezett 2168 főnyi tagság lemorzsolódik. 11 helyi szervezet helyett ma 14 van.

A megyei intézőbizottság a mezei munkák dandárja miatt nem tartott ülést.

A magyarok által is lakott falvaikban és a megyeszékhelyen 78 utcafelelősünk van, s ezeket lehetőségeink szerint politikailag neveljük. Munkásainkat az egyéves gazdasági terv előirányzatai és a drágaság, földműveseinket pedig a fogyasztási szövetkezetek átszervezése, a cséplés és a terménybeszolgáltatás érdekli. Sok probléma megoldásához a bukaresti központ segítségét kértük. Sajnos, sem választ, sem segítséget nem kaptunk.¹⁰⁴

Reakciós és sovinszta megnyilvánulások szép számmal voltak. Erősen bírálták a kormány azon intézkedéseit, hogy aratni csak sarlóval lehet (lekaszálni tilos), nem engedélyezik a gabona otthoni cséplését. A learatott gabonát kötelező módon a szérűre kell behordani. Emiatt a falusi dolgozóknak munkatöbbletet és kárt okoznak. A tacsai szervezetünkénél, ahol majdnem teljesen befejeződtek a tagosítási munkálatok, július 17-én éjjel eddig még ismeretlen tettesek ellopták az összes térképeket és iratokat. Egy levelet hagytak hátra a következő szöveggel: „Nem kell nekünk tagosítás!”

Nagysajói szervezetünknel sovinszta magatartás a román lakosság részéről tapasztalható. Az újonnan kinevezett Ideiglenes Bizottság (a Néptanács elődje – Sz. Z.) tagjait és tisztségviselőit csak magyar családokhoz szállásolták el, nem nézve, hogy az milyen nagy és hány tagú. Lakásuk egy részét elvették tőlük. Ugyanezt a románsággal szemben nem alkalmazták.

Földműves testvéreink politikai hangulatát erősen befolyásolták az aratási és cséplési rendeletek, melyek gátolják a munka jó és gyors elvégzését. (Fond 67 U.P.M D6, 35 l.)

Az újósi szervezetben Végh Mária párttag ellenzi, hogy az MNSZ-nek tagdíjat fizessenek, mert, szerinte, a pártnak sem kell tagdíjat fizetni.

Az önkéntes munkavégzésben kitűnt Óradna, Szentmáté és Újös magyar lakossága – az iskolák építésében jeleskedett. Cegőtelkén megépítettek egy mezei utat.

1949. augusztus 2. – szeptember 20. Részlet a Központnak küldött Jelentésből.

Nagysajón és Óradnán nincsen berendezett művelődési otthon. Emiatt nézeteltérések vannak a különböző testvérszervezetek között. A vegyes lakosságú falvakban vegyes műsort adnak elő. A falusi könyvtárak létrehozása még kezdeti stádiumban van. Csak a magyarnemeyei kultúrotthonnak jár magyar nyelvű sajtótermék. (Igazság) Még nem jött létre a kapcsolat és együttműködés a hadsereg kultúr csoportjával. (Nem is jöhetett létre, mert a helyi garnizonban akkor még nem volt megszervezve – Sz.Z.)

A sófalvi színjátszó csoport, a dalárda és az 1922-es megalakulás óta tevékeny fúvós zenekar Magyarnemeyén román és magyar nyelvű közös műsort mutatott be. A sajszentandrászi színjátszók Mátéba látogattak és szép sikerrel szerepeltek. A besztercei színjátszó- és tánc csoport Oláhszentgyörgyre és Kisilvára látogatott, ahol jól fogadták őket.

A falvaink közötti kulturális kapcsolatok egyre bővülnek. A zselykiek Sajónagyfaluba, az újósiek Szászlekencére látogattak. A sófalvi színjátszó csoport és a fúvós zenekar Besenyőre, a kisilvai pedig Besztercén szerepelt, sikert aratva.

Népdal csoport tevékenykedik Sófalván, Szentmátén, Kisilván, Magyarnemeyén, Tacson és Besztercén, népi tánc csoport pedig Zsejken és Besztercén.

A kultúr munkát Besztercén a református pap vezeti, ő a dalárda vezetője is. A megyénkben működő színjátszó csoportok előadták: a Sári bírót, A brigádos házassága, Árvíz, Ocskó Teréz, Napsugárkák, Petőfi

búcsúja, A veszett kutya, Gazd` uram korszója, c. műveket. A csoportirányítók a Közművelődési Útmutatókból ihletődtek.

Újösön a baptisták száma 27, Besztercén sok nő is van. Számuk nem ismert. Ezen kívül jelen vannak Óradnán, Kisilván, Naszódon, Nagyilván, Borgóprundon, Oláhszentgyörgyön, Lekencén és Nagysajón, ahol gyűléseikben énekléssel és Bibliaolvasással foglalkoznak. Szemmel tartjuk tevékenységüket!

Politikai feszültségek

A magyarság katolikus rétegeiben bizonyos eltávolodás észlelhető szervezettől a „A pápai felhívás” hatására.

Terepjárásunk idején a falusiak a következő főbb kényes kérdéseket vetették fel: Miért van az, hogy ha a termelő a „Comcar”-nak eladja a marháját, csupán 2-28 lej kap kilónként, amit aztán a fogyasztóknak 70-75 lejért ad tovább? Ha az állatot egy másik termelő veszi meg, akkor azért kilogrammonként 40-45 lej fizet!

A beszolgáltatás inkább a szegény- és közép földműveseket sújtja, mint a kulákokat. Így például, ha egy szegényparasztnak 3,34 hektár szántója van, s ezen 1100 kg búza termett, ebből vámmal együtt be kell az államnak adnia 417 kilogrammot. A maradékból el kell vetnie – a jövő termést kell biztosítani – 200 kilogramm vetőmagot. Marad: $1100 - 617 = 483$!

Ha azonban egy kuláknak 15 hektáron 8000 kilónyi búzája terem, felét be kell adnia s még így is megmarad neki 3500-4000 kilónyi.

Nagysajón is volt reakciós megnyilvánulás. A tagosítást végző mérnök a román és a magyar lakosságot azzal ijesztette, hogy a faluhoz közeli földeket a gazdáktól elveszik és másnak adják, helyébe pedig távolabb és csak rossz földet fognak adni. (Távoli, rossz minőségű földet – büntetésből – azok a földművesek kaptak, akik nem akartak belépni a kollektív gazdaságba – Sz. Z.)

Erősen bírálják az aratásra és a cséplésre vonatkozó kormányrendeleteket. A politikai hangulatot mindenütt a gabona beszolgáltatás nagysága befolyásolja.

Többen is kérdezték, hogy idén miért drágább a bakancs a szövetkezetben, mint volt tavaly, holott általános életszínvonal-emelésről beszélünk. A fogyasztási szövetkezetben a gyapotot miért csak túróért adják? 20 kg túró egy kiló gyapotért? Ilyen nagy mennyiségű túrója csak a kulákoknak van.

A terménybeszolgáltatás nagysága kiszámításakor miért nem vették figyelembe a családtagok számát?

Újösön a Securitate által letartoztatott tanító felesége, boltosként, a szövetkezetet a hét 3-4 napján zárva tartja.

A tehenes gazdák amiatt panaszkodnak, hogy igen magas (nagy) a tejkvóta.

Általános jelenség, hogy a kulákság vonakodik a csépléstől, hiszi, hogy háború fog kitörni, és, hogy jönnek az angolok meg az amerikaiak.

Cegőtelkén is éleződik az osztályharc, a fogyasztási szövetkezetből öt kulákot zártak ki. Ők a nép ellenségei: [Szabó Ferencet 38 kataszteri hold földdel, Szócs Ferencet (22 kat. h.), Papp Józsefet (52 kat. h.), Soós Pált (32 kat. h.) és Lörincz Eleket (37 kat. h.)]

Ugyancsak Cegőtelkén Veres József, Torma István, ifj. Varró Lajos és Makkai József a búza és a kukorica termesztésében tűnt ki.

Szép és figyelemre méltó eredményeket ért el több zselkyi mezőgazda is, így Bezsnyei Mihály szegényföldműves 76 ár szántóföldön 1957 kilogramm első osztályú búzát termelt.

Sajószentendrácson Oláh János 58 ár földről 1800 kg búzát takarított be. Sófalván Jakab Ferenc, Pásztor Ferenc és Bíró Ferenc jár elől a búza és kukoricatermelésben.

Magyarnemegye lakosságának 80 %-a tagja a Magyar Népi Szövetségnek. Szeptember 8-án befejezték a kenyérgabona cséplését. Zsejken a nagy szárazság miatt a munka késik.

Javulást mutat a szervezeti tevékenység. A múlt hónapban 870, a mostaniban 1320 tagdíjfizető testvérünk van. 235-ön fizettek elő a Falvak Népére, 38-an a Világosságra, 27-en az Igazságra. Pár példányban jár a Romániai Magyar Szó és a Scânteia.

Lassan-lassan kedvet kapnak, testvéreink, az olvasásra is. E fejezetünk nem lenne teljes egy bizalmas központi utasítás közzététele nélkül.

1. ... „Azonnal meg kell kezdeni azoknak a vezetőségi tagoknak a felülvizsgálását és leváltását, akik megalkuvó magatartást tanúsítottak a cséplési munkálatok idején (a kulákok befolyása alá kerültek, előbbieket megvesztették őket stb.) és így vezetőségi tagoknak alkalmatlanok...”

2. Azonnal el kell távolítani szervezetünk tagjainak soraiból a kizsákmányoló elemeket, a kulákokat, akik ellenséges magatartásuk miatt nem lehetnek szervezetünk tagjai¹⁰⁵ (Fond 67, D4, p.54)

3. E célra minden megyében háromtagú bizottságot kell létrehozni.

4. A kizárásnál ügyelni kell, hogy dolgozó parasztokat ne zárjunk ki. Velük szemben a felvilágosítást, figyelmeztetést vagy megrovást kell alkalmazni.

5. Rendkívül fontos, hogy a kulákok leleplezése és kizárása meggyőző módon, taggyűlésen történjen.

Megjegyzésünk: Ez idő tájt a kommunista párt elszánt harcot hirdetett a falvak és városok még életképes módos vagy zsíros parasztsága ellen. Tévesen, bennük látták a falusi lakosság fokozódó mértékű elégedetlenségének okát, ők voltak a párt szemében a népelnyomók, kizsákmányolók, szabotőrök és rémhír-gyártók – meg terjesztők egy személyben. Ezt híven tükrözi a fent idézett központi utasítás szövege is.

Szépen növekvő elégedetlenség

1949. október-december. Panaszodik a megyei elnök. (Már ő is?)

Az emberek nem értik, miért nem hoznak a fogyasztási szövetkezetbe gyerekcipőket, holott gyerekeink 80 %-a cipő nélkül van? Újösön a cipőhiány miatt az 53 tanköteles gyerek közül csupán 14 jár iskolába.

Miért van kevés áru a szövetkezetekben? Miért ütközik nehézségbe a lakosság tűzifával való ellátása, amikor van elég erdő?

Miért vannak egyes községek túlságosan nagy krumpli kvótával megterhelve? Miért van a szövetkezetekben petróleum- és sóhiány, amikor hazánk ezekben bővelkedik?

Radnaborberekén a bányászgyerekek lábbeli hiányban még november elején is mezítláb látogatták az iskolát. Csak a hatóságok közbelépésére küldtek a szövetkezetbe 20 pár gyerekcipőt.

Reakciós megnyilvánulásokban bővelkedünk. Szentmátéban Kovács Mária, akit a tantestületből múltbeli tevékenysége miatt kizártak, így vigasztalódott: „Nem baj, ha most nem engednek tanítani. Majd ha bejönnek az angolok, akkor visszavesznek”.

Aranyosmórocon tudni vélik, hogy Magyarországot a Szovjetunió Rajk László miatt fegyverezte le.

Szentmátén Oltean Jean, azt állította, hogy az MNSZ egy nagy semmi!

Még mindig akadnak szervezetünkben olyan elemek, bizonyos kisiparosok, akik 3-4 munkaerővel dolgoznak. Bár felszólították őket, hogy tömörüljenek kisipari termelőszövetkezetekbe, nem akarnak engedelmessé válni, mert a kizsákmányoláson keresztül nagyobb jövedelmet biztosítanak maguknak.

Magyarnemegyén az esedékes és közeli angol megszállásról beszélnek. Zselyken és Cegőtelkén is várják az angolok bejövetelét, mert a jelenlegi helyzetet egyes kulákelemek immár kibírhatatlannak tartják. Cegőtelkén a közlő amerikai megszállás lett beszédtema, s hogy Erdélyt Magyarországhoz fogják csatolni.

Besztercén a jelenlegi helyzetet rosszabbnak tartják a rabszolgasorsnál. Rajk László kivégzését helytelenítik, mivel ő csak a nép és az ország javát akarta.

Azt beszélnek, hogy a Szovjetunió eddig azért nem rendezett ipari kiállítást, mert Amerika még nem szállította le a gépeket. (ti. az oroszoknak)

A megyénkben lévő ipartelepeken: Kisilván, Óradnán és Radnaborberekén az utóbbi időben eddig soha nem tapasztalt nemtörődömséget tanúsítanak a Magyar Népi Szövetséggel szemben.

Nagysajón a későig elhúzódó tagosítás késleltette az őszi munkálatok elvégzését.

Karácsonykor, a Magyarnemegyén rendezendő tánccal kapcsolatban a román fiatalok azt mondták: ha közös lesz, el se mennek! Az itteni román papné és tanítónő azt hangoztatta, hogy a tantermekbe felesleges magyar jelszavakat tenni, mert Nagyrománia van.

Az őszi esőzések miatt a mezőgazdasági munkálatok nagyon megkéstek. E miatt tagságunk közmunkát végzett. A parasztság mindenütt kifogásolja, hogy a búza felvásárlási ára nagyon alacsony, az ipari cikkeké viszont aránytalanul magas. Baj az is, hogy a sokgyerekes és gyermektelen családokat egyformán terhelték meg a gabona- és egyéb beszolgáltatásával. Nagysajón elvették a közös gazdaság számára a parasztok legjobb földjét. A károsultaknak távoli és rossz minőségű földet adtak, az MNSZ pedig semmit semmi tett a kisemmizettek megvédéséért.

Végezetül még pár sort idézzük a panaszáradatból. Velünk, szórvány magyarokkal Országos Központunk nagyon keveset törődik. Központunk Naszód megyét csupán egyszer részesítette anyagi támogatásban. Noha többször is kért, mindössze 30.000 lejt kapott. Ebből egy használt kerékpárt és a székház számára bútort vásároltak.

Az őszintén kimondott, leírt és Bukarestbe továbbított a közösség hangulatát híven tükröző panaszok után, tekintsük át figyelme méltó megvalósításokat is.

Zselyken a nagy aszály dacára Magyarosi Márton, Kerekes Mihály és Kerekes János befejezte az őszi vetést.

Aranyosmóricson Kocsis Márton a szőlőtermesztésben tűnt ki.

Négy új MNSZ szervezetet alapítottunk Radnaborberekén, Kisilván, Aranyosmóricson és Fiadon. Megyészerte ünnepélyes munkavállalásokkal s

azok teljesítésével fogják Joszif Visszarionovics Sztálin 70. születésnapját köszönteni. (+ 1953)

Az utcafelelősök számára politikai tárgyú esti tanfolyamokat szerveztek Besztercén, Zselyken és Magyar Nemegyén.

Jó, hogy Zselyken komolyan érdeklődnek a kollektív gazdálkodás lehetőségéről és megkezdéséről (Fond. 67, D4, 67.1.)

A sajoszentandrásiak elsők lettek a megyében az őszi szántás-vetési kampányban.

Megyei szervezetünknek öt függetlenített tagja van: két megyei instruktor (egyik elnök is), egy tisztviselő (gépíró), egy sofőr és egy takarító.

1949. december 11-én megalakult az MNSZ Beszterce városi szervezete. Az alakuló közgyűlést megtisztelte jelenlétével a vármegye teljes vezérkara. Elnökül Kémenes Jánost, alelnökké Gál Imrét és Nemes Pált választották. Nagy Matild titkár, szervező felelős Bodó Imre, közművelődési felelős Kiss Béla, adminisztratív felelős Marikucza Ferenc, káderfelelős Ilnicki Lenke lett. A vezetőség oszlopos tagja lett Hadnagy Imre.

Remélik, hogy a munka jól fog haladni. Így lesz, ha komolyan, lelkiismeretesen és felelősségük tudatában fognak tevékenykedni.

Az újsósi elnököt leütötték...

Valóban megtörtént 1949. december 27-én Aranyosmóricson, amikor a falun átutazó MNSZ elnököt Feldiorean Nicolae párttitkár megállította, félre hívta, hogy bizalmasan közöljön vele valamit. Ő mit sem gyanítva, elment, s amikor már senki sem látta, a bikaerős Feldiorean egyszerűen letaglózta őt.

Magyar Nemegyén december 24-én két ittas szamosmakódi román ember azért ment a falusi multságba, hogy magyar vért igyon. Verekedést provokáltak, de lefogták, s megverték őket. Az ittas legényeket ráadásul saját bocskorszíjaikkal összekötötték, feltették saját szekerekre s útnak indították Makód felé...

Az 1950. január 18-án keltezett jelentés szerint Nagysajón egyetlen magyar párttag sem volt (Nem akarták bevenni őket!). A tanító maga is hadilábon állt a politikával.

Cegőtelkén egy tanító volt, politikai okokból helyezték ide. Politikai kör vezetésére alkalmasnak nem találtatott.

A vezetők alkalmatlansága, no meg a régi beteges nacionalista beidegződéseknek tudható be, hogy Zselyken a reakció mindent elkövetett,

hogy a kollektív gazdaság létrehozását megakadályozza. Kerekes József azzal ijesztgette az embereket, hogy ha belépnek a kollektív gazdaságba, mindenüket felleltározzák az utolsó pálinkás pohárig, és mindent el is vesznek tőlük.

Névtelen levelekben a megyei párttitkárt mánistának (Iuliu Maniu hírhedt politikus) nevezték. Fodor Rudolf testvérünket MNSZ suhancnak titulálták. Török Lászlót felszólították, intézze el hamar a földosztást, különben baj lesz. Ismeretlen tettesek december 24-én éjjel a párt ottani szervezetének, összes plakátját kútba dobták. A felfüggesztett nagyméretű Sztálin képeket, összes plakátokat és jelszavakat leszakították. A nyomozás nagy erővel folyik...¹⁰⁶

Kerekes Márton azt mondta: Merje csak valaki az ő földjére tenni a lábát, mert az életével fog fizetni. Ennek ellenére 31 család, közülük 15 MNSZ tag, kérte a kollektív gazdaságba való felvételét.

1950. január végén a központi CEC hivatal az MNSZ-től javaslatot kért olyan személyekre vonatkozóan, akik a besztercei takarékpénztárnál nyernének főkönyvelői beosztást. Legyenek lehetőleg párttagok és bírják a román nyelvet. (Arról nincs tudomásunk, hogy javasoltak-e valakit, vagy sem.)

Februárban az MNSZ országos választmánya nagy dörgedelemre szánta rá magát. Pártutasításra tudni akarta, hogy a megyében hány kizárás történt, hány szankcionálás, hány megrovás és hányat részesítettek dicséretben? (Hány kulákot, hány reakciót, stb. stb.)

Ennél is érdekesebb az az utasítás, amelyet 1950. február 11-én a bukaresti MNSZ központban kelteztek. Ebben sürgették, hogy a megyei végrehajtó bizottsággal közösen jelöljenek ki 3-4 demokratikus érzelmű római katolikus lelkészt, akik azonosulnak a Román Népköztársaság egyházpolitikájával. Mindenikről külön-külön rövid jellemzést kell küldeni Bukarestbe.

Ugyancsak ezen a napon a központ kérte: Sándor Anna takarítónőről küldjenek részletes jellemzést. Milyen az erkölcsi magatartása? Szervezetünk rovására van-e? Akivel viszonya van, milyen politikát folytat? Miért megbízhatatlan? Lehet-e segíteni rajta? (A hivatalos válasz teljes szövegét a Mellékletben közöljük.)

Rossz szemmel nézik a szervezőket

A Román Munkáspárt (1965-től Román Kommunista Párt) felső vezetése hatalmas, erejét meghaladó lendülettel folytatta a falusiak közös (kollektív) gazdaságokba tömörítését. Nem csak a saját erejére

támaszkodott, de akaratát – szövetségesi alapon – rákényszerítette a vele kollaboráló, közöttük az MNSZ, szervezetekre is.

Az 1950. év eleji jelentésekből a napnál világosabban kitűnik, hogy az MNSZ immár eszközzé vált a kommunisták kezében.

Február 2-án a megyei szervezet a kommunista párttal közös munkatervet dolgozott ki avégből, hogy Nagysajón kollektív gazdaságot hozzanak létre. Meg kellett győzni a nagysajói földműveseket, hogy önként kérjék ezt. Május 15-ig a jóváhagyási kérvényt a belépni óhajtok névsorával továbbítani kellett az illetékes szervekhez.

A jelentésben szó szerint az áll, hogy a sajói magyarok ellenséges szemmel nézik a kollektív gazdaság szervezőit: a párt – és más demokratikus szervezetek Nagysajón időző és agitáló aktivistáit. Azt mondják, ha nem lesz kollektív gazdaság, baj sem lesz.

Tacson az immár három hónapja tartó szervezés megosztotta a falu lakosságát: egyesek helyeslik, mások semlegesek, végül a lakosság egy része ellenzi a kollektív gazdaság megalakítását.

A falusiak azt akarják, hogy a kulákokat is bevegyék a közösbe. (D 5, 10. l.) Ez annál érdekesebb, mivel a kommunisták központi sajtóorgánuma, a Scânteia c. napilap (A szikra) állandóan csak arról írt, hogy falvainkban hatalmas, országos méreteket öltött a dolgozó parasztok kollektív gazdaság – alapítási szándéka, és hogy a jóváhagyásokat jó előre be kell ütemezni. Ellenkező esetben nem kaphatnák meg a párttól és az államtól a szükséges anyagi, politikai és erkölcsi támogatást.

1950 tavaszán rendhagyó kommunisták által kezdeményezett mozgalom indult – s ez országos jelentőségűvé vált: az egész lakosság vasárnap, április 8-án du. 2 óráig a mezőn dolgozzon a vetési terv teljesítéséért. Az akció eredményes volt – a maga módján. Az egyházközségben azonban a papság elbizonytalanodott. Döntenie kellett: megtartsa-e a vasárnap délelőtti istentiszteletet vagy sem?

Végül salamoni döntés született: április 8-án hajnali 6 órakor harangoztak a templomban. A mise vagy istentisztelet után – ennek magam is szemtanúja voltam – a falu apraja nagyja, még a lelkészek is, bekapcsolódtak a vetési terv teljesítésével kapcsolatos munkálatokba.

Ugyancsak 1950 januárjában az MNSZ Központja válaszra méltatta a beszterceiek egy korábbi jelentését. A válasz tömör megfogalmazásban így hangzott: „A jelentésből kitűnik, hogy nem tudjátok értékelni pártunk irántatok tanúsított bizalmát.” A divatos, szép korabeli kifejezés egyfajta lebunkózás akart lenni.

Tíz nappal később, január 25-én, értesítették megyei szervezetünket, hogy a Központtól havi 150.000 lej támogatást fognak folyósítani, továbbá

60.000 lejt a hátralékok rendezésére. Rendelkezésünkre áll a tagdíjakból befolyó kb. 17.000 lej is.

A kollektivisták a közös gazdaság ellen lázítottak

Egy 1950. február 20-i elnöki jelentésben olvastuk, hogy Zselyk községben, ahol kollektív gazdaság (a magyar közös kifejezés még nem terjedt el) létesült, az ottani szervezetet kétszer kellett átszervezni. A leváltott vezetőségi tagokat azért kellett félre állítani, mert a kollektív gazdaságot ócsárolták, és többeket bujtogattak azzal, hogy ne lépjenek be a közösbe.

A tacsai MNSZ szervezetnél, ahol a párt javaslatára, szintén beindították a kollektív gazdaság szervezési akcióját, a reakció igen megerősödött és az osztályharc kiéleződött, olyannyira, hogy a káderezés több ügyet kellett kivizsgálnon. A kivizsgálás még folyik.¹⁰⁷

Ugyancsak Tacson összevesztek a tanítók. Az ügyet kivizsgálták. A kedélyek lecsillapodtak.

„Cegőtelkén a szegény- és középparasztság rossz szemmel nézi a megalakuló kollektív gazdaságokat – a kulákokról nem is beszélve.”

Ez aztán az egyenes beszéd! A korabeli hazug pártpropagandával ellentétben őszintén meg is mondják: mindenki rossz szemmel nézi a fiatal közös gazdaságokat!

Cegőtelkén Ötvös Desideriu román tanító a pártot gyalázta s azt semminek nevezte. Ugyanitt két ittas milicista több falusi dolgozót megvert, mondván: „Ti nem demokraták, hanem magyarok vagytok!”

A 22 éves tacsai Máté János azt állította egy taggyűlésen, hogy a párt és az MNSZ letért a Marx, Engels, Lenin és Sztálin mutatta útról. Amíg a jelenlegi vezetés van uralmon, a kollektív gazdálkodás nem valósulhat meg.

Kisilván, az ottani fűrészgyárban (tk. fafeldolgozó vállalat) dolgozó testvéreink közül sokan 16, sőt 20 órát is dolgoznak egyfolytában. Munkahiány van és az állami tervet teljesíteni kell! (Fond. 67, U.P.M. D 5, p. 30.) Zselyken önkéntes munkával 100 telefonoszlopnak való fát termeltek ki.

Kisilván egy kulturális előadás keretében a román műsorszámok után az előadást beszüntették, mielőtt a magyar számokra került volna sor.

„Tacson az esti tanfolyamot fel kellett függeszteni, mert egy, a kulákok eszközének bizonyuló fiatalember megfontolatlan tevékenységével aláaknázza az MNSZ- és a pártszervezetet”. E szavak hallatán senki se gondoljon holmi idejében leleplezett terrorakcióra. Ugye-e nagyobb súlya

van, mint mondjuk, aláírásnak: igaz, a fenti fanyelv divatos kifejezését használták a tacsai esetben is.

Az analfabetizmus megye-szerte megszűnőben van. Ahol az írástudatlanok nem jönnek a tanfolyamra, a tanítók haza mennek, s ott foglalkoznak velük. Aranyosmóricson nincs magyar tanító, aki az írástudatlanokkal foglalkozna.

A falusi esti tanfolyamokon felolvasást, megbeszélést és vitát tartottak a szovjet mezőgazdaság felsőbbrendűségéről, a leninizmus kéréseiről, a Tíz kérdés – tíz felelet c. brosúrából és aktuális újságcikkekből.

1950 márciusában esti tanfolyamok működtek Cegőtelkén, Nagysajón, Óradnán és Tacson. Nekünk, a korabeli jegyzőkönyvek és jelentések kései olvasóinak csak sejtelmünk lehet arról, hogy mit és milyen szinten sajtóítottak el a hajdani tanfolyamok részvevői.

Kommunistákat az egyházak vezetésébe!

A kommunisták általi politikai hatalomátvétel után következnie kellett a gazdasági hatalom megszerzésének is. Az 1948. június 11-i államosítással – lényegében államkapitalista eljárással – kártalanítás nélkül elkobozták a 12 alkalmazottnál több személyt foglalkoztató üzemeket, gyárat, bányát, szárazföldi-vízi és légi szállítási eszközöket, az altalaj minden kincsét, erdőket stb.

A magukat szocialistáknak meg kommunistáknak nevező párt- és állami vezetők, titkárok, aktivisták és mások, a munkásosztály nevében, de diktatórikus eszközökkel vezették az országot.

A párttagok a munkahelyükön is a párt irányvonalát követték. Minden vezető szervbe beválasztották őket s ezzel a párt akaratát, utasításait a gyakorlatba átültették.

Akinek különvéleménye volt, s Uram bocsá, kétségbe merete vonni a kommunista párt egyik, vagy másik utasításának, intézkedésének helyességét, osztályellenségnek, a munkásosztály politikájától elrugaskodott anarchistának megalkuvó elemnek, vagy a pártfegyelem megszegőjének tekintették s ki is zárták soraikból.

1950 tavaszán a kommunisták bejuttatták hű embereiket az egyházi szervek vezetésébe is.

A Nagy Nemzetgyűlés Elnöki Tanácsa (Prezídium) jóváhagyta az egyházak működését szabályozó törvényt, s engedélyezte az egyházi vezető szervek megválasztását.

Az 1950. március 11-i központi utasítás felhívta az MNSZ szervezetek figyelmét arra, hogy a legfelső párt- és állami vezetés jóváhagyta a Református Egyház Működési Szabályzatát (Statutum).

Ennek szellemében sort fognak keríteni az egyházon belüli választásokra. Az egyházközségek főgondnokait és gondnokait két, a presbitereket – az egyházközségi tanács világi tagjait – pedig négy évre fogják megválasztani. Az egyházmegyei közgyűlésbe világi személyeket is be kell választani, annyit, ahány református pap van az illető községben vagy városban.

A választást követő harmadik vasárnap a megválasztott egyházi vezetőknek le kellett tenniük a hivatali esküt.

Az egyházmegyei tanács tagjait, valamint az egyházmegye tisztviselőit négy évre választják.

Eddig, úgy tűnik, minden rendben. A folytatás azonban mellbe vágja az olvasót. Idézzük: „Utasítunk, hogy legyetek éberek, hogy a múlt rendszer levitézlett vezetői, kizsákmányolók és más ellenséges elemek ne kerülhessenek be az egyházak vezetésébe, ellenkezőleg: falun a szegény és a középparasztok vegyék a kezükbe az egyház irányítását.” Minden szinten a párthoz és a rendszerhez hű kisembereket és haladó értelmiségieket kell az egyházi vezetésbe bevélni.

Az unitárius egyház országos vezetőségében is fognak választásokat tartani. Főtanácsosokat kell majd választaniuk, Kolozsváron egy, Székelykeresztúron 4, Marosvásárhelyen 6, Tordán 8, Martonoson pedig két személyt.

A szünidő alatt (a tavaszi vakációban) tanítóink, noha tudták, hogy nem szabad elhagyniuk az iskolát, 2-3 kivétellel, különböző ürügyekkel itt hagyták munkahelyüket. Emiatt komoly fenyegetésben részesülnek, s távollétük idejére levonják fizetésüket.

Cegótelkén a Milícia két embere kulákoknál evett-ivott, s ittas állapotban több falusi dolgozót megvert.

Az osztályharc megye-szerte napról napra éleződik. Az főleg a kötelező kukorica-beszolgáltatásnál, a szövetkezeti áru preferenciális elosztásánál és a tűzifa elosztásánál nyilvánult meg. Különösen a szektások (helyesen a szekták tagjai) vetették fel a fejüket. Gyűléseket szerveznek, vasárnap nem dolgoznak, a kulákokkal szövetkeznek, és már több ízben rendszerünk ellen beszéltek¹⁰⁸

Három mondatban azt is megfogalmazták, hogy megyénkben milyen helyzetben volt a magyar anyanyelvű oktatás. A magyar nyelvű elemi iskoláknak felső tagozata (V-VIII. o.) csak Besztercén, Magyar Nemegyén, Óradnán és Zselyken volt.

A jövő iskolai évre tervezték a felsős tagozatos oktatás beindítását Szentmátén és Tacson. Hetedik osztály csupán Besztercén és Tacson működött, körülbelül 40 tanulóval.

Próbálná ezt ma, 2008-ban, valaki megtenni Óradnán, Zselyken vagy Tacson, ahol 3 helység gyerekeiből sem lehetne normális létszámú osztályt szervezni.

Folyó év első évnegyedében a magyar műkedvelő csoportok 16 alkalommal szerepeltek a nyilvánosság előtt. A kultúrotthonok közötti versenyben Zselyk a 2., Tacs pedig a 3. helyezést érte el.

Mezítlábas aktivisták

A Román Munkáspárt általi vezetést elfogadva, és annak politikáját egyetértően végrehajtva, a Magyar Népi Szövetség a párttól függő és annak kényszerű szorításában vergődő szervezetté vált.

A magyar népi vezetőket mindenütt ott bízták meg nehéz és sokszor megalázó feladatokkal, ahol éppen akarták.

Magyarok lévén, a sült gesztenyét velük kapartatták ki a magyarok által (is) lakott falvakban. Elég arra hivatkoznunk, hogy megyénkben az első kollektív gazdaságot a meggyőzés, fenyegetés és a kényszer eszközeivel a színmagyar lakosságú Zselyken avatták fel.

Megbízatásukért gyűlölte őket a falvak lakossága.

1950 tavaszán Bukarestbe továbbított jelentésben a megye MNSZ vezetői panaszolták: „fizetésük kevés, nem jut öltözködésre. Nincs bakancsuk, amivel terepre mehetnének, márpedig mezítláb nem mehetnek.”¹⁰⁹

Akik ismerték a korabeli útviszonyokat, jól tudták, hogy a megyében egyetlen folyóméternyi beton- vagy aszfaltozott út sem volt. Nagy eredménynek számított, ha itt-ott kövezett (makadám) úton járhattak. Ősszel és tavasszal az igavonó barmok által vontatott szekerek tengelyig süllyedtek a vendégmarasztó sárba. A falusiak a kertek megetti füves ösvényen jártak- keltek, a bátrabbak pedig gólyalábon közlekedtek.

Szentmátén az utóbbi héten (júl. 10. körül) a nagy jégeső elpusztította az egész szőlőtermést és a kukoricatermés egy részét. Emiatt kérték, hogy a gazdálkodókra kivetett kvóta egy részét engedjék el. Előzetes számítás szerint a termés alig 50 %-os lesz. (Csökkentették a kvótát? Eszük ágában sem volt!)

Felmérve a pillanatnyi és a távlati igényeket, az MNSZ megyei választmánya kérte, hogy a Központ támogassa egy közigazgatási és egy gazdasági szakiskola felállítását. Bukarest azonban ahelyett, hogy konkrét

támogatást adott volna, utasította a megyei vezetőséget: kérésével forduljon az Oktatásügyi Minisztériumhoz!

Június hónapban a viták homlokterében a kollektív gazdaságokkal kapcsolatos problémák álltak.

Tacson például Balog Józsefné, Székely Mihályné, Hunyadi Andrásné és Borsos Mihályné fennen hirdették, hogy a kommunista párt mindig becsapta a dolgozó parasztokat, és most is be akarja vinni őket a rosszba.

E hír állítólag Ferenczi Márton és Bertlef Jánosné kulákoktól eredt. Székely János avval kérkedett, hogy csak akkor lesz Tacson kollektív gazdaság, ha ő is belép abba. Ercsei János, Székely Pál veje azt merészelte állítani, hogy a tacsai kollektív gazdaság megszervezése nem mehet jól, amíg ő a községben van. Aztán azt is megtudtuk, hogy a kollektív gazdaságot 1950. július 16-án avatták fel, s a kulákok kivételével az egész falu belépett.

Aranyosmóricon Feldiorean Nicolae párttitkár többször is kijelentette, hogy ő már nem nézheti (ti. jó szemmel) a magyarokat, mert azok mind sovíniszták. „Nekem mint pártszervezeti titkárnak, jogom van párttagokat összehívni, és az összes magyarokat kitenni a községből.”¹¹⁰

Újösben és Nagysajón a nagyon elszaporodott vaddisznók óriási kárt okoztak a kukoricásokban.

Érthetetlen, miért nem gondoskodtak a hatóságok, hogy Besztercén a dolgozók zöldségellátását megjavítsák? Amíg máshol 9-10 lej a paradicsom kilója, addig a besztercei piacon azt 28-30 lejért árusítják.

Büszkék vagyunk, hogy a zselyki kollektív gazdaság a tervezettnél 8 nappal hamarabb végzett a csépléssel és egy nappal hamarabb a tarlóhántással. E tevékenységekben kitűnt Józsa András és Magyarosi Márton. Tacson 14 nappal hamarabb fejezték be a kalászos növények cséplését.

„Hogy pártunknak megköszönjék azt a hatalmas segítséget (sic!), amit tőle kaptak, hogy közös gazdaságokba tömörülhessenek, ennek tiszteletére 50 hektár tarlóhántást, 6 közös istálló rendbehozatalát (60 munkanappal) 3 hektár lóhere lekaszását, szárítását és hazaszállítását 30 munkanappal, 1 hektár sarjú lekaszását 8 munkanappal, a kolhozhoz rendbehozatalát pedig 30 nappal hamarabb végezték el.” A munkálatok során kitűnt: Mórozci Márton, Borsos János és Kádár Péter.

Kifogásoljuk, hogy Szentmátén, Újösön, Aranyosmóricon, Harinán és Szászlekencén a helyi tanácsban alig van magyar ember.

Bővelkedünk „reakciós” megnyilvánulásokban is. Így Magyarne megyén Sípos Dániel cséplőgép-tulajdonos a gépen egy kis ládát helyezett el. Ebbe óránként hét kilogramm búza gyűlt össze. Ezt akarta eltulajdonítani. Leleplezték s a hatóságok bünvádi eljárást indítottak ellene.

Ugyancsak Magyarországon történt, hogy Suba László, amikor gépével Tóháton csépett az ottani pap 1000 kg-nyi búzáját nem vámolta meg. Ennek fejében 1000 lejt fogadott el a paptól.

Nagysajón a középföldművesek csak maguk akarják megalakítani a kollektív gazdálkodást, mondván: ők nem mennek együtt a rongyosokkal!¹¹¹

Említésre méltó, hogy megyénken hét magyar nyelvű politikai jellegű esti tanfolyam működött, ebből kettő Besztercén, egy-egy pedig Nagysajón, Tacson, Cegőtelkén, Óradnán és Magyarországon. A 86 hallgató közül sikerrel levizsgázott 63. A legjobbak: Nagy Zoltán, Nagy Mária, Virlics Gusztáv, Máté István, Gál Imre, Hadnagy Imre és Csenger Károly Besztercén. Magyarországon a vizsgán jól szerepelt Csillag F. István, Lakatos János, Palatkás János és Zsigmond Sándor.

Eredményes volt az alfabetizálásért vívott küzdelem. Szentmátén 78 analfabéta volt, jól vizsgázott 60. hátra maradt még 18 ember írás-olvasásra tanítása. Újösön 34 analfabéta sajátította el az írás-olvasás tudományát, jövőre maradt 4, írni-olvasni még nem tudó.

A többi szervezetben az analfabéták száma 2-8 között váltakozott. Mindnyájan sikeresen levizsgáztak.

Óradnán a házhoz menő tanítónőt az analfabéták fejszével fenyegették, mondván: főbe verik, ha még sokat kellemetlenkedik.

A tanítónőkre több faluban kutyákat uszítottak. Amikor a koromsötét, kivilágítatlan sáros utcákat rótták – s csak az istállólámpa pislogása sejtette a követendő utat, gyakran előfordult, hogy a lábbeli bennrekedt a nagy sárban. Hosszas keresés, sárban matatás után sem találták meg, emiatt a tanítónő kénytelen volt hazafelé menet mezítláb dagasztani a sarat.

Több helyütt a hirtelenbarna családokban a nők, a tanítóknak kerek perccel megmondták, s a nyomaték kedvéért a szoknyájukat is jól fölemelték, hogy tőle gyereket akarnak...

Nehéz idők voltak, a mai olvasó talán kétségbe is vonja a fenti tényeket.

Akarja a békét, de neki hagyjanak békét!

1950 tavaszán nemcsak a természet újult meg, hanem a megoldásra váró problémák – és természetesen a panaszok is.

Országos szintű akció keretében el kellett ítélni az új háborúkra uszító tőkés Nyugatot. Ezzel egyidőben támogatni kellett a békeharcot. Erre jó alkalmat kínált a hidegháború éveiben kibontakozó világméretű békeharc.

1949 áprilisában, Párizsban és Prágában megtartották első kongresszusukat a világbékéért harcoló közéleti személyiségek. A következő

év márciusában (19-én) a Békepartizánok Világkongresszusának Állandó Bizottsága határozatot hozott egy világméretűre tervezett békereakció elindításáról. A fenti bizottság közzétette a Stockholmi Békefelhívás néven ismertté vált kiáltványát.

A világ békeszerető népeit felszólította, hogy aláírások százmillióival követeljék az atomfegyver feltétel nélküli betiltását. Országszerte megszervezték az aláírásgyűjtést. Jómagam és a velem egykorúak akkor még Désen kilencedikes tanulók és a felső osztályosok is, igazgatói felhívásra aláírtuk a békevágyunkat kifejező dokumentumot. Végül elénekeltük, a Békepartizán indulót, miszerint „Új tűzkohót szít a tőkés Nyugat/ Új háborúra uszít, bujtogat/ Országról országra ellenáll a nép/ Dolgozva harcol a békéért/ A béketábor legyőzhetetlen,/ A béke útja biztos út,/ S ha összefogunk rendületlen,/ Legyőzzük végleg a habrút.”

Erről az eseményről egyetlen mondatban találtam utalást: Nagysajón Nagy Pál visszautasította a békepartizánok felhívásának aláírását.

Kijelentette, hogy ő akarja a békét, de neki hagyjanak békét, nem ír alá semmit! A kollektív gazdasággal kapcsolatban kijelentette: ők nem fogják bevenni a maszlagot, hogy kollektív gazdaságba lépjenek, mert ezt csak az MNSZ vezetői akarják, akik le vannak sz... (fizetve)

Cegőtelkén a szövetkezeti eladó egy kuláknak, akit ki zártak a szövetkezetből, 12 méter árul adott el. Az mondta, hogy a kulákoknak is épp olyan a pénze, mint a másé, és őt is pártolni kell!

Gyanússá váltak a városi és megyei tanácsosoknak a korábban többszörösen leellenőrzött, részükről javasolt s a helyhatósági választásokon mandátumhoz jutott római katolikus vallású tanácsosai is. Ezt egy 1950. március 24-i bizalmas központi utasítás adja tudunkra, amelyben karakterizálást (jellemzést) – kértek a városi és megyei tanácsok római katolikus tagjairól. „Tekintettel az ügy rendkívüli fontosságára, a legbizalmasabb kezelésért, és azért, hogy erről semmi ki ne szivároгjon, valamint a személyek kiválogatásáért, a megyei kádárfelelőst és az elnököt személy szerint tesszük felelőssé.”¹¹²

A nagy titkolózásra és rendkívüli körütekintésre azért volt szükség, mert alapos válogatás, szelektálás után egyeseket meg szándékoztak hívni a papi békeértekezletre. Vigyázni kellett, nehogy pártellenség, vagy klerikális reakció gyanújába keveredjenek.

Arra is figyelmeztették a vezetőséget, hogy helyenként a túlbuzgó kommunisták leverték a templom előtti vagy útszéli keresztet. „Az ilyen akciókban résztvevők nem jöhetnek számításba” – fejeződik be bizalmas jellegű utasítás.

Pontosan egy héttel később, 1950. március 31-én a presbiteri választásokat értékelték. Kiderült, hogy aki nem fizette ki az egyházi adót, nem választhatott s megválasztható sem volt. A 30. év alatti férfiak nem lehettek a presbitérium tagjai. A nők egyáltalán! Ha a házastársak csak polgárilag esküdtek meg, egyházilag pedig nem – nem választhattak, s föl sem vették őket a megválasztandók névjegyzékébe.

Végül: Tacson és Cegőtelkén kulákokat is beválasztottak a presbitériumokba, jelentette Batta Dániel.

Ledorongolás a javából...

1949-50 a kemény fagyok ideje volt s országszerte sok kellemetlenséget és bosszúságot okozott. Az MNSZ Beszterce-Naszód megyei vezetőségét télvíz idején ráadásul kemény bíráló is érte, s nyugodtan állíthatjuk: ledorongolás, letaglózás volt az a javából.

A lesújtó kemény bíráló a bukaresti MNSZ-központból február 17-én érkezett, tömören s híven kifejezi a mi szervezetünkről alkotott véleményt. Állításuk szerint káderosztályunk önhatalmúlag intézkedett, egyes központi határozatokat megváltoztatott. Nem őszinte a központi Káderügyosztállyal szemben, és sok esetben a kapott utasításokat nem vette komolyan.

Sajnos, egyetlen célzással, vagy mondattal sem utalnak arra, hogy mivel érdemelték ki a teljesen szokatlan hangnemű bírálót. Valószínűleg azzal, hogy jóhiszeműen többször is kérték a legfelső vezetést: részesítsék jelentősebb anyagi támogatásban szervezetüket, vagy pedig a miatt, hogy minduntalan felvetett problémáikat Bukarest válasza sem méltatta.

Hatvan év távlatból visszatekintve a Magyar Népi Szövetség megyénkben kifejtett tevékenységére, az jónak mondható. Azt se feledjük, hogy ezt a titáni munkát 2-3, nagycsaládos, anyagi nehézségekkel küszködő ember folytatatta szokatlan konoksággal és ezzel is, ahogy lehetett, a magyar ügyet szolgálta. Ők az új, a népi demokrácia útját egyengették, erejükhez mértén érdekeinket védelmezték.

Sok bosszúságot okozott falun és városon egyaránt a fogyasztási szövetkezetek és az üzletek áruellátása. Bár a korabeli újságok és a rádió az egyre fokozódó termelésről, a javuló áruellátásról és az emelkedő életnívóról cikkeztek, illetve beszéltek, az emberekkel nem lehetett feledtetni az üresen kongó boltok - szövetkezetek látványát.

A katasztrofális áruhiány a falusi szövetkezetben egyre fokozta az emberek elégedetlenségét. Ehhez társult az a rossz szokás is, - éppen meghonosodóban volt – amit árukapcsolásnak nevezünk. Lényege: „... a vásárlóval, anélkül, hogy beleegyezését adná a hivatalos áron felül, további

12-20 lej értékű árut fizettetnek meg.” A vásárló, ha tetszik, ha nem, kénytelen a kapcsolt – sokszor szükségtelen – árut is kifizetni.

Hasonló esetek fordultak elő Nagysajón és Szentmátéban.

Nap mint nap nehézséget okozott, hogy az (elfogult) falusiak a problémákat csak magyar, vagy csak román szempontból vetették fel, ahelyett, hogy közösen törekedtek volna azok megoldására.

Az 1950. március 20-i jelentésből tudjuk, hogy a kommunista párt utasította az MNSZ-t, hogy kezdje meg a kollektív gazdaság szervezését Nagysajón és Tacson, ahol még ebben az évben meg kell legyen az avatás.¹¹³

Egy hónap múlva Tacson és Nagysajón a kulákok és a reakciósok a legnagyobb ellenállást fejtették ki a kollektív gazdaságok szervezése miatt. A kollektív gazdaságot a legrosszabb színben tüntették fel. A román lakosság körében híresztelték, hogy csak a magyar lakosság az oka annak, hogy a kollektív gazdaságok tagjait milicistákkal fogják munkára hajtani.

Tacson Szilágyi György azzal a hírrel állt elő, hogy rövidesen jönnek az angolok és az amerikaiak, s hogy az emberek ezért ne lépjenek be a kollektív gazdaságba. (1950. ápr. 18-i jelentés)

A cegőtelki MNSZ gyűlésen a kulákok kizárására került sor. Ekkor a szegény- és középföldművesek nagy része azt mondta: hogyha a kulákokat kizavarjuk, ők is elhagyják a gyűléstermet.

Hazugság volt, de a papír elbírtá, az az állítás, hogy Besztercén és Óradnán az egyházi reakció rémhíreket terjesztett, hogy a kommunisták meg akarják semmisíteni a katolikus vallást, el akarjuk szakítani a pápától és be akarjuk zárni templomaikat.

Az újósi fogyasztási szövetkezetet 1950. május 28-án ismeretlen tettesek kirabolták. Kiss János, a szövetkezet elnöke, aki 1940. előtt a román hadsereg őrmestere volt, és Heht Vilmos cséplőtulajdonos, elárusító alkalmazottak (tk. eladók), csak három nap múlva vették észre a betörést. A kár 70.000 lej volt.

Tacson Zabolai János reakciót és rémhírterjesztőt a községi faliújságon keresztül leplezték le. Múzsi János kulákbarát cegőtelki tanítót, aki az analfabétákat nem vizsgáztatta le, ugyancsak a faliújságon, karikatúrán népszerűsítették és leplezték le, amint a kulákkal együtt poharazott.

Ugyanitt május 19-ig 22 család kérvényezte, hogy kollektív gazdaságot alapíthasson. Gyűlés keretében leleplezték Bertlef János és Székely János nagygazdákat, és több szegény – meg középföldművest, akik kulák befolyás alatt álltak.

Fura fintora az életnek, hogy a kommunisták azokat tették gazdaságilag és erkölcsileg tönkre, akik évek és évtizedek kemény

munkájával viszonylagos jólétet teremtettek családjuk számára. Soha senkit nem voltak felelősségre, hogy megkérdezzék a szegényeket: ők miért nem igyekeznek, miért várják másoktól, hogy rajtuk segítsenek? Az 1950-es évek elején nagyon sok jómódú családot erőszakkal elűzték a birtokáról, s számukra városban jelöltek ki kényszerlakóhelyet. Ezek a földönfutóvá tett családok városban is, talán még a jég hátán is, gyökeret eresztettek, s néhány hónap múlva már kétlovas szekereikkel tűzifát, szenet, örölnivalót fuvaroztak s ebből jól megéltek. Gyerekeiket kizárták a közép- és főiskolákról, az egyetemekről, s ezzel egész életükre hátrányos helyzetbe kerültek.

Megélénkület látszott a falusi fogyasztási szövetkezetek tevékenysége is, amely napról-napra javult és terebélyesedett. Magyarországon a szövetkezet mellett asztalos,- lakatos,- kovács- és cipész szekció alakult. Óradnán, Nagysajón és Szentmátén is részlegek alakultak. Újösön és Zselyken gyékényfonó, illetve agyagipari szekciót hoztak létre.

A magyarországi szövetkezet mellett szarvasmarha- és sertés hizlalda kezdte meg a tevékenységét. E mellett méhészeti és baromfifarm is működött.

A tavasz folyamán lendületet vett az önkéntes munkavégzés. Újösön mintegy 200 munkanapot fordítottak erdőművelésre. Ebben a tevékenységben a legeredményesebb Papp Sándor, Gönczi Mihály és Bornemissza Mihály volt. Aranyosmóricson 800 munkanapot fordítottak útjavításra és sáncásásra. A legszorgalmasabbak Kocsis István és Kocsis Ferenc voltak. Nagysajón a méhészeti kör 20 taggal működött.

Szentmátén az MNSZ tagok a helybeli iskola építésére 200 munkanapot fordítottak. Arra is telt az erejük, hogy megjavítsák és otthonossá tegyék a művelődési otthont.

1950 májusában néhány helység nemzetiségi összetételét vizsgálva megállapítottuk, hogy Szentmátén a lakosság 65 %-a magyar, Újösben 53%, Aranyosmóricson pedig 12 %. Ennek ellenére a szentmátéi tanácsban csupán egy, a járási néptanács hat községében egyetlen magyar tanácsos sem volt.

Május 1-től a megyei szervezet összes aktivistái heti két órában orosz nyelvet tanultak az MNSZ székházában (ma: Odobescu u., Raiffeisen Bank melletti épület)

A megyében 570 magyar újság-előfizetőt tartottak nyilván, ebből 450 példány a Falvak Népe volt.

Megyénk művelődési otthonaiban 23 magyar műsort mutattak be. A beszercei kultúrscsoportnak négy kiszállása volt, Magyarországon, Tacson, Óradnán és Radnaborberekén sikeresen szerepelt. Az óradnai bányászok

1864-ben megalakított fúvószenekara több hazafias dalt is előadott. A tacsiai Tekében, a zselykiek Nagysajón és Tacson voltak.

A sovinizmus még mindig dühöngött (bântuie) az óradnai, nagysajói, újíosi és a magyarnemegyei fiatalok körében.

Ennek ellenére fiataljaink olyan forradalminak nevezett dalokat tanultak és énekeltek, amelyek az új világ ígérését tartalmazták. Az ifjúság forradalmi indulóját minden összejövetel előtt el kellett énekelni. Ennek szövege így hangzott: „Zászlósi vagyunk egy új, szabad jövőnek/
Szívünkben hit ég, ajkunkon ének,/ Előre, előre ifjúság./ Növünk, mint határban a búza,/ Mely állja a szél viharát,/ Az ősi mag megérett,/ Gyümölcse fény és élet,/ Arassuk hát le, ifjúság!”

Román változatban: „Suntem stegari căliți ai neamului ce vine...”

Az ifjúság körében népszerű volt a Partizán induló, mozgalmi ének: „A jeges tó és a föld alól,/ Öklünkkel zúzva a hegyeket,/ Indulunk mi, partizánok,/ Dalunk száll az ég alatt./ Sáncokat és várakat vívunk,/ Leküzdve éhséget, havat, ” stb., stb.

Az 1950-es évek elején felső utasításra országos méretű ócskavas, üveg, hamu, papír, és textil-nemű, állandó versenyjellegű, gyűjtési akciót szerveztek. A hét minden munkanapjára be volt ütemezve egy-egy akció. Az iskolákban az átadó mindig az osztályfelelős volt, az átvevő pedig az igazgató személyesen.

Pontos nyilvántartást vezetett minden osztály gyűjtőszorgalmáról. Annyi év után is őrzöm az egyik 1950-es tavaszi nap derűs délelőttjének dési emlékét, amikor az udvaron egyenes vonalba felsorakoztatott osztályfelelősök, akárcsak az ószeren, várták az igazgatónőt a mérleggel.

Teljesen megfeledkeztem arról, hogy osztálytársaimat figyelmeztessem: ma mérlegelve fogják átvenni az ócskavasat! Nem is hozott senki aznap egy grammnyi vasat sem. Nézelődéseimet dr. Boér Lászlóné zavarta meg, amikor megkérdezte: Szilágyi, maguknak van vasuk? Erre szórakozottan feleltem: „Van, kérem, van. Már hogyan volna?” Boér igazgatónő rákérdezett: „Hány kiló lehet az a vas?” Én ártatlanul elmosolyodtam s a Vass nevű kollegámra gondoltam, aki 3 essel írta a nevét. Megvan az legalább 65 kiló, válaszoltam derűsen.

Szilágyi, szólt az igazgató, hozzák már ide azt a vasat! Erre bementem az osztályba, s kategorikusan szóltam: „Vass, hívat az igazgatónő!” Ő megijedve, azonnal elment, sejtelve sem volt, miért hívatják. Sokáig várakozhatott már az igazgatói iroda előtt, amikor dr. Boér Lászlóné megjelent. Vass: „Igazgatónő kérem, hívatni tetszett, itt vagyok!” Igazgatónő: „Ki küldte?” Vass: „Hát az osztályfelelős...” (Az igazgatónő nevetőgörcsöt kapott.)

Az iskola, az egész város, évek múlva is azon szórakozott, hogy Vasst be akartuk adni ócskavasnak.

Fokozni az éberséget

Az 1950. esztendő Európában a háborús károk eltüntetésének a végét jelentette. Nálunk, gazdasági vonalon a cél a világ egyéves népgazdasági terv teljesítése, a háború előtti ipari termelési szint elérése és korabeli kifejezéssel élve, annak jelentős túlszárnyalása volt, vagy legalábbis lenne kellett volna.

A népi demokratikus államokban új korszak hajnaláról beszélhetünk, hisz a kommunisták immár nem arra voltak kíváncsiak, hogy a nép mit akar a hatalom birtokosaitól, hanem arra hogy a nép nevében létrejött hatalom mit akar a népre rákényszeríteni. Eligazodnia pedig mód felett nehéz volt, tudniillik a hivatalos, alkotmányos érvelés szerint a Román Népköztársaságban minden hatalom a néptől eredt és azt ő maga gyakorolta. Elképzelhető-e, hogy a nép önmagának rosszat akarjon? No, ugye, erről sem lehet szó... Csak hát a dolgok egyre rosszabbul mentek. Ami jól kezdődött, rosszul folytatódott, ami pedig rosszul kezdődött az is rosszul végződött.

A rendszerrel elégedetlenek táborát véresen megtorolták Naszód vidékén, Magyardécsén és sok más helyen.

A növekvő elégedetlenséget az osztályharc fokozódásaként fogták fel, azaz, hogy a szocializmus építése folyamatban egyre fokozódik a régi rendszer híveinek ellenállása. Hogy egy ellenforradalom kitörését elkerülhessük, szükséges az éberség állandó fokozása. Hivatalos állítás szerint az osztályellenség nem alszik! Korabeli vicc szerint egy-egy unalmas gyűlésen mindenki alhatott, aludt is, csupán az osztályellenség volt éber.

1952. január 14-én Bukarestből bizalmas jellegű utasítás érkezett az MNSZ megyei vezetőségének címére. Címéből is kiderül, hogy azt kiegészítésnek szánták az 1952. első negyedévi munkaterv végrehajtási irányelveihez.

E szerint munkánk előterében a kollektív gazdaságok eredményei erőteljes népszerűsítésének és új közös gazdaságok szervezésének kellett állnia.

Az agitációs munkát különös gonddal irányítsuk azokra a helyekre, ahol megindul a közös gazdaságok szervezési munkája... Az éberség fokozása elsőrendű kötelességünk. Mindent el kell követelnetek annak meggátlására, gondtalanság vagy éberség következtében bármilyen adat, vagy bizalmas szöveg kerülhessen szervezetunktől és illetéktelen kezébe kerüljön. Minden szervezeti iratot jól zárható szekrényben, vagy

irodaasztalban gondosan elzárva tartásuk. A terepről visszatérő aktivisták kötelessége, hogy a nálunk lévő iratokat hazamenés előtt a szervezetnél biztos helyen elhelyezzék. Senki sem tarthat szervezeti iratokat vagy adatokat a lakásán – általában a szervezeten kívül.

Még jobban kell szigorítani a telefonhasználat ellenőrzését. Idegenek ne engedjék meg a telefon használatát. Aktivisták csak a legszükségesebb esetben vegyék igénybe a telefont beszélgetés céljára...

1952. január 1-től kormányunk életbe léptette a húsbegyűjtésre vonatkozó törvényerejű rendeletet. Mindenkinek teljes értékű munkát kell végeznie e rendelet legjobb végrehajtása érdekében.

Ugyancsak hallatott magáról az MNSZ Beszterce rajoni szervezete is. A januári munkatervben fő feladatként jelölték meg: „Megvilágosítani tagságunk előtt a nagyüzemű kollektív gazdálkodás felsőbbrendűségét az egyéni gazdálkodással szemben és megmutatni, hogy e téren milyen magas eredményeket értek el a szovjet kolhozparasztok. Meg kell ismertetni tagságunkkal a gépi munka, a társas gazdálkodás előnyeit, hogy minél többen kössenek szerződést a gép- és traktorállomásokkal.”

Arra is felhívja a tagság figyelmét, hogy minden csütörtök és vasárnap este fél nyolckor a Bukarest 2 rádió magyar nyelvű műsort sugároz a falvak lakóinak. Mindenütt meg kell szervezni a rádióhallgatást. A felhívást Traxler László elnök írta alá.

Csak kevesen emlékeznek rá, hogy a román rádió akkori szignálja egy Sztálin dicsőítő ének első két sora volt: „Lui Stalin slavă, slavă cântăm/ Pe drumul lui mereu ne avântăm” (Szabad magyar fordításban: „Sztáliné a lelkületünk,/ Az ő útjára tért rá népünk”).

1952. január 18-án az MNSZ Bukarestben székelő Országos Végrehajtó Bizottsága arról tájékoztatott, hogy több tartományi szervezet javasolta, hogy az ipari központokban, bányavidékeken kérték a helyi MNSZ szervezetek megszüntetését, mivel ezekben a helységekből egész tagságunk a gyárban, bányában vagy ipartelepen dolgozik és szakszervezeti tag, s így ezek ideológiai és kulturális nevelése, valamint politikai irányítása a szakszervezeteken keresztül történik.

Az MNSZ Központi Végrehajtó Bizottsága alapos helyzettanulmányozást rendelt el.

Radna tartományba e célból László Istvánt küldték ki. Mindenkit kértek, hogy támogassa munkájában.

1952. április idusán már nyomatékosan kérték, hogy a tavaszi vetési kampányról tíznaponként pontos jelentést küldjenek Bukarestbe.

Ugyancsak tavaszi hír, hogy a Román Népköztársaság Minisztériumtanácsa jóváhagyta az új típusú mezőgazdasági társulások

(románul TOZ) alapszabályzatát. Az összes párt- és tömegszervezetekben fel kellett dolgozni a szervezési alapelveket, a működési alapszabályzatot, s hozzá kellett fogni azok létrehozásához.

Mik is voltak a TOZ típusú társulások? Eredetileg átmenetnek szánták a magán – és a kollektív gazdálkodás között. A TOZ-ba pl. nem kellett az egész birtok- és állatállománnyal belépni, mint a kollektív gazdaságokba, hanem annak csak azon részével, amelyet a tulajdonos jónak látott. A termés- és termékelosztásnál is bizonyos előnyöket élveztek, többet, mint a TSZ-ben. Egy faluban akár több TOZ-társulás is alakulhatott.

Országszerte több ezer ilyen, új típusú mezőgazdasági társulás alakult, a döntő többség azonban még évek multával sem volt hajlandó belépni a kollektív gazdaságokba. Ezért a kommunisták legfelső vezető szerve határozatot hozott a TOZ-ok kollektív gazdaságokká történő átalakításáról.

Hétköznapi gondok...

Lapoznunk kell a Magyar Népi Szövetség 1950. július 18-i jelentésében. Ismételten bebizonyosodott, hogy Besztercén is győzött a pártakat.

A kommunista párt utasította a Magyar Népi Szövetség megyei vezetőségét, hogy a fiatal, ambíciós, eredményesen és lendületesen dolgozó Kocsis Ernőt adják át a Vöröskereszt megyei szervezetének, hogy ott ifjúsági felelősként tevékenykedjen. Nem sokkal később, mivel választékosan beszélt románul, magyarul egyaránt, mivel kérték, átpasszolták a megyei szakszervezethez. Onnan is ment nyugdíjba.

Ugyancsak július derekán, nagy, hosszadalmas szervező munkával, a helybeli magyar lakosság ellenállását megtörve, július 16-án felavatták a tacsi kollektív gazdaságot.

A tacsi dolgozó földművesek a közös gazdaság megalakításakor kizárták a falu legmódosabb gazdáit: a kulákokat.

A párt kategorikus utasítására a megye-szerte nagy erővel folytatódott a kollektív gazdaságok szervezete. Óriási politikai és gazdasági nyomás nehezedett a falvak lakóira.

Bár, gyűlést, gyűlés követett, noha a meggyőző munka gőzével folyt, augusztus közepén Nagysajón, Cegőtelkén és Szentmátén az MNSZ több vezetője még mindig konokul ellenezte a kollektív gazdaság megalakítását.

Nehezen boldogultak a magyarnemegyei gazdák, hiányzott a kapa, kasza. No, nem azért, mert országszerte hiánycikk lett volna, hanem azért, mert az ottani fogyasztási szövetkezet felelőse, Kappael Áron, ki szándékozott költözni Izraelbe. E miatt egyetlen kapát vagy kaszát sem

rendelt a falu része. Úgy vélte, hogy minél kevesebb áru van a szövetkezetben, annál könnyebb lesz átadni a leltár szerinti készleteket.

Az Úr 1950. esztendejének nyarán jelenteni kellett a „megyében működő” magyar tanerő-számot. A kimutatás szerint akkor 23 alsó- és 10 felső tagozatos tanító tevékenykedett. A tanerőhiány 10 fő volt.

Jó hírként könyveltük el, hogy a sófalvi magyar színjátszó csoport Tacson tartott sikeres előadást. Ugyanide látogattak a zselykiek is.

Köztudott, hogy az ötvenes években nagymértékben szűkölködtünk élelmiszerekben és ipari cikkekben, bővelkedtünk viszont minden valóságot nélkülöző (rém)hírekben. Többek között az a hír forgott közszájon, hogy az amerikai hadsereg Moszkvát és Leningrádot bombázza. A háború tehát nem a távoli Ázsiában (Koreában) hanem Finnországban van.

Országszerte fel kellett dolgozni a kommunista propaganda által terjesztett hírváltozatot, miszerint a kapitalista Dél-Korea fegyverrel támadt a békés, szocialista úton botorkáló, bukdácsoló Észak-Koreára.

Ezért az agresszió áldozatául esett Észak-Koreát az összes kommunista vezetés alatt álló népi demokratikus országoknak segíteni, lehetőség szerint támogatni kell élelmiszerekkel, ruházattal és pénzzel.

Mi is történt ott valójában? 1945 augusztusában a szovjet csapatok elfoglalták Észak-Koreát (a 38-as szélességi fokig). A japán megszálló kivonultak. Szeptember 8-án amerikai csapatok szálltak partra Dél-Koreában és amerikai (értsd: demokratikus) közigazgatást vezettek be. Szeptember 9-én a 38-as szélességi foktól északra megalakult a szovjet szuronyokra támaszkodó Koreai Népi Demokratikus Köztársaság. 1950. június 25-én az egész észak-koreai hadsereg 100.000 fő a 38-as szélességi kört áttelepítve rátámadt Dél-Koreára. Az utóbbi védelmére 50.000 amerikai katona szállt partra. Októberig elfoglalták szinte egész Észak-Koreát. Ekkor az észak-koreai hadsereg segítségére siettek és hadba léptek az első önkéntes kínai alakulatok (egy millió ember!). Közös erővel kiszorították északra az amerikai erőket s délben is nagy területeket foglaltak vissza. Ekkor a 2. világháborúban nagy tapasztalatokat szerzett Dwight Eisenhower tábornok (a későbbi amerikai elnök) hatalmas erővel nyomult előre a 38-as szélességi kör mentén (a két ország közötti határ vonalára). A több millióra becsült „önkéntes”, hogy amerikai fogságba ne essen, a határ északi feléig hátrált. Az utolsó kínai önkéntes alakulatok 1957. november 25-én hagyták el Észak-Korea területét.

Sok fejtörést okoztak az MNSZ irányítása alatt tevékenykedő utcafelélősök is. Rájuk hárult a feladat, hogy az MNSZ politikáját népszerűsítsék, s az utcabeliekkal együtt azt megvalósítsák.

Sztáncsú Móricz 1951 novemberében azt kifogásolta, hogy az utcafelelősök nem gyűjtik be a tagsági díjakat és, hogy annyi év után miért nincs kitéve a Magyar Népi Szövetség cégtáblája?

Nagy Máris azt panaszolta, hogy sokan nem akarnak, mások pedig szegények lévén, nem tudnak tagsági díjat fizetni.

Mindezek, zárul a jelentés, meg lettek válaszolva.

A Mezőségen a helyzet változóban

Apanagyfalu, 1951. január 7. A pártfeladatok szellemében ki- és feldolgoztuk a munkatervet, melynek elvégzéséért egyénileg és együtt felelnek.

A koreai nép megsegítési akciójában részt vett Ecsedi István elnök, Bartha István alelnök, Sípos István, Mészáros István pénzügyi- és Konrádi Dániel utcafelelős. Gyűjtöttek 107 kg paszulyt, 21 kg búzát és 68 kg kukoricát, amit a bethleni szövetkezetben értékesítettek. Ezen kívül gyűlt ruhanemű és 590 lej is.

A békeharc-bizottság vezetőségébe Ecsedi Istvánt és Dunka Jánost választották.

A nacionalizmus tapasztalható még.

Alsóilosva, 1951. február 11. A gyűlés tárgya: az ötéves tervben reánk háruló feladatok.

Vállalták, hogy a faluban 30 méter hosszú hídhoz 100 munkanappal (150.000 lej értékben) és 20 napi önkéntes munkával fognak besegíteni.

A kvóta-beszolgáltatás 98%-os, a falu Felőrhöz tartozik, s tudott dolog, hogy a terménybeszolgáltatás tekintetében Kolozs tartományban legelső helyen áll.

„Az a jó hír van, hogy Felőrön 91 családnak jóváhagyták, kollektív gazdaság alapítását. Feldolgozták, hogyan történik a beiratkozás, senkit sem kényszerítenek. Rámutattak a nagy belterjes gazdálkodás előnyeire.”

Az olvasókörnek 12 hallgatója van.

Apanagyfalu, 1951. február 12-13. Folyamatos, és személyre szóló agitációt folytatunk a kollektív gazdaság felsőbbrendűségéről és előnyeiről. Kerekes Zoltán, bár otthonában felkeresték, semmiféle határozott választ nem adott. Kastály István arról számolt be, hogy telefonon értesítették a kollektív gazdaságot: a püspökségtől megkapták a négy ökröt, két lovat, két kocát és egy kant.

A kollektív gazdaságba eddig 16 család kérte a felvételét, ebből Trombitás Sándor és Bojti László szegény földműves. Megkezdődött a kollektív gazdaság tagosított földjének kimérése – csupa sík területen. Egyes

falusiak azért is támogatják a közöset, hogy ne kelljen a hegyoldalakon dolgozniuk, amikor a síkságon is lehet.

A tavaszi vetési kampányban 14 eke szántott Nagyfalu határában, köztük Székely Samú és Székely Márton is.

Az esti tanfolyamon harcoltak Titó kémbandája ellen. A jelenlévők nagy érdeklődéssel hallgatták Kerekes Zoltán előadását.

Kasztély István a kvóta-beszolgáltatás fontosságáról beszélt. Rámutatott arra, hogy aki február 15-ig nem törleszti kötelességét, az ellen szabotázs címen jegyzőkönyvet vesznek fel és bíróság elé állítják.¹¹⁴

Önkéntes munkára buzdítja a falu lakosságát: a falu legelőjének megtisztítására, és az iskola körüli kerítés elkészítésére.

Nagyobb kvótahátraléka, néptanácsi kimutatás szerint, csak Székely Máriának volt: 557 kg kukorica.

A tavaszi vetési kampány előkészítésében – istállótrágya-hordás – kitűnt Nagy Sándor, Kerekes Dani, Székely Imre és Rémán János.

A szövetkezet elosztóbizottságába Kerekes Pétert, az ellenőrző bizottságba pedig Gergely Jánost választották. Tagok: Kerekes János és Gellért János.

Az adminisztrációs munka nagyon össze van keverve. Nem tudtam, hogy mikor lettek hozzánk csatolva. Az esti tanfolyam látogatottsága visszaesett, amióta megkezdődött a kollektív gazdaság szervezése. Tagjaink nagyon passzív magatartásúak, a kollektívbe 11-en iratkoztak be, ebből csupán egy magyar: Kasztély István volt.

A koreai nép segítői akciójában részt vett Kasztély Bözsi, Pestán Erzsébet és Kovács István.

Ebben a faluban reakciós megnyilvánulás is volt. Sípos István bezárta a házat s azt mondta, hogy csak bemerjenek menni (ti. az elvtársurak – Sz. Z.) majd ad ő nekik! (verést) Amióta a kollektív gazdaság jött szóba, a faluban a hangulat rossz. Nagy a kulákbefolyás. Sokan azt mondják, hogy nem marad semmi azoknak, akik beiratkoznak a kollektív gazdaságba. A Néptanács igen könnyen veszi a feladását. Gellért Márton Mihály, noha 80%-os rokkant, immár egy fél év óta semmiféle segélyben nem részesült. Dáné Ilonának 1,16 hektár földje van és két 12 éven aluli gyereke. Ő sem kap semmiféle támogatást.

Kasztély István javasolta, hogy javítsák meg az iskola kerítését, és tisztítsák meg a legelőket. Tóth János intézkedést kért, hogy a fogyasztási szövetkezet két tagja (elárusító) közül az egyik magyar legyen.

Almásfalom, 1951. február 8-9. Szükségessé vált átszervezni és megerősíteni magyar népi szervezetünket. Az új vezetőség tagjai: Orbán János elnök, Bálint Károly és Muzsi Ödön alelnökök, Máthé István titkár,

Gergely István szervezeti-, Bálint Ferenc politikai-, Balázs György adminisztrációs felelős. Utcafelelősök Bálint Imre, Bálint Sándor, Bálint János, Muzsi István és Máthé Béla.

A kvóta-beszolgáltatással Máthé Erzsébet van elmaradva, 300 kg kukoricát kell még beszolgáltatnia, kevés a szakeke, kellene 50 ekekormány, de hozzájutni képtelenség. Félő, hogy a szövetkezeten keresztül túl későn fog megérkezni. A tavaszi vetési kampány előkészítésében kitűnt Muzsi György (a Györgyé), szegény földműves, aki már tavaszbúzáat vetett, Bálint Ferenc szegényföldműves pedig szántott.

Az olvasókör működése akadozott, mert nem volt hol tartani. Erre a célra a paplakon egy szobát rendeztek be. Kellene kályhacső. Az új vezetőség megígérte, hogy beszerzi. Az olvasóköri tagok átlagos száma 50-re rúg, és mindig váltakozik. Változóban falvaink élete is.

A koreai népet megsegítő akcióba részt vett Presák Ilonka. Önkéntes munkával 16 szekér követ vittek az apanagyfalusi híd felépítéshez. A málomiak panaszkodnak a kender- és veteménytermelés előirányzatára. Arra hivatkoznak, hogy a talaj nem felel meg ezek termesztésének.

Vice, 1950. február 10-11. Folytak az előkészületek a tavaszi mezőgazdasági kampányra. A szerszámok megjavítása 50 %-os, a vetőmag csiráztatása 90 %-ban, a vetőmagnisztítás 60 %-ban, a trágyahordás 20 %-a valósult meg.

Kvótahátraléka van Balázs Véninek (talán Béni? – Sz. Z.): tíz mázsa búza, 6-7 mázsa kukorica és 4-5 mázsa széna, ... nkó Dávidnak (38 sz.): 25 mázsa kukorica, 10 mázsa krumpli, ... nka Györgynek (34.sz.) 8-9 mázsa kukorica, 5-6 mázsa széna – és még több gazdának: András Péternek, Szöllősi Jánosnak (Sána), Molnár Irmának, Danka Krisztinának, Veres Mártonnak, Andacs Istvánnak, özv. Andacs Istvánnának Andacs Károlynak, Demeter Andrásnak (Szurkos) és özv. Demeter ... nének. (Arra nem voltak tekintettel, hogy az 1950. évben a jégverés és aszály miatt alig termett valami - Sz. Z.)

A koreai nép fegyveres harcának segítésére Léczfalvi Márton, Pál Dezső és Gergely Márton 1000 lej értékben, önként vállalt munkával hegedült. Az iskolának önkéntes munkával 8 m³ tüzelőfát szállítottak.

A szervezet megerősítése érdekében vezetőségi választást tartottunk. Léczfalvi Mártont és Ferenc igazgató, Király Pétert, Halász Ferencet és Sas Jánost alelnöknek javasolta, Pál Dezsőt meg Kádár Lászlót vezetőségi tagokká választották.

Kékes, 1951. február 13.

A Néptanácsnál leellenőrizték a kvótahátralékot: Darlaczi Ilona van elmaradva. Sem kukoricát, sem szénát nem adott be. 12 hektáron

gazdálkodik, a férje meg reakciós magatartású egyén. Kijelentette, hogy mindenki tolvaj. (Egyesek nem is tiltakoztak – Sz. Z.)

Folynak az előkészületek a tavaszi vetési kampányra. A szerszámjavítással 90 %-ban, a vetőmagtisztítással 60 %-ban, a vetőmag csiráztatással 85 %-ban végeztek. Az előkészületben kitűnt ifjú Székely Lajos, Fekete András, Tóth Imre és Nagy Péter.

A szövetkezeti vezetőségválasztás február 18-án lesz. Javasolni fogják Székely Lajost, Burján Mártont meg Kiss Károlyt.

A koreai segítőakcióban részt vett Da... Gergely és Frits Dénes. A szervezeti élet lanyhaságáról szólva a párttitkár elpanaszolta, hogy immár hetedik napja személyesen azon igyekszik, hogy pártgyűlést tartson, de sehogy sem sikerül, mert nem gyűlnek össze a párttagok.

Ugyanakkor nagyon vásárolják a földet. Burján Márton testvérünket azzal fenyegetik, hogy ha jönnek az angolok, majd meglátja, hogyan lesz vele.

Magyarborzás, 1951. február 12. A munkatervet, az ötéves terv ránk vonatkozó részét, feldolgozták és megmagyarázták. A kvóta-beszolgáltatás 100 %-os.

Az észak-koreai nép megsegítési akciójában kitűnt Hegyi Mózesné, Szácha Anna, Pap Ferenc. Rendeztek egy műsoros előadást is, a bevétel 4800 lejt tett ki.

A tavaszi munkához szükséges szerszámok javításával 98 %-ban, a vetőmagtisztítással 40 %-ban a vetőmag csiráztatásával 92 %-ban végeztek. A szerszámjavításban Pap János, Gergely János, Pap Mihály és Edeli András tűnt ki. A fogyasztási szövetkezet átszervezése ügyében nagy az érdeklődés, mert a borzási központtá fog válni. A kiárusítás a heti 100.000 lejt is eléri.

Az új vezetőségbe javasolták Pap Istvánt, Orbán Árpádot és Balog Jánost.

Mezőveresegyháza, 1951. február 15.

A munkatervet feldolgozták, elfogadták, a konkrét feladatokat kijelölték.

A kvóta-beszolgáltatással nagyon jól állnak, feladatukat 100 %-ban teljesítették.

Folyamatban van a tavaszi vetési kampány előkészítése: a csiráztatást 98 %-ban, a szerszámok javítását 80 %-ban, a vetőmagtisztítást 65 %-ban már elvégezték.

A szántásban kitűnt Orbán Simon, Orbán Dániel és Orbán István.

A koreai nép harcának támogatásában kitűnt Orbán István (Tini), Kiss Márton és Pálfi Márton.

A fogyasztási szövetkezeti vezetéváltásról semmit sem tudnak, minden részvényes hátralékos.

„A hangulat nagyon rossz a faluban. Az emberek el vannak keseredve, hogy el kell adják a juhaikat – legalább 800 darabot, vagy 200 darab disznót. Mondják, hogy nem engedélyezik a hármass határt (pontosabban a háromnyomásos rendszer alkalmazását – Sz. Z.). Legelőjük nincs, nem tudják, mit tegyenek. Más: a kékesi milicista már a köszönésre is azt mondja: „Beszéljen románul!” Ugyanakkor a telefonközpontban van egy magyar asszony, a férje román tanító, nem akar beszélni magyarul – s ehhez hasonló dolgok” (D1, 12.B old.)

Búza, 1951. február 16-18.

A tervfeladatokat a vezetőségen és a tagságon belül leosztották.

A tavaszi vetési kampány beindulását felkészülten várják. A szerszámok rendbetételével 100 %-an, a vetőmagtisztítással 95 %-an, a vetőmagvak csiráztatásával 90 %-ban elkészültek.

Ebben a munkában kitűnt Takács Imre B, Kovács János, Kiss János és Barsas (nem Borsos? – Sz. Z.) Imre. A kvótát az államnak mindenki beadta. A fogyasztási szövetkezeti választások e hó 25-én lesznek. A jelölések megvoltak. A vezetőség tagjai: Orbán Lajos, Szatmári János, Simon József és Bartha János (Jenő?). A falu lakosságának 80 %-a szövetkezeti részvényes, 65 %-uk amiatt panaszkodik, hogy rossz az ellátás. A rossz állapotban lévő út miatt lehetetlenség árut szállítani.

A koreai nép megsegítésében részt vett Bagaméri Imre, Koncz Sándor, Orbán Zsigmond, Végh István, Bálint Simon, Balla Sándor, Balla György és Fazakas Péter.

A szervezet megerősítése a vezetés teljes átszervezését tette szükségessé. Elnök Takács János, alelnök Sas Sándor, titkár Székely János lett. A vezetőségbe választották még Bagaméri Imrét, Simon Zsigmondot, Orbán Lajost és Takács Györgyöt.

Utcafelelősök: Szabó Imre, Borsos Gyurka, Balla Sándor D, Simon Márton, Balla Ferenc és Kaprán (Kapsán?) János.

A gyűlésen 49-en voltak jelen, a szemináriumon csak 14-en. Az olvasóköriek közül a szurdoki csoport tűnik a legjobbnak, ezt Balla Ferenc utcafelelős vezeti.

Adminisztrációs téren: semmit sem lehet találni, sem a tagdíjakat, sem pedig a naptárakat nem fizették ki. A Néptanácsnál nagyon részrehajlók. Egy volt pártsejt-titkár úgy dolgozik, ahogyan akar. Tetszés szerint jelöli meg az egyes családoknak a természetű zöldséges terület nagyságát, és azt is, hogy miből milyen mennyiséget kell az államnak beadni.

A kollektív gazdasággal szemben a legtöbb MNSZ-tag passzivitást tanúsít. Nemigen hajlandók belépni, ebben a tekintetben nagy felvilágosító munkát kell végezni.

Gabonaneműekben a kvóta-obligációt 98%-ban, a hozzátartozó falvak pedig 82%-ban teljesítették.

Sajószentandrás, 1951. február 14. Kérik, hogy a fogyasztási szövetkezet idejében biztosítsa a zöldség magvakat, mert nekik semmiféle vetőmagjuk nincsen.

A kollektív gazdasággal szembeni megtartásuk: „Beadnak minden kvótát, de kollektív gazdaság nem kell nekik.” A pártsejt-titkár maga sem igen foglalkozik felvilágosító munkával.

Sajóudvarely, 1951. február 15. A szervezeti életben kitűnt Lukács Kálmán elnök, aki a kultúrotthon könyvtárosa. Ő a legjobb tagdíjbegyűjtő és újságfelelős.

Az analfabetizmust felszámolták, kvóta hátralékuk 5%-os.

A koreai nép megsegítésében kitűnt Rémán Anna, Kocsis János és Füstös Erzsébet. A magyar tannyelvű iskolát áthelyezték, kályhát és fát a néptanács biztosít.

A tavaszi vetési kampányban kitűnt Szabó Lajos szegényföldműves, aki 50 árnyi tavaszbuázát vetett. A zöldségtermesztéshez vetőmag küldését sürgetik, mert itt senkinek sincs elegendő.

A nacionalizmus még észlelhető a faluban.

Az a hír terjedt el, hogy a téglagyár számára megrendelt gépeket Besztercére viszik s ott is szerelik fel. Nagy megnyugvást jelent, hogy ezt Sajóudvarhelyre szállítják, ott fog üzemelni és sok munkahelyet biztosít.

Ha nagyon megnézzük az MNSZ elnökkel a szövetkezet is hibázott, hogy megválasztotta s még tanfolyamra is elküldte. Ő eddig sem aktivált, s most is egyre jobban igyekszik Bíró Dániel könyvelőt a művelődési otthonnal összefüggő munkájában gátolni. A munkaterv összeállításakor csak nagy nehezen akart munkafeladatot vállalni.

A fogyasztási szövetkezeti bizottságba az MNSZ részéről Darlaczi Ferencet, Szoboszlai Ferencet- és Rozáliát választották.

Szentmátéban a kvóta-beszolgáltatást 80%-ra teljesítették. Még van 20% hátralékuk. A tavaszi vetési kampány sikeréhez szükséges, hogy a fogyasztási szövetkezet idejében szerezzék be a vetőmagvakat. A falusiaknak volna hova, de nincs mit vetniük.

Aranyosmóric, 1951. február 19. Megszervezték az olvasókört, 9 tagja van, felelőse Kocsis István. A pénzügyi felelős bevonult katonának, nem számolt el. Az elnök írt neki, de választ még nem kapott. Január 3-án eladás

céljából adtak neki 2200 lej értékű bélyeget. Hiába keresik, nem lelik sem a pénzügyi felelőst, sem a bélyeget, sem pedig a pénzt.

Szászújös, 1951. február 20. A szervezet megerősítésére újjászervezést javasolunk. Elnöknek Simon Imrét és Végh Ferencet jelölik. Szervezőfelelős lett Gyenge József, politikai nevelő Öseh László, brosúra terjesztő Kiss László. Utcafelelősök: Bornemissza József, Újlaki Elek, Szilágyi János, Végh József, Balogh Ernő, Orbán János és Gyenge Sándor.

Vállalták, hogy a fogyasztási szövetkezetbe beszerveznek 10 új tagot. A néptanács által kezdeményezett önkéntes munkára mozgósítani fogják a tagságot. 50 közmunka-nap végzésére vállalkoznak.

A fogyasztási szövetkezet bizottságban beválasztották Gönczi Mihályt és Simon testvért. A kvótahátralékot még nem törlesztették. Hátralék MNSZ vonalon is van. Súlyos Pap Toader görög katolikus lelkész esete, aki egy vagon gabonát kell beszoigáltasson.

Leleplezés. Végh József utcafelelős leleplezte Orbán Károlyt, aki vonakodott tagdíjat fizetni, ő azonban fizet és továbbra is tag akar maradni.

A faluban és a gyűlésen a hangulat nagyon jó volt, jelentette Nagy Zoltán MNSZ területi instruktor.

Magyarberéte, 1951, február 22. A pártsejt bírójá épp a munkatervet készítette, a titkárt hívtuk a gyűlésre, ő azonban nem jött el. Azt mondta, hogy ő nem dolgozik az MNSZ-szel, mert a tavaszi vetési kampány előkészítésével és a legelőtakarítással foglalatoskodik.

A kvóta-beszoligáltatás 98%-ban megtörtént. Elmaradt a kvótával a hét hektáros Zoltán János 647 kg kukoricával, a hat és fél hektáros Sz. Pap Sándor 500 kg máléval, és Rémán István – valamivel kevesebbel. Megtörtént a vetőmagvak tisztítása és csiráztatása.

Mivel a faluban csupán egy kovács van, a mezőgazdasági eszközök javítása csak 45%-ban valósult meg.

A szövetkezetek vezetésébe választották Bálint Ferencet, Rémán Istvánt és Székely Györgyöt. Brétei viszonylatban a tagság 80%-a szövetkezeti részvényes, de még nem tudni, hogy egy részvényért 500 vagy 1000 lejt kell fizetni.

Panaszolják, hogy a szövetkezeteknek rengeteg újságot küldenek, csupa régiéket. Emiatt a tagok zúgolódnak. Az a helyzet, hogy az újságok 90%-a román nyelvű, a falu lakosságának 80%-a pedig magyar.

Az olvasókör jól működik szombatonként du. 15-20 óráig, vasárnap pedig az ifjúság vesz részt. Fonó négy helyen, 70 fővel működik.

A koreai nép számára szervezett gyűjtési-segítési akcióban Székely György, Bálint Ferenc, Rémán István és Palatkás Ferenc tűnt ki. Mint

adakozó kitünt Rémán Bálint és Székely Dávid egy-egy új gyapjúposztó-harisnyával és Rámán István 1 méter vászonnal.

Beszámoló

a Magyar Népi Szövetség Beszterce székhelyű Radna tartományi vezetősége tevékenységről:

Somkerék, 1951. február 22. Mint mindenütt, itt is szükség van a helyi szervezet átszervezésére és megerősítésére. Fogarasi Péter nem akarta tovább vállalni az elnökséget és lemondott. Batta Dániel társadalmi instruktor a tagság feladatául hagyta egy új elnök beállítását. (így!) Kertész Pétert a Piroskáét javasolja, akinek 21 napos MNSZ káderiskolája van, ő a legmegfelelőbb. Át kell szervezni az utcafelelősi hálózatot, ezt az esti tanfolyam legjobb hallgatóiból kell toborozni. Politikai felelőssé Papp Ferencet választják, brosúraterjesztő utcafelelős Csatlós Sándor lett.

Somkeréken, *Falvak Népe* (újság) felelőssé Rémán István pénzügyi felelőst javasolták.

Kertész Péter elvállalta a megbízatást és mindent el fog követni a szervezetben, hogy aktívan részt vegyen a társadalmi munkában, az ötéves terv teljesítésében, a szocializmus építésében és támogatni fogja a néptanács által szervezett munkát. (Fond.Org. rai B-ta aU.P.M. 598, inv. 658 D1, pag.1)

A fogyasztási szövetkezet vezetőségébe MNSZ részről Magyar Istvánt, Papp Ferencet, ifj. Szabó Albertet és özv. Szikla Máriát választották.

Az összes MNSZ tagok, akik zöldségtermesztéssel foglalkoztak, értékesítés céljából szerződést kötöttek a helybeli szövetkezettel. Az államnak beszolgáltatandó termékmennyiséget (kvótát) 95%-ban teljesítették.

A demokratikus Korea népének harcát támogatandó, gyűjtési akciókat szerveztek. Bethlen rajoni viszonylatban Somkerék első helyezést ért el. Ebben kitűntek: Fogarasi Péter, Laár János és özv. Szikla Mária.

A tavaszi vetési kampányban kitünt Forrai Mihály és Baranyai Jenő. Hátralul kullog Kertész Mihály.

Bethlen, 1951. február 7-8. Vállalták tíz új MNSZ tag beszerzését és 10 új (fogyasztási) szövetkezeti részvényes toborozását. Leellenőrizték a néptanácsnál a kvóta-beszolgáltatás százalékarányát. Ez MNSZ vonalon 100%-os.

A szövetkezet vezetőségébe Orbán Lászlót, Dobos Sándort, Székely Máriát, Daróczi Mártont és Kiss Jánost javasolták. A szövetkezettel kapcsolatos hangulat: jó!

Az esti tanfolyam jól működik. Panasz, hogy Balog előadó eltér a tárgytól és igen hosszan. Négy olvasóköri működik, összesen 30 hallgatóval. Az olvasóköriekben a következő anyagot olvasták fel: Kik a háborús gyűjtogatók? Titó kémbandája; A parasztok harca a földért és szabadságért; A Román Munkáspárt és annak politikája; Ágyúszónál hangosabban – költemények; 10 kérdés, 10 felet; Vladimir Iljics Lenin; A napi sajtó.

Korea segélyezésében aktívan részt vett Homoródi Zoltán és Homoródi Zoltánné, Zakariás Pálné, Sípos Béla, Andrásy Bálintné, Grosz Hermanné, Vojtekovics Anna valamint Bakk Imréné.

Várkudu, február 9-10. Az MNSZ tagok vállalták, hogy az iskola építéséhez 10 szekér homokot fognak szállítani, továbbá, hogy be fognak szervezni 5 új szövetségi tagot.

A kvóta-beszolgáltatás mértékét nem tudták ellenőrizni, mert nincs erről pontos nyilvántartásuk. A kollektivizálási hivatalnál sem tudták, miként is áll Várkudu.

(Felvetődik a kérdés hitelesnek mondhatók-e a fenti adatok? Igen, épp annyira hitelesek, mint az 1946. novemberi, meghamisított parlamenti választási eredmények.- Sz.Z.)

A Beszterce városi ideiglenes Bizottság (ma: helyi tanács) elhatározta, hogy a város villamosenergia-gondjait enyhítendő, egy villamos üzem önkéntes munkával történő felépítését. A népi szövetség a munkálatok elvégzésére mozgósította Beszterce egész magyarságát.

Ez az üzem el is készült, át is adták rendeltetésének. Épülete a sportstadiontól keletre, a Villanytelepen állott.

Sófalván, Szentmátén és Zselyken a román lakossággal karöltve, önkéntes munkával három hidat építettek fel. Ez a falvakból megkönnyíti majd a mezőgazdasági eredetű termékek Besztercére juttatását, a falu és a város közötti árucserét.

A nagyidai elnököt kizárták a pártból

1951 novemberében az MNSZ munkajelentésében a politikai vezetők anyagi nehézségei is terítékre kerültek. Íme, egy csokorra való.

A kolozsnagyidai elnökünk kivizsgálást kért maga ellen, amiért kizárták a Román Munkáspárt soraiból. Javasoltuk, hogy az ügyben írásbeli panasszal forduljon a pártvezetéshez.

November 12-re összehívták a Művelődési Versenybizottság tagjait. A szűk körű ülésen jelen volt Batta Dániel, Kocsis István és Sztáncsú Móric. A táncsoportból csupán 6 pár jött el. Vállalták, hogy rendszeren működni fognak, próbákat minden héten, kedden, csütörtökön és szombaton tartanak.

Megszervezték a duó és a trió éneklést is. Énekesek: Sárkány Ferencné, Gelzer Bandi, Rácz Ferenc, Szakács István és Széll Zsigmond.

A szavaló csoport tagjai: Bíró Lajos, Szakács Gyöngyi, Majtényi és Kanizsay Károly. Ezek minden nap a Klubul Muncitorescban (így!) próbákat tartanak. A közlő Beszterce rajoni pártválasztásra táncszámot és szavalatot kell előadniuk. Sárkány tanárnő elvállalta a vezetést. Egy próbát is tartottak. Esténként próbáltak.

1957-ben Besztercén telepedett meg a fiatal Horváth tanár házaspár: Piroska és Pál. Utóbbi magyar nyelv és irodalom szakos tanárként 1957 és 1978 között megszervezte, irányította és szerepeltette a helybeli középiskolás diákok „Fiatal szívvel” irodalmi körét. Pál és Piroska kitartó, példás és lelkes munkával minőségileg magasabb szintre emelte a besztercei színjátszást, mint műkedvelő tevékenységet. Számos magyar, román és szovjet alkotást vittek színpadra. Előadásaik olykor-olykor a professzionisták színvonalát is meghaladta. A régiók mellé felzárkózott csatasorba állt Arcălean Irénke, Benkő Béla, Bihari Ferenc, Fekete Zsolt, Gombár Sándor, Juhász Dorka, Kerekes Fiúka, Kis Öcsi, Kántor Erzsébet, Sárkány Ferenc, Sigmund Tibor, Szilágyi Zoltán, Szörényi Margó, Szörényi Miklós és mások. Nagyszerű előadásaikat Beszterce rajon magyar falvaiban, de még Magyardécsén és Désen is, örömmel fogadták.

1978 novemberétől, Horváth Pál halála óta, a besztercei színjátszó tevékenység hanyatlásnak indult, majd elhalt.

November 20-i keltezésű az a helyzetjelentés, amely a bethleni szervezet működéséről szól.

A jelentésből megtudjuk, hogy az MNSZ Országos Központja Végrehajtó Irodájának határozata értelmében az addigi Besztercén lévő bethleni székhelyüket áthelyezték Bethlenbe. Ez rendjén is volna, mondjuk mi, de olyan állapotok uralkodtak akkor Bethlenben, amelyek lehetetlenné tették a rajoni vezetés működését.

Épület hiányában, Bethlenben székhelyük nem volt, s nem is lehetett. A Besztercén lévő székhelyüket még nem adták át, továbbra is használják azt. Három függetlenített aktivistájuk ereje szét van forgácsolva. Bethleni irodájuk egyetlen szobából áll. Ebbe ágyakat is be kellett tenni. Nincs telefonjuk, nem is lehet bevezetni, mert a helyi telefonközpont kapacitása kicsi.

Besztercéről a 36 helyi szervezet sokkal jobban át tud fogni 30-at. A Bethlenből való irányítás, közlekedés sok átszállással és nehézséggel jár. Batta Dániel szervezőfelelősnek ötfőnyi családja van, akik tanoncok meg tanulók, és beteg feleségével képtelen átköltözni.

Traxler László politikai felelős felesége az állami „Textila” üzletben dolgozik, és nem hagyhatja el a munkáját.

Kérik a Központi Végrehajtó Irodát: adja meg azt a lehetőséget – a fenti tényérvek alapján – hogy a Bethlen rajoni szervezetük székhelye Besztercén maradjon.

Magyarországban önkéntes munkával épülőben volt a Nagy-Szamoson átívelő híd.

Az MNSZ egész megyei vezetősége azon fáradozott, hogy az 1948. április elsején megnyílt, Vasile Luca nevét viselő Szálva-Visó nemzeti építőtelep számára egy önkéntes magyar munkacsoportot verbuváljon.

Az új elnök, András György a legfontosabb gazdasági és politikai eseménynek a június 11-i államosítását tekintette. Meg is állapította, hogy nem voltak magyar kézben lévő olyan üzemek, amelyeket az államosítás érintett volna. Nagy elégtétel számunkra, hogy két államosított vállalat élére magyar munkásigazgatót neveztek ki.

Június hónapban a marosvásárhelyi Petőfi színház versenyen Beszterce műkedvelő csoportja országos 2. díjat nyeri. Hasonló szép eredményt ért el a zselyki táncsoport is.

Az MNSZ szervezetekben feldogozták a Román Munkáspárt K.B. 2. plenáris ülésének határozatait. Az 1948. június 9-11-i ülésről van szó, amikor megvitatták és jóváhagyták a kommunista párt által kidolgozott stratégiát és taktikát a főbb termelőeszközök államosítására vonatkozóan.

Sok bosszúságot okozott, hogy Tacson, a 100 %-os magyar községben az MNSZ megkérdezése nélkül leváltották a falu bíróját. Ezt az esetet sikerült helyi viszonylatban megoldani. (Nem derül ki, hogyan? - Sz. Z.)

Ez idő tájt a J.B. Titó vezette jugoszláv kommunista párt konfliktusba keveredett az I. V. Sztálin által irányított Szovjetunióval. Titóék úgy vélték, hogy a délszláv szocialista építésnek nem a sztálini, hanem a jugoszláv modell felel meg leginkább. Sztálin utasítására 1948 tavaszán a Kommunista és munkáspártok bukaresti értekezletén Jugoszláviát kiközösítették a népi demokráciák nagy családjából. A kiátkozó nyilatkozatot maga Gheorghie Gheorghiu-Dej román pártfőtitkár olvasta fel. (1948. jún. 28.)

Ettől kezdve Titó lett a célpontja az összes politikai témájú karikatúrának. Az újságok, folyóiratok hemzsegték az olyan kifejezésektől és karikatúráktól, mint Titó, a jugoszláv nép hóhéra, hazaáruló, mészáros, fajankó, az amerikai imperializmus (koca formájában!) emlőin hízó disznó, véreskezű diktátor, az amerikai imperializmus láncos kutyája, stb.

Jugoszlávia kiközösítése, megrökönyödést és riadalmat keltett Európa szerte. Oly méretűvé vált a kölcsönös vádaskodás, egymásra mutogatás és fenyegetés, hogy nagyon sokan attól tartottak: a Szovjetunió - magával

rántva szövetségeseit is - le fogja rohanni, eltiporja Jugoszláviát. Ebben a pattanásig feszült légkörben a jugoszlávokkal szomszédos államok a jugoszláv határ mentén katonai erőket vonultattak fel, kaszárnyák százait építették fel s sok százezer katona csupán a harcba vetési parancsra várt. (Jómagam is itt katonáskodtam - Sz. Z).

Jugoszlávia sem tétlenkedett. A nyugati nagyhatalmakkal titkos tárgyalásokat folytatott s tőlük nagymennyiségű korszerű fegyverzetet vásárolt. Erejük tudatában a jugoszláv határőrök naponta provokálták szomszédjaikat és sok ártatlan katonát meg is öltek.

Az 1956-os kibéküléskor elsőnek Gheorghiu-Dej ölelte-csókolta Titó marsallt. Szovjet kezdeményezésre a kommunista pártok közti kapcsolatok normalizálódtak.

Annak idején a Jugoszláv Kommunista Párt kiátkozása országszerte nagy megrökönyödést okozott.

Térjünk vissza a minket közelebbről érdeklő kortörténeti dokumentumokhoz.

Meg kellett ismertetni a lakossággal a terményadót (kvótát), a beszolgáltatási rendeletet és az új földadó törvényt. Meg is tették, ami tőlük tellett.

A Román Kommunista Párt azt is kezdeményezte, hogy szervezzenek országszerte nagy tömegdemonstrációkat, tiltakozó akciókat Palmiro Togliatti, az Olasz Kommunista Párt főtitkára ellen elkövetett merénylet miatt. (1948. jún. 13.)

Részt vettek az Ifjómunkás Szövetség által rendezett nagygyűlésen, *amelyet* a negyedik önkéntes munkabrigádnak a Szálva-Visó országos építőtelepre küldése alkalmából rendeztek. (A munkatelep 1948. április elsején nyílt meg - Sz. Z.)

Ifjúsági szervezeteink beolvadása az Ifjómunkás Szövetségbe folyamatban van – áll a jelentésben.

Besztercén a nőmozgalomban résztvevők száma kb. 120, vidéken ez a szám 50, tagságunk: 1772 fő.

RMP Radna tartományi vezetőségének, Beszterce

Jelentés

a Radna tartománybeli nacionalista megnyilvánulásokról

„A tartomány területén az utóbbi időben a magyar lakosság részéről megszorodtak a sovinszta és nacionalista megnyilvánulások. Ez

különösen a dolgozó parasztság körében tapasztalható, mert az osztályellenség őt igyekszik felhasználni. Például:

Tekén: Molnár Domokos MNSZ tag a művelődési otthonban tartott ünnepség alkalmával Traxler László MNSZ aktivistának, mivel ott nem volt magyar nyelvű jelszó, azt mondta: „Az előadó elvtárs azt állította az előadásában, hogy a Román Népköztársaság a mi drága hazánk. Én most bebizonyítom, hogy nem a mi hazánk, mert ha az volna, magyar nyelvű jelszavak is volnának a művelődési otthonban”. Ezt a kijelentést több MNSZ tag is hallotta, akik közül többen helyeseltek.

Traxler elvtárs a helyszínen visszaverte ezt a kijelentést, és egyben intézkedett, hogy magyar jelszavakat is kitegyenek.

Sófalván: Gyarmati Miklós, az MNSZ helyi szervezetének elnöke egy gyűlésen, amikor a nemzeti kérdést dolgoztuk fel, kijelentette, hogy a magyarok semmi esetre sem tudnak a románokkal együttműködni, mert nem felejtették el soha, amit a románság velük tett 1944-45-ben, amikor földönfutókká akarta tenni őket, vagyis a magyar földbirtokos földjét a románok csak maguk között osztották ki, a magyaroknak meg nem adtak. Most is minden úgy van, ahogy a románok akarják.

Somkeréken: az itteni magyarság teljesen szolidaritást vállalt Becsky Lászlóné somkereki tanítónővel, aki egy volt földbirtokos felesége. Férje, a Szamos megyei Imrédy féle párt vezetője volt. A fölbirtokost feleségestől Nagybánya tartományba (helyesen: Máramaros – Sz Z.) helyezték. Most a minisztérium visszahelyezte Radna tartományba. A tartományból a Bethlen rajoni Somkerékre helyezték, anélkül, hogy megkérdeztek volna bennünket. Azóta Somkeréken fokozódott a románság elleni uszítás és gyűlölet. Egyesek szerint ez mind Becsky Lászlóné tanítónőtől ered, aki alattomosan lázító munkát végez.

Nagysajón: a magyarság teljesen az elszigetelődés álláspontjára helyezkedett és egyáltalán nem akar részt venni a közös (művelődési) előadásokon. Állandóan arra hivatkoznak, természetesen helytelenül, hogy a magyaroknak nincs semmi joguk, és ha mégis helyenként bevásárolták őket, ezt azért tették, hogy a magyarok ne mondassák, hogy mindenütt csak a románok vannak, de ugyanakkor nincs semmi joguk, hogy beleszóljanak az ügyek intézésébe. Itt a fő hangadók Vészi Mihály és Décsei János szabó, akik ezt mind személyes beszélgetésekben, mind a gyűléseken előhosszák, ugyanakkor mindenkit igyekeznek lebeszélni arról, hogy valamilyen formában részt vegyen a szervezeti munkában.

Búzán: a dolgozó magyarság állandóan sérelmezi, hogy az MNSZ-nek nincs egyetlen képviselője sem a helyi tanácsban. Ugyanakkor a magyarság létszáma a községben 40%. Ebből kifolyólag állandó nacionalista

megnyilvánulások vannak, ami különösen a nyár óta éleződik, amikor is Simon Zsigmondot és társát sovinizta kilengésért három hónapra ítélték. Ez még jobban élezte a helyzetet, mert a megnyilvánulás mindkét részről történt, de egyoldalúan bírálták el az ügyet.

Hasonló a helyzet több helyen, annak ellenére, hogy e téren sok és szép eredményt értünk el. Például Magyarországon, Felőrben, Szentmátéban, ahol egy évvel ezelőtt szintén külön vonalon mentek, ma már közös dalárda alakult.

Általában, ahogyan a nemzetközi helyzet alakul, úgy alakulnak a nemzetiségek közötti kapcsolatok, különösen, ami a magyar egységet illeti. Dacára annak, hogy a szervezetünkben nincsenek kulákok, egyes helyeken, erősen befolyásolják munkánkat. Természetesen mi igyekszünk ezen a téren erős harcot vívni és dolgozó tagságunkat a proletár internacionalizmus szellemében nevelni.¹⁾

Beszterce, 1951. november 13-án
Török László megyei elnök

Szervezzünk békegyűlést!

Párt- és ifjúsági vonalon egyaránt szorgalmazták a békéért, és a nyugati imperialisták elleni harc fokozását.

Normális ember alig tudott volna pontos utasítást adni: hogyan, miként is harcoljunk? Olyan válasz is elhangzott, hogy ha bármit is cselekszel, ami hasznos, ezzel hazádat, a békeabort, s a világbékét erősíted.

1952 áprilisában központilag szabályozták, milyen előadásokat kell tartani a rajonokban megszervezendő békeharctanfolyamokon. Négy előadás pontos címét is közölték. Íme: „1. A népek békeakarata legyőzhetetlen. 2 A dolgozó parasztnemzetiségi különbség nélkül elindultak a kollektív gazdálkodás útján. 3. A dolgozó parasztság és a földreform. 4. A Szovjetunió harca az Egyesült Nemzetek Szervezetében a békéért.” (Romániát csak 1955 decemberében vették fel az ENSZ-be). Kötelező módon jelenteni kellett a résztvevők és a hozzászólók számát.

Április 18-án közzétették azokat az irányelveket is, amelyeket a városokban a szervezendő békegyűlések szervezésekor nem szabad szem előtt téveszteni. Idézzük: „A gyűlésteremben már a bejárathoz is helyeztetek el az angol-amerikai háborús banditákat leleplező karikatúrákat. Szervezzetek be hangadó agitátor csoportokat, amelyek a beszéd idején békejelszavakat és az imperialisták háborús készülődéseit leleplező jelszavakat mondjanak.

Készítsetek fel 1-1 pionírt, aki műsor közben lelkes felhívást intéz a hallgatókhoz. A felhívás lényege az legyen, hogy a felnőttek éberebb és jobb munkával harcoljanak a békéért, a gyerekek jövőjének megvédésért.

A békegyűlés javasolt műsora:

Megnyitóként – a Békeinduló, 2. Beszéd, 3. Lubinszkij: Győzni fogunk, 4. Suradelli: Békeinduló, 5. Román tánc, 6. Egy román népdal, 7. Majtényi Erik: Ők féljenek!, 8. Chirescu: Békapartizánok dala, 9. Magyar tánc, 10. Breslaşu: Imn (himnusz), 11. Egy magyar népdal, 12. Szovjet tánc, 13. Csákány G.: Baktériumháború, 14. Matolcsi: Tervinduló, 15. Csu Ci: Sztálin örökösök felettünk, 16. Köztársasági induló.”

Békeakaratomkat kifejező plakátokkal az egész országot elárasztották. Ezek a Szovjetuniót, a béke bástyáját éltették. Jócskán kijárt az éltetés a legyőzhetetlen Vörös Hadseregnek is. Volt olyan jelszó is, amely ha netán elfeledtük volna, fenyegető hangon így szólt: El a kezekkel Koreáról! Más: Le a háborús uszítókkal! Éljen Sztálin, a népek lángeszű vezére! Éljen a Román Népköztársaság! Éljen a Román Munkáspárt!

Mivel az eső hamar elmállasztotta, vagy pedig ellenséges érzelmű emberek egykönnyen leléphették őket, javasolták, hogy épületek falára vagy deszkakerítések utcára néző oldalára fehér mésszel írják e jelszavakat. Ez idő tájt történt, hogy Retegan Alexandru kiskajáni idegen nyelv szakos tanár egy gyűlésen megkérdezte, hogy a fenti jelszavakat lehet-e más nyelven is írni, mint románul? A kérdésre adott igenlő válasz hallatán úgy felbuzdult, hogy néhány nap alatt Kiskaján házainak falaira, kerítéseire egy tucatnyi, csupa angol nyelvű jelszót pingált.

A falusiak nem tudták mire vélni a látottakat. Futótűzként terjedt a hír, hogy rövidesen megérkeznek az angolok és az amerikaiak s Kiskajánban lesz főhadiszállásuk. (Berceni Romulus ny. tanár közlése)

1950 júniusában az MNSZ bukaresti központja arra volt kíváncsi, hogy helyi szinten hogyan harcolnak a békéért? Azt válaszolták, hogy helyi szinten minden erőt mozgósítani fognak, hogy a termést idejében begyűjtsék, elraktározzák, s a tarlószántást előírás szerint elvégezzék. Meg fogják szervezni a szérúk szigorú felügyeletét is.

A román nyelvű, de magyar észjárásra valló szövegből kiderül, hogy augusztus 23. tiszteletére meggyőző munkával fognak küzdeni a nemzeti egység, a sovinizmus, a klerikális reakció ellen. Le fogják leplezni azokat az (osztályidegen) elemeket, amelyek ilyen irányú tevékenységükkel a háborús uszító imperialisták érdekeit szolgálják.

A Német Antifasiszta Bizottság (1949 – 1953. március)

Akárcsak a Zsidó Demokrata Bizottság, vagy a Magyar Népi Szövetség, a Román Kommunista Párt kezdeményezésére alakult meg. Abban is hasonlít a többi korabeli demokratikus, meg népi jellegű tömegszervezethez, hogy a Német Antifasiszta Bizottságról sem tudtuk megállapítani, mióta is létezett. Az Állami Levéltárban található a legrégebb jelentés – beszámoló a végzett munkáról. Ez az 1950. április 1-től a június 3-ig terjedő időszakot öleli fel.

A túlfűtött nacionalizmus hevében a kommunista párt kétkulacos politikát alkalmazott a szászokkal szemben is. Egyrészt, lévén, úgymond kollektíve, háborús bűnösök, elvették házaikat, gazdaságaikat, s azokba elmaradott vidékek, szegény, mezőgazdasághoz nem értő családok tízezreit telepítették. Ezeket azzal fenyegették, ha nem támogatják a kommunista pártot, és annak politikáját, a németek visszaszerzik házaikat és ki fogják tenni őket onnan.

Másrészt a szegény, szerény osztályharcos, antifasiszta németeket pedig a párt arra használta fel, hogy igazolják politikájának helyességét, annak „bölc” döntéseit a lakossággal elfogadtassák.

A szövegek figyelmes olvasásakor meggyőződhetünk arról, hogy ez esetben is a demokratikus jelzős szervezetek a kommunista párt szemei és fülei voltak.

Az első ránk maradt, a Német Antifasiszta Bizottság Radna tartományai tevékenységéről készült jegyzőkönyvet olvasva meggyőződhetünk, hogy azt nem egy kezdő, hanem tapasztalt, rutinos gárda szerkesztette. Szó sincs benne a kezdet nehézségeiről vagy kellő tapasztalat hiányáról. Mindebből arra következtetünk, hogy a tartományi fasisztaellenes bizottságnak 1950 tavaszán immár tekintélyes múltja lehetett.

Kíváncsiak voltunk, mi is foglalkoztatta egykoron a német lakosságot, hogyan fért meg a lakásaikba telepített kolonusokkal, és végül: ki kivel (vagy népcsoporttal) barátkozott, illetve kit (v. kiket) tekintett ellenségének, s hogyan akart tőlük megszabadulni.

1950 áprilisában tartomány-szerte mozgósították a lakosságot, hogy teljes erejével, szívvel-lélekkel vegyen részt az országhatárokon túl is gyűrűző békeharcban. E célból lelkesítő gyűléseket tartottak Jádon, Petresen és Szászújfaluban. Az új háborús uszítókat leleplezték, tevékenységüket elmarasztalták.

Másik, halasztást nem tűrő feladatot a tavaszi fenyőcsemete-ültetési akció sikeres lebonyolítása képezte. Szászszentgyörgyön a szövetkezeti mozgalom fontosságát méltatták. Petresen gondot okozott, hogy a lakosságra nagy tejkvótát vetettek ki. Nem lévén a falunak legelője, nincs hol és nincs mit legeltetni.

A jádi szászok elpanaszolták, hogy túl nagy mennyiségű termény beszolgáltatását vetették ki rájuk. Főleg a burgonya és a kukorica mennyiség csökkentését kérték. Kifogásolták az államnak fizetendő lakbérek nagyságát.

Besztercén, április 24-én, a német táncsoport a magyarral karöltve, szép műsort adott elő. Öt nappal később a Művelődési házban táncosok, kórusok és színjátékosok léptek fel. A besztercei német táncsoport az országos megmérettetésen 2. helyezett lett.

A tartományi bizottság munkájának egész terhe mindössze három ember vállára nehezedett, mindnyájan a termelésben dolgoztak. A nyár folyamán a német-szász lakosság körében nem volt munkanélküliség. Ha éhen halni nem akart, mindenkinek dolgoznia kellett: Az idénymunkások bérei megalázóan alacsonyak voltak. Munkaerőhiányról csupán a helybeli német nyelvű általános iskolában panaszkodtak. Panasz hangzott el a miatt is, hogy a német anyanyelvű sorköteles fiatalokkal szemben gyakori volt a gyanakvás. Főleg munkaszolgálatra hívták be őket. Az ilyen alakulatot nevezte a lakosság dombelhárítónak.

Kellőképpen felkészülten, szép műsorral köszöntötték augusztus 23-át. A műsorban elhangzott a román és a szovjet himnusz, a *Fata ardeleană*-t (Erdélyi lány) és a *Liliacul* című dalokat négyszólamú kórus szólaltatta meg. Szép gondolatokban nem szűkölködtek. A kórusnak 20 férfi és 40 nő tagja volt. Hatalmas tapsal jutalmazták az akkor vetített kétrészes színes szovjet filmből ismert Szibériai balladát, két amatőr énekes előadásában.

Jómagam 56 esztendő után sem feledtem fülbemászó melódiáját és a megkapóan szép ballada szöveget: „*Nagy a vad bajkáli sivatag/ Aranybányák vannak benne/ Egy ember átkozva a sorsát,/ Battyúval a hátán halad./ Hála és hűség kél szívében/ Az igazság útján halad...*” (Ez volt az első kétrészes színes film)

Ebben nincs semmi meglepő. Csupán az meghökkentő, hogy az 1950. szeptember 2-án, Jádon is bemutatott kulturális műsort 626-on tekintették meg!

Augusztus végére rendbe hozták és lakályossá tették az új, Sztálin téri (ma Fötér) székházukat. Sok száz órát fordítottak erre. Megfogadták, hogy jelen lesznek az augusztus 23-i, a szovjet katonai emlékműnél tartandó koszorúzási ünnepségen is.

1950. augusztus 26-án tiltakozó táviratot küldtek az ENSZ-nek, követelve a Korea ellen indított rablőháború azonnali beszüntetését. (D1, 9.1.) Vállalták, hogy december folyamán tartomány-szerte ismertetni fogják a Román Munkáspártnak a lakossághoz intézett hazafias felhívását az első ötéves népgazdasági terv első esztendei tervfeladatának teljesítésére, főleg

Besztercére, Szászszenygyögyre, Jádra, Szászújfalura, Petresre, Szászlekcencére, Aszubesztercére, Kerlésre és Felsővisóra gondoltak.

Az esztendő utolsó hónapja sem múlt el problémák nélkül. Decemberben Bilakon forrongott a falu népe. Az a hír kapott szárnyra, hogy a decemberi 3-i választások után a szászok korábban kisajátított házait vissza fogják adni. A szászok fellélegzettek, a betelepítettek pedig megijedtek, hogy mindenüket elviszik, s az utcára kerülnek, ha a hír igaz. A rémhír elindítója Hored David, az egykori osztrák-magyar hadsereg őrmestere volt, 1940-44 között pedig falubíró. Azt is ráfogták, hogy az antoneszkánus rendszerben a papok és a vallás ellensége volt. A hazug jelentés szépséghibája, hogy Hored David a bilaki lutheránus egyházközség lelkésze is volt. (Sz. Z.) Nemrég engedélyt és épületet kért az újra nyitandó parókia részére. Ekkor megkérdezték tőle: Számára mi fontosabb: a parókia vagy a sok (2-3 család egy szobában) összezsúfoltan szorongó németek sorsa?

A Bukarestbe címzett jelentésben azt is megírták, hogy Hored Dávid 1944 őszén a horthystákkal együtt menekült el, visszatértekor nem fogadták be. Javasolták, hogy őt, meg a falu többi kulákját szigeteljék el (magyarán: deportálják – Sz. Z.) mert osztályellenségként, ellenséges magatartásukkal ártanak a munkásosztály ügyének. A jelentést Ungar Michael titkár írta alá.

December 18-án széthúzás, veszekedés és verekedés színhelye volt a jádi német iskola. A csoportos kiszállás, az osztályharcos szellemű bírálat nyomán Engler Otto tanító kibékült a tanítónővel és az igazgatóval.

A szász ingatlanok visszaadásának rémhíre Bilakon tovább keringett. Ungar elvtárs kiszállt a helyszínre, és intézkedett a lakások és a lakbér kérdésében.

1951 januárjában a fő hangsúly a békeharc konferenciák megszervezésére és magatartására esett. 12 faluban szándékoztak jól megvívni a népek békéért folytatott harcát. Támogatni kellett a párt kollektivizálás politikáját is.

Örömmel nyugtázták, hogy a választási kampányban 20, németek által is lakott helységet kerestek fel.

Jelentés a Radna tartománybeli falvak lakosságának gazdasági helyzetéről

Radna tartományban az 1951. januári jelentés szerint 10.800 főnyi német lakosság élt. Ennek csupán 2 %-a dolgozott a kitermelő- és a nehéziparban, vagy a Román Államvasutaknál (CFR).

Nagy nehézséget okozott, hogy az 1944-ben nyugatra menekült németek elvesztették román állampolgárságukat. Emiatt nem lehetett alkalmazni őket az iparban. A német lakosság 65 %a kénytelen volt szezonmunkásként dolgozni az állami gazdaságokban. Mások napszámosként dolgoztak a falu jómódú parasztjainál (kulákok) és azoknál a betelepítettekénél, akik eladták igavonó állataikat és szerszámaikat.

A Német Antifasiszta Bizottság javasolta, hogy a német ajkú szegény és középparasztokat fogadják be a kollektív gazdaságokba. Akkor nagyrészt az állami gazdaságok farmjain hangyaszorgalommal dolgozott a szőlő-, gyümölcs- és zöldségtermesztő brigádokban.

Az is baj volt, hogy Jádon, Petresen és Szászújfalun tönkre tették a gyümölcsösöket. A gyümölcsfákat kivágták és eltűzelték, akárcsak a kerítéseket, sertés ólokat, szénatartókat, kamrákat és a deszkapadlókat. Elhangzott a javaslat, hogy Aldorfon, Jádon, Tekén és néhány Maros tartományi faluban a lakossággal meg kellene szeretetni az oly nagyon keresett hagyma termesztését.

„A németek által lakott falvakban, nem tudni, hogy a lakóházak és a gazdasági épületek kinek tulajdonát képezik. A kolonusokkal együtt lakó németeknek azt mondták, hogy őket kisajátították, a kolonusok pedig nem kaptak birtoklevelet. Ezen javakat senki sem gondolja.”

A Visó rajoni, mintegy 3.000 főnyi lakosság fakitermeléssel foglalkozott, egy részük faépítményeket emelt. Ez a lakosság gazdaságilag elégedett lehetett. Ők a német kultúrközpontoktól távol, elszigetelten éltek. Egy részük a magyar lakossághoz közeledett. Az itteni német lakosság a helybeli római katolikus papok befolyása alatt áll, állapotát meg a jelentés¹¹⁸

Feljelentés

1951 februárjában a Német Antifasiszta Bizottság hivatalos feljelentést tett két német és két román nemzetséggű illető ellen. A két emberről írt szöveget teljes egészében, a másik kettőt csak vázlatosan közöljük.

1. Schuller Gheorgh kulák, Szászújfalu 42. szám alatti lakos 193 és 1944 között a falu pénztárosa volt. 30 kataszteri holdnyi birtokán szolgákat dolgoztatott. Zsarnoki magatartás jellemzi.

1942-ben elsőként küldte a fiát és a vejét, s másokat is biztatott, hogy lépjenek az SS soraiba. Fasiszta propagandát is kifejtett, mivel azt hirdette, hogy a fiatalok német fasiszta seregekbe sorolásától függ a szászok jövője.

Manapság két tehénnel és szekérrel gazdálkodik. Le akarja beszélni a szászokat azon szándékukról, hogy kollektív gazdaságokba tömörüljenek. Különböző rémhíreket terjesztve rémíti és kétkedésre készíti a német lakosságot.

2. Olariu Ioan a petresi szövetkezet vendéglőjének vagyongazdálkodója és vezetője. Nem tud elszámolni az elmúlt három hónapban begyűlt 92.000 lejrel. Kiderítették, hogy november 4-én tartotta a fia keresztelőjét. Akkor a vendégei két nap és három éjjel múltak. Ott úszott el a szövetkezet pénze.

3. Meiss Johann petresi lakosnak reakciós megnyilvánulásai vannak. Befolyása alatt áll a német lakosság. Volt kocsmája, tekepályája és községi fürdője, hajdan 20 kataszteri birtok tulajdonosa. (ebből 7 hold gyümölcsös)

Állítása szerint: „Ha le is tűnt a nemesek világa, helyükbe az állam lépett, mert nem engedi, hogy polgárai azt cselekedjenek, amit akarnak”. Két, tehén vontatta szekérével a mások földjeit műveli.

4. Arcălean Ioan egykori petresi bírósági elnök. Nem vett részt az egész falu bevonásával szervezett istállótrágya kihordási akcióban. Házat Weis Carol zsidótól vásárolt, ebben egy család lakik. Két termő gyümölcsfát kivágott. A Szászújfaluban élő fia 3.000 kg kukoricatermést takarított be, az államot becsapva alig szolgáltatott be vajmi keveset.”

Érdekes magatartás, úgy-e? Ha a dolgok rosszul mentek, nem az ügy volt rossz, nem a szervezők fogtak mellé. A párt álláspontja szerint itt is az osztályellenség hibázott, rá kellett súlytani.

A feljelentés eredményes volt. A belbiztonsági szervek alaposan meghurcolták és „helyben hagyták” a szerencsétleneket. Életük végéig azt az évet el nem feledhették. A potyolásról s puhításról soha nem beszélhettek.

A párt irányításával

Radna tartományban, akárcsak más, németek által lakott térségben, a Német Antifasiszta Bizottságok fokozatosan elvesztették önálló cselekvési lehetőségüket. Fő feladat? A párttól kapott feladatok megoldása lett. A mélységes nyomorba tudatosan taszított németek – vezetőik el is panaszták – nem bíznak, és nem hisznek sem nekik, sem pedig a néptanácsoknak, mert ezekből hiányzik az őszinte segítségi szándék.

A német lakosság súlyos gondjain alig segíthettek valamit. Ez is amolyan másodrendű, mellékfoglalkozás volt. A ránk maradt munkatervekből és a vezetőség által végzett munkát tükröző jelentésekben egyre-másra felbukkantak a megoldásra váró súlyos panaszok.

Az 1950. szeptember – 1951 márciusát tárgyaló jelentés szerint munkájukat két fő feladatra összpontosították, nevezetesen bevonni a német lakosságot a békeharcba, korábban 12 helységben békegyűlést tartottak.

Kiemelt feladatnak kellett tekinteni és tartomány-szerte feldolgozni, népszerűsíteni az RMP KB-nak határozatát a mezőgazdaság szocialista átalakításáról.

Utóbbi lényege: meggyőzni a dolgozó parasztságot, lépjen be a kollektív gazdaságokba!

Akkor Radna tartományban 10.835 német élt s csupán csak 2 % - uk dolgozott a nehéziparban vagy a CFR-nél. A lakosság 98 %-a 1944-ben elmenekült, elvesztette román állampolgárságát. Ezért sehol sem lehetett alkalmazni őket, s csak idényjellegű munkát végezhettek. Egy részük a kulákoknál vagy a kolonusoknál vállalt részes munkát. A németek 75 %-a állami gazdaságokban, idénymunkásként kereste kenyerét. Kis részük Visón, a borgóprundi papírgyárban, vagy a bútorszövetkezetben volt idénymunkás. Nehéz sorsán változtatni akart két aranyosmórici német család, s ezért Vajdahunyadra költözött.

Továbbra is támogatták a kollektív gazdaságok megalakítását. E tárgykörben magasröptű előadásokat tartottak Jádon, Aszúbesztercén, Szászújfaluban, Petresen, Pintákon, Malomárkán és Nagydemeteren.

Visó német lakossága (1800) számára német nyelvű iskola létesítését javasolták. Volt ugyan Visón egy-egy párhuzamos első osztály, mégis sok német gyerek kénytelen volt magyar iskolában tanulni. Visó német lakossága szerintük teljesen elmagyarosodott.

A munkatermelékenység növelésének fontosságáról közérthető előadásokat tartottak a besztercei terrakotta gyárban, a borgói papírgyárban és a jádi állami gazdaságban.

A tartományi antifasiszta bizottságban új emberekkel is találkoztunk. Ekkor említették először Dootz Gheorg iskolaigazgató és Jaurnich Siegrid tanár nevét.

Éveken át sikertelen volt itt is, meg országos viszonylatban is, a párt azon próbálkozása, hogy osztályharcos alapon megbontsa a német egységet. Cél: ne értsenek egyet, állandóan civakodjanak, hadakozzanak, elárulják egymást. Így könnyű szemmel- és sakkban tartani őket. Ezt az ókori Római Birodalom vezetői is tudták, hiszen sikeresen alkalmazták a „*Divide et impera*” „*Oszd meg és uralkodj!*” politikai vezérlevet.

A fenti elvet az ókori rómaiaktól vették át, akik megosztva a leigázott népeket, uralmukat 2000 évig sikerrel gyakorolhatták.

1951 áprilisában úgy tűnt, hogy az egységbontás sikerült. Ebben Ungar elvtársnak is szerepe lehetett, mert a felsőbb szervek elismerve

érdemeit, áthelyezték Medgyesre, az ottani bizottság titkárává. Helyét Gellner Felix foglalta el.

Miután hónapokon át győzködték a falusiakat, lépjenek már be a közös gazdaságba, elmondhatták, hogy Szászújfaluban 63 család lépett a kollektívbe, s immár közösen, 83 hektárnyi elhanyagolt mezőgazdasági területen gazdálkodtak. Kusmán is próbálkoztak. Ennek a kis, havasokba ékelt falunak a párt szempontjából nem volt jelentősége, ezért abba is hagyták.

Az osztályellenség viszont nem aludt, az osztályharcot fokozni kellett. Hogy meddig lehetett fokozni, azt bizonyosan senki sem tudta.

Az antifasiszta bizottság német titkára eredményként könyvelte el, hogy Jádon, Pintákon, Petresen és Szászújfaluban a német dolgozók leleplezték a hajdanvolt hitleristákat és kizsákmányolókat.

Vissza kellett verni – bizonyára lábra kelt – azt a hírt és állítást, hogy a demokraták és antifasiszták az egyház és a papság ellenségei volnának.

Amire felső kommunista körökben nem számítottak, Visó rajonban a német lakosság megtagadta a stockholmi békefelhívás aláírását. Pontosítunk! Nem megtagadásról volt szó, csupán feledékenységről, ti. Hübel Leopold tanító a kitöltendő aláírási íveket a táskájába süllyesztette s ott is felejtette...¹¹⁹

Újra és újra napirendre került a román állampolgárság megadásának módja. Kiderítették, hogy a volt kizsákmányolók mindenikének megadták az őket addig is megillető jogot, a német lakosság bő 90 %-a szegény lévén, nem tudta 3-5000 lejes kenőpénzzel lefizetni az ügyintéző ügyvédeket. Ma a románok a kenőpénzt – mert nem ment ki a divatból – egyszerűen *șpaga*-nak nevezik.

Nem állt jobban a német anyanyelvű oktatás ügye sem. Az 1950-51-es tanév végén Radna tartományban egy hét- és tíz négyosztályos német elemi iskola működött 598 tanulóval. Az 1-4 osztályban 12, a második tagozaton 9 tanítónő dolgozott. Összesen 9 új tanügyi káder kellett volna. Gond volt a meglévő tanulókkal is, mert nem beszéltek jól a német nyelvet.

1951 tavaszán, ha kevesen is, megoldathatónak látták az otthonaikból rekesztett németek lakásproblémáit. Szeptemberben már azt jelentették, hogy Radna tartományban a német lakosság állampolgárság hiányában minden téren hátrányos helyzetűnek érzi magát. Bizalmatlanok a községi néptanácsokkal és a tömegszervezetekkel. A besztercei német iskolánál egy hontalannak tartott négygyerekes édesanyát nem akarták titkárónak alkalmazni. Szászújfalun, Királynémetin és Kiszsolnán az állami gazdaságok jelentős számú felesleges épületet foglaltak el, miközben a német lakosság összezsúfoltan nyomorog.¹²⁰

A szászok egykori épületei is javításra szorulnak. A Német Antifasiszta Bizottság azt javasolta, hogy ezeket azok javítsák meg, akik bennük laknak. Tehát az azokba betelepített, de mindent pusztulni hagyó kolonusok, és persze a szász családok is, ha nekik ott helyet szorítottak. Az omlófélben lévő épületek anyagát el kell árverezni. A kapott pénzből a nagyon szegény családok lakását kell rendbe hozni, írták a jelentésben.

Egyes románok bizalmatlanok voltak a németek iránt. Jádon pl. a német lakosság egy része be akart iratkozni a helybeli kollektív gazdaságba, de Sângeorzan elnök elutasította őket, mondván, hogy épp eleget vezették a szászok s nem akarta, hogy ez megismétlődjék.¹²¹

Elhatározták, hogy új kollektív gazdaságok létrehozásán fognak fáradozni Kerlésen, Szászlekencén, Nagydemeteren, Dipsén, Kiszsolnán, Jádon Királynémetin, Pintákon, Szászüjfaluban és Szászszentgyörgyön, vállalták 1951 júliusában.

Mozgósítják a német lakosságot a tervfeladatok teljesítésére és békeharcban való fokozatosabb részvételre. Mióta a szászszentgyörgyiek a közös gazdaságba léptek, sokkal jobban élnek, mint az újfalusiak, kerlésiek, jádiak, vagy a kiszsolnaiak. Örömhír volt, hogy a borgóprundi papírgyárban megalakult az első német ifjúsági termelőbrigád.

Megoldást kellett keresni Aszubeszterce német lakossága számára. Itt 60-70 családfő a dornișoarai fakitermelésben dolgozott, csak 2-3 hetenként jöttek haza. Be kellett volna venni őket a kollektív, azaz a közös gazdaságba. Ezzel helyzetükön segíthetnének.

Ugyanezen helységben a németek lakásgondjainak megoldása váratott magára. Bauer Johann (159.sz.) fiatal házas hatodmagával egy istállóban lakott, miközben Bertel Gavrilă (10 sz.) egymaga öt szobában dúskált. Ugyanitt Tala Aurelnak és feleségének 4 szoba, konyha jutott.

Változatlan szorgalommal egész éven át folytatták a békeharc akciókat, békegyűléseket, 3 hónap alatt 110 falusi kiszálláson voltak. Felsővisón például 1000-nél több résztvevőt mozgósítottak, ennek 75 %-a német nemzetiségű volt.

Fellendülőben volt a művelődési tevékenység is. Nagyobb hangsúlyt fektettek a kulturális előadásokra, szorgalmazták a *Neuer Weg* c. lapelőfizetéseket. Tíz helységben német nyelvű előadásokban méltatták augusztus 23. jelentőségét. Az augusztus 23-i ünnepi felvonulókat, 1944 óta először, köszöntötték német nyelven is.

A szászszentgyörgyi és a besztercei tánccsoport a Kolozs tartományi versenyen 1. helyezést ért el, Dipse pedig második. Indultak még Teke, Szászbudak, Bilak, Királynémeti és Malomárka együttese. Új csoportot szerveztek Kerlésen is.

Különleges helyzetben volt a német nyelvű oktatás. Figyelemmel kellett követnie a német iskolák és tantestületek tevékenységét. Jádon a tanügyből eltávolított Engler Otto helyébe helyettesnek senkit sem küldtek. Engedélyezték német iskola megnyitását Királynémetin, de ott sem volt egyetlen németül tudó tanító – vagy tanár. Mivel egész Radna tartományba egyetlen német anyanyelvű tanítót sem küldtek, nem tehattünk mást, minthogy volt SS-eket és szakképzetlen embereket nevezünk ki a tantestületekbe” írták elkeseredetten.¹²²

A beszercei iskola bennlakása mindössze 40 német vidéki tanulónak tudott helyet biztosítani. Az ösztöndíjakat osztályharcos szellemben, a rászorulóknak között osztották el. Jelen volt az NAB képviselője is.

Növekvő bizalmatlanság

A nyugatra menekülésből (1944) sokan nem tértek vissza. Egyesek alkalmi munkát vállaltak, mások bányászok lettek, vagy régi foglalkozásukat gyakorolták választott hazájukban.

Szinte minden családnak voltak nyugatra szakadt hozzátartozói. Ezek levelezés útján tartották egymással a kapcsolatot.

Az onnan Romániába küldött levelek tartalma növelte a rendszer elleni bizalmatlanságot.

1951 novemberében Gartner Barbara, a tartományi szász bizottság titkára azt írta jelentésében, hogy az esetek többségében helyesen érvényesítik a Román Munkáspárt nemzetiségi politikáját.¹²³

A német nyelvű iskolai oktatás jó úton haladt, szeptemberben új tantermeket adtak át, és új iskolákat nyitottak.

A német családok – német nemzetiségű állampolgárok – sokhelyütt nyomorban éltek, így Aszubesztercén, Jádon és Királynémetin. A néptanácsok elhanyagolták a lakáskérdés megoldását, noha a lehetőségek adottak voltak. Hízelegve írták, hogy a német lakosság csak az RMP-ben bíz, mert ő gondoskodik róluk, mások viszont elhanyagolták őket. Így például Jádon Peteu néptanácsi titkár minden ok nélkül brutalizálta az oda kinevezett német tanítónőt.

Erőre kapott a nacionalista propaganda azon német ifjak körében, akiket a román katonai hatóságok diszkriminatív módon nem soroltak be rendes katonai szolgálatba. Munkaszázadokba küldték, és ott dolgoztatták őket.

„Az utóbbi időben egyes német családok a hatóságok engedélyét kérték, hogy rokonaikhoz, a nyugati zónába mehessenek, s ott le is telepedjenek. Ez az akció a parasztság soraiban is érzékelhető, s ezt a volt

kizsákmányolók támogatják. A távozni akarók többsége idős nő és férfi, akinek fia, vagy férje német katona volt, s imperialista megszállás alatt élt. A háború után nem engedték hazajönni, rendőröknek vagy katonáknak sorolták be őket”¹²⁴

Ezen az állásponton volt, vagy úgy tett, mintha nem ismerte volna a német valóságot, a német antifasiszták titkára, Johann Bart.

Mindenre kiterjedő tevékenység megszervezésén gondolkodnak, hogy elejét vegyék a német kivándorlásnak.

1951 decemberében sem mutatkozott gyökeres javulás. A tartományi német antifasiszták bizottságának titkára joggal írhatta a hivatalos jelentésben: „Egyes helységekben, mint Királynémeti, Jád, Aszubeszterce, vagy Pinták, a Román Munkáspárt, és a községi tanács sem politikai, sem pedig gazdasági téren nem foglalkozott a nemzeti kérdés megoldásával”, írta Gartner Barbara, a tartományi NAB titkára.¹²⁵

A békéért vívott harc elméletének kiagyaloja a Szovjetunió Kommunista (b) Pártja volt, ezt átvették, és eszelősen továbbfolytatták a szovjet katonai szuronyokra támaszkodó népi demokratikus államok munkáspártjai is. Már akkor is sokan tudták, hogy az állandó jellegű békeharc hazug célt szolgált! (A más szemében láttatni akarták a szálkát, a magukéban nem a fűrésztelepet!)

Nálunk pedig oly nagyon meglovagolták e témát, hogy az súrolta a józan értelem határát. Elég, ha arra hivatkozunk, hogy a német antifasiszta vezetők többször is leírták hivatalos jelentéseikben, hogy a mindent átfogó békeharcot minden családba ellátogatva, a helyszínen folytatták és a jövőben is ezt szándékoznak tenni.

Már Hegel, a nagy német filozófus is figyelmeztetett, hogy a túlfokozott jó ellentétébe csap át. Ez történt a békeharc esetében is. A hírközlő eszközökkel nem rendelkező falusiak joggal hihették, hogy biztosan háború lesz, ha a békeharcos aktivisták házaikba is eljutottak. Jelenlétüket burkolt üzenetként fogták fel: háború lesz!

A német antifasiszták erre felfigyelve írták, hogy harcolni fognak a háborús hisztéria, az uszítók és a sovinszták ellen.

Vissza akarták verni (magyarán: cáfolni) a lakosság körében terjedő, az infláció és a közeli pénzreformmal kapcsolatos híreket is, de az élet megcáfolta őket: lett infláció, meg pénzreform is!

Egyes látók még 1952 januárjában a közelgő tömeges német kivándorlás bekövetkezésére figyelmeztettek. Ezért a párttal közösen mindenre kiterjedő tevékenységgel akarták megakadályozni a németek kivándorlását.¹²⁶

Szeggel átszúrták szemét, száját, orrát

A Német Antifasiszta Bizottság, akárcsak a többi tömegszervezet, állandó pénzhiánnyal küszködött. Kevesen voltak arra hajlandók, hogy saját pénzüikön terepmunkát vállaljanak. Nagy reményeket fűztek a gyakori tisztségviselő-váltáshoz, no meg ahhoz is, hogy a két meglévő mellé további két német aktivista érkezett – erősítésként.

Az 1952. évi munkatervükben továbbra is a békeharc, az osztályharc, a kultúra támogatása, a *Neuer Weg* c. újság terjesztése állt.

Új színfoltot jelentett azon törekvés, hogy népszerűsítsék a mezőgazdaságban alkalmazott legújabb, termelésnövelő módszereket, és hogy emeljék, a szegény- s középparasztok szakmai-műszaki színvonalát.

Régi-új feladat lett az osztályellenség és a háborús uszítók elleni harc. Német nyelvű, helyi rádióműsor sugárzását tervezték, hogy harcoljanak a rémhírterjesztők ellen, mert Királynémetin, Kerlésen és Jádon (persze másutt is) a lakosság még bedőlt a rémhíreknek. Azon fáradoztak, hogy meggyőzzék a lakosságot: ne vándoroljanak ki! Sovány vigasz lehetett, ennek ellenére nagy eredményként könyvelték el, hogy február hónapban egyetlen német család sem vándorolt ki. (Nem bizony, mert a hatóságok egyetlen útlevélkérelést sem hagytak jóvá! – Sz. Z.)

Dicséretes, hogy a tartományi bizottság büro tagjai az ülések után tanulmányozták Marxnak és Engelsnek az osztályokról és az osztályharcról szóló tanítását. Véleményük szerint a Kommunista Párt Kiáltványa első fejezetére gondoltak.

Azt is megtudtuk, hogy Visón, Besztercén, Szászszentgyörgyön és Jádon a faliújságok aktívan kivették részüket a békeharcból.

Javasolták, hogy a Visó völgyében, ahol az ott élő 4000 némettel a kapcsolattartás nehézkes, kiszállási pénz nincs, hozzanak létre egy új Német Antifasiszta Bizottságot. Hatáskörébe tartozhatnának a máramarosi és Suceava-vidéki német falvak is. (A javaslat papíron maradt, mivel akkor a kommunista párt ennek megszüntetésére készült). 1952 májusában elpanaszolták, hogy a Visó vidéki lakosság művelődési szempontból sokkal elmaradottabb, mint akik máshol élnek. Ok: a németek nagy része római katolikus vallású. Jelentős a rájuk gyakorolt egyházi befolyás.

Aggodalomra adott okot az is, hogy noha a bukaresti pártiskolába 4 elvtársat küldtek, ott csak egyet találtak megfelelőnek.

Az osztályharcos lendület hanyatlásának okát a *Neuer Weg* c. újság iránti érdeklődés csökkenésével magyarázták.

1952 tavaszán szokatlan esemény borzolta fel a visói kedélyeket. Május 12-13. éjszakáján ismeretlen tettesek behatoltak a német iskolába. „A

központi bizottsági tagok falra függesztett képeit összetépték. A Sztálin tabló szemét, száját, orrát szeggel átszúrták. Hübel tanítónő nem jelentette azonnal az esetet, és ahogy tudta, összeragasztotta a képeket.”¹²⁷

Elképzelhető, micsoda erővel indult meg a nyomozás, az istenített Sztálin (képének) meggyalázói ellen, erről azonban bölcsen hallgattak. A Német Antifasiszta Bizottság Bukarestbe küldött jelentéseit román nyelven írták. A sok hely kitöltésére olykor újságok vezércikkeiből tallóztak, máskor kisebb fejezeteket, mondatokat is beiktattak jelentéseikbe: Pl. „Az egyre éleződő osztályharc, a békülékenységgel szembeni határozott magatartás, a munkás-paraszt szövetség keretében erősíti a békéért vívott harcot. Szakadatlanul és könyörtelenül leleplezzük a háborús bűnösöket, az angol-amerikai imperialistákat és azok lakóit, a titóistákat és kiszolgálóikat, a jobboldali szociáldemokratákat, a kizsákmányoló elemek mesterkedéseit, és azok szekértolóit (... „și coșile de topor”) de elsősorban a sorainkba befurakodott belső ellenséget kell tetten érjünk.”¹²⁸

„Ugyanakkor utálattal tiltakoznak a mocsos baktériumháború ellen”...

„A német lakosság egyre inkább kezdi gyűlölni az angol-amerikai imperialista kannibálokat.” A szöveget Barth Johann tartomány titkár aláírásával hitelesítette.

Előadássorozataikban leleplezték a jobboldali elhajlásuk miatt elhíresült Vasile Lucat, Ana Paukert és Teohari Georgescut, akik fékeztek a város és a falu közötti árucserre kibontakozását és fejlődését. (Ma már tudjuk: az ellenük felhalmozott vád kitaláció volt. Nem csak miattuk mentek rosszul a dolgok. Sz. Z.)

Jelentéseikben egy-két konkrét osztályharcos eseményt is említettek. Így Jádon a kulákok elleni harc hevében feljelentették Dorel Petre nagygazdát, aki immár 8 éve kizsákmányolt egy hetvenéves asszonyt, s még egy betevő falatot sem adott neki.

Voltak, sikereik is, így 1952 októberében a vetési kampányt négy előadás megtartásával segítették. (Persze ettől sérvet nem kaptak – Sz.Z.)

A bécsi béke világkongresszus tiszteletére négy előadás megtartását tervezték. Tervüket túlszárnyalták: 9 előadás hangzott el!

A királynémeti kollektív gazdaság elsőként szolgáltatta be az államnak járó egész-búzamennyiséget. Övék lett az 1.sz. nyugta!

Visón két sztahanovistájuk és tíz élmunkásuk rendszeresen túlszárnyalta a termelési tervet. Az összes német iskolák tanszemélyzetét beszervezték a párt ideológiai oktatási formáiba. (Azt már elhallgatták, hogy aki megtagadta a részvételt, kitették a tanügyből – Sz. Z.).

A felső szervek mérlegelték az elért eredményeket, és azokat könnyűnek találták. A tevékenység fellendítése céljából a Német Antifasiszta Bizottság Radna tartományi és Beszterce rajoni titkárává Roth Waltert nevezték ki. Ugyanakkor konstatálták, hogy Mathie Grete aktivista vétett a proletár erkölcs ellen, s ezért eltávolították. (Valószínűsíthető, hogy összeveszett, vagy hajba kapott feletteseivel. – Sz. Z.)

Úgy vélték, hogy az itteni lakosság politikai-ideológia színvonala alacsonyabb, mint az olyan vidékeken és övezetekben, ahol ipar, és ipari munkások vannak. Figyelmeztették is Roth Walter elvtársat, hogy titkárként nehéz munka vár rá, hiszen itt 5400 német szegény- és középparaszt család él.¹²⁹

Utoljára: föl harcra, hős munkára!

1952 szeptemberében elnöki dekrétummal megváltoztatták az 1950. óta érvényes területi közigazgatást. Az addig létező 28 tartomány helyett csupán 18-at hagytak meg. Megszűnt Radna tartomány is, Besztercét, a tartományi székhelyet, rajonközponttá degradálták, azaz lefokozták. Az 1968. évi februári legfelső párthatározatig Naszód-, Beszterce-, Bethlen- és Ludas rajon Kolozs tartomány részét képezte.

1968-ban megszüntették a rajonokat, a gazdasági szempontból jelentős városokat municípiumi rangra emelték.

Mindebből következett: sötét napok várnak a német kisebbségre és annak vezetőire: lefokozott, jelentőségét veszített vezetőséget, létszámcsökkenést, a pénzforrások fokozatos elapadását, hatáskörük összezsugorodását stb.

Az 1952. novemberi nagy nemzetgyűlési választások sikerén a németek vezetői is osztoztak. A német aktivisták 40 faluban végeztek propagandamunkát. Az első választási kampánytól eltérően sok német nyelvű propagandaanyagot, nyomtatványt kaptak, amit eredményesen fel is használtak. A Német Antifasiszta Bizottság aktivistáit Jaurnich Zsigfried tanár német nyelven alaposan felkészítette, hogy terepre menve jól megállják helyüket. Munkájuk ellen semmiféle panasz nem volt. Beszterce rajonban 12, a bethleniben 5 NAB-aktivista volt jelen a választási körzetekben.

Amikor a borgóprundi Bernát Andor papírgyár dolgozói előtt Man Gavrilă képviselőjelölt, a Beszterce rajoni pártbizottság titkára beszélt, a jelenlévő dolgozók kifejezték határtalan szeretetüket és ragaszkodásukat Beszterce rajon első embere iránt. (3 D, 86.1.) Ugyancsak nagy szeretettel

fogadták a szászlekenicei német dolgozók is a párt jelöltjét, Mânean Ioan elvtársat.

A paszmosi német és román dolgozók zászlókkal, jelszavakkal és (cigány) zenekari kísérettel mentek Sajóra szavazni.

A visói Zipcer (r. Tiptărai) negyedben az osztályellenség – az éberséghiányt kihasználva – a választási plakátokat letépte.

Petresen, Malomárkán és Kiszsolnán az okozott problémát, hogy a németek alig akartak szavazni, mondván: ha párt jelölte őket, az már meg is van szavazva, jóvá is hagyva. Nincs szükség a szavazataikra.

Nem sok újat tartalmazott az 1953. évi első évnegyedi jelentés sem. Ezek közül említésre méltó, hogy a kisebb-nagyobb, kommunista jelentésekben felfújtt, túlzó számú hallgató előtt megtartott előadásokkal párhuzamosan megjelenik a beszélgetés is, mint gondolatközlő, és mint kapcsolatteremtő módszer. Ezeket a beszélgetéseket a békeharcos német antifasiszta aktivisták kezdeményezték: Március végéig 12 helységben szándékoztak alkalmazni. Tevékenységi területüket ki fogják terjeszteni olyan helységekre is, ahol még rajoni német aktivisták nem fordulnak meg: Dedrád, Petele, Bátos, Felső- és Alsóidecs.

Ígérték: gyakrabban el fognak látogatni a besztercei „Micsurin”, a szászlekenicei „Liszenko” és a tekei „Vörös Október” állami gazdaságokba.

A német könyvhét megnyitóján a jelenlévők kifejezték a békeharc szeretetüket, az angol-amerikai imperialisták és az osztályellenség iránti gyűlöletüket. Ezen a rendezvényen mintegy 250-en vettek részt, 21 könyvet adtak el.

A legnagyobb gondot az okozta, hogy Felsővisón 100 (száz) német gyerek megfelelő épület hiányában nem járhatott óvodába. Ezt a központi szervek tudomására hozták, ki is szálltak a helyszínre. A megoldás várat magára. Mivel Barth elvtárs beteg, 60 napig nem végezhet terepmunkát. Ketten maradtak, s nem győzik a sok munkát. Először említik a Szatmár rajoni Szödemetert, ahol olvasókört szerveztek.

A művelődési tevékenység elhanyagolása Nagybánya, Suceava és a Magyar Autonóm Tartományban fékezőleg hatott az ifjúság nevelésére.

Radnalajosfalván 10-en, Szödemeteren csak 5-ön, Besztercén pedig 498-an fizettek elő a német nyelvű napilapra.

Tényként állapították meg, hogy január folyamán a Német Antifasiszta Bizottság tagjai Nagybánya, Suceava és a Magyar Autonóm Tartomány 33 helységében voltak terepmunkán.

Ez a harc lett a végső!

1953. március 13-án, a Beszterce rajoni Német Antifasiszta Bizottság tagjait gyűlésre hívták össze. A napirendnek csupán egy pontja volt: a rajoni antifasiszta bizottság önfeloszlása.

Jelen volt Schneider Karl az országos Német Antifasiszta Bizottság küldöttje, 12 helybeli bizottsági tag és sokan mások.

A gyűlés úgy kezdődött, hogy egyperces néma felállással megemlékeztek Joszif Visszarionovics Sztálin haláláról s mindjárt utána Schneider Karl elvtárs bejelentette: a gyűlés célja a Német Antifasiszta Bizottság önfeloszlása! Eme szervezet megszűnését az indokolja, hogy Romániában megoldották a nemzeti kérdést, a német ajkú román állampolgárok a román állam egyenlő jogú állampolgárai lettek, mindenféle politikai- és társadalmi szervezetben jelen vannak, és mindnyájan a párt politikájának gyakorlatba ültetésén fáradoznak...

Az intézkedést helyeselte Gheorg Dootz igazgató, aki felsorolta a művelődés terén elért eredményeket.

Werner Mathias elmondta, hogy a NAB szervezet országos bizottsága 1948-ban jött létre, 1949-ben pedig Besztercén is megalakult. Méltatta Ungar elvtárs tevékenységét, aki 1950-ben jött Besztercére. Érdeme, hogy nagy vonalakban megoldotta a németek lakáskérdését, a párt segítségével megkapták a román állampolgárságot és a német dolgozók egyenjogúsítását.

Molnar Fridrich figyelmeztetett, hogy a jelenlegi időszakban fokozódik az osztályharc, ezért fokozni kell az éberséget. Harca mozgósított a sovinizmus ellen, ugyanakkor elítélte a német egység gondolatát. Végül a jelenlevők tudtára adta: bárhova is fogják helyezni, becsületes munkával meg fogja állni a helyét.

Lutsch Johann, a Neuer Weg munkatársa, egyetértett a párt eme intézkedésével, s a hallgatóság megnyugtatóra közölte: kedvenc napilapjuk ezután is meg fog jelenni.

Barth Johann méltatta az NAB eddigi politikai-ideológiai tevékenységét s a hallgatóságot kérte: ki-ki tehetségéhez és lehetőségéhez mérten azon szervezetekben dolgozzon tovább, amelyeknek tagja.

Nösner Helmut helyeselte a párt intézkedését, s megígérte, hogy továbbra is ki fogja venni részét a lakosság politikai-ideológiai neveléséből, hogy hasznos tagjai lehessenek a népköztársaságnak.

Reimesch Emrich figyelmeztetett, hogy az osztályellenség félremagyarázhatná a párt eme helyes intézkedését. Az éberségnek nem szabad lanyhulnia!

Roth Walter nyugtázta, hogy az NAB jól dolgozott, országosan is elismert eredményekkel büszkélkedhet. A párt szavát, tanítását megismertették a korábban fasiszták által mérgezett német dolgozó tömegekkel.

Újfent hangsúlyozta, hogy az osztályharc korántsem ért véget. Végül megköszönte a párttól kapott hathatós segítséget, s azt is hozzátette, arra büszke, hogy az NAB tagjaként tevékenykedett.

Végül Dootz Gheorg javasolta: bízzák meg Roth Walter elvtársat a Beszterce rajoni NAB felosztásával. Javaslatát egyhangúan elfogadták.

A jól előkészített, előre megbeszélte és kiosztott hozzászólások elhangzása után Scheider Carol, a központi NAB küldötte zárószavában elmondta: „Nálunk semmi sem történik véletlenszerűen. Itt minden tervszerűen van előreirányozva. A német aktivistákat oda fogják kihelyezni, ahol nagyobb számban élnek németek, s ahol a tapasztalatukra és segítségükre szükség van”.

Az utolsó gyűlés 1953. március 12-én este 1 óra 25 perckor ért véget.

Az utolsó jegyzőkönyvet Roth Walter az NAB utolsó titkára írta alá, kézjeggyével ellátta azt az NAB Központi Bizottságának küldöttjeként Scheider Carol is.¹³⁰

Melléklet

Márton Áron püspök 1946. januári levele Dr. Petru Groza miniszterelnökhöz

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

... Szíves elnézését kérem, hogy hosszú és nem kellemes levéllel igénybe veszem idejét:

1. A román kormány az 1944. aug. 23-i események alkalmával hivatalosan a demokratikus elvek mellett foglalt állást, ezen elveknek megfelelően meghirdette az állampolgárok egyenjogúságát is, ugyanakkor azonban – ellentétben a kijelentésekkel – olyan általános támadást indított a magyarság ellen, mely népünket megsemmisítéssel fenyegette. A magyar kisebbség sorsa román fennhatóság alatt soha nem volt rózsás, sőt egyre súlyosbodott, de kisebbségi életének ez volt a legsötétebb szakasza. A magyarság ekkori sérelmeinek egy részét néhányan 1944 őszén Nagyméltóságod elé terjesztettük, ezért azokra itt csak utalok:

Azzal kezdődött, hogy a kormány elrendelte a magyarság vezetőinek internálását. E rendelet végrehajtásaképpen a hatósági közegek több ezer

magyart fogtak össze és hurcoltak el emberkínzásba menő módon különböző lágerekbe. Akiket nem vittek lágerekbe, azokat a lakásukon, vagy lakhelyükön internálták.

Az egyéni internálásokon kívül az egész magyarságot lakóhelyére internálták egy másik rendelettel, mely úgy intézkedett, hogy a magyarok speciális belügyminiszteri engedély nélkül sem gyalog, sem közlekedési eszközökkel nem mehettek egyik helyről a másikba. Alulírottat is ezen a címen kísértette vissza a rendőrquestor 1955. nov. 3-án Nagyenyedről Gyulafehérvárra.

A 16-20 éves ifjakat az ország keleti részébe kezdték szállítani munkaszolgálatra, anélkül, hogy megfelelő élelmezésükről és szállításukról gondoskodtak volna.

A háborús szükségletekre való tekintettel a kormány súlyos állat- és terménybeszolgáltatásra kötelezte a lakosságot és a végrehajtó közegek a titkos rendeletre való hivatkozással a kivetett kvótát a kisebbségeken hajtották be kíméletlen módszerekkel.

A helységekben átvonuló, vagy odavezényelt katonai egységeket a helyi hatóságok elsősorban a kisebbségekhez szállásolták el akkor is, ha a kisebbség a lakosságnak csak elenyésző töredéke volt.

A katonai kórházakhoz és más katonai munkára kisebbségeket osztottak be: asszonyokat, tekintet nélkül családi állapotukra, férfiakat, tekintet nélkül korukra. Nem egy esetben a csendőrség éjjel verte fel a falu magyar lakosságát, hogy reggelre a munkahelyre a városba szállítsa. Egyesek, közöttük, sajnos egyházi személyek is, a magyarok ezen nehéz helyzetét arra használták fel, hogy preozelitizmust üzzenek!¹³¹ A megrémült és védelem nélkül álló lakosságot azzal biztatták, hogy mentesítik a rekvirálásoktól, fiaikat a behívástól, stb. ha valamelyik román vallásra áttérnek. Ha csak az ígéretek nem vezettek eredményre, a további zaklatásoktól sem riadtak vissza.

A családfenntartó férfiak jelentős része – immár több év óta – még mindig munkatáborokban sínylődik embertelen körülmények között, amit már a baloldali újságok is szellőztettek. A csendőr- és rendőrterror mellett, külön csapásként jelentkeztek az ún. Maniu-gárdák. Fegyveres bandák portyáztak a magyar falvakban a magyar lakosságot verték és fosztogatták. Ezek a bandák a harcoló magyar hadsereg nyomában bevonultak Észak-Erdély magyarlakta területeire és ott már nemcsak fosztogattak, hanem gyilkoltak és hajmeresztő kegyetlenségek sorozatát követték el, terror alatt tartva egész vidékek lakosságát. Ezekről a kegyetlenségekről az újságok is megemlékeztek.

A magyarellenes román támadás legnagyobb sikerét azáltal érték el, hogy a városokból és a falvakból Észak-Erdélyben a békés magyar földművesek, munkások és értelmiségiek ezreit vitték el, mint a „partizánokat” az óromániai és oroszországi táborokba. Pedig az így elhurcoltak között sokan voltak olyanok is, akik megszöktek a harcoló csapatoktól, és részt vettek a megszálló németek ellen szervezett magyar ellenállásban. A szintén kiszolgáltatottság állapotában lévő dél-erdélyi magyarságnak heteken át kellett látnia a magyar foglyok elszomorító sorsát. Az őszi esős időkben hosszú útszakaszokon gyalog és élelmezés nélkül hajszolták ezeket az elcsigázott embereket.

A Nemzeti Parasztpárt és a Liberális Párt újságjainak gyűlölködő cikkei a magyarellenes hangulatot még fokozták, és bátorították az amúgy is magyarellenes hatóságokat. Ennek a gyűlöletszításnak és a román vérengzéseknek nem a román belátás vetett véget, hanem az orosz hadseregparancsnokságnak az a rendelete, amellyel 1944. november elején Észak-Erdély területéről kiharcolta a román fegyveres alakulatokat s az oda visszatért román közigazgatást.

II.

Az általános gyűlölködés közepette, megértő hangon csak Nagyméltóságod szólott. Ennek tulajdonítható, hogy a magyarság a Nagyméltóságod elnöksége alatt 1945. március 6-án alakult kormányt rokonszenvvel fogadta abban a feltevésben élve, hogy az a kormány őszintén értelmezi az állampolgárok egyenjogúságát, és végre meg fogja valósítani. A magyarságnak ehhez fűzött reménye, sajnos nem ment teljesezésbe. A helyzet alakulásának illusztrálására legyen szabad felhoznom az alábbi eseteket:

1. Az 1945. február 6-án megjelent rendelet törvény az ún. Kisebbségi statútum kimondja, hogy a nemzetiségeknek is joguk van anyanyelvi oktatáshoz minden fokon. A magyar iskolafenntartó hatóságok megkapták az ezen törvényen felépülő nemzetiségi iskolatörvény tervezetét, azzal kapcsolatban javaslataikat el is juttatták az illetékes Minisztériumhoz még 1945 közepén. A tervezetből azonban a mai napig sem lett törvény. A magyar kisebbség iskolaügyét ma is rendeletekkel intézik el, s ezekben a rendeletekben általában a Magánoktatási Törvény kisebbségellenes szelleme érvényesült. Az állami magyar tanerők nagy többségének az ígért fizetés helyett a kormány olyan kis összegű előlegeket folyósít, amelyek a megélhetéshez teljesen elégtelenek.

A kormány megígérte a magyar hitvallásos iskolák tanerői részére is az államsegélyt. Késedelmesen némi előleget folyósított is, a kérdés azonban távolról sincs rendezve sem gyakorlatilag, sem törvényileg. Mégis, Potop közoktatásügyi államtitkár úr már 1945. október végén, Kolozsváron helyénvalónak látta kijelenteni, hogy a magyar egyházi iskolaépületekről is a román minisztérium rendelkezék, mert – mondotta – az egyházi tanerőket az állam fizeti. Jellemző felfogás: a magyar kisebbség kulturális célú adójából az arányos rész kiadását a román kormányok 25 éven át következetesen megtagadták, s a Groza-kormány ígéretet tett segély folyósítására, de az ígéretből mégsem lett valóság – azonban a közoktatásügyi államtitkár máris jogot formál az egyház tulajdonát képező épületekre.

2. Az 1945. május 29-én megjelent rendelet törvény biztosítja Kolozsvárott egy egyetem működését, az egyetem 41 épületét azonban a visszatérő román egyetem vette birtokába, a magyar orvosi fakultást pedig a román egyetem meg nem értő magatartása miatt átkényszerítették Marosvásárhelyre.

3. Az ugyancsak május 29-én megjelent rendelet törvény szerint az aug. 30-a után Észak-Erdély területéről elmenekült összes román iskolák kötelesek előbbi működési helyükre visszatérni. Ez a rendelkezés lehetőséget nyit, hogy a hírhedt kultúrzónás állapot visszaállítsák és újból megkezdődjék a magyar nyelvű állami iskolázás szétzüllesztése. Csak példaképpen említjük meg, hogy a 86 %-ban magyar lakosságú Kolozsváron az állami középiskolák összes épületeit ezen a címen átvették a román tanügy céljaira.

4. Az 1945. március 22-én megjelent földbirtokreform-törvény végrehajtása során, hozzávetőleges becslés szerint a magyarságtól több mint 100.000 hold földet vettek el. Ennek 75 %-át a román igénylők kapták, holott a magyarok között is vannak nagy arányban földnélküliek. Viszont a román birtokosok jelentős részét – mintagazdaság címén – mentesítették a kisajátítás alól.

5. Az 1945. febr. 10-i 91. számú törvény az ellenséges vagyonok zár alá vételéről intézkedik. A törvényt az 1946. április 25-i rendelettel kiterjesztették Észak-Erdélyre. A törvény végrehajtása a CASBI-t létesítő rendelet, a román fegyverszüneti szerződés 8. pontjára való – véleményünk szerint: téves – hivatkozással, az ellenséges vagyonok közé sorolja azoknak a román állampolgároknak minden ingó és ingatlan vagyonát, akik 1944. szept. 12-e előtt, vagy után, Németországba, vagy Magyarországra menekültek.

Az 1945. aug. 13-án megjelent rendelet törvény, amely Észak-Erdély lakóinak állampolgárságát szabályozza, a 4. cikkében úgy intézkedik, hogy elveszítik állampolgárságukat mindazok, kik 1940. aug. 30-án román állampolgárok voltak és önként távoztak Erdély területéről az ellenséges hadseregek visszavonulása idején, szolidaritást vállalva azokkal.

Mindkét rendelet súlyosan érinti az erdélyi magyarságot. A keleti székely megyéket a visszavonuló csapatok erőszakkal kiűritették. Erdély középső területén hetekig tombolt a harc, a lakosság kénytelen volt védettebb helyre menekülni. Fenti rendelkezések következtében cca. 300.000 magyar jut abba a kínos helyzetbe, hogy elveszítheti állampolgárságát és minden ingó és ingatlan vagyonát. Az állam sokmilliárdos magyar vagyon sorsát kérdésessé tette s egyben szinte korlátlan lehetőségeket nyitott a korrupció számára, amit jelzett a CASBI működése elején kipattant, többmilliárdos panama.

6. Ehhez járul az 1945. aug. 14-én megjelent 645. sz. rendelet törvény, amely nyíltan magyarellenes célzata miatt iskolapéldaként hozható fel. E törvény alapján azok, akik vagyonukat 1940. aug. 30-a és 1944. okt. 25-e között eladták, azt nem valorizált, hanem eredeti névértékben visszavásárolhatják. Tudvalevő, hogy ebben az időben Észak-Erdélyben az eladók az onnan elköltözött románok, a vevők pedig nagyjából magyarok voltak. Ezek most elveszthetik egész vagyonukat, mert a pénz értéke azóta sokszorosán csökkent. Hogy a törvény a magyarság anyagi tönkretételét célozza, azt mi sem mutatja világosabban, mint Pătrășcanu miniszter 104.115/1945. X.10.sz. rendelete, mellyel a bíróságoknak megtiltja, hogy Észak-Erdélyből az 1944 őszén elmenekült és oda később visszatért lakosok birtok-visszaigénylési kérdésével foglalkozzanak.

7. A román közigazgatásnak Erdélybe való bevezetése idején felelős kormánytényezők ismételten kijelentették, hogy a magyar tisztviselőket alkalmazni fogják. Ezzel szemben a vezetőállásokat rendszerint románok töltötték be s a magyar tisztviselők a magyar többségű városokban is csak alárendelt kategóriában maradhattak meg. Ehhez hasonló a kormánynak az a törekvése, hogy a magyar többségű városok magyar jellegét a román tisztviselők minél nagyobb létszámával lehetőleg megváltoztassa. E célból Kolozsvárról 24.000 magyar kitelepítését vették tervbe 1945 novemberében, tekintet nélkül a téli időszakra és a háborús nyomorúságra.

8. Észak-Erdélynek a román közigazgatásba való bekapcsolása óta, különösen a falvak román lakossága körében, egyre fokozódó magyarellenes izgatás észlelhető. Ez az izgatás kezdetben a magyar lakosság megfélemlítésére, kifosztására, földjének elvételére irányult, később pedig

gyakoribbak lettek a verések, sőt a gyilkosságok is. A román közigazgatás és a rendőrség pedig semmit sem tesz ennek az anarchiának a megfékezésére.

Nagyméltóságod 1945. május 14-én Kolozsvárt mondott beszédében állást foglalt a román-magyar vámunió mellett, s néhány napra rá a kormány betiltotta a Románia és Magyarország közötti személyforgalmat, és újra bevezette az útlevélykényszert.

III.

Mindezek természetesen nem voltak és nem is lehetnek alkalmasak arra, hogy a magyarság bizalmát, a román kormányzat iránt erősítsék. Ellenkezőleg: siettették és a magyarság minden rétegében átható meggyőződéssé érlelték annak felismerését, hogy a magyarság nem lehet bizalommal egyik román kormányzat iránt sem – bármilyen demokratikus elveket hangoztatott is az. A földreform a magyar birtokos osztály megsemmisítése, jelentős magyar birtokot juttatott – most már másodízben – román tulajdonba és a kisajátítás még tovább folyik a magyar törpebirtokosok ellen is különféle címekben. A magyar középosztály egzisztenciáját pedig az iparengedélyek felülvizsgálása és az adóterhek egyenlőtlen kirovása veszélyezteti. A magyar munkásság és a falvak magyar lakossága mindezek nyilvánvaló célzatával tisztában van, a román közönség tapasztalja, az adóztatás magyarelleses lehetőségeit a maga tapasztalatából ismeri, az állampolgárok egyenjogúságának szép ígéreteiben tehát nem bízik.

Nagyméltóságodat nem téveszthetik meg azok a nyilatkozatok, amelyeket egyesek a magyarság nevében tesznek, illetve a magyarságnak sugalmaznak. A romániai magyarságnak ma sincs magaválasztotta politikai képviselője. Az 1944. aug. 23-a után következő kormányok a magyar nép és a magyar vezetők ellen foganatosított intézkedésekkel valósággal fizikailag lehetetlenné tették, hogy a magyarság létrehozza azt a politikai szervet, amely felfogásának megfelel. Mozgási, gyülekezési, szólásszabadsága kizárólag annak a csoportnak volt, amely a Magyar Népi Szövetséget megalkotta.

Amikor Nagyméltóságod elnöklete alatt megalakult kormány vette át az ország vezetését, a Magyar Népi Szövetség őszintén állott be a kormányt támogató pártok közé. S voltak az ettől a csoporttól távol állók tömegében is olyanok, akik reménykedni kezdtek a két nép őszinte közeledésének lehetőségében. Ezek a remények az ismertett okoknál fogva hamar elhervadtak, a Magyar Népi Szövetség pedig a kormány támogatásában elvérzett.

A kormány sérelmes rendelkezései és a román közigazgatás változatlanul magyarellenes magatartása a magyarság emlékében az elnyomatás idejét idézte vissza, annak minden keserűségével, és veszélyével. A Magyar Népi Szövetség vezetői hiába ígérték újságaikban és sűrűn tartott népgyűléseiken e sérelmek orvoslását, hiába hozták Bukarestből mindegyre az erre vonatkozó kormányígéreteket, a sérelmes rendeletek érvénybe maradtak és végrehajtottak. Ehhez járult, hogy a Magyar Népi Szövetség egyes vezetőemberei – a saját elhatározásukból-e, vagy kívánságra?, nem tudjuk – olyan tartalmú politikai nyilatkozatokat kockáztattak meg, melyek a magyarság egyetemében élénk tiltakozást váltottak ki. Mindezek következtében a magyar tömegek a Magyar Népi Szövetséggel mind élesebben szembefordultak és annak vezetőit a legsúlyosabb vádakkal illették. A Magyar Népi Szövetség ennek ellenére igyekszik pozícióját megtartani, de az eszközök, melyeket ennek érdekében éppen ezekben a napokban alkalmazásba vett, a terror jegyeit viselik magukon.

Az újságok közlése szerint Nagyméltóságod több ízben úgy nyilatkozott, hogy a román közigazgatás területén élő magyarság saját elhatározásából illeszkedik be a román állam kereteibe. Mivel itt a román-magyar vita gyökere van érintve, kötelességemnek tartom kendőzős nélkül, nyíltan megmondani, hogy erre az önkéntes beilleszkedésre nem tapasztalható semmiféle hajlandóság!

Ha elfogulatlanul nézi, a román szemlélőnek is el kell ismernie, hogy a magyar kisebbség magatartása lojális volt és nem a magyarság hibája, ha a két nép a román fennhatóság ideje alatt egymáshoz nem közelebb került, hanem egymástól áltávolodott. A magyarság a múlt világháború után – mivel nem tehetett egyebet – kényszerűségből tudomásul vette a hatalmak diktátumát és az adott helyzetbe beilleszkedve az állampolgári kötelességek lojális vállalásával igyekezett jogait, kultúráját, nemzeti életét biztosítani. A román kormányzat azonban – nem törődve sem a párizsi kisebbségi státútum rendelkezésével, sem a gyulafehérvári ígérekkel, sem az önrendelkezési elvvel, aminek pedig Nagyrománia a létét köszönhette – a magyar nemzetiséggel szemben az elnemzetlenítés áldatlan politikáját alkalmazta, s e célból olyan gazdasági és politikai elnyomás alá vetette a magyarságot, mely már a legelemibb emberi jogokat is sértette. A nemzeti kultúrájában és létében megtámadott magyarság egyre fokozódó nyomásra az ellenálló ereje megsokszorozásával felelt.

És a Nagyméltóságod kormányának sem sikerült a magyarság bizalmatlanságát eloszlatnia. Népünket a 27 év alatt egymást váltogató kormányoknak velünk szembeni változatlan magatartása tanította meg, hogy az ígérek értékét az intézkedésekkel mérje. Népünk szívesen ajándékozza

meg bizalmával azt, aki jó szándékkal közeledik hozzá, de igen bőséges tapasztalattal rendelkezik ahhoz, hogy a szavak és a tettek, az ígéretek és az intézkedések, a törvény és a végrehajtás között az ellentmondást észrevegye. A román közvélemény ellenállása és a végrehajtó közegek szabotálása kétségtelenül sokban gátolja a kormányt jó szándékú terveinek végrehajtásában is, de Nagyméltóságod, aki szereti a saját nemzetét, bizonyára megérti, hogy a magyarság sem áldozhatja fel magát a nagyromán eszme oltárán. Az erdélyi románság számbeli többségére és a 27 éves birtoklásra hivatkozva igényt tart Erdély egész területére.

A magyarság a maga igényét jelenleg számbeli többséggel nem indokolhatja (mert elvérzett a török-tatár elleni küzdelemben), de felhozhat ugyanilyen értékű gazdasági és politikai érveket, melyeket a történelem is támogat. A románság Erdélyből nem akar eltávozni – természetesen nem akarja elhagyni az 1000 esztendő óta itt lakó és Erdély kultúráját megalapozó magyarság sem.

Az autonóm, vagy független Erdély létesítése sem oldaná meg a vitát. Ma a nagy politikai egységek kialakulásának idején, az ilyen kis egységek sokáig nem tudnának ellenállni az erősebb szomszéd vonzásának. Az erdélyi románság – nevelése folytán – a magyar fennhatóság alá nem kívánkozik. A magyar nemzettestből erővel kiszakított erdélyi magyarságot, pedig kisebbségi élete győzte meg arról, hogy román fennhatóság alatt sem egyedeiben, sem mint nemzetiség nem élhet szabad emberhez méltó életet.

Lehetséges, hogy a békeszerződés feladatára vállalkozó hatalmak között Erdélyre nézve nem alakul ki egységes álláspont s ezért úgy román, mint magyar részről bizakodhatnak az okos helyezkedések és a politikai ügyeskedések sikerében. Románia helyzete előnyösebb annyiban, hogy Erdély az ő birtokában van, de a magyar reményeket is táplálja a nagyhatalmaknak az a felismerése, hogy a Párizs környéki békediktátumok nem oldották megnyugtatóan a kérdéseket Európa ezen térségében; ha ez alkalommal tartósabb rendet akarnak létrehozni, az etnikai szempont mellett mérlegelni fogják a gazdasági és a politikai szempontokat is. Mindenesetre mi úgy látjuk, hogy Erdély kérdését ma nem lehet önmagába külön nézni, hanem a megoldás módozatait az érdekelt nemzetek, sőt Európa jogos igényeinek összeegyeztetésében kell keresni.

Befejezésül hangsúlyozni kívánom, hogy nem a magyarság nevében beszélek, mert ilyen megbízatásom nincsen. Azonban a magyarság helyzetével és hangulatával tisztában vagyok, s úgy ítélem, hogy a levelemben adott rajz megfelel a valóságnak. Érintkezem a magyar társadalom minden rétegével, ismerem a falu helyzetét éppúgy, mint a városokét. Isten magyarnak teremtett s természetesen fajtestvéreim sorsa és

sorsának kialakulása iránt nem lehetek közömbös. A papi hivatásom pedig arra kötelez, hogy a kérdéseket erkölcsi szempontból is mérlegeljem. A román fennhatóság alatt élő magyarság helyzete nem felel meg azoknak a nagy erkölcsi követelményeknek, melyeket az Egyesült Nemzetek alapokmánya a békés együttélés rendezőelveiként megjelölt. És ha a nemzetek közötti békét őszintén akarjuk elindítani, úgy gondolom, a kibontakozás útját abban az irányban kell keresnünk. Ezért voltam bátor ezt a legkényesebb kérdést Nagyméltóságod előtt leplezetlen nyíltsággal felvetni, s arra kérem, hogy őszinteségemet ne vegye rossz néven...

Alba-Julia, Gyulafehérvár, 1946. január 28.

(Megjelent a *Világosság* c. napilapban. Közli: Töttössy Magda, *A Magyar Népi Szövetség története 1944-1953*. Pallas Akadémia Csíkszereda, 2. k. 146-155)

Nyilatkozatok, jellemzések

Az MNSZ Országos Központ Káder ügyosztályának
Bukarest

1. Rónai Pál nyilatkozata (1949. december 23.)

Uram, én petrozsényi születésű, Zsíl-völgyi szegény család gyermeke vagyok. Eddigi életem mindig csak a szegény munkások és emberek között éltem le. Érzem és tudom, mit éreznek a szegény emberek. Mindig együtt éltem velük. Mindig szegényeket szolgáltam és ezt fogom tenni ezután is.

Nem vagyok nagyravágyó. Én szegénytől soha pénzt nem kértem, amikor szolgálatára állhattam, azt mindig önzetlenül, semmiféle ellenszolgáltatás nélkül tettem. A szegény dolgozó népnek mindig rendelkezésére álltam. Az állami fizetésemet soha nem utasítottam vissza és megelégedtem vele, habár az csak 300 lejt tesz ki.

Tudom, hogy a munkásosztálynak még sok megoldatlan problémája van, s hogy ezek megoldása által mindnyájunk életszínvonala javulni fog, de előbb dolgozni kell! (D , 75 l.)

Beszámoló a Beszterce-Naszód megye római katolikus papok magatartásáról:

2. Lestyán József besztercei főesperes kijelentette: ő már öreg, politikával nem foglalkozik és nem fog foglalkozni. Az állam és az egyház kibékülését jónak látná, de ő, mint öreg ember ebben részt venni nem akar.

Márton Áronnal kapcsolatban kijelentette, hogy a Püspök mindig a szegény dolgozók érdekeiért harcolt, és nem igaz, hogy a gazdagoknak és az imperialistáknak szolgálatában állott volna.

A békével kapcsolatban kijelentette, hogy ő már régen prédikálja a békét és minden nap imádságban foglalja a templomban, híveivel közösen, együtt imádkozzák: „Békét a szívekben, békét a hazában és békét a nemzetek között”.

Nyilvános helyen kész bármikor a békéért felszólalni, vagy előadást tartani, de csak addig, amíg a papi mivoltával nincs ellentétben.

Oláh Áron besztercei kispap ugyanezen a véleményen van.

3. Csenkey Ágoston óradnai római katolikus plébános semmi téren nem hajlandó nyilatkozni. Őszerinte a tömegeinket foglalkoztató problémák felett áll.

Ami az állam és az egyház kiegyezését illeti, azt a főpapokra bízta. Tehát előbb a főpapok, és nem a kispapok kellene nyilatkozzanak. Nem akar szóba állni egyetlen olyan emberrel sem, akinek politikai megbízatása van. Ezek elől egyszerűen elzárkózik, minden beszélgetést visszautasít.

Óradnán, áll a jelentésben, rendszerünk előrehaladását gátolja. Például megfenyegeti a pionírokat, nehogy pionírok legyenek, mert akkor nem szereti őket az Isten. Az iskolás gyerekeket vallásórára csalogatja. 5 almát ad annak, aki kétszer elmegy a templomba vagy vallásórára. A falusi embereket rávette arra, hogy hetente kétszer böjtöljenek kedden és pénteken. Ugyanakkor az embereket felbízta – például a bányászokat, hogyha neki nem adják a bányahivataltól a szekeret, hogy felmehessen a radnaborberek bányához istentiszteletet tartani, akkor ne menjenek munkába.

Mindig panaszkodik. Az embereknek elpanaszolja, hogy a párt és az MNSZ gátolja őt a vallási munkában (Dosar 6, 14. l.)

4. Rónai Pál naszódi plébános. Tíz éve, hogy Naszódon szolgál, meggyőződése, hogy mindig is a dolgozó nép értékeit szolgálta.

Márton Áron püspök odaadó híve. Részes, nem szótartó és nagy szoknyavadász. Mindent megígér, de semmit sem cselekszik. Márton Áronról azt mondja, hogy a püspök soha sem felejtette el, hogy honnan származik, és mindig a szegények érdekeiért szállt síkra. Kijelentette, hogy Pacha Ágoston temesvári püspök fasiszta volt, nem úgy, mint Márton Áron, aki a dolgozók érdekeiért harcolt, mégis be van zárva. Ezzel szemben Pachával senki sem törődik.

Beszterce, 1950. április 1-én
Batta Dániel kádárfelelős.

1950. szeptember. 19.

Az MNSZ dési szervezet kéri: sürgősen küldjék Kovács István magyarnemeyei református lelkész karakterizálását. Fia itt jár iskolába, a jellemzés az ösztöndíjazáshoz szükséges.

Az MNSZ Beszterce-Naszód megyei káderosztályának jellemzése:

5. Kovács István.

Kovács Istvánt, mint papot, kifogástalannak tartják. Az 1940-44-es horthysta éra alatt semmiféle fontos pozíciót vagy állást nem töltött be.

Nem volt sovinizta és nem uszított az együtt élő népek ellen.

Saját vagyona nincsen. Az összesen 16 hektárnyi egyházi vagyomból csak 6 hektárt használ, amit a falu lakosaival részben műveltet.

A múltban feliben dolgoztatott, mostan a termés 1/5-e az övé, 4/5-e pedig azé, aki megdolgozza. Állatállománya nincs. Fél hektáros kertjét, ami szintén az egyházé, maga és családja dolgozza meg.

Jelenleg politikai magatartása megfelelő, minden igyekezetével azon van, hogy beilleszkedjék dolgozó népünk közösségébe. Aktív tagja a közösségi békebizottságnak. Tagja az MNSZ-nek, legutóbb is részt vett az MNSZ által szervezett esti tanfolyamon.

A fenti véleményezést a magyarnemeyei RMP alapszervezetének titkárával és az MNSZ helyi elnökével való megbeszélés alapján adjuk róla!

Éljen a tartós békéért vívott harc, élén a nagy Szovjetunióval!

Beszterce, 1950. október 3.

Török, káderfelelős.

6. Sándor Anna testvérnőt már 1947 óta mint takarítót és kézbesítőt alkalmazzuk. Jelenleg is ilyen beosztásban dolgozik szervezetünknel. Szegény családból származik. Semmiféle vagyona nem volt, jelenleg sincsen. Férje szovjet hadifogságból betegen jött haza 1947 tavaszán, s rövid időn belül meg is halt. Özvegyen maradt két gyerekkel. Így került az MNSZ szervezetéhez a fent említett beosztásba.

A megyei Végrehajtó Bizottságnak az a kifogása ellene, hogy régebbi viszonya van egy erkölcstelen magaviseletű férfival, Bokor Dénes cipésmesterrel, aki állandóan részeg, ittas állapotban becsmérli rendszerünket, pártunkat és az MNSZ vezetőségét. Egy ízben pártunkhoz került az ügy. Pártunk felszólított, hogy dorgáljuk meg, amit meg is tett a káderbizottságunk. Ezután az MNSZ vezetőit illette a kocsmában piszkos szavakkal. Ekkor írásban dorgálták meg, de ő erre mit sem adva, rákényszerítette szervezetünket, hogy kizárják.

Ezek után, mivel Sándor Anna a székházunkban lakik, a V.B. felszólította, hogy ne fogadja többé magához, mert székházunkban ilyen embereknek nincsen semmi keresnivalója. Ennek ellenére fent nevezett Sándor Anna még mindig fogadja és magánál tartja azzal a kijelentéssel,

hogy inkább elhagyja az MNSZ szervezetét, mintsem, hogy e férfitől megváljon. Máskülönben Sándor Anna még pletykás is, de ezen nagyjából segítettünk rajta.

Politikailag egyáltalán nincsen felkészülve, és nem is akarja magát képezni, pedig már nagyon sokat foglalkoztunk e tekintetben vele. Inkább egy imakönyvet olvas, mintsem, hogy újságot olvasson. Ezt így többször is kijelentette. A Végrehajtó Bizottságnak ennyi kifogása volna a testvérnő ellen. Máskülönben a takarítást, a kézbesítést rendszeresen végzi és végezte mindig.¹³²

Jegyzi 1950. február 15-én
Batta Dániel megyei kádárfelelős

Interjú Traxler Lászlóval (2007. szeptember)

Ősze csavarodott fejű, gyérhajú, közepes termetű, élénk tekintetű, a 80. tavaszon rég túljutott férfi: Traxler László ül velem szemben. Hangja kellemes, határozott, emlékezőképessége irigylésre méltó.

Régmúlt idők történéseiről, a megélt történelemről beszélgettünk. Néha egy-egy sok évtizeddel ezelőtti emlék részletezésébe be-besegített neje, Nagy Rózsa is.

Szemrevaló legény volt, amikor 1940. szeptember elején, a 2. bécsi döntést követően, Észak-Erdélybe bevonult a magyar honvédség. Legfelső hadúra Horthy Miklós volt.

Besztercére először a Naszód felől jövő biciklis és motorkerékpáros alakulatok érkeztek. Többezres tömeg ujjongva fogadta a fegyelmezetten vonuló, vadonatúj ruhákban feszítő honvédeket. A kerékpárosok napfényben csillogó új bőrruháját sokan megcsodálták. Meg, mert a 22 éves román uralom alatt nem láttak új ruhában, bakancsban vonuló román katonákat. Páncélos járművük is volt. Csupán később, a rosszakarók és az irigyek híresztelték el, hogy egy, csupán csak egy tankkal érkeztek, s az is épp a dísztribün előtt vált mozgásképtelenné.¹³³

Őszi, napsütéses idő volt. A helyi és a környékbeli magyar lakosság sok ezer szál virágot, főleg nyíló őszirozsát szórt a katonákra, a lovasokra és a lovas fogatokra. A honvédtisztek itt is, mint Észak-Erdély szerte mindenütt, többször is arra kérték a lakosságot, hogy a virágszórást hagyja abba, mert féltő, hogy a nagy tömeg látványa, a hangos éljenzések, a virágéső és a vastag virágszőnyeg miatt a lovak megvadulhatnak,

Ugyancsak szeptember elején Horthy Miklós, az ország kormányzójának háromszínű magyar lobogókkal feldíszített, felvirágozott különvonata Szeretfalvára érkezett. A nagy eseményre ezrek voltak kíváncsiak. A fiatalok százai magyar népviseletben köszöntötték új urukat. A Kormányzó Úr barátságosan elbeszélgetett velük.

László bátyánk később bevonult katonának. Honvédként a keleti frontra került s fegyverrel védte hazáját. Az orosz-szovjet nyomás elől csapattestével együtt hátrált nyugat felé. Ausztria területén, 1945. május 8-án, a hitleri Németország kapitulációjának napján, esett szovjet hadifogságba. Három és fél évig, 1948. szeptember közepéig az ukrainai Donyec-medencebeli szénbányákban bányásztként dolgoztatták: szénnel megrakott csilléket kellett maga előtt tolnia.

1948 őszén került haza, megrozzant egészségi állapotán úrrá lett, hamarosan felépült, s még a tél beállta előtt kérte felvételtelét a Magyar Népi Szövetségbe.

Megyénkben, de másutt is, az MNSZ 1946-ban, a Román Kommunista Párt utasítására alakult meg. A háborúban megrongált s helyreállított vasúti forgalom újbóli beindítása (1946. április 19.) alkalmából szervezett hivatalos ünnepség meghívottjainak listáján a Magyar Népi Szövetség neve is szerepelt. (Aláírás nélkül maradt ránk.)

Első választott elnöke a nagyműveltségű szerény, szegény és becsületes Kincses Rezső nyomdász és könyvkötő volt. Kincses Rezsőt az elnöki tisztségben Veres István, Szabó Jenő és Török László követte. Később Traxler Lászlót az MNSZ beszercei elnökévé választották.

Török László a kitűnő szervező és szónok, a kommunista párt javaslatára 1948 őszén egyöntetű szavazással lett MNSZ megyei elnök, Batta Dániel pedig szervezőfelelős. Törököt az asztalos szövetkezet elnökévé is megválasztották. Török László és Batta Dániel asztalosmesterként is nagy népszerűségnek és megbecsülésnek örvendett.

Az asztalos szövetkezet igazgatója Máté János lett. Az 1940-es évek végén az asztalosok termelő szövetkezete 4-500 munkást foglalkoztatott.

Török László, Batta Dániel és Máté János révén – mindnyájan párttagok voltak – a felső vezetéstől sok dicséretet és elismerést kaptak.

Ana Pauker és Vasile Luca (László) a legfelső pártvezetésben tevékenykedett, amikor 1952. május 26-27-én az RKP KV plenáris ülésén eltávolították őket a párt- és államvezetésből. (Ana Pauker egy ideig I.V. Sztálin szovjet diktátor ágyasa volt.) Egyik zsidó, Luca, magyar ősszel büszkélkedett. A magyarokat nagyon jó szemmel nézték.

Vasile Luca (László) pártolta a magyarokat. Pénzügyminiszterként hatalmas pénzüsszeggel segítette a székelyföldi úthálózat korszerűsítését.

Vasile Luca apjának a besztercei Dornei utcában családi háza is volt.

A Magyar Népi Szövetség vezetőinek szorosán együtt kellett működniük a Román Kommunista Párt által kinevezett és kiküldött aktivistákkal. Nem emlékszik egyetlen olyan esetre sem, amikor a kommunista párt tanácsát, vagy, utasítását el ne fogadták volna.

Egyetlen alkalommal sem került sor arra, hogy a párttal konfliktusba, amolyan hadiállapotba kerüljenek. Ha fel is vetődtek néha kínos kérdések, megoldásra váró feladatok, a párt segítségével megválaszolták, vagy előbb-utóbb megoldották őket.

Ellentétes álláspontok esetén a párt emberei addig győzködtek, amíg korábbi véleményüket, hadállásaikat föl nem adták.

Arra is volt példa, hogy egy-egy általunk fontosnak tartott probléma, vagy minket ért sérelem orvoslása 6-7 hónapig is elhúzódott.

Azt azonban nem is sejtették, hogy a jó együttműködés ellenére, az 1946. őszi, első demokratikus parlamenti választásokon, kellő éberség hiányában, a kommunisták még az MNSZ-re leadott szavazatokból is sokat eloroztak.

Traxler László nem emlékszik arra, hogy 1946-ban megyénkből egyetlen MNSZ képviselőjelölt is bejutott volna a román parlamentbe. Sajnos, magam sem találtam eligazítást az Állami Levéltár iratanyagában. A Világosság című napilap 1948. dec. 13-i száma szerint Török László munkás a Nagy Nemzetgyűlés tagja volt a '48. eleji választások után.

Az MNSZ hivatalos jelentéseiből tudjuk, hogy az 1948. június 11-i államosításkor két magyar embert is kineveztek államosított vállalat igazgatójává. A egyik személyt sajnos, nem tudtuk azonosítani.

S bár csak a szépre emlékezett, fölsejlettek benne emlékezetes konfliktusok is. Ezek mindenike a magyar anyanyelvű iskoláztatással kapcsolatos. Így a kisilvai fűrészáru-gyárban sok székely dolgozott. Ezek saját gyermekeik számára magyar nyelvű iskolát akartak nyitni. Curticăpeanu, a fűrészáru-gyár igazgatója, akkor nagy nemzetgyűlési képviselő, dörgelemes szavakkal, és kézzel-lábbal ellenezte a magyar anyanyelvű oktatás beindítását. Hosszas huzavona után a kommunista párt lépett közbe. 19 magyar gyerekkel kezdték az új tanévet. Mikle Manciu volt a tanítónőjük.

Radnaborberekén is igényelték a magyar anyanyelvű oktatást. Itt az akadémikus Sângeorzan igazgatót kellett meggyőzniük. Lévén a felesége magyar tanítónő, őt javasolták a beinduló magyar tagozat igazgatójának. A férje továbbra is a román tagozatot igazgatta.

Az MNSZ-nek a Visó rajoni Havasmezőn is volt szervezete. Itt 22 magyar élt. Sokan voltak Radnaborsán is, mivel sok magyar férfi ment dolgozni az ércbányába. Itt is létesítettek magyar tagozatot.

Felsővisón 350-370, magyarul tanulni akaró gyermek iskoláztatását kellett megoldani. A megyei pártbizottság első titkára orrolt rájuk („lekapta őket!”), mert ott az összes cipszer (Zipser, szepességi szász) a magyar iskolába íratta gyerekét. Részben azért, mert németesen hangzó nevük ellenére elmagyarosodtak, másrészt, mert gyermekeiket meg akarták kímélni az akkor még megalázó német jelző viselésétől.

Nem kellett nekik német tagozat. Erős meggyőző párt propaganda hatására végül is 20 gyereket átírtak. Velük indult a német tagozat.

Felsővisón – erre a legbüszkébb Traxler úr – sikerült 18 tanerős magyar iskolát működtetni.

A radnaborberek, óradnai, borsabányai általunk létesített magyar anyanyelvű iskolákat és tagozatokat a Ceaușescu korszak (1965-1989) kezdetén a nacionál-kommunisták szüntették meg.

Nagy veszteséget okozott megyénk magyarságának a magyar kisiparosok székházának és művelődési otthonának 1950-ben történt államosítása. Mi annak idején tiltakoztunk az államosítás törvénytelen volta miatt. Panaszunkat nem orvosolták.

A megyei, de még országos vezetés is hibás abban, hogy elorzott javainkban annyi év után is mások dúskálnak.

Hogyan alakult a hajdani vezető további sorsa?

1953-ban a Román Kommunista Párt minden hájjal megkent nacionalista vezetői azt állították, hogy mivel a Román Népköztársaságban a párt bölcs vezetésével megoldották a nemzeti kérdést, az együtt élő nemzetiségek kollektív érdekvédelmi és érdekképviseleti szervezetei betöltötték történelmi hivatásukat, nincs többé rájuk szükség („A mór megtette kötelességét, a mór mehet” W. Shakespeare)

1953-ban a párt utasítására a Magyar Népi Szövetség beszüntette tevékenységét. Török László akkor már a felsővisói bőrkészítmények gyárának kinevezett igazgatója volt. Innen ment nyugdíjba. Gyerekei nem voltak.

Batta Dániel háromgyerekes családapája volt. Munkáját lelkiismeretesen végezte, egészségét elhanyagolta. Megbetegedett, meg is halt. Felesége és három gyereke gyászolta.

Traxler Lászlóval kemény kitartással elvégeztették a középiskolát és könyvelői oklevelet szerzett. Egy ideig a besenyői Szövetkezeti közti fakitermelő- és feldolgozó vállalat igazgatója volt. Több mint húsz éve nyugdíjas.

Szerény véleménye szerint a magyarok mai vezetői keveset foglalkoznak az egyszerű emberekkel. Többet kellene törődniük velük, segíteni kellene őket bokros, évek óta megoldatlan sérelmeik, meg problémáik megoldásában.

Elítéli az olyan vezetőket, akiknek csak a választási kampány idején jut eszébe a választóknak tett ígéreték tömege, s akiknek a megválasztásukig fűt-fát ígérnek, s utána ünnepélyesen megfeledkeznek ígéreteikről és választóikról. Ez a fő oka annak, hogy a magyarok fokozatosan eltávolodnak az RMDSZ vezetőitől.

Hogyan telnek öreg napjai? Mint minden vele egykorúnak nehezen, öregesen. Egyhangú napjait csak a felesége, a lánya, két unokájának és egy dédunokájának jelenléte, figyelmessége, illetve mosolya teszi elviselhetővé.

Traxler úr, Ön hallott Herczeg Öcsiről? Igen, ő beszercei zsidó családból származott. Ő is orvos lett. Egy ideig Galacfalván volt körorvos. Később bejutott Besztercére. Itt az Orvosi Kamara igazgatója lett. Könyvet is írt a beszercei zsidó családokról. Maga a könyv soha nem járt a kezében.

Idővel, mint sokan mások, ő is Izraelbe emigrált. Budapesten egy jól működő céget alapított. Ennek pénzén hozták rendbe a beszercei zsidó temetőt.

Traxler Úr, köszönjük az interjút.

Helynévszótár Dicționar al localităților Orlsreghister

A

Albertisa (Magyarország)
Aldorf, Unirea, Wallendorf
Almásmálom, Malin, Müchlendorf
Andrásfalva, Măneuți (SV)
Alsóbalázsfalva, Blăjenii de jos, Unter-Blasendorf
Alsóborgó, Josenii Bârgăului, Unter-Borgo
Alsóbudak, Buduș, Budesdorf
Alsóidecs, Ideciul de jos, Nieder-Eidisch (MS)
Alsóilosva, Ilișua
Alsóoroszfalu, Rusu de Jos
Apanagyfalu, Nușeni, Grossendorf
Arad (AD)
Aranyosmóric, Moruț, Moritzdorf

Aranyoszentmiklós, Sânnicoară
Árdány, Ardan, Garndorf
Árokalja, Arcalia, Kallesdorf
Árpástó, Braniştea
Aszúbeszterce, Dorolea, Kleinbistritz
Auswitz, Osziem (Lengyelország)
Atachi, Edinet (MD)

B

Bádocsa, Babţa (SM)
Baca, Baţa, Batzan
Bács, Baciú (CJ)
Balktelep, Bălceşti (AB)
Bálványosvárалja, Unguraş (CJ)
Bălţi (Moldvai Köztársaság)
Barcaföldvár, Feldrioara, Marienburg (BR)
Barcarozsnyó, Râşnov, Rozenau (BR)
Barcaszentpéter, Sânpetru, Petesburg (BR)
Bârnova (IS)
Bátony, Batin, Battendorf (CJ)
Bátos, Batoş, Bothsc (MS)
Bázel (Svájc)
Bázna, Bazna, Baassem (SB)
Beregszász, Lamperthaus, Begovo (Ukr.)
Bereszteleke, Breaza, Breit (MS)
Berethalom, Biertan, Birthälm (SB)
Berlád, Bârla, Berlsdorf
Berleni ?
Berlin (Németország)
Besenyő, Viişoara, Heidendorf
Beszterce, Bistriţa, Bistritz (Nösen)
Bethlen, Beclean
Bihardiószeg, Diosig (BH)
Biharfélegyháza, Roşiori (BH)
Bilak, Domneşti, Adelsdorf
Birkenau (Lengyelország)
Bogdánfalva, Bogdana (BC)
Borgóbeszterce, Bistriţa Bârgăului
Borgóprund, Prundu Bârgăului
Borgótiha, Tiha Bârgăului

Borsaújfalva, Vultureni (CJ)
Borzafalva, Borzești (BC)
Botfalva, Bod, Brenndorf
Böd, Beudiu, Beedt
Bödön, Bidiu, Bedendorf
Brassó, Braşov, Kronstadt (BR)
Budapest (Maor)
Budatelke, Budești, Budesdorf
Budurló, Budurleni
Buhuş (BC)
Bukarest, Bucureşti, Bucharest
Búza, Buza, Besotten (CJ)
Bükkös, Bichigiu

C, CS

Căsăuți (Md)
Cegléd (Magyarország)
Cegótelke, Țigău, Zegendorf
Cente, Țentea
Cernavodă (CT)
Ciblesfalva, Suplai
Csepán, Cepar, Tschippendorf
Csernovitz, Cernăuți, Cerniviti (Ukrajna)
Csicsóhagymás, Hășmaşu Ciceului
Csicsókeresztúr, Cristeşti Ciceului
Csicsómihályfalva, Ciceu-Mihăieşti
Csicsóújfalva, Ciceu-Corabia
Csutafalva

D

Dachau (Németország)
Debrecen, Debrețin, Debretzin (Magyarország)
Déda, Deda, Dade (MS)
Dedrád, Dedrad, Deutsh-Zepling (MS)
Dellőapáti, Apatiu
Dés, Dej, Desch (CJ)
Désakna, Ocna dejului, Salzdorf (CJ)
Dicsőszentmárton, Târnăveni, Sank Martin (MS)
Diófás, Mireş
Dipse, Dipşa, Dürbach

Dnyszterfehérvár, Cetatea Albă, Bender (Ukrajna)
Dornafalva, Răchiteni (IS)
Dorohoi (BT)
Dögmező, Dumbrăvița
Düsseldorf (Németország)

E

Ecel, Ațel, Hetzeldorf (SB)
Edineț, Edinet (MD)
Eger, Erlau (Magyarország)
Egreshely, Agrieș
Emberfő, Breaza
Erdőszentgyörgy, Sângeorzu de Pădure (MS)

F

Fălești (Md)
Feketehalom, Codlea, Zeiden (BR)
Felőr, Uriu, Er
Felsőborgó, Susenii Bârgăului
Felsőbudak, Budacul de Sus, Rumanisch-Budak
Felsőidecs, Ideciu de sus, Ober Eidesch
Felsőilosva, Târlișua
Felsőszászfalu, Satu Nou, Oberneudorf
Felsővisó, Vișeu de Sus (MM)
Fogadjisten, Iacobești (SV)
Fogaras, Făgăraș, Fogarasch (BR)
Forrófalva, Faraoni (BC)
Földra, Feldru, Feldern
Friss, Lunca, Freissendorf,
Fűzkút, Sălcuța, Feisked,

G, Gy

Galacz
Galacfalva, Galații Bistriței, Heresdorf
Gáldtő, Galțiu, Halmendorf (AB)
Ghidighici (MD)
Gyulafehérvár, Karlsburg, Alba Iulia (FR)

H

Hadikfalva, Dornești (SV)

Halcsesd
Harasztos, Călărași (CJ)
Harina, Herina, Mönchdorf
Havasmező, Poienile de sub Munte (MM)
Herța, (Ukrajna)
Hordó, Coșbuc
Höltövény, Hălchiu, Hellsdorf (BR)
Huss, Huși (VS)

I

Ip (SJ)
Ispánmező, Spermezeu
Istensegíts, Țibeni (SV)

J

Jád, Livezile, Jaad
Jára, Iara (CJ)
Jászvásár, Iași (IS)
Jerikon (Izrael)
Jávorvölgy, Păltineasa
Józseffalva, Vornicenii Mici (SV)

K

Kajla, Caila, Köllendorf
Kalugerpataka, Călugăreni (BC)
Károlypuszta, Horea (SM)
Kecskemét (Magyarország)
Kegye, Chegea (SM)
Kékes, Chiochiș, Blaudorf
Kékesújfalú, Corvinești, Nieder-Neudorf
Kentelke, Chintelnic, Kindeln
Keresztényfalva, Cristian, Neustadt-Burzeland (BR)
Kereszténysziget, Cristian
Kerlés, Chiraleș, Kirileis
Ketel, Chețiu
Királynémeti, Crainimăt, Bayersdorf
Kisaold, Apoldul de jos, Klein Pold (SB)
Kiscég, Țăgșor, Klein-Zegendorf
Kiscsúr, Șura Mică, Klein Schauren (SB)
Kisdebrek, Dobricel

Kisdemeter, Dumitrița, Waltersdorf
Kisdisznód, Cîsnădioara, Michelsberg (SB)
Kisferegnyháza, Albeștii Bistriței, Weisskirchen
Kisilva, Ilva Mică, Klein-Ilva
Kisinyov, Chișinău (MD)
Kiskaján, Căianu Mic
Kisrebra, Rebrîșoara, Klein-Rebern
Kissajó, Șieut, Kleinschlangen
Kissármás, Sărmășel (MS)
Kissejk, Sărmășel (MS)
Kistorony, Turnișor, Neppendorf (SB)
Kiszsolna, Jelna, Senndorf
Klézsa, Cleja (BC)
Kocsord (Magyarország)
Kolibica, Colibița
Koloznagyida, Viile Tecii, Grosseidan
Kolozsvár, Cluj, Klausenburg (CJ)
Komlód, Comlod, Komeledon
Korfu (Görögország)
Kosna, Dorna Candreni (SV)
Kőfarka, Piatra, Stein
Kőhalom, Rupea, Reps (BR)
Középborgó, Mijlocenii Bârgăului
Középfalva, Mitteldorf, Chiuza
Krakkó (Lengyelország)
Kusma, Kuschma, Cușma
Kürpöd, Chirpău (SB)

L

Lábfalva, Lelești
Lázári, Lazuri (SM)
Lemberg (Lengyelország)
Limbenii noi
Liov (Ukrajna)
Lodz (Lengyelország)
Lompért, Zoreni, Lampert
Lupény, Lupeni, Schwolsbach (HD)

M

Magura, Măgura Ilvei, Mogura

Magyarberéte, Bretea, Breitan
Magyarborzás, Bozieş
Magyardécse, Cireşoia
Magyarnemegye, Nimigea de Jos, Sasisch-nemege
Major, Maieru, Mayer
Majszin, Moiseni (MM)
Malomárka, Monariu, Minarken
Máramarossziget, Sighetul Marmăţiei (MM)
Máriapócs (Magyarország)
Marosborgó, Mureşenii Bârgăului
Marosludas, Luduş, Ludasch (MS)
Marosorbó, Oarba de Mureş, Miereschhall (AB)
Marpód, Marpod, Meierpod (SB)
Martonfalva, Metiş, Martinsdorf (SB)
Mátészalka (Magyarország)
Mauthausen (Lengyelország)
Mezőakna, Ocnîţa, Salzgruben
Mezőbarátfalva, Brăteni, Ollersdorf
Mezőerked, Archiud, Arkeden
Mezőfelek, Feleac, Falk (CJ)
Mezőkecsed, Miceştii de Câmpie
Mezőörményes, Urmeniş, Armenisch
Mezősolymos, Şoimuş
Mezőszentmihály, Sânmihaiu de Câmpie, Michelsdrorf
Mezőszilvás, Silivaşu de Câmpie
Milo (Olaszország)
Mirceşti (IS)
Mogilev, Mogilevka (Ukrajna)
Moszkva, Moskva, Moscova (Oroszország)
München (Németország)
Munkács, Munkacsevo (Ukr.)

N

Nagybánya, Baia Mare, Grossneustadt (MM)
Nagycsúr, Şura Mare, Gross-Scheuren (SB)
Nagydebrek, Dobric
Nagydemeter, Dumitra, Mettersdorf
Nagydisznód, Cisnădie, Heltau (SB)
Nagyekemező, Târnava, Gross-Probstdorf (SB)
Nagyenyed, Aiud, Strassburg (AB)

Nagyilva, Ilva Mare, Grossilva
Nagykaján, Căianu Mare
Nagykároly, Carei, Karol (SM)
Nagynyúlas, Milaş
Nagyrebra, Rebra, Gross-Rebern
Nagysajó, Şieu, Gross-Schogen
Nagysármás, Sărmaş (MS)
Nagysejk, Şeica Mare, Markt Scherken (SB)
Nagysink, Cincu, Gross-Schenk (BR)
Nagyszalonta, Salonta (BH)
Nagyszeben, Sibiu, Hermanstadt, (SB)
Nagyvárád, Oradea, Grossendein (BH)
Nec, Neţeni
Négerfalva, Negrileşti
Németkő, Piatra Neamţ (NT)
Neposz, Nepos
Nyíregyháza (Magyarország)

O, Ó

Oláhnemegye, Nimigea de Sus
Oláhnémeti, Mintiu, Rumenisch-Bayerdorf
Oláhszentgyörgy, Sângeroz Băi, Rumanisch Sankt-Georgen
Omlás, Amnaş, Hamlesch (Sb)
Omlásalja, Măluţ
Óradna, Rodna, Alt-Rodna
Oroszfája, Orosfaia, Reusswald
Óvárhegy, Orheiu Bistriţei, Burghalle
Ördöggút, Trăznea (SJ)

P

Pápa (Magyarország)
Párva, Parva, Perwen
Paşcani (IS)
Paszmos, Passbesch, Posmuş
Petele, Petelea (MS)
Petres, Petriş, Petersdorf-Bistritz
Petrova (MM)
Petrozsény, Petroşani, Petroscheni (HD)
Pinták, Slătiniţa, Pintak
Piskolt, Pişcolt (SM)

Pitești (AG)
Ploiesti (PH)
Podul Iloaiei (IS)
Pojény, Poienile Zagrei
Porcesd, Turnu Roșu, Schweinsdorf (SB)
Posada
Prislop, Liviu Rebreanu
Pusztakamarás, Cămărașu (MS)
Pusztina, Pustina (BC)

R

Radnaborberek, Valea Vinului, Borberek Sauerbrunn
Radnalajosfalva, Cârlibaba Nouă, Ludwigsdorf, (SV)
Radom (Lengyelország)
Radnót, Iernut, Radnuten (MS)
Rakamaz (Magyarország)
Radóc, Rădăuți (SV)
Répás, Râpaș, Rüdendorf (HD)
Resicabánya, Reșița, Reschitza (CS)
Retteg, Reteag, Reckenberg
Riga (Lettország)
Roman (NT)
Runk, Runcu Salvei

S

Sajóalsósebes, Ruștior, Unterschebesch
Sajófelsősebes, Sebiș, Oberschebesch
Sajómagyaros, Șieu-Măgheruș, Ungersdorf
Sajónagyfalu, Grossdorf, Mărișelu
Sajósárvár, Șirioara, Schart
Sajószentandrás, Șieu-Sfântu, Leresdorf
Sajószentiván, Sântioana, Johannesdorf
Sajóudvarhely, Șieu-Odorhei, Dienesdorf
Salomir (?)
Scărișoara (?)
Secereni (?)
Segesvár, Sighișoara, Schässburg (MS)
Septér, Șopteriu, Siebendorf
Serling, Măgurele, Scherling
Simonfalva, Simionești, Seimersdorf

Slobozia (IA)
Sófalva, Sărata, Salz
Solibor (Lengyelország)
Somkerék, Şintereag, Simkragen
Sóna, Sona, Schona (BR)
Soroca (Moldávia Köztársaság)
Stockholm (Svédország)
Storoinet, Storožinec (Ukrajna)
Sopron (Maor)

Sz

Szabófalva, Săboani (NT)
Szalacs, Sălacea (BH)
Szalanka, Romuli, Schetterberg
Szalárd, Sălard (BH)
Szálva, Salva
Szamosfalva, Someşeni (CJ)
Szamoskócs, Cociu, Kosch,
Szamosmagosmart, Mogoşeni
Szamosmakód, Mocod
Szamospart, Luşca
Szamosújvár, Gherla, Neuschloss (CJ)
Szatmárnémeti, Satu Mare, Sathmar (BH)
Szászágota, Agnita, Agnethelm (SB)
Szászbongárd, Bungard, Baumgarten
Szászbudak, Budacu de Jos, Deutsch-Budak
Szászenscs, Enciu, Intsch
Szászfellak, Feleac, Falk
Szászhermány, Hărman, Honikberg (BR)
Száskézsd, Saschiz, Keisd (MS)
Szászlekence, Lechinţa, Lechnitz
Szászmedgyes, Mediaş, Mediasch (SB)
Szászmuzsna, Moşna, Meschen (SB)
Szászrégen, Reghin, Sasisch-Regen (MS)
Szászsáros, Şaroş de Târnavă, Ascarosh (SB)
Szászsebes, Sebeş, Mühlenbach (AB)
Szászszentgyörgy, Sângiorzul Nou, Sankt-Görgen
Szászszentjakab, Sâniacob, Jakobsdorf
Szászszőllős, Seleuş, Klein-Alisch (MS)
Szásztörpény, Tărpiu, Treppen

Szásztyúkos, Ticușu Vechi, Deutsc Tekesch (BR)
Szászváros, Orăștie, Broos (HD)
Szászvolkány, Vulcan, Wolkendorf (BR)
Szászsombor, Jimbor, Sommer
Szerdahely, Miercurea Sibiului, Reussmarkt (SB)
Szelindek, Silimnic, Stolzenburg (SB)
Székelykeresztúr, Cristuru Secuiesc, Kreuz (HR)
Szénaverős, Semereuș, Zendersch (MS)
Szentjánosmajor, Ianculești (SM)
Szentmáté, Matei, Mathesdorf
Szépnay, Sigmir, Schönbirk
Szeretfalva, Sărățel, Reussen
Szita, Sita
Szilágygörcsön, Gârceiu (SJ)
Szolnok (Magyarország)
Szódemeter, Săuca (SM)
Sztálingrád (Oroszország)
Sztálinváros, Orașul Stalin = Brașov, Kronstadt (BR)
Szucsava, Suceava (SV)

T

Tacs, Tonciu, Tatsch
Tatros, Târgu Trotuș (BC)
Tătărești (BT)
Târgu Frumos (IS)
Târgoviște (DB)
Teke, Teaca, Tekendorf
Telcs, Telciu, Teltsch
Temesvár, Temeschwar, Timișoara (TS)
Therezienstadt, Terezin (Csehország)
Torda, Thorenburg, Turda (CS)
Tg. Jiu (GJ)
Treblinka (Lengyelország)

U

Újegyház, Noerich, Lesckirch (Sb)
Újmárna, Marna Nouă (SM)
Újös, Fântânele, Neuösch
Újradna, Șanț, Neu-Rodna

V

Văcărești (IF)
Vadaspuszta, Gelu (SM)
Várkudu, Coldău, Goldau
Varsó, Warsawa, Varşovia (Lengyelország)
Vermes, Vermeș, Wesmesch
Vice, Vița, Witzen
Vidombák, Ghimbav, Weidenbach (BR)
Virágosberek, Florești
Visterniceni (Moldvai Köztársaság)
Vünda, Ghinda, Windau

Z

Zágon, Zegun (CV)
Zágra, Zagra
Zaharești (SV)
Zilah, Zalău, Waltenberg (SJ)

Zs

Zselyk, Jeica, Seiden

Jegyzetek

1. Szabó Károly portréi. Duna Tv, 2008. május 4-i adás
2. Tábornokok tábornoka
3. Mózes 1. k. 47. rész 28 vers
4. Mózes 2. k. 12. rész 37-38 vers
5. A Wilhelmstrasse és Magyarország, Kossuth Kiadó Bd., 516 l.
6. Ion Ardelean, Bodea și alții, Teroarea horthysto-fascistă..., pg. 65
7. Idézett mű, 65 l.
8. Uo., 77.l.
9. Csima János: Adalékok..., 40.l.
10. Gh. Zaharia, Ion Ardelean: Rezistența antifascistă ... 49.l.
11. Săpămâna, 16 martie 1941
12. Gh. Zaharia, Ion Ardelean, i.m. 96.l.
13. Uo., 56.l.
14. Uo., 57.l.
15. Ellenzék, 1943. október 5

16. Gh. Zaharia, Ion Ardelean, i.m. 102.l.
17. Muzeul de istorie a Transilvaniei, C-368, p. 86-101
18. Uo., 196.l.
19. Gh. Zaharia, i.m. 151.l.
20. Uo., 196.l.
21. I.m. 227.l.
22. I.m. 235.l.
23. Recensământul din 1941. Transilvania
24. Horthy Miklós titkos iratai, 306.l.
25. Ion Ardelean, Bodea, i.m. 188.l.
26. Karsai Elek: Fegyvertelen álltak... 2.k. 25
27. Ion Ardelean, Bodea, i.m. 169.l.
28. Uo., 195.l.
29. Karsai Elek: i.m. 2.k. 25.l.
30. Jordály Lajos: Kovács Katona Jenő... 247-49 l.
31. Statárium: rögtelenítő eljárás, teketória nélküli bírászkodás
32. Ion Ardelean, Bodea, i.m. 200.l.
33. Uo., 217.l.
34. Kiszely István: A magyarság őstörténete, Bp. 1996
35. Székelyhídi Ágoston: Debreczeni napló... 38.l.
36. Dimitrie Cantemir: Descrierea Moldovei
37. Halász Antal: Hazatértek... 114.l.
38. Belügyi Közlöny. Rendeletek, 209.sz., 1944. ápr. 16
39. Szurmay Sándor: A magyar katona a Kárpátokban, Bp. 1940.
40. Martorul evreilor, 142-143.l.
41. Uo., 232-33.l.
42. Belügyi Közlöny. Rendeletek, 209.sz VIII 1-3
43. Gustav Zikeli: Memorii, kézirat, 75.l.
44. Uo., 76.l.
45. A mai Igazságügyi Palota helyén állt
46. Gustav Zikeli, i.m. 72.l.
47. Uo., 79.l.
48. Uo., 81.l.
49. I.m. 83.l.
50. Gustav Zikeli, i.m. 84.l.
51. I.m. 86.l.
52. Töttössy Magda, A magyar Népszövetség története, 1.k., 148.l.
53. I.m. 1.k. 51-52.l.
54. I.m. 1.k. 95.l.
55. Töttössy, i.m. 1.k. 102.l.

56. Töltössy, i.m. 1.k. 103.l.
57. Uo., 114.l.
58. Uo., 149.l.
59. I.m. 159.l.
60. Uo., 159.l.
61. Uo., 168.l.
62. Uo., 168-169.l.
63. Az osztályharc
64. Szikra
65. Töltössy, i.m. 2.k. 341.l.
66. Ré, egyiptomi napisten képmása, mint ő, a fönixmadár is reggel jelenik meg s 500, mások szerint 1460 év után elégeti magát, majd saját porából újjáéled. A mitosz alapját a flamingó tollzatának színváltozata képezhette
67. Fond 608 Comitetul Democrat Everiesc, D1.14.l.
68. Uo., 100.l.
69. Uo. 147.l.
70. Uo. 135.l.
71. Fond 608, Dosar 3, 85.l.
72. Fond Uo., D4 6.l.
73. Uo. D4, 6.l.
74. Belügyi Közlöny: Rendeletek, 209.sz., 1944. ápr. 16
75. Bethlen Béla, Észak-Erdély kormánybiztosa voltam, 199.l.
76. Viorica Moisuc, Diplomația României și problema apărării suveranității și independenței naționale în perioada 1938 – mai 1940. Ed. Academiei, 1971, p.149
77. P. Gosztonyi Hitlers Fremde Heere. Düsseldorf, 1976, 417.l.
78. Fond. 512, Liceul Ioan Huniade, Bistrița, nr. Inv. 521. dosar 1, p. 3
79. Uo., D1 9.l.
80. Uo., D1, 26. l.
81. Uo., D2, 48.l.
82. Uo., D2, 49.l.
83. Uo. D2, 60.l.
84. Fond 512, Liceul Hunyadi, D1, 5.l.
85. Fond 512, D2, 76.l.
86. A Hitlerjugend tagjainak a németek törvényben engedélyezték a törviselést, és azt is, hogy a törkést önvédelemből bérhol, bármikor használják
87. Fond 512, D 2, 168 l.
88. Uo., D 2, 177. l.

- ⁸⁹ Fond 285. Inspectoratul Școlar Maghiar al județului Bistrița-Năsăud, inv. 507 D1, 220 l.
- ⁹⁰ Fond 285., D1, 234 l.
- ⁹¹ Fond 285, D1, 137.l.
- ⁹² Uo., D1, 72.l.
- ⁹³ Uo., D2 8.l.
- ⁹⁴ Uo., D1, 89-90.l.
- ⁹⁵ Uo., D1, 182.l.
- ⁹⁶ Fond. 567 Organizația județeană a Uniunii Populare maghiare Dosar 4, p.3.
- ⁹⁷ Fond. 567 D3, pg. 15.
- ⁹⁸ Uo., D3, 9.l.
- ⁹⁹ Uo., D 4, 78 l.
- ¹⁰⁰ Uo., D 4, 80 l.
- ¹⁰¹ Fond 567, D 4, 10 l.
- ¹⁰² Uo., D 4, 12 l.
- ¹⁰³ Uo., D 4, 25. l.
- ¹⁰⁴ Fond U.P.M, 567, D4, p.35
- ¹⁰⁵ Uo., D4, p.54
- ¹⁰⁶ Uo., D5, p. 30
- ¹⁰⁷ Uo., D7, 10. l.
- ¹⁰⁸ Fond 567, UPM, D8, 11.l.
- ¹⁰⁹ ¹⁰⁸Fond 567, UPM, D8, 31.l.
- ¹¹⁰ Fond 567, UPM, D5, 47.l.
- ¹¹¹ Uo., D5, 51.l.
- ¹¹² Uo., D6, 12. l.
- ¹¹³ Uo., D8, 22.l.
- ¹¹⁴ Fond 598, 658 D1 pag. 4
- ¹¹⁵ Uo., D1, 11.l.
- ¹¹⁶ Uo.
- ¹¹⁷ . Uo., D5, 15.l.
- ¹¹⁸ Fond 618, D2. 4.l.
- ¹¹⁹ Fond 618, Comitetul Antofascist German, 2 D 60.l.
- ¹²⁰ Fond 618, D 2, 119.l.
- ¹²¹ Uo., D2, 65.l.
- ¹²² Uo., 133.l.
- ¹²³ Uo., D2, 164.l.
- ¹²⁴ Uo., D2, 174.l.
- ¹²⁵ Uo., D2, 186.l.
- ¹²⁶ Uo., D2, 186.l.

- ¹²⁷ Uo., D3, 33.l.
¹²⁸ Uo., D3, 45.l.
¹²⁹ Uo., D3, 83.l.
¹³⁰ Uo., D4, 16.l.
131 Prozelitizmus: hittérítő buzgóság
¹³² Fond. U.P.M. 567, Dosar 7, pag. 32.
¹³³ Viorel Rusu, Rezistența anticomunistă în județul Bistrița-Năsăud, 2000)

Könyvészet

1. Ion Ardelean, Gh. Bodea, Mihai Fătu și alții: Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României. București, 1985
2. A világtörténelem krónikája. Magyar Könyvklub, 2002
3. A Wilhelmstrasse és Magyarország. Kossuth Könyvkiadó – Budapest, 1968
4. Badiny Jós Ferenc, Demokrata, 2004/13
5. Balogh Edgár. Romániai magyar irodalmi lexikon. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1981, 1-2 k.
6. Mihai Bărbulescu, Denis Deletant și alții: Istoria României, Ed. Corint. București, 2004
7. Bethlen Béla: Észak-Erdély kormánybiztosa voltam. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest – 1989
8. Bíró József: Erdélyi kastélyok. Új idők Irodalmi Intézet kiadása, Budapest, 1943
9. Bodor András, Cselényi Béla, Csetri Elek: Történelmi Kronológia. Kriterion Kiadó, Bukarest – 1976, 1-2 k.
10. Căile de comunicație și transporturile din județul Bistrița-Năsăud, Editura Mesagerul, Bistrița – 1999
11. Dimitrie Cantemir: Descrierea Moldovei, Ed. Minerva, București – 1981
12. Ilie Ceaușescu, Florin Constantin, Mihail E. Ionescu: 200 zile mai devreme. Ed. Științifică și Enciclopedică, București – 1985
13. Centenar feroviar Bistrița, 1998
14. Csima János: Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához. Budapest – 1961
15. Dancsházi Sándor: Antikommunista Kiáltvány. Héttorony Könyvkiadó, 1990
16. Európai Idő évkönyv – 1998. Európa Idő Kiadó

17. Georgeta Filippi și Dorin Matei: Mileniul Românesc. Ed. Litera Internațional, București – 2006
18. Filozófiai kislexikon, Budapest. Kossuth Könyvkiadó – 1972
19. Halász Antal: A hazatértek. A bukovinai magyarok kétszáz esztendeje. Grafika Nyomdaipari Műintézet, Nagyvárad – 1943
20. Horthy Miklós titkos iratai. Kossuth Könyvkiadó – 1962
21. Jordáky Lajos: Kovács Katona Jenő. Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1977
22. Județele patriei. Bistrița-Năsăud. Ed. Sport-Turism, București – 1979
23. Karsai Elek: Fegyvertelen álltak az aknamezőkön. Budapest, 1962. 2.k.
24. Kiszely István: A magyarság őstörténete. Budapest – 1996
25. Lelkes György: Magyar helységnév-azonosító szótár. Balassi Kiadó, Budapest – 1992
26. Lovas Márton: Magyar voltam a Gulágon. Széchenyi Kiadó, 1989
27. Martiriul evreilor din România. Ed. Hașefer, București – 1991
28. Monitorul oficial. București, anii 1938-43
29. Nagy Sándor: Sófalva monográfiája. Kézirat, 2008
30. Nyiszli Miklós: Orvos voltam Auschwitzban. Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest – 1964
31. Randolph L. Braham: A magyar holocaust. Gondolat Kiadó, Budapest – 1990
32. Recensământul din Transilvania, 1941. Editura Presa Universitară Clujană – 2002, pag. 214
33. Rus Viorel: Rezistența anticomunistă în județul Bistrița-Năsăud. Ed. Ion Cutova - 2005
34. Szabó György: Mediterrán mítoszok és mondák. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest – 1973
35. Szabó M. Attila – Szabó M. Erzsébet: Erdélyi helységnév-szótár. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest – 1992
36. Székelyhidi Ágoston: Debreczeni napló Erdélyről. Debrecen – 1989
37. Szent Biblia: Magyar nyelvre fordította Károli Gáspár. Essex, Nagybritannia, é.n.
38. Szilágyi Zoltán: Besztercevidék a népek és a hegyek szorításában. EMKE Beszterce – Litera Veres, Székelyudvarhely – 2006
39. Alexander Szolzsenyicin: A Gulág szigetcsoport 1918-56. Új Idő Kft. – 1989
40. Szurmay Sándor: A magyar katona a Kárpátokba. Budapest – 1940
41. Töttössy Magdolna: A magyar Népi Szövetség története 1944-53., 1-2. k. Pallas Akadémia, Csíkszereda – 2005

42. Gheorghe Zaharia, Ion Ardelean, Gh. Bodea și alții: Rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei. Ed. Dacia, Cluj-Napoca – 1974
43. Gustav Zikeli: Memorii (kézirat)

Románia Nemzeti Levéltára Beszterce-Naszód megyei Igazgatósága a következő témakörök levéltári anyagát bocsátotta rendelkezésemre:

- A besztercei Hunyadi János gimnázium irattára (1945-46)
- A Beszterce-Naszód megyei magyar tanfelügyelőség iratai (1945-46)
- A Nemzeti Újjászületés Frontja Gárdájának iratcsomóit (1939-40)
- A Magyar Népi Szövetség Naszód megyei jegyzőkönyvei (1946-50)
- Az MNSZ Radna tartományi bizottságának irattára (1950-53)
- Az MNSZ Bethlen rajoni hiányos irattára (1951-52)
- Az MNSZ besztercei szervezetének iratai (1951-52)
- A Radna tartományi Zsidó Demokrata Bizottság irattára (1950-53)
- A besztercei Német Antifasiszta Bizottság irattára

Tartalom

Előszó

Cuvânt înainte

A fajelmélet és a geopolitika

A zsidókérdés „végső megoldása”

Más, ismert tömeggyilkosságok

A magyar-zsidó kapcsolatok kezdetei

A cionizmus – vallási és nemzetpolitikai mozgalom

A két bécsi döntés

Előtérben a határrevízió...

A második bécsi döntés

Kinek öröm, kinek üröm...

Az észak-erdélyi bevonulás

Az észak-erdélyi magyar közigazgatás

Román sérelmek és panaszok

Az újrakezdés nehézségei és sikerei
A román-magyar kapcsolatok
A nemzeti munkaszolgálat
Egy életmű mozaikkockái
Kis csángó történelem
Szembe az árral
Börtönévek
A kapitalizmus általános válságától a kommunizmus
világméretű győzelméig
A romániai zsidóellenes törvények
A romániai zsidóirtás gyakorlata
A magyarországi zsidók deportálása (1944)
A Beszterce-Naszód megyei zsidók elhurcolása
A nagysármási véres szeptember (1944)
A szászok Erdélyben
A Beszterce-Naszód megyei szászok
Szász nyomdász és politikus az események forgatagában
Reálpolitikus a kommunisták között
A visszatért szászok viszontagságai
A Magyar Népi Szövetség
Az MNSZ hanyatlása és kimúlása
A Magyar Népi Szövetség történelmi helye és jelentősége
Választás az Ígéret földje és a Vörös holnap között
Szembe az árral
A román tűzhenger és a vörös csillagtenger
Világító fáklya a végvár ormán
Jó úton a tantestület
Ahogyan az iskola tanárai látták a diákokat
Kihunyt a fény...
Oktatás. Az újrakezdés roppant nehézségei
A besztercevidéki MNSZ (1946-53)
Közös ügyeinkről – magyar szemmel
Vetnivaló mag sem maradt ...
Sajnos, még mindig vannak...
Magyar gyárat nem államosítottak...
Kutyavilág – a Mezőségen is
Az MNSZ Beszterce-Naszód megyei szervezetének 1. jelentése
Hogyan kell jellemzést készíteni a papokról?
Szigorúan bizalmas!
Jaj, épp elég a baj!

Politikai feszültségek
Szépen növekvő elégedetlenség
Az újósi elnököt leütötték....
Rossz szemmel nézik a szervezőket
A kollektivisták a közös gazdaság ellen lázítottak
Kommunistákat az egyházak vezetésébe!
Mezítlábas aktivisták
Akarja a békét, de neki hagyjanak békét!
Ledorongolás a javából...
Fokozni az éberséget
Hétköznapi gondok...
A Mezőségen a helyzet változóban
Beszámoló
A nagyidai elnököt kizárták a pártból
Jelentés a Radna tartománybeli nacionalista megnyilvánulásokról
Szervezzünk békegyűlést!
A Német Antifasiszta Bizottság (1949 – 1953. március)
Jelentés a Radna tartománybeli falvak
lakosságának gazdasági helyzetéről
Feljelentés
A párt irányításával
Növekvő bizalmatlanság
Szeggel átszúrták szemét, száját, orrát
Utoljára: föl harcra, hős munkára!
Ez a harc lett a végső!
Melléklet - Márton Áron püspök 1946. januári levele
Dr. Petru Groza miniszterelnökhöz
Nyilatkozatok, jellemzések
Interjú Traxler Lászlóval (2007. szeptember)
Háromnyelvű helynévmutató
Jegyzetek
Könyvészet
Tartalom

Cuprins

Cuvântul înainte (lb. maghiară)
Cuvântul înainte (lb. română)
Teoria raselor și geopolitica
„Rezolvarea finală” a problemei evreiești

Alte forme cunoscute de genocid
Începuturile relațiilor ungaro-evreiești
Ționismul - mișcarea religioasă și de politică națională
Cele două dictate de la Viena
În prim plan: revizia frontierelor!
Al doilea dictat de la Viena
Pentru unii bucurie, pentru alții durere
Armata ungară în nordul Transilvaniei
Administrația maghiară în Ardealul de Nord
Jeluri și plângeri
Greutățile și succesele începutului
Relațiile româno-maghiare
Serviciul național de muncă forțată
Fragmente din viața unui Om
Pe scurt despre ceangăi
În înfruntarea valurilor
Anii de pușcărie
De la criza generală a capitalismului la victoria mondială a
comunismului
Legile antievreiești din România
Practica lichidării evreilor
Deportarea evreilor din Ungaria
Deportarea evreilor din județul Bistrița-Năsăud
Sângerosul septembrie din Sărmaș (1944)
Sașii din Ardeal
Sașii din județul Bistrița-Năsăud
Tipograf și politician sas în vârtoarea evenimentelor
Politician realist între comuniști
Soarta vitregă a sașilor reîntorși
Uniunea Populară Maghiară
Declinul și sfârșitul U.P.M.
Locul în istorie și importanța istorică a U.P.M
Dilema alegerii dintre Pământul Făgăduinței și Viitorul Roșu
Singular – împotriva valurilor
Tăvălugul de foc românesc și marea de stele roșii
Făclie luminoasă în vârful cetății de graniță
Corpul didactic pe calea cea bună
Elevii văzuți de profesori
S-a stins lumina...
Învățământul. Enorme greutăți ale începutului

Uniunea Populară Maghiară din regiunea Bistriței (1946-53)
Despre problemele noastre specifice
N-a rămas nici bob pentru semănat
Din păcate, încă există
Fabrică maghiară nenaționalizată
Lume câinească și în Câmpie
Raportul organizației județene UPM
Ce să raportăm despre preoți?
Strict confidențial
Vai, greutatea avem destule
Tensiuni politice
Nemulțumirea în creștere
Președintele din Fântânele făcut K.O!
Organizatorii – priviți cu ochi răi
Membrii gospodăriei colective au ațâțat împotriva C.A.P
Comuniști în conducerile bisericilor!
Activiști desculți
Vrea pace, dar să fie lăsat în pace
Critică destructivă – de-a binelea
Sporiți vigilența!
Probleme și gânduri cotidiene
În câmpie situația în schimbare
Raport de activitate
Președintele din Viile Tecii exclus din partid
Raport despre manifesările naționaliste-șovine
Să organizăm adunări pentru apărarea păcii
Comitetul Antifascist german
Raport despre situația economică a satelor din Regiunea Rodna
Denunț
Sub îndrumarea partidului
Neîncrederea în creștere
I-am străpuns cu cui ochii, gura, nasul
Pentru ultima oară - hai la lupta cea mare
Această luptă fu ultima
Anexă: Scrisoarea deschisă a lui Márton Áron
Declarații, caracterizări
Interviu
Dicționar trilingv al localităților
Notițe
Bibliografie

Cuprins (lb. maghiară)

Cuprins (lb. română)

Ilustrate